

Ş i l ü e t

Tarih ve İstanbul Kulübü Dergisi

2. sayı

SİLÜET

2018-2019

-

Yıl: 2

-

Sayı: 2

-

Aralık 2019

Okul Adına Sahibi

Mithat Tekçam

-

Editör

Dr. Sema Küçükaliöglu Özkılıç

Yusuf Canbaş

-

Silüet Dergi Ekibi

Abdurrahman Emirhan Ünal

Ahmet Emre Safsoy

Asude Şevval Kaplan

Aybüke Büşra Mumcu

Ayşegül Dede

Berna Elif Aktolga

Ceyda Berfin Dağ

Elif Alper

Enes Erçin

Fatma Büşra Yaman

Feyza Nur Kaya

Halise Rana Yüm

Harun Selman Karakaş

İrem Ulusoy

Kevser Betül Kurar

Mehmet Eymen Ünay
Mehmet Kağan Adıgüzel
Mehmet Oğuzhan Kaya
Muhammed Efdal Kaplan
Münibe Betül Bilgiç
Nursima Yılmaz
Sümeyye Hilal Yıldız
Tuba Gök
Üsame Kiyak
Zehra Boşal
Zehra Sekizkardeş
Zeynep Buse Yağmur
Zeynep Elif Demirel
Zeynep Sena Uzunboy

-

Redaksiyon

Dr. Sema Küçükalioglu Özkılıç

-

Dergi Kapak Tasarımı

Muratcan Boğatepe

-

Dergi Tasarım

Yusuf Canbaş

Silüet Tarih ve İstanbul Kulübü Dergisi'nde yer alan yazıların her türlü yayın ve kullanım hakkı Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi'ne aittir.

Türk eğitim sisteminin öncü ve önder okulu Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi, eğitim kalitesi, toplumsal talepleri karşılamaındaki başarısıyla Türkiye'nin lider okullarından biridir. Okulumuz akademik başarılarını sosyal, kültürel ve sportif alanlardaki faaliyetlerle tamamlamaktadır. Her alanda özgün çalışmalara imza atan Kartal AİHL, okul dergiciliğinde de bu farkını ortaya koymaktadır.

'Her dergi bir okuldur' felsefemizin beklentileri arttıran bir yönü olduğunun farkındayız. Hem kaliteyi hem çeşitliliği sağlayan vizyona sahip Kartal AİHL' de on dergi, fanzinler ve kitaplar çıkması kimseyi şaşırtmamaktadır. Kemiye ve keyfiyet dengesini gözeterek her derginin bir atölye gibi çalıştığı okulumuzda, hem üründen hem süreçten kazanımlar elde ederken aynı zamanda öğrencilerin algı, beklenti, ilgi ve ihtiyaçlarını da tanımış oluyoruz.

Seherle yola çıkanlar, ilahiyat alanında AZADE'yi, Edebiyatta SEHER'i, felsefede MAVİ ELMA'yı, İngilizcede WINGS'i, Arapçada CELALE'yi fen bilimlerinde KÜLTÜR MANTARI'nı, tarihte SİLUE'T'i, sanatta KIRK TİLKİ'yi, bilim kurgu ve fantastikte GEÇİT'i, uluslararası programlarda BELLEK'i ve fanzinlerimizi çıkarıyor.

Cemil Meriç "Dergiler hür tefekkürün kalesidir" der. Özgün eserlerin özgür düşünmekle ortaya konulabileceğini, yeni duyguların yeni ufuklar getirerek, insana yeni boyutlar kazandıracağını vurgulayan bu cümle, bize Kartal AİHL dergilerinin bağımsız ve yenilikçi, sağlam görüşlerin sergilendiği bir zemine oturması gerektiğini işaret eder. Dergilerde böyle bir yapılanmanın gerçekleşmesi de ancak aynı idealleri paylaşan, dünyayı, insanı, yaşadığı coğrafyayı ve çağı aynı doğrultuda algılayan fakat aynı zamanda da yeni projeler, hayaller geliştirebilen insanların bir araya gelmesiyle mümkündür. 1989 yılında başlayan bu masalın farklı kapakları arasında sayısız yazara, çizere, şaire, düşünüre, filozofa, haberciye ve kahramana rastlıyoruz. Bu masal kahramanlarına da şükranlarımı sunuyorum.

Kurulduğumuz günden beri bir vizyon, bir ideal çerçevesinde ilerlemeyi kendimize şiar edindik. Felsefemiz öğrenciye alanlar açıp, yaparak öğrenmenin yöntemlerini geliştirmek. Okulu ekole dönüştürüp, kendine özgü bir Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi modeli oluşturmak ve buna uygun ürünler vermek. Aslında 30 yılı biraz geçmiş yaşımızla genç bir okul sayılırız. Bilinir ki ekol oluşturmak öyle hemen olmaz. Ekol dediğimiz olgu, birikim ile gerçekleşir ve oluşması on yıllar sürer. Bilinçli eğitim veren her sistemin, mutlaka bir 'model insan' projesi vardır. Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi olarak eğitim stratejimizi bu model insanı ortaya çıkarabilmek yönünde belirlemeye çalışıyoruz. 'Her dergi bir okuldur' derken de 'dergi okulu' ile Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi ekolünü destekliyoruz aslında.

Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi, öğrencilerini kendi eğitim felsefesinin tam merkezine yerleştirerek sosyal faaliyetler, akademik süreçler, uluslararası proje ve etkinliklerle Türkiye'ye öncü, dünyaya örnek bir nesil hedeflemektedir. Yarının Türkiye'sinde bu sıralarda ufuk ve donanım kazanmış öğrencilerimizin olacağını ümit ediyorum.

Kartal AİHL'de dergicilikten önce kitaba ve okumaya önem veriliyor. Öğrencilerimiz dolarak taşıyorlar. Okul yerleşkemizin girişinde üç katlı müstakil olarak inşa ettiğimiz kütüphanemiz alanında da öncü olma özelliği taşıyor. Özgün mimarisinin yanı sıra, geniş kitap hacmi, teknolojik alt yapısı, okuma ve çalışma alanlarıyla Harikulade İşler Şatomuzun nadide bir parçası.

Kütüphanemizin imkânlarıyla, seçkin eğitim kadromuzun rehberliğiyle, öznesi olduğu eğitim programlarımızla yetişen bu nesil bugün olduğu gibi yarın da inşallah güzel eserlere imza atacak. Okuduğu kadar dolu ve konuştuğu kadar hazırlıklı olan öğrencilerimizin yazdıklarıyla olgunlaşması en büyük dileğimizdir.

Gayret biz kulların vazifesi, tevfik Yüce Yaradan'ın lütf-u keremidir.

Mithat TEKÇAM

Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi Müdürü

YENİDEN MERHABA

2017 yılında akademik bir tarih dergisi çıkarma gayesiyle ilk adımı attığımızda, yazdıklarımızın sadece birer silüetten ibaret olduğu bilinciyle hareket etmiştik. Bir lise okul dergisi olarak elbette pürakademik bir dergi olabilmek için çok yol kat etmiş olmamız icap ederdi. Ancak *hac yolunda bir karınca* misali akademik çalışmalara başlamak ve/veya en azından o yolda hareket etmek arzusunda olduğumuzu ilk sayımızda belirtmiştik. Aradan geçen iki sene içinde söz konusu olan zaviyemizi bir şiar haline getirerek; akademik bir niteliğe sahip olmayan, en azından asgari müşterekte akademik çalışma olarak nitelendirilemeyecek çalışmaları ve yazıları kabul etmemeyi göze aldık. Bu süreçte akademik olan çalışmaları da dergi için yeterli sayıda olmamaları hasebiyle Bellek '018 içinde yayımlamayı uygun gördük. Zira bizler için aslolan nitelikli ve şeklen de olsa mesaj veren metinlerle muhabetimizi buluşturmak. İstedik ki, öğrencilerimiz akademik çalışmalar yapsınlar ve bu çalışmalarla tarihi, doğru yerinden okusunlar.

IB *Internal Assesment (IA)*'ları adeta bu düşüncelerimize ortak oldu. Çünkü bu iç değerlendirme ödevleri akademik dürüstlük ilkesi çerçevesinde, akademik referans ve atıflarla yapıma zorunluluğunu haizdi. Öğrencilerimizin not değerlendirmesiyle de takdir edildiği bu iç değerlendirme çalışmaları esasen onların gelecekte bilimsel çalışmalar içinde yer almasını da kolaylaştıran bir etken olarak karşımızda durmaktaydı. Dolayısıyla IB öğrencilerimizin çalışmalarını bir dergi çatısı altında toplayarak hem onların emeğini takdir etmek hem de diğer IB öğrencilerinin kolaylıkla ulaşabileceği örnekler sunmak istedik. Özellikle bu sonuncu istek, alttan gelen IB öğrencilerimizin sıkça bizden talep ettiği bir husustu. Bununla beraber söz konusu *IA*'ların bir model olduğunu söylemeye de çalışmıyoruz. Zira *IA*'lar içerisinde çok iyi-iyi olarak niteleyebileceğimiz makaleler varsa da, *IA* için yeterli olmayan, geniş konular veya formata uygun kaleme alınmamış olan makaleler de bulunmakta. Bu açıdan eldeki *IA*'lardan bazıları bir model olmaktan uzak; ancak *Silüet*'in ruhuna uygun makalelerdi, diyebiliriz. Bu cümleden hareketle, *Silüet* olarak biz, 2019 mezunlarımızın tüm *TITC IA*'larını yayımlama kararı aldık. Amacımız, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, artısıyla eksisiyle sizleri akademik düzeydeki makalelerle buluşturmak ve mezunlarımızın çalışmalarını/çabalarını görünür kılmaktır.

Bunun yanı sıra *IA* dışındaki akademik makalelere de dergimizde yer verdik. Ayrıca sözlü tarih çalışmaları için önemli olduğunu düşündüğümüz iki röportaj da dergideki yerini aldı. İlki Milli Mücadele'nin kahramanlarından biri olan Kazım Karabekir'in kızı Timsal Karabekir'le; diğeri de Zehra Sekizkardeş'in Mardin'den göç eden bir ailenin en yaşlısı olan dedesi Şefik Sekizkardeş'le yaptığı röportajlardı. Öte yandan dergimizde, 2019 yılı içerisinde TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki TTK tarafından ve Kültür Bakan Yardımcısı Prof. Dr. A. Haluk Dursun'un başkanlığında düzenlenen *Anadolu Tarih ve Kültür Birliği* platformuna katılan öğrencilerimizin sunumlarına da yer verdik. Görsellerle de zenginleştirdiğimiz çalıştay sunum ve metinlerini akademik düzeyde sunumlar olması hasebiyle dergimizde yayımlama kararı aldık.

Silüet'te son olarak *Tarih ve İstanbul Kulübü* çatısı altında yürüttüğümüz etkinliklere de yer açtık. Kulüp olarak yaptığımız geziler, sergiler vs. hakkında ayrıntılı bilgi ve görselleri dergimizde bulacaksınız. Sevgiyle kalın... Hoşçakalın...

Sema Küçükalioğlu Özkılıç

İÇİNDEKİLER

1938-1941 YILLARI ARASINDA AKBABA DERGİSİ'NİN ÇİZİMİNDE MİHVER VE MÜTTEFİK BLOKLARINA BAKIŞ.....	5
MİLLİ ŞEF DÖNEMİNDE SOSYAL ORTAMIN GARİP AKIMININ OLUŞUMUNA ETKİSİ.....	14
TÜRKİYE'DE SENDİKACILIK VE İŞÇİ HAKLARININ GELİŞİMİ.....	23
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MÜZİK POLİTİKALARININ TOPLUMSAL ETKİLERİ.....	32
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ESNASINDA TAKİP EDİLEN TÜRK DIŞ POLİTİKASININ MÜTTEFİK DEVLETLER İLE OLAN DİPLOMATİK İLİŞKİLERE YANSIMALARI.....	40
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRKİYE CUMHURİYETİ EKONOMİSİNE YAŞATTIĞI BUHRAN VE HÜKÜMETİN ALDIĞI İKTİSADİ KARARLAR.....	50
ATATÜRK DÖNEMİNDE DİL DEVRİMİ VE ETKİLERİ.....	59
19. YÜZYIL SONU İLE CUMHURİYETİN LİK YILLARINA KADAR SÜREN MÜSLÜMAN KADIN HAREKETLERİNİN OSMANLI ÖRNEĞİ TEMEL ALINARAK İNCELENMESİ.....	70
II. DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ ÜZERİNDE ETKİLERİ.....	79
I.DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ'NDE HALKIN DURUMU.....	86
TÜRKİYE'DE 1975 - 2000 YILLARI ARASINDA TERÖRİZM VE TERÖRİZMİN EKONOMİ ÜZERİNE ETKİLERİ.....	91
20. YÜZYIL TÜRK AİLE YAPISINDAKİ DEĞİŞİMLERİN KADIN EKSENİNDE İNCELENMESİ....	100
TÜRKİYE'DE MODA-TEKSTİL 'İN KARŞILAŞTIRMALI TARİHİ: CUMHURİYET ÖNCESİ'NDEN II. DÜNYA SAVAŞI'NA KADAR.....	108
İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE TÜRK-SOVYET İLİŞKİLERİ.....	114
KIBRIS MESELESİ'NİN TÜRKİYE'NİN TAKİP ETTİĞİ ULUSLARASI VE EKONOMİK POLİTİKALAR ÜZERİNDE ETKİLERİ.....	122
TÜRKİYE'DE 1939-1970 ARASI YILLARDA YAŞANAN GELİŞMELERİN TÜRK SİNEMASINA ETKİSİ.....	127
TÜRKİYE'DE KORE'YE ASKER GÖNDERME KARARI SONRASI KAMUOYU ÇALIŞMALARI..	133
1960 DARBESİ'NİN TÜRK SİNEMASI ÜZERİNDE ETKİSİ.....	143
KORE SAVAŞI'NIN TÜRK KAMUOYU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	152
TÜRKİYE'DE CUMHURİYET SONRASI İLK ÖĞRETİMDE DİN EĞİTİMİ POLİTİKALARININ YORUMLANMASI.....	162
KÜRESELLEŞME İLE ÖNEMİNİ YİTİREN KÜLTÜREL, EKONOMİK, SOSYAL VE SİYÂSÎ SINIRLAR - ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE SİYASET BİLİMİ.....	170
RÖPORTAJLAR.....	180
ANADOLU TARİH VE KÜLTÜR BİRLİĞİ BULUŞMALARI.....	192
TARİH VE İSTANBUL KULÜBÜ 2018-2019.....	223

1938- 1941 YILLARI ARASINDA
AKBABA DERGİSİ'NİN ÇİZİMİNDE
MİHVER VE MÜTTEFİK
BLOKLARINA BAKIŞ

Şevval Asude Kaplan*

Giriş

Kökeni İtalyancaya dayanan karikatür kelimesi, doldurmak, yüklemek, abartmak, alay etmek anlamına gelen “caricare”den türemiştir.¹ Karikatürün temelinde mizah vardır. Mizah ise insanların gülmesine ve gülerken düşünmesine sebep olan her türlü söylem ve davranışı kapsar. Karikatür sanatsal bir çalışma olmanın dışında düşünce ve duyguları geniş kitlelere ulaştıran önemli bir kitle iletişim aracıdır.² Bu özelliği sebebiyle karikatür, eleştirel unsurlarla birleştiğinde ortaya siyasi karikatür çıkmaktadır. *Akbaba* dergisi de yayın hayatı boyunca siyasi kimliği ile ön plana çıkan bir dergi olmuştur. Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon tarafından çıkan dergi, çeşitli sebeplerle birkaç kez yayına ara vermiş olsa da 1922- 1927 yılları arasında yayın yaparak Türkiye'nin en uzun soluklu siyasi mizah dergisidir. Çoğu

zaman büyük bir okuyucu kitlesine sahip olan derginin 1977'de yayın hayatına son verilmiştir.

Bu çalışmada Hitler'in fiili olarak harekete geçtiği 1938 yılından itibaren Doğu cephesinin açıldığı Barbarossa Harekâtı'na kadar olan İkinci Dünya Savaşı sürecinin, *Akbaba* dergisi tarafından nasıl yorumlandığı ve derginin taraflı bir yaklaşım gösterip göstermediği irdelenmiştir. Bu sebeple çalışmada yıllara ayrılmış şekilde tenkit edilen dergiden geniş etkiye sahip olayların yer aldığı ve doğrudan ülkelerin kritiğinin yapıldığı karikatürler tercih edilmiştir. Bu karikatürlerin çözümlenmesi de arka planlarının araştırılması ile mümkündür. Dolayısıyla makalede karikatürlerden bahsedilmeden önce karikatürün üzerinde durduğu mevzu aktarılmış ardından karikatür yorumlanmıştır.

1.1938 Yılı Saldırgan Devletler

1.1 İngiltere, İtalya, Japonya ve Almanya / Savaş Teknolojileri

Birinci Dünya Savaşı İkinci Dünya Savaşı'na kıyasla teknolojik açıdan yetersiz gözüke de siper savaşının ötesinde tanklar, toplar, denizaltılar, ağır makineli tüfekler ve zehirli gazlar kullanılmıştır. Tankın ortaya çıkması ile siper savaşları algısı sona ermiştir. Birinci

* IB '19 Mezunlu

¹ “Karikatür”, Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 628.

² Yavuz Bayram, “Türkiye’de Siyasi Karikatürün Yeri Ve 11’nci Cumhurbaşkanlığı Seçimine İlişkin Siyasi Karikatürlerin Çözümlenmesi”, Selçuk İletişim, Cilt:6, Sayı:1, 2009, s.107-123.

Dünya Savaşı bittikten sonra İkinci Dünya Savaşı başlayana kadar geçen dönemde de yine bahsi geçen savaş teknolojilerinin kullanıldığı görülmektedir.

İngiliz Kraliyet Donanmasının 15 Eylül 1916'daki Somme Çarpışması'nda tanklar ve uçaklar ile verdiği hasar³, Mussolini'nin Etiyopya'ya, Japonya'nın Çin'e saldırırken kullandığı hardal gazı ve zırhlı tanklar savaş teknolojilerinin kullanımına örnektir. Saldırlara Milletler Cemiyeti tarafından statükocu yaklaşım sergilense de durum endişe vericidir.

Yandaki karikatür de bu duruma işaret etmektedir. Bombaların, uçakların, mermilerin resmedildiği karikatürde ağacın yeşillik kısmına dikkatle bakıldığında dünya haritasından bir parça olduğu göze çarpar. Bu parçanın Avrupa kıtası olması da dikkate değerdir zira Almanya ve

İtalya'daki hareketliliğin, Avrupalı devletlerin savaş teknolojileri açısından gelişmişliğinin bir yorumu olarak algılanabilmektedir. Karikatürde mübalağa yapılarak insanların maske ile dolaşmak zorunda kalacağı bir zaman işaret edilmektedir.

1.2 Rusya ve Japonya/ Hasan Gölü Muharebesi, 29 Temmuz-11 Ağustos 1938

Hasan Gölü Muharebesi Sovyetler Birliği ile Japonya ve onun kukla devletleri Moğolistan ve Mançukuo arasında meydana gelen bir sınır çatışmasıdır. Çatışmanın sonucunda Sovyet- Japon Tarafsızlık Antlaşması imzalanmıştır. Bununla beraber Japonların Pekin'i ve Şangay'ı ele geçirmesi Japonya'nın saldırgan tutumunu kanıtlar niteliktedir.

1938 Baharı'nda:

– Ah sevgilim, dünya gözüyle birbirimizi görmek nasip olacak mı?..

Cemal Nadir Güler
Akbaba, 31.3.1938, S. 221, s. 1

³ Euronews, “Verdun Muharebesi: “Tarihin En Korkunç Savaşı”, 2016, s. 1, <https://tr.euronews.com/2016/05/26/verdun-muhaberesi-tarihin-en-korkunc-savasi>, 12.02.2019.

Akbaba'nın 241. Sayısına kapak olan mevzuu da anlaşılacağı gibi Japon-Rus anlaşmazlığına işaret etmektedir. Sağdaki figürün kasketinde Japon bayrağını andıran bir sembol varken, soldaki figüründe komünizmin sembolü olan yıldız vardır, figürün tamamen “kıızıl” olması da bunu desteklemektedir. Bu iki figür, başlıktan anlaşılacağı üzere “huzurla uyuyan sulh”ün kâbusunun bir parçasıdır, yani Sovyet ve Japonların tutumları barış ortamını bozan, savaşa sürükleyen bir durumdur. Karikatür bu iki devletin saldırgan tutumunu eleştirir.

1.3 Almanya'nın Avusturya'yı İlhakı, 12 Mart 1938

Nazi Almanya'sı “hayat sahası”nı (Lebensraum) genişletmek amacıyla

Avusturya'yı ilhak etmeyi planladı. Batıdaki ilk aşamayı oluşturan bu olayı Çekoslovakya'nın işgalinin ardından Polonya'nın işgali takip etmiştir. Avusturya Nasyonal Sosyalist Partisi'nin kurulması ve Avusturya Şansölyesi Kurt Schuschnigg'e yapılan baskı sonucu bu partinin iktidara geçirilmesiyle Hitler'in anavatanı olan bu ülkeyi ilhakı kolaylaşmıştı. Dolayısıyla aracı ile ülkeye girdiğinde olumlu karşılandı. Bu durum Milletler Cemiyeti'ne üye devletler tarafından da ciddi bir tepki almamıştır. Nitekim diplomatik protesto dışında bir adım atılmadı.

Akbaba ise, Naziler'in bu saldırgan ve yayılcı politikasını dünya için bir tehdit

unsuru olarak değerlendirmektedir. Dünyayı temsil eden küre figür, “Nazi istilası” karşısında “Acaba çarpacak mı?” der ve endişesini dile getirir. 15 Eylül’e kadar henüz sadece Avusturya ilhak edilse de bunun devamının geleceğini, Nazilerin bununla yetinmeyeceğini anlatmaktadır. Bu değerlendirmeyi mümkün kılan sebepler Nazilerin hayat sahasını genişletme isteğinin yanı sıra Milletler Cemiyetine üye olan ülkelerin bu durum karşısında sessiz kalmasıdır. Nazilerin diğer adımları da göz önüne alındığında bu tespitin doğru olduğu anlaşılacaktır.

1.4 İngiltere’nin İtalya ve Almanya’ya Karşı Tutumu

1896 yılında Habeşistan’ı (Etiyopya) işgal girişiminde bulunan İtalya başarısız olmuştur. 1922’den beri başbakan olan Mussolini de hem sömürge edinmek

hem de “Büyük İtalya’yı kurmak için

ülkesine coşku verecek bir zafer elde etmek amacıyla Habeşistan’a saldırdı. Afrika’daki az sayıdaki bağımsız ülkelerden biri olan Habeşistan, İtalya karşısında güçsüz kalmış ve kolaylıkla işgal edilmiştir. Milletler Cemiyeti işgali kınama ve yaptırım kararı alsa da yalnızca İngiltere buna uydu.

Südetler de, Hitler’in Çekoslovakya’da yaşayan Almanların baskı gördüğünü ileri sürmesiyle 15 Eylül 1938’de Almanlar tarafından işgal edildi, fakat bunun öncesinde Avrupa’da bazı hareketlilikler oldu. 1933 yılında bir Nazi taraftarı tarafından *Südet Alman Partisi* kurulmuş ve bu parti Çek hükümetini zora sokmuştu. Partinin sunduğu talepler Çek hükümetince kabul edilmemişti; bunun üzerine Alman Genel Kurmayı Çekoslovakya’nın istilası fikrini öne sürmüştü ve bu Fransa ve İngiltere tarafına ulaşmıştı. Böyle bir şeyin gerçekleşmesi aslında bu ülkelerin Çekoslovakya ile imzaladıkları Çekoslovakya’nın bütünlüğünü onaylayan antlaşmalara terstir. Ülkede yaşanan silahlı çatışmalar yüzünden Fransa ve İngiltere’den korunma garantisi alsa da İngiltere ve Fransa nüfusun yüzde elliden fazlasının Alman olan bölgelerin Nazi’ye verilmesini 19 Eylül 1938 gününde onaylamıştır. İngiltere’nin sessizliğin sağlanması için aldığı bu karar kendisiyle çelişmektedir.

Karikatürde aslan, üzerindeki bayraktan da anlaşılacağı gibi İngiltere'yi temsil etmektedir. Karikatürün yazısı önemlidir: Canbazhane Arslanı!... Aslan Habeşistan yazılı çemberden atlamış şimdi de Südet isimli çemberden atlamaktadır. Çemberleri tutanlar da sırasıyla İtalya ve Nazi'yi temsil eder. Yani *Akbaba*'ya göre İngiltere yayılmacı ve saldırgan politikalar izleyen bu iki ülkenin “oyuncağı” olmuştur ve kendisinden beklenen “aslanlığı” gösterememiş ve etkisiz kalmıştır.

2. 1939 Yılında Savaş Senaryoları

2.1 Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı, 23 Ağustos 1939 ve Polonya'nın İşgali, 1 Eylül 1939

Rusya ve Almanya birbirine zıt ideolojilere sahip olsa da kendi çıkarları adına saldırmazlık paktı imzaladı. Bu pakttan bir hafta sonra da Polonya Almanya tarafından işgal edildi. Savaş Blitzkrieg (yıldırım) taktiği ile yürütülüyordu. Bu taktik piyade birlikleri

ve hava birliklerinin tank birliklerini desteklemesi anlamına geliyordu ve ani bir şekilde düşmanın direncini kırmaya yönelikti. Uçaklar Polonya'nın iletişim ağını kestiğinden Polonya'nın cephelerine destek göndermelerine ve başarılı bir savunma oluşturabilmelerine engel olmuştur. İngiltere ve Fransa'dan da destek gelmeyip Sovyetlerin de saldırıya geçmesiyle Polonya 27 Eylül'de teslim oldu. Sonuçta da batı kısmı Almanya doğu kısmı Rusya aldı.

Yandaki karikatürde Rus ve Alman askerlerinin yer alması bu iki devletin ilişkilerine ve emellerine dairdir. İki devlet pakt imzalamalarının bir sonucu olarak yayılmacı politikalarında beraber hareket edeceklerdir. Şimdiye kadarki Almanya'nın Avusturya, Çekoslovakya ve Polonya'yı işgal etmesi dergi tarafından agresif ve saldırgan yorumlanmaktadır ki Alman asker figürü dünyayı ezerek İngiltere'yi parça parça etmek istediğini söylemektedir. Bununla beraber Sovyet'in tutumu daha gerçekçidir. Bunun delili ise Rus askerinin “iki parça et kafi” şeklindeki sözüdür.

3. 1940 Yılı Savaşa Katılım

3.1 Almanya'nın İşgallere Devamı

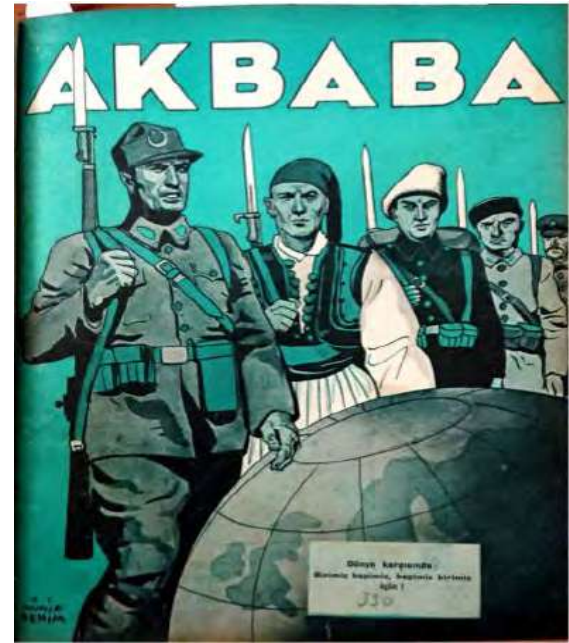
Polonya'nın işgalinden sonra (1 Eylül 1939) SSCB Finlandiya'yı, Almanya ise Danimarka ve Norveç'i işgal etti. Kısa süre sonra Hollanda, Lüksemburg, Belçika da işgal edilen ülkelerden oldu. Daha sonra Fransa'ya 14 Mayıs'ta asker çıkarıldı. Fransızların güvendiği Majino hattı kolaylıkla aşılmış ve Hitler Fransa'nın belli bir bölümünü işgal edip geri kalan kısmında da yandaş Vichy Hükümeti kurmuştur. Bu vakte kadar tarafsız olan İtalya da Almanya'nın başarılı işgal girişiminden sonra mihver bloğuna katılmıştı. Böylece mihver daha saldırganlaşmış ve güçlenmiştir.

Bu karikatür bahsi geçen tüm işgallerin Avrupa ile sınırlı kalmayacağını ve dünyayı etkileyeceğini ima eder. Karikatürde Nazi sembolü ahtapot olarak nitelendirilir. Ahtapotun merkezi sayılan gövdesi konumu itibari ile Almanya'dadır ve kolları tüm dünyayı sarmaktadır. Metaforik anlatıma başvuru bu karikatür, *Akbaba*'nın Nazi'yi dünya adına bir tehlike olarak gördüğünü ve işgallere devam edeceğini belirtir. Dolayısıyla *Akbaba*, Nazi'yi desteklemeyen bir duruş sergilemiştir.

3.2 Türkiye'nin Yaptığı Antlaşmalar

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sürecinde statükocu devletler ile antlaşmalar (Balkan Antantı, 9 Şubat 1934; Türk-Fransız-İngiliz İttifakı, 19 Ekim 1939) yapmıştır. Bu antlaşmalar revizyonist devletlere karşı bir güvence sağlamakla sınırların korunmasını içerdiğinden Türkiye'nin barış yanlısı olduğunu gösterir.

Karikatürde çeşitli bölgeleri temsil etmesi adına farklı giyinmiş askerler, kolektif bir bilinçle hareket ederek savaş yanlısı devletlerin oluşturduğu tehlikelere karşı dünyayı savunur. Bu, askerlerin yan yana dünyanın etrafında konumlanmış oluşundan ve başlıktaki “Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için” yazısından anlaşılır. Dünyayı tehdit eden savaş yanlısı devletlere karşı bilinçli olunması gerektiği ve işgallere karşı çıkılması gerektiğinin vurgulandığı karikatür barışçıl politikalar güden devletleri kapsar.

4. 1941 Yılı ABD Savaş Politikası ve Doğu’da Açılan Cephe

4.1 ABD’nin Savaş Teçhizatı Politikaları

ABD halkı, savaşın ilk günlerinden itibaren Müttefikleri destekliyordu. Nazi’yi

büyük bir tehlike olarak gören Amerika, Almanya’nın art arda gelen zaferlerinden sonra başlangıçta güçlü olan yansızlık politikasından uzaklaşmıştır. Kasım 1939’da çıkarılan yasa ile yansızlığı destekleyen yasalar gözden geçirilmiş ve silah satışı “öde ve götür” temelinde serbest bırakılmıştır. Buna rağmen Amerikan gemilerinin savaş bölgelerine gönderilmeleri yasaktı. Mart 1942’de diğer devletlere savaş araç-gereci vermeye başladılar. Bu kapsama İngiltere, Çin ve SSCB de alınmıştır.⁴

Yandaki karikatürde Amerika’yı temsil eden karakter, “Biraz sabret aslanım, bak ne güzel sivriltiyorum!...” der. Bu da Amerika’nın, Aslan ile özdeşleşmiş İngiltere’yi çıkardığı yasalar ile oyalamasına ve hakikatte yardım etmediğine işarettir. *Akbaba*, ABD’ye eleştirel yaklaşırken; kafasının üstüne taç yerleştirilen, Mihver blokuna karşı savaşan İngiltere güçlü yansıtılmıştır.

⁴ “Dünya Savaşı, II”, *Grolier International Americana*, Grolier Incorporated, 1. Baskı, Sabah Yayınları, İstanbul, 1993, s.185.

4.2 Barbarossa Harekatı, 22 Haziran 1941

Hitler Doğu Avrupa ve SSCB'ye ait yerleri hayat sahasını genişletmek amacıyla almak istiyordu ve bunu henüz 1920'lerde yazdığı "Kavgam" adlı eserinde "Bugün Avrupa'da topraktan söz ederken, öncelikle Rusya'yı kastediyoruz." diyerek açıkça belirtmiştir.

Dolayısıyla Hitler Fransa'daki galibiyetinden sonra rotayı Rusya'ya çevirdi. Üç ay içerisinde Kızıl Ordu çökmesine rağmen kışın gelmesiyle ortaya çıkan kötü hava şartları ile Blitzkreig'in uygulanamaması ve Rus halkının vatanını korumak için saldırıya geçmesi Almanların işgalini Aralık 1941'de durdurdu.

Yandaki karikatürde, başlıktan anlaşılacağı üzere "harp"ı temsil eden savaşçı dünyayı temsil eden küreden Rus-Alman Harbi'nde dökülen kanları içmektedir. Barbarossa Harekatı'nın başlamasından yaklaşık bir ay sonra çizilen bu karikatürde saldıran taraf Almanya olduğu için Almanya'nın "kan

içici" olarak resmedildiğini söylemek mümkündür. Bu hem *Akbaba*'nın Almanya'ya hem de savaşa yaklaşımını gösterir. Akbaba Almanya'yı

desteklemediği gibi savaşı da desteklememektedir.

Sonuç

Akbaba

dergisi, dünya siyasetinde gelişen olayları takip etmiş ve kendi yorumunu çizgiler ile aktarmıştır. Dünya çapında vuku bulan olaylar dergide yer

edinmiş, özellikle hareketli geçen İkinci Dünya Savaşı dergide sıklıkla işlenmiştir. Dergi, Hitler'in fiili olarak harekete geçtiği 1938 senesinden Doğu cephesinin açıldığı *Barbarossa Harekatı*'na kadar olan süreçte gerçekleşen olaylara bakış açısını yansıtmıştır. *Akbaba*'nın fikirlerini çeşitli mübalağalar yaparak ve metaforlara başvurarak okura aktardığı görülür. Bu anlatıyı kuvvetlendiren bir durum olmuştur.

Akbaba'nın çizimlerinin bütününde Mihver devletlerine karşı bir duruş sergilediği fark edilir. Dergi, Nazi'nin ve

İtalya'nın işgalci tutumlarını sadece Avrupa için değil tüm dünya için bir tehdit olarak görür. Almanya en saldırgan karşılanan devlettir; zira yaptığı ve yapmak istediği işgaller “dünyaya hükmetmek” isteği olarak yorumlanmıştır. Almanya'nın müttefiki Rusya da dünya barışını bozan bir devlet olarak çizilir; fakat Almanya'ya kıyasla makul karşılanır. Bunun yanı sıra Japonya da *Akbaba* tarafından saldırgan bir tutum sergileyen bir devlet olarak karikatürize edilmiştir. Savaşı başlatan Mihver blokundaki devletlere olan yaklaşımı ile *Akbaba*'nın, genel çerçevede barıştan yana olduğu ve İkinci Dünya Savaşı'nı desteklemediği kanısına varılır. Bunun yanı sıra *Akbaba*'nın sadece Mihver blokuna karşı çıktığını söylemek yersiz olur; zira Müttefik blokundan olan İngiltere'yi yayılcı politikalara izin vermesinden dolayı eleştirdiği görülür. Bu

durum aynı zamanda *Akbaba*'nın İngiltere'yi söz sahibi olarak gördüğünün de göstergesidir. Bunun yanı sıra İngiltere Mihver blokuna karşı savaşan tek devlet olarak yansıtılmıştır. Bu sebeple Amerika da savaş teçhizatı desteği yapma kararına uymayarak İngiltere'ye destek olmaması sebebiyle eleştiriye tabii tutulmuştur. Bununla beraber yapılan bu çalışmanın incelediği tarihlerde Türkiye henüz savaşa katılmamış olsa da Türkiye'nin yaptığı antlaşmalar dolayısıyla Türkiye, *Akbaba*'nın karikatüründe barış yanlısı bir ülke olarak yer edinmiştir. *Akbaba* çiziminde yapılan savaşı ve işgalci tutumu hiçbir zaman desteklememiştir. Savaş uğrunda akan kanları, kullanılan silahları eleştirmekte ve insanlığa zarar olarak karşılamaktadır. Derginin bu tutumu da karikatürlerine yansımıştır.

KAYNAKÇA

- *Akbaba*, İstanbul, 1938, Sayı: 241, 245, 249.
- *Akbaba*, İstanbul, 1939, Sayı: 249.
- *Akbaba*, İstanbul, 1940, Sayı:330.
- *Akbaba*, İstanbul, 1941, Sayı: 382, 391.
- Bayram, Yavuz. “Türkiye’de Siyasi Karikatürün Yeri Ve 11’nci Cumhurbaşkanlığı Seçimine İlişkin Siyasi Karikatürlerin Çözümlemesi”, **Selçuk İletişim**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2009, ss.107-123.
- Çeviker, Turgut. **Karikatürkiye**, NTV Yayınları, İstanbul, 2010.
- Euronews, “ Verdun Muharebesi: “Tarihin En Korkunç Savaşı” , 2016, <https://tr.euronews.com/2016/05/26/verdun-muhaberesi-tarihin-en-korkunc-savasi>, 12.02.2019.
- “Karikatür”, **Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1986.

MİLLİ ŞEF DÖNEMİNDE SOSYAL ORTAMIN GARİP AKIMININ OLUŞUMUNA ETKİSİ

Aybüke Büşra Mumcu*

1. GİRİŞ

İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı yaptığı 1938-1950 yılları arasında tekabül eden "Milli Şef Dönemi", 2. Dünya Savaşı sebebiyle Türkiye'deki siyasi, ekonomik, kültürel politikaların ve sosyolojik durumun değişime uğradığı bir dönüm noktasıydı. Halkın durumu ve Batı'dan gelen çeşitli fikir akımları, Türk edebiyatında yeni bir dönemin başlamasında etkili oldu.

"Sonra savaş geldi çattı... İnsanoğlu, dünya tarihinde eşi görülmemiş bu allak bullak oluşa maruz kaldı. Bunun şiirimizdeki sonucu, Orhan Veli ve arkadaşlarının ekolüdür."

Sezai Karakoç¹ (4. 1240)

20. yüzyılın en önemli olaylarından biri olan 2. Dünya Savaşı sosyo-ekonomik birçok hasara sebebiyet verdi. İnönü hükümeti, denge politikası izleyerek fiilen savaşa girmekten kaçınabildi; fakat devlet, dolaylı olarak bu sosyo-ekonomik

yıkımdan etkilendi. Oluşturulan savaş ekonomisi halkın zarardan korunmasını engelleyemedi ve halkta sosyolojik ve psikolojik değişimlere yol açtı.

İnönü Hükümeti, siyasi ve ekonomik alanın yanı sıra kültürel alanda da farklı politikalar izledi. Atatürk dönemindeki milliyetçi kültürel politikalar yerine Latin-Yunan kökenli hümanist politikaları uygulamaya yöneldi. Milli Şef döneminin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve ekibi tarafından "Türk hümanizmini" şekillendirmeye yönelik çalışmalar, değerlerin yeniden ele alınmasına ve "halka" dönülmesine kapı araladı¹.

Milli Şef döneminde yaşanan bu siyasi, ekonomik ve kültürel değişimler Türk edebiyatında etkilerini gösterdi. Bu çalışmada öncelikle ekonomik ve kültürel politikaların 2. Dünya Savaşı Türkiye'sindeki sosyal duruma etkileri

¹ Kadir Şeker, *İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)*, Isparta, s. 12-13.

incelenecektir. Oluşan sosyolojik bağlamın "yeni" Türk şiirine etkileri de Garip akımı üzerinden açıklanacaktır.

2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE TÜRKİYE'DEKİ SOSYAL ORTAM

2.1. Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkisi

2. Dünya Savaşı, bütün ülkeler üzerinde etkisini ekonomik ilişkiler üzerinden hissettirdi. Türkiye etkin tarafsızlık politikaları izlemekle beraber ekonomik krizin koşulları karşısında birtakım uygulamalar yürürlüğe koymak zorunda kaldı. Ekonomik durum ve savaş ekonomisi politikaları halkı oldukça sarstı, Türk ekonomisi *"savaşa girmiş ülkeler kadar, hatta çoğu zaman daha fazla savaşa tepki verdi."*²

Savaşın patlak vermesiyle Türkiye'de yarı seferberlik ilan edilerek üretici konumundaki genç nüfusun büyük bir kısmı

silahlandırıldı. Üretim gücündeki bu azalmayla ithalat oranında ve sanayi-tarım üretiminde de büyük bir düşüş yaşandı³. Osmanlı'dan devralınan borçlar, Kurtuluş Savaşı'ndan kalan ekonomik sıkıntılar ve Büyük Buhran'ın da üzerine gelen bu savaş koşulları ve harcamaları, Türk ekonomisini dramatik bir biçimde etkiledi⁴. Tüm bunlar halka enflasyon ve fiyatlarda artış şeklinde yansdı⁴. Öyle ki fiyatlar %100'den %500'e kadar artabilmekteydi. Bu şekilde savaş ekonomisinden en çok etkilenen halkın büyük bir kısmını oluşturan dar gelirliler oldu⁵. Halkın yaşadığı "geçim derdi" rüşvet, karaborsa ve spekülasyonu yaygınlaştırdı; bu savaşın kendi zengin zümresini doğurmasına neden oldu⁴. Bununla beraber gizli randevu evi işletmek, fuhuş yapmak gibi faaliyetler de görülmeye başlandı. Halkın geçim sıkıntısının boyutlarını anlamak adına resmi evraklara yansıyan durumlar da

² Alev Gözcü, **İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, sayı: 62, 2018, s. 88.

³ Caner Erdoğan, **Tek Parti İktidarı Dönemi'nde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Partisi'nin İdeolojik Değişim ve Dönüşüm Süreci'nin Çözümlemesi**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı:51, 2017, s. 275.

⁴ Gözcü, s. 89-107.

incelenebilir. Örneğin, eski bir vali olan Ahmet Naci Güren'in, 22.06.1943 tarihinde cumhurbaşkanına gönderdiği arzualde çalışmasına rağmen malı mülkü olmadığını, beş kişilik ailesini geçindiremediğini, çeşitli sağlık sorunları olduğunu ve "açlıktan ölecek derecede korkunç bir yoksulluk" içinde olduğunu arz etmesi halkın içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermektedir⁵.

İsmet İnönü, savaş ekonomisinin oluşturduğu bu ortamla mücadele edebilmek amacıyla 1940 yılında Milli Korunma Kanununu çıkararak devleti ekonomi üzerinde yetkin kıldı. Bu yetkinin sınırlarına tarım mahsullerinin bir kısmının alınması, işçilerin çalışma performansını artırmaya yönelik düzenlemeler, sermaye kesiminin kolay kazanç yollarının kapanması⁴, narh sistemi, karne uygulaması⁵ örnek olarak verilebilir. Bu yasaların "fırsatçı kesim" olarak adlandırılan milli burjuvazi ve toprak ağaları üzerinde bağlayıcı olmaması üzerine ilave yasalar (Varlık Vergisi,

Toprak Mahsulleri Vergisi) çıkarıldı. Ancak bunların uygulanmasında da sıkıntılar ve haksızlıklar baş gösterdi⁴⁻⁵.

Devlet, fiyatları ancak savaşın sonuna doğru kontrol edebilecek hale geldi. Fiilen savaştan kaçınılsa da savaşın getirdiği yıkım halkın büyük bir kesimini etkiledi. Uygulanan devletçi politikaların yürürlüğündeki aksaklık ve usulsüzlükler bu politikaların başarısız olmasına neden oldu. Yaygın bir söylem haline gelen "Geldi İsmet gitti kısmet" sözü sosyal hayata yansıyan bu ekonomik sıkıntılar ve haksızlıklara karşı halkın tepkisini yansıttığı niteliktedir⁵.

2.2. Batıcı Kültürel Politikaların Sosyal Hayata Etkisi

İnönü'nün başa geçmesinden sonra devletin var olan kültürel politikalarında bir değişim gözlemlendi. Milliyetçi politikaların yerini Latin-Yunan kökenli hümanist politikalar almaya başladı. Rönesans'ın ana akımlarından biri olan

hümanizm, "devlet yönetiminin merkezine Tanrı yerine insanı" koymakta, eski Yunan ve Roma medeniyetlerinin seviyesine ulaşma gayesini taşımaktadır. Hümanizmin, "Türk hümanizmi" olarak değiştirilip benimsenme ve uygulanmasında Milli Eğitim Bakanlığı'nın rolü büyüktü. Dilin, kültürün etkin bir taşıyıcısı olduğu gerçeğinden yola çıkılarak Latin-Yunan eserleri Türkçe'ye çevrildi ve Latin-Yunan dil ve kültürünün öğretilmesi için eğitim kurumlarında düzenlemeler yapıldı.

Çevirileri başlatmak adına öncelikle *Tercüme Encümeni* kuruldu ve ilk çeviriler aynı yıl içinde Milli Eğitim Bakanlığının yayınladığı *Tercüme* dergisinde yerini aldı. Bunların arasında Shakespeare'den *Hakikate Dair*, Goethe'den *Okumaya Dair*, F. Bacon'dan *Düşünceler* gibi eserler mevcuttu. 1941-1946 yılları arasında 496 eser Türkçe'ye çevrildi, 1943'e kadar olan çevirilerden yalnızca beşi Şark-İslam klasiklerinden oluşmaktaydı.

Eğitimde de bu politikaya uygun değişikliklere gidildi. Köy Enstitüleri'nde yabancı dil dersleri verilmeye başlandı. Dil dersleri Batı kültürünü halka taşıma adına bir araç sayılıyordu. Enstitülerde Batı kültüründen faaliyetler de yapılıyordu. İstanbul, Ankara, Adana, Konya ve İzmir Halkevleri'nde ise 1939'un başlarından itibaren üniversite hocaları tarafından seri konferanslar düzenlendi. Üniversitelerde de Türk hümanizmini yaygınlaştırmak adına çalışmalar yapıldı. Öğrencilerin Batı dillerinden en azından birine analiz edebilecek derecede hâkim olması kararlaştırılarak Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Latin dili ve Yunan filolojisi bölümü açıldı, Latince zorunlu ders haline getirildi.

Batı fikriyatı eserlerin çevrilmesi ve eğitim inkılaplarıyla hümanizm Türk kültürünün ana kaynağı haline getirilmeye çalışıldı. "...milli kültür etrafında yeni bir millet yaratma düşüncesi, bu uygulamalarla hümanist kültür ışığında evrensel vatandaş yaratma anlayışına"

dönüştü⁵. Böylece Batı kültüründen doğan çeşitli akımlar Türk sanatında tesirini göstermeye başladı.

3. GARİP AKIMI

Garip'in öncülleri Orhan Veli, Oktay Rifat Horozcu ve Melih Cevdet Anday 1. Dünya Savaşı sırasında doğup 2. Dünya Savaşı'nda eser vermeye başlamışlardı⁶. Savaşın getirdiği hızlı değişimler, sarsıcı koşullar ve Batı edebi akımları yeni edebiyatın şekillenmesinde etkili oldu. Milliyetçi ve gelenekçi akımlar sönmüşken toplumu ve insanı önceleyen akımlar daha çok rağbet görmeye başladı. 1. Yeni bu dönemde ortaya çıktı ve şiirde şekille beraber içerik olarak da büyük bir değişim başlattı.

Garip şairleri içerik bakımından halkın sıradan hayatına ve insanına odaklandı. Cemal Süreya'nın yorumuyla "...şiire kasket giydirdi, yani şiiri sivilleşirdi, şiire

elma yemesini öğretti."⁷. Fakat bu halka yönelik, toplumcu gerçekçi şiir akımının aksine ideolojik bir kaygı taşımamaktaydı. *"Mesele bir sınıfın ihtiyaçlarının müdafaasını yapmak olmayıp sadece zevkini bulmak ve sanata hâkim kılmaktır... Birtakım ideolojilerin söylediklerini, bilinen kalıplar içine sıkıştırmakta hiçbir yeni ve sanatkarane hamle yoktur."*⁷ diyerek Orhan Veli, şiire angaje bir nitelik kazandırmayı amaçlamadıklarını, yalnızca sanatın muhatabını değiştirdiklerini açıklamaktadır.

Yeni edebiyat çoğunluğa hitap etmeli, bunun için edebiyatın içeriğiyle beraber biçimi de değişmeliydi. Çoğunluğunu fakir halk teşkil ettiğinden, edebiyat da

⁵ Şeker, s. 12-94.

⁶ Ahmet Kabaklı, **Türk Edebiyatı**, Cilt: 3, Türkiye Yayınevi, 1966, s. 421-451.

⁷ Cemil Yüksel "Cemal Süreya: Garip Akımı ve Etkisi" **YouTube**, 02.23.2010, <https://www.youtube.com/watch?v=-ug8iLOtSS8> , (03.03.2019).

fakirlerin dünyasından beslenmeliydi. Anlam sıradan halkın anlayabileceği "düz ve dolaysız" bir şekilde verilmeli, dil şairanelikten arındırılmalıydı. Dildeki sadeliğin bir diğer sebebi de günlük tasa-sevinçlerin ancak bu şekilde dile getirilebilecek olmasıydı⁸. Bu doğrultuda şiir, şiire şairanelik katan vezin ve kafiye gibi unsurlar ve süslü söz sanatlarından arındırılmaya çalışıldı⁹. Bu şekilde sanatın hitap ettiği kitlenin değişmesiyle içerik ve biçimde devrim niteliğinde değişimler oldu.

1. Yeni ne geçmişe bağlı olmanın ne de geleceğe doğru bakmanın söz konusu olduğu bir boşluktan doğdu. Bunun sebebi Batılılaşma ve 2. Dünya Savaşı'ydı. Batılılaşmayla beraber dine ve geleneğe olan bağlılık zayıfladı, süregelen bu düalizm inançsızlık halini aldı, Orhan Veli bunu "eskiye ait olan her şeyin" aleyhinde olduğunu söyleyerek belirtmişti¹⁰. Mevcut savaş koşulları ise bu nesli katı bir

realizmle karşı karşıya getirdi, "...kendilerini yıkılmış bir toplumun ve dünyanın ortasında boş, avare, hatta gülünç buldular." Savaş, katılan ülkelere her açıdan yıkım getirirken Türkiye'deki izdüşümü halkın Garip şairlerinin de dâhil olduğu büyük bir kesiminin sefaletiydi. Garip akımıyla şairler bu katı realizmle dolayı yoldan yüzleşmenin yahut ondan çeşitli şekillerde kaçmanın yollarını Batı akımlarından esinlenip bunları yerel değerlere entegre ederek keşfettiler.

Garip akımı Batı'nın sanat ve felsefesinden beslenerek Türk şiiri için yeni imkânlar oluşturdu. Garip şairlerinin bu gelecek ve geçmiş arasında sıkışmış "koyu umutsuzluğu" yaşama sevinci altında saklanmaktaydı. Bunda özellikle Andre Gide'nin 1938'de Türkçe'ye *Dünya Nimetleri* diye çevrilen, varoluşçuluğu, duyumsayarak yaşamayı ve hedonizmi vurgulayan eserinin rolü büyüktü⁹. Bu şekilde anı yaşamak, küçük ve basit şeylerden mutlu olmak Gariplerin felsefesi haline geldi. Bu doğrultuda Garip

⁸ Mumcu Ay, s. 1236-1270.

⁹ Kabaklı, s. 444-452.

¹⁰ Orhan Veli, **Bütün Şiirleri**, 38. baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 30.

şirlerinde çokça insan sevgisi, doğa sevgisi ve yaşama sevinci temaları işlendi. Hayat, mutluluk ve dertleriyle bir bütün halde "basitti". Şirdeki kahramanlar "iddiasız, gösterişsiz ömür sürerlerdi", manevi, felsefi dertler ve ülkü gibi tutkularından da yoksundu. Bu karakterlerden biri de Süleyman Efendi'dir. En büyük derdi nasır olan Süleyman Efendi'nin ölümü şu şekilde anlatılır: *"Mesele falan değildi öyle,/ To be or not to be kendisi için;/ Bir akşam uyudu;/ uyanmayiverdi..."*. Aşk nesnesi de değişim gösterdi. "Dost", yosma, işçi yahut yoksul bir kadın olarak işlendi. Çoğu zaman bir gönül eğlencesi havası verilerek bu konuda da derin bir anlamlandırmadan kaçınıldı¹⁰. *Dedikodu* ve *Aşk Resmigeçiti* şirlerinde Orhan Veli sevgililerinden "çapkın" bir aşık edasıyla bahseder.

Hedonizm ve varoluşçuluğun yanı sıra Garip şiirine apaçık yansıyan akımlardan biri de sürrealizmdi. Sürrealizmin manifestosunun yazarı Andre Breton, ideal gerçeğin çocuğun masum perspektifi

olduğunu söyler¹¹. Çocukluk rasyonalitenin kırıldığı, yasakların, yanlışların olmadığı özgür bir yaşamı ifade eder. 1937'de *Varlık*'ta Orhan Veli ve Oktay Rifat'ın ortak çalışması olan, bir ağacın taş yemesinin anlatıldığı *Ağaç* şiiri buna bir örnek olarak verilebilir. *Bayram* şiirinde ise Orhan Veli şiir kişisi olarak direk bir çocuğu seçmiştir. Sürrealist esinlenmeler, özellikle çocukluk özlemi, savaşın yarattığı katı realizmden bir kaçış yoluydu¹². Melih Cevdet Anday da şiirlerinin sürrealizmle yakın bir alakası olmadığını ileri sürer. *"Gerçi sürrealist ozanlarınkine benzer şiirler de yok değil. Ama Fransa'daki sürrealizm akımının tümüyle yansıması sayılmaz. (...) şimdi, halkın zevki, halkın meseleleri sorunu, politika sürrealizmin özüne aykırı."*¹³Orhan Veli de ilham kaynaklarının asıl olarak

¹¹ Zafer Demir, "Gerçeküstücülük ve Garip Şiiri", 13.03.2018, <http://www.mevzuedebiyat.com/gercekustuculuk-ve-garip-siiri/>, (03.04.2019).

¹² Kabaklı, s. 439-453.

¹³ Demir, "Gerçeküstücülük ve Garip Şiiri", 13.03.2018, <http://www.mevzuedebiyat.com/gercekustuculuk-ve-garip-siiri/>, (03.04.2019).

halk şiiri olup Batı şairlerini taklit etmediklerinde diretirdi¹⁴.

Katı realizmle bir başka başa çıkma yolu da kara mizahtı¹⁵. Metafiziksel temalara, 2. Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yokluk, yolsuzluk, usulsüzlük, karaborsa ve haksızlığa karşı eleştiriler ironik şekilde ve alayla anlatılır⁸. *Bedava* şiiri:

*"Bedava yaşıyoruz, bedava;
Hava bedava, bulut bedava;
Dere tepe bedava;
Yağmur çamur bedava;
Otomobillerin dışı,
Sinemaların kapısı,
Camekanlar bedava;
Peynir ekmek değil ama
Acı su bedava;
Kelle fiyatına hürriyet,
Esirlik bedava;
Bedava yaşıyoruz, bedava." ¹⁵*

4. SONUÇ

Edebiyat akımları, dönem koşullarından ayrı düşünülemez. Sonuç olarak Milli Şef döneminin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişme ve değişimlerinin Türk edebiyatında Garip şiirinin manifestosunu etkilediği, biçim ve içeriğinde belirleyici bir role sahip olduğu görülmektedir. Savaşın getirdiği koşullar ve değerlerin değişim halinde olması maddi ve manevi bir yoksunluğa sebep olmuştur. Halk hem savaşı hep ensesinde hissetmiş hem de büyük sefalet çekmiştir. Garip şairleri bu maddi yoksunluğu paylaştığı kitleyi yaptıkları sanatın muhatabı kabul etmişlerdir. Dil ve içerik de bunun çevresinde şekillenmiştir. Bu maddi ve manevi yoksunlukla beraber gelen umutsuzluk ve boşlukla baş etmeye çalışan Garip şairleri Batı'nın bu katı realizmle yüzleşme yollarını benimsemiş, manevi yoksunluğu bu şekilde doldurmaya çalışmışlardır. Hedonizm, Sürrealizm gibi akımların izleri eserlerinde görülebilmektedir. Fakat bu bir taklitten

¹⁴ Mumcu Ay, s. 1268.

öte bir uyarlama sayılmalıdır. Zira akımların temsiliyeti söz konusu değildir.

5. KAYNAKÇA

Demir, Zafer. "Gerçeküstüçülük ve Garip Şiiri", 13.03.2018, <http://www.mevzuedebiyat.com/gercekustuculuk-ve-garip-siiri/>, (03.04.2019).

Erdoğan, Caner. **Tek Parti İktidarı Dönemi'nde (1923-1950) Cumhuriyet Halk Parti'sinin İdeolojik Değişim ve Dönüşüm Süreci'nin Çözümlemesi**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı:51, 2017.

Gözcü, Alev. **İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Ekonomik Durumun Sosyal Hayata Etkilerine Dair Bazı Tespitler**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, sayı: 62, 2018.

Bu akımların tanınmasında söz konusu çeviri faaliyetlerinin rolü büyüktür.

Kabaklı, Ahmet. **Türk Edebiyatı**, Cilt: 3, Türkiye Yayınevi, 1966.

Mumcu Ay, Yasemin. **Türk Şiirinde Garip Hareketi**, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Cilt: 4, 2009.

Şeker, Kadir. **İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)**, Isparta.

Veli, Orhan. **Bütün Şiirleri**, 38. baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.

Yüksel, Cemil. "Cemal Süreyya: Garip Akımı ve Etkisi" **YouTube**, 02.23.2010, <https://www.youtube.com/watch?v=-ug8iLOtSS8>, (03.03.2019).

TÜRKİYE’DE SENDİKACILIK ve İŞÇİ HAKLARININ GELİŞİMİ

Ayşegül Dede*

GİRİŞ

Sendika kelime olarak “hakkını korumak isteyenlerin bir araya geldiği yer” anlamındadır. Sendikal örgütlenmenin asıl amacı işçilerin yaşama ve çalışma koşullarını iyileştirmektir. Bu bağlamda sendikalar işçilerin mesleki, sosyal ve demokratik tüm haklarını sosyal, ekonomik ve siyasi alanda bir takım eylemler ile savunur.¹

Avrupa’da ilk kurulan sendikaların kökeninde lonca² tipi örgütlenmeler vardır. Paraya dayalı ekonomi ile sanayinin gelişmesinden sonra loncalar etkinliklerini yitirince bir çeşit işçi örgütlenmesi tipi olan sendikalar tarih sahnesine çıktı.³ Bu süreçte

ülkelerin sendikal gelişimi farklı şekillerde oldu. Sendika kavramının ortaya çıkışında Türkiye ve Batı ülkeleri kıyaslandığında bu durum açık bir şekilde görülür. Sendikalar işçi kurumlarıdır ve sendikaların asıl görevi işçi sınıfının haklarını savunmaktır. Bu ise ancak demokratik bir ortama bağlıdır. O halde sendikaların ortaya çıkması için gerekli iki ön şartı sanayileşme ve demokrasinin varlığı olarak kabul edebiliriz. Ancak her ülkede sendikal gelişim bu iki ön koşuldan ayrı olarak da gerçekleşti. Nitekim demokratik sisteme yeni geçmiş ve sanayisi de henüz gelişmemiş olan Türkiye Cumhuriyeti’nde sendikal örgütlenme sınıf bilinci üzerinden değil, ideolojik fikirlerin iş hayatına yansıtıldığı işçi yardımlaşma örgütleri şeklinde oldu.⁴

Batı ülkelerinde sendikaların gelişimi ile işçi haklarının tanınması ve genişlemesi birbirine paralellik gösterir. Oysa

* IB ’19 Mezunu

¹ Erkan Aydoğanoglu, **Sendikalar ve İşyeri Örgütlenmesi**, Kültür-Sanat Sen, İstanbul, 2010, s. 3.

² “belli bir iş kolunda usta, kalfa, çırakları içine alan dernek”, <http://www.tdk.gov.tr>, (25.06.2018).

³ Aydoğanoglu, s 9.

⁴ Ahmet Özkiraz ve Nuray Talu, “Sendikaların Doğuşu; Türkiye ve Batı Ülkeleri Karşılaştırması”, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, 2008, s. 125.

Türkiye’de bu iki unsurun gelişimi arasındaki ilişki farklılıklar arz eder. Bu çalışmada Türkiye’de işçi haklarının gelişiminin sendikal gelişme ile ilişkisi incelenecektir. Türkiye Cumhuriyeti’nde sendikal yapılanmanın daha iyi kavranabilmesi açısından incelemeye Osmanlı’nın son döneminde işçilerin durumundan başlanmalıdır.

OSMANLI İMPARATORLUĞU’NUN SON DÖNEMİNDE İŞÇİLER

Osmanlı’da birçok alanda olduğu gibi II. Mahmut dönemi (1808-1839) sanayi alanında da adımların atıldığı bir dönemdir. Fakat bu gelişmeler diğer alanlara kıyasla oldukça yetersiz kaldı.⁵ Bu nedenle Osmanlı’da modern anlamda sanayi tesisleri ve fabrikaların oluşumunun Tanzimat dönemine (1839-1876) denk geldiği söylenebilir. Piyasaya dışarıdan gelen ithal mallar ile oluşan rekabet ortamı⁶ sanayileşme yolunda adımlar atılmasının

nedenidir, diyebiliriz. Tanzimat dönemi ile ortaya çıkan sanayi işçisi ile birlikte geleneksel üretime devam eden zanaatkarlar yani atölye işçileri olmak üzere iki çeşit işçi grubu varlığını sürdürdü.⁷

Osmanlı Devleti’nde işçi örgütlenmelerinin başı Osmanlı’da Avrupa’da da olduğu gibi loncalardı. Loncalar; farklı iş gruplarında çalışanları bir araya getiren, usta-çırak ilişkilerini düzenleyen, sektörde çalışanları denetleyen kurumlardı. Fakat Tanzimat döneminde işçilerin lonca ile ilgili görüşleri loncaların kendi yararlarına çalışmadığı yönündeydi.⁸ Nitekim Osmanlı’nın son dönemine doğru loncaların işleyişlerinde bozulmaların olduğu bir gerçektir. 1908 yılında ilk Osmanlı sendikasının kuruluşuna kadar işçi örgütlenmeleri daha çok işçilerin kendi aralarında oluşturdukları yardımlaşma kurumları türündendi.⁹ İşçilerin kendi aralarında yardımlaşma gruplarına ihtiyaç

⁵ Ruveyda Nida Yıldırım, **II. Mahmut Dönemi Islahat Hareketleri**, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2006, s. 55.

⁶ Donald Quataert ve Erik Jan Zürcher, **Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiye’sine İşçiler**

1839-1950, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 27-28.

⁷ Quataert ve Zürcher, s. 56.

⁸ Quataert ve Zürcher, s. 75.

⁹ Quataert ve Zürcher, s. 38.

duymaları, loncaların yetersizliğini kanıtlar niteliktedir. Kaynaklarda bu tür oluşumların özellikleri incelendiğinde asıl amacın çalışanın mağdur olmasının önüne geçmek olduğu anlaşılır. O halde resmi bir karşılığı olmayan bu yardımlaşma örgütleri Osmanlı'da işçilerin bazı haklarını korumak adına attıkları ilk adımlardır.

Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkan ilk işçi hareketlerinin Batı'dan gelen makinaları tahrip etme hareketleri olduğu görülür. Bu eylemlerin asıl sebebi, işçilerin makinalar yüzünden işlerini kaybetme endişeleriydi. Daha sonrasında görülen ilk grevler ise genel olarak işçilerin ücretleri ile ilgili hoşnutsuzlukları sebebiyle ortaya çıktı.¹⁰ 1908 yılı grev dalgası işçilerin ücretler dışında çalışma saatleri, tatil ve izin günleri, sağlıklı çalışma koşulları vb. isteklerini dile getirmeye başlarlar. Bu dönemdeki grevlerin, örgütlenme eksikliği sebebiyle büyük oranda başarıya

ulaşamadıkları görülsede işçilerin o zamana kadar dile getirilmemiş bazı haklarını talep etmeye başladıkları görülür. Bu nedenle 1908 grev dalgası işçi haklarının gelişimi açısından büyük önem taşır.¹¹

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İLK YILLARI

Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik durum pek de iç açıcı değildir. Savaş sırasında ülkeyi terk eden Ermeni ve Rum halkın iş yerleri boştaki kaldı.¹² Halkın çoğu köylü olduğundan boştaki kalan bu işyerleri işletilemedi. Sanayinin gelişmesi amacı ile istihdam edilen işçiler de zaten büyük bir ölçüde köylü niteliğindediydi. Nitekim bu dönemde var olan iş yerlerinin çoğu geleneksel tarzda üretim yaptığı için savaş sonrasında işyeri başına düşen işçi sayısı 2-3 kişiyi geçmiyordu.¹³ Dönemde günde ortalama 10 saat olan iş saatinden pay

¹⁰ Quataert ve Zürcher, s. 29-31.

¹¹ Quataert ve Zürcher, s. 34-36.

¹² Yıldırım Koç, **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s. 25.

¹³ Koç, s. 21.

biçilerek işçilerin zorlu çalışma koşulları altında buldukları söylenebilir.¹⁴ Buna rağmen işçiler herhangi bir hak talebinde bulunmadıkları gibi bu dönemde göze çarpan bir örgütlenme girişimi de yoktu. Bu durumun sebebinin; istihdam edilen köylülerin sınıf bilincine sahip olmaması, birer işçi olarak sahip oldukları haklardan bîhaber olmaları vb. olduğu düşünülebilir.

Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1909 yılında kabul edilen *Tatili Eşgal Kanunu* ile *Cemiyetler Kanunu* işçi örgütlerinin kurulmasını yasaklar nitelikteydi.¹⁵ Bu kanunlar ile yapılan grev ve gösterilere karşı sert yaptırımlar getirildi. Cumhuriyetin ilk döneminde bu iki kanun yürürlükte kaldı. Bu yıllarda işçi hakları konusunda elde edilmiş en büyük başarı şüphesiz 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir

İktisat Kongresi'dir. Kongrede işçiler temsil edildi ve işçilerin günlük çalışma saatleri, yıllık izin, haftalık tatil günü vb. istekleri kongrede dile getirildi.¹⁶ Kongre sonrasında konuyla ilgili bazı küçük çaplı kanunlar ortaya atıldı. Bu kanunlara 1924 yılında kabul edilen "Hafta Tatili Kanunu" örnek verilebilir. Kanun ile işçiler haftanın bir günü tatil yapma haklarını elde etmiş oldular.¹⁷

1927-29 yılları arasında hükümet ekonomiyi canlandırmak amacıyla özel sektörü teşvik yoluna gitti ve girişimcilere vergi muafiyeti gibi birçok ayrıcalık tanıdı. Fakat uygulanan politika beklenen atılımın gerçekleşmesi için yeterli olmadı ve bunun üzerine de hükümet, devlet eli ile sanayii güçlendirmek adına adımlar atma yoluna gitti.¹⁸

¹⁴ Quataert ve Zürcher, s. 161.

¹⁵ Quataert ve Zürcher, s. 162.

¹⁶ Quataert ve Zürcher, s. 130-131.

¹⁷ Önder Deniz, "Cumhuriyet Dönemi Çalışma Hayatı", *ÇTTAD. VI*, Sayı:15, 2007, s. 139.

¹⁸ Quataert ve Zürcher, s. 141.

1930'lu yıllarda ekonomide devletçilik politikası uygulandı ve devlet işveren pozisyonunda iş veriminin düşmemesini hedeflerken çalışan hakları konusu bir kenara bırakılmış oldu.¹⁹

1930'lu yıllarda devlet eli ile sanayi alanında yapılan atılımlar sonucu ortaya çıkan iş gücü açığının kapatılması çocuk ve kadın emeğinden yararlanma yoluna

gidilerek sağlandı.²⁰ Bu durumlar göz önüne alındığında ekonomiyi canlandırmak amacıyla uygulanan devletçilik politikasının işçi haklarının gelişimini olumsuz etkilediği görülür.

Ülkede tek partili sistemin uygulandığı yıllarda hükûmet işçileri yalnızca kendi denetimi altında örgütlenme yoluna gitti. Bu örgütlenme biçimi işçi kurumlarının yardımlaşma sandıkları ve dernekler şeklinde örgütlenmesiydi.²¹ 1936 yılında kabul edilen *İş Kanunu* hükûmetin

çalışma hayatını denetim altına alma çabasının bir ürünüydü.²² Nitekim kanun ile birlikte işçilere kesin bir şekilde grev yasağı getirildi.²³

Kanunun yürürlüğe girmesinden yaklaşık 3 yıl sonra patlak veren II. Dünya Savaşı ile bir takım değişiklikler gündeme geldi. Savaş yıllarında ekonomiyi kontrol altında tutmak amacıyla 1940 yılında kabul

edilen Milli Korunma Kanunu (MKK) ile iş mükellefiyeti getirildi. Bununla ülkedeki iş gücü sanayi ve

özellikle maden işletmelerine kaydırıldı. Bu işletmelerde devlet adına çalışmak bir çeşit vatan hizmeti kabul edildi. Ülkedeki iş gücü açığını kapatmak amacı ile kadın ve çocuklar istihdam edildi; hapisanedeki mahkumlar da madenlerde çalıştırıldı. Yine MKK kapsamında iş verimini arttırmak için iş yerini terk yasağı gibi bazı katı uygulamalar getirildi.²⁴ II. Dünya Savaşı

¹⁹ Deniz, s. 144.

²⁰ Quataert ve Zürcher, s. 160.

²¹ Koç, s. 29-30.

²² Quataert ve Zürcher, s. 165.

²³ Koç, s. 27.

²⁴ Quataert ve Zürcher, s. 200-207.

tek parti döneminde işçi hakları konusunda yaşanacak gelişmelerin önünde engel oldu. Savaşın sona erdiği yıl olan 1945'te Türkiye çok partili sisteme geçti.

ÇOK PARTİLİ DÖNEM

Tek partili dönemde sendikalara olan bakış açısı halkçılık, milliyetçilik ve anti-komünizm ilkeleri çerçevesinde oluşmuştu.²⁵ Çok partili sisteme geçişle birlikte iktidara gelen DP'nin sendikalar hakkındaki politikası da CHP'ninkinden çok farklı olmadı. Buna göre 1950-60 yılları arasında, DP iktidarı, sendikaları potansiyel komünist hareket olarak algıladı.²⁶ İktidarın sendikacılık ile uğraşan işçileri komünist olarak yaftalaması ise işçilerin sendikalara karşı tutumunu etkiledi. Nitekim sendikalara olan rağbet ve katılımı düşüş görüldü.²⁷ DP sendikalarda merkezleşmenin önüne geçme yoluna gitti. Böylelikle sendikaları denetim altında tutmayı amaçladı. Nitekim yerel ve parçalı

bir yapı halinde varlığını sürdüren sendikalar bu sebeple siyasi bir güç oluşturmaktan uzak kaldılar.²⁸ DP'nin sendikalara karşı takındığı bu sert tutum, muhalefet dönemindeki tavrından oldukça farklıydı.²⁹ DP seçim kampanyalarında ılımlı bir yaklaşım sergilediği işçi grubundan fazlasıyla oy alabilmişti. İşçi sınıfının oylarının öneminin farkında olan DP, iktidarda sendikalara karşı takındığı sert tutumdan farklı olarak bireysel işçi haklarını geliştirmek üzere bir politika gütmeyi tercih etti. DP döneminde işçiler; ücretli hafta tatili, yıllık ücretli izin, ikramiyeler vb. haklara sahip oldular. Böylece DP sendikalar konusundaki sert tutumuna rağmen işçilerden oy almaya devam etmiş oldu.³⁰

DP iktidarının ilk dönemlerine denk gelen 1952 yılında Türkiye'de ilk büyük ulusal örgütlenme olan TÜRK-İŞ kuruldu.³¹ Fakat sendikalara getirilen siyaset yapma

²⁵ Aziz Çelik, *Vesayetden Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)*, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 121.

²⁶ Çelik, s. 122.

²⁷ Çelik, s. 125.

²⁸ Çelik, s. 157-160.

²⁹ Çelik, s. 213.

³⁰ Çelik, s. 220-221.

³¹ Koç, s. 41.

yasağının etkisinde kalan TÜRK-İŞ'in tüzüğünde, örgüt yöneticilerinin siyaset yapmasına kısıtlamalar getirildi.³² Nitekim iktidarın sendikal faaliyetleri denetim altında tutmaya çalıştığı bir dönemde kurulan TÜRK-İŞ iktidarın vesayetinde faaliyet gösterdi. 1957'de kurumun başkanlığına seçilen Nuri Beşer'in dönemin başbakanı Adnan Menderes ile yakın arkadaşlığı da iktidarın kurum üzerindeki etkinliğini gösterir niteliktedir.³³

27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile DP iktidarının sona ermesi Türkiye'de sendikalaşma açısından da yeni bir dönemin başlangıcı oldu. 1961 Anayasası ile sendikalaşmanın önündeki önemli engellerden olan grev yasağı kaldırıldı.³⁴ Bu dönemde 1960 öncesi sendikacılığa karşı gösterilen kuşkulu tavır ve sendikacılığı baskılamaya yönelik tutum da değişti; yerini daha özgürlükçü bir anlayışa bıraktı.³⁵ Ülkede endüstri alanında

yaşanılan önemli gelişmelerin de bir sonucu olarak işçi sayısında bir artış görüldü.³⁶ Tüm bu olumlu gelişmeler karşısında 1960 sonrası ülkede sendikalaşmada büyük bir artış gözlemlendi. Bu artış 1967 yılında DİSK'in kurulmasıyla beraber ise zirveye çıktı.³⁷ Tüm bu özelliklerine bakılarak 1960 sonrası dönem Türkiye'de sendikacılığın kurumsal kimliğine kavuştuğu dönem olarak nitelendirilebilir. Bu dönemden sonra, yaşanan askeri darbeler vb. olağanüstü durumlar dışında sendikaların hak ve özgürlükleri konusunda kısıtlamalara gidilmedi ve sendikacılık Türkiye'de günden güne gelişimini sürdürdü.

SONUÇ

Osmanlı'nın son döneminden başlanarak Cumhuriyet döneminin ilk 30 yılı süresince Türkiye'de sendikacılık faaliyetlerinin sınıf bilincinden uzak olduğu görülür. Sendikalaşmanın asıl amacına zıt

³² Koç, s. 42.

³³ Koç, s. 43.

³⁴ Adnan Mahiroğulları, "Türkiye'de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar"

C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, 2001, s. 161-190.

³⁵ Mahiroğulları, s 170.

³⁶ Koç, s 47.

³⁷ Mahiroğulları, s 169.

düŖen bu durumun sebebi, sanayisi çok da gelişmemiş bir ülke olan Türkiye’de işçi sınıfının bir çoğunluk oluşturmaması gösterilebilir. Bir diğ er neden ise, uzun yıllar sendikacılığın iktidarın kontrolünden

çıkamaması ve sendikal faaliyetlerin iktidar tarafından komünist faaliyetler olarak kabul edilmesidir. Doğal

olarak sendikaların ve sendika üyesi işçilerin en geç elde edebildikleri hak siyaset yapma ve grev hakları oldu. Nitekim söz konusu hakların elde edilmesi ancak 1961 Anayasası ile gerçekleşti.

Bir sınıf bilincinden uzak olan işçi sınıfı tarafından yapılan ilk eylemlerde, işçilerin işlerini kaybetme kaygısı ve ödemelerle ilgili Ŗikayetleri eylemlerin asıl nedeni durumundadır. Henüz azınlık durumunda bulunan işçi sınıfının hakları konusunda bilinçlenmesi ve daha iyi çalışma koşulları için istekte bulunması Osmanlı döneminde 1908 grev dalgası ve cumhuriyet döneminde 1923 İzmir İktisat

Kongresi olmak üzere iki tarihte gerçekleşmiştir. Fakat işçilerin istekleri tek partili dönemde pek yerine getirilmedi. Cumhuriyette çok partili döneme geçiş ile birlikte iktidara gelen Demokrat Parti

döneminde de sendikalar ile ilgili tutumda bir iyileşme yaşanmazken bireysel işçi hakları konusunda

hızlı bir iyileşme dikkat çeker.

Sonuç olarak demokratik sisteme yeni geçmiş ve sanayileşmesini henüz gerçekleştirememiş bir ülke olarak Türkiye Cumhuriyeti’nde sendikalaşmanın gelişimi diğ er batılı ülkelerden oldukça farklı olmakla birlikte sendikalar asıl işlevleri olan işçi haklarını savunma görevini de 1961 Anayasası’na kadar hakkıyla yerine getirememiştir. Bu duruma göre Türkiye’de işçi haklarının, sendikal olgunlaşmadan bağımsız bir gelişme gösterdiği de söylenebilir.

KAYNAKÇA:

Aydoğanoglu, Erkan. **Sendikalar ve İşyeri Örgütlenmesi**, Kültür Sanat-Sen, İstanbul, 2010.

Çelik, Aziz. **Vesayetden Siyasete Türkiye’de Sendikacılık (1946-1967)**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Deniz, Önder. “Cumhuriyet Dönemi Çalışma Hayatı” **ÇTTAD. VI**, Sayı:15, 2007, ss. 131-150.

Koç, Yıldırım. **Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003.

“Lonca” , TDK, <http://www.tdk.gov.tr>, (25.06.2018).

Quataert, Donald ve Erik Jan Zürcher. **Osmanlı’dan Cumhuriyet Türkiyesi’ne İşçiler 1839-1950**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Mahiroğulları, Adnan. “Türkiye’de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar” **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler**

Dergisi, Cilt: 2, Sayı:1, 2001, ss. 161-190.

Özkeraz, Ahmet ve Nuray Talu. “Sendikaların Doğuşu; Türkiye ve Batı Ülkeleri Karşılaştırması”, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**. Sayı: 2, 2008, ss. 108-126.

Yıldırım, Ruveyda Nida. **II. Mahmut Dönemi İslahat Hareketleri**, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2006.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ MÜZİK POLİTİKALARININ TOPLUMSAL ETKİLERİ

Ceyda Berfin Dağ*

Giriş

Kültürü oluşturan öğelerden biri olan müzik, Türk tarihinde de önemli bir yere sahiptir. Müzik, Mehter Müziği'yle savaşlarda, neşeli parçalarla eğlencelerde yer almış, türkülerle geleneklerimizi anlatmıştır. Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar Türk Müziği, Avrupa yani Batı'dan farklı olarak gelişmiştir. Cumhuriyet sonrası reformlar döneminde, müzik alanında da planlamalar yapılmış, Batılı müzik anlayışına geçilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında müzik politikaları konusu, bu politikaların toplumda nasıl etkiler uyandırdığı ve bu etkilerin toplumu ve müzik inkılaplarını nasıl etkilediği sorusunu akla getirebilir. Müziğin kültürle olan birleşimi ve Türk müziğinden Batı müziğine geçiş döneminin sonuçlarının araştırılması o dönemde yer alan Batı müziği-Türk müziği tartışmalarına ışık tutacaktır. Ayrıca bu araştırmayla müzik politikasının yasaklardan destek alınarak uygulanmış olmasının halkta nasıl karşılık bulduğu incelenecektir.

Kültürle Müzik Arasındaki İlişki

Kültür, bir toplumun çağlar boyunca elde ettiği bilgi birikimi, düşünce ve sanat eserleri gibi her türlü maddi ve manevi kazanımları ile bu kazanımların nesilden nesile aktarılmasını sağlayan araçların tamamıdır¹. Kültürün oluşma nedeni toplumların kendilerini ifade etme ve elde ettiklerini göstermektir. Duygu ve düşünceleri kurallı ve ahenkli seslerle anlatma sanatı olan müzik², toplumsal birikimleri işitsel yolla ileten bir araç olması nedeniyle kültürün bir parçasıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan kültürel yenilenme faaliyetleri arasında müzik de yer almaktadır. Türk müziğinin gelişim sürecinin Avrupa müziğinden farklı olması ve 18. Yüzyıldan beri süregelen yenilenme faaliyetleri, müzikte yenilenmenin Batı yönünde olma nedenidir.

Müzik ve kültür beraber gelişen bir süreçtir. Çünkü müzik toplumların duygularını anlatır, milli yaşanmışlıkları yansıtır. Bu nedenle kültür gibi müzik de topluma özgüdür. Erken modern dönemle beraber Avrupa'da birçok değişiklik yaşanır. Sosyal alanda da etkileri olan bu dönem, müzik alanında farklı enstrümanların icat edilmesi ve orkestraların zenginleşmesi şeklinde yer

* IB '19 Mezunu

¹ "Kültür", Güncel Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/>, (07.07.2018).

² "Müzik", Güncel Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr/>, (07.07.2018).

bulur. Doğal bir süreç olarak şekillenen bu değişiklikler, Türk müziğini de etkiler ancak aynı yankıları uyandırmaz.

Enstrümanlarla yer edinse bile çok sesli müzik tarzı Türk müziğine entegre edilmez.

1924-1950
inkılaplarında

hedef batılılaşmadır. Müzik de bir sanat dalı olarak bu batılılaşmadan etkilenmiş ve müzik alanındaki yeniliklerde Batı müziği ilerleme yönü olarak seçilmiştir. Bunun yanında 19.yüzyılın Doğu algısı ve Avrupalıların Türk müziğine bakış açısını değiştirmek gibi amaçlar da Batı müziği formunun örnek alınma nedenlerindedir.³

Erken Cumhuriyet Dönemi Müzik Politikaları

Türkiye’de müzikte yenilenme hareketleri II. Mahmud döneminde (1808-1839) başlar. II. Mahmud yenilenmenin kalıcı olması için eğitimden yararlanır. 1831’de askeri saray bandosunu ve bandoya müzisyen yetiştiren Muzıka-yı Hümayun’u kurar. Böylece Muzıka-yı Hümayun

Türkiye’de batılı anlamda müzik eğitimi veren ilk konservatuvar olur. Bu yolla sarayda ve bürokratlar arasında benimsenen

batı müziği, halkta aynı sıcaklıkla karşılanmaz. Buna rağmen eğitim ve eğlenceler yoluyla saraya yerleşir ve daha sonraki dönemlere aktarılır.⁴

Cumhuriyet döneminde müzik politikalarının yürütücüsü, Mustafa Kemal Atatürk oldu. Atatürk, müzik politikalarının halk tarafından benimsenmesini milletin değişmesinde ölçü olarak görmekteydi. Bu nedenle savaştan yeni çıkan ve her alanda ilerlemeye çalışan milletin müzik alanında yenilenmesinin önemini sıkça vurguladı. Atatürk, “en zor inkılap” olarak tanımladığı müzik inkılabını gerçekleştirmenin yolunu eğitim olarak görmekteydi. Bunun sonucunda daha 1924’te müzikte yenilenme hareketleri başlatıldı.

İlk olarak saray bandosunun okulu olan Muzıka-yı Hümayun 1924’te Cumhurbaşkanlığı’na bağlanarak Ankara’ya taşınır⁵. Aynı yıl müzikte

³ Bülent Aksoy, Cemal Ünlü, “Batılı Gözüyle Osmanlılarda Musiki”, <http://www.turkishmusicportal.org/tr>, (Erişim tarihi: 1.12.2018).

⁴ Cemal Ünlü, “Son Yüzyılda Türkiye’nin Müzik Hayatı: Tarih, Türler, Ses Kaydı, Sektörel Yapı”,

<http://www.turkishmusicportal.org/tr>, (Erişim tarihi: 1.12.2018).

⁵ “Üç bölüme ayrılan Siyaset-i Cumhuriyet-i Müzik ismiyle görevini sürdüren Muzıka-yı Hümayun günümüze kadar Cumhurbaşkanlığı Filârmoni Orkestrası olarak varlığını devam ettirmiştir.” Seda

eğitime olan inançla Musiki Muallim Mektebi kurulur. Yine 1924'te yurtdışına müzik eğitimi için öğrenciler gönderilmeye başlanır ve Atatürk bu öğrencilere şu şekilde hitap eder: *“Sizi birer kıvılcım olarak gönderiyorum. Volkan olup dönmelisiniz...”*⁶

Bunlara ek olarak, hali hazırda müzik eğitimi veren kuruluşlarda da yenilikler yapılır. 1926 yılında hem Batı müziği hem Türk müziği eğitimi veren ve İstanbul Belediye Konservatuvarı olarak yeniden isimlendirilen Darü'l-elhan'da, ardından 1927'de devlet okullarında ve özel

okullarda Türk Müziği eğitimi verilmesi yasaklanır. 1931 yılında eğitimlerin sonuçlarının görülebileceği düşünülerek hükümetin izni ile “Opera Cemiyeti” kurulur, ancak bu çabalar yetersizdir. Zira Opera Cemiyeti bestekârlarının ürettiği besteler ciddi eleştirilere maruz kalır. Bu durum, eğitimde yeterliliğe ulaşılmadığını ve bu konuda daha çok çabalanması gerektiğini gösterir. Bu amaçla 1936'da Ankara Devlet Konservatuvarı, 1938'de de Ankara Askeri Mızıkâ Okulu kurulur. Böylece Atatürk dönemi müzik eğitiminde kurumsallaşma genel olarak tamamlanır.

Ahmed Irsoy, Dârüelhan sanatçılarıyla birlikte... Solunda Rauf Yektâ Bey ve Muallim Kâzım Bey, sağında Abdülkadir Töre ve tam önünde de üdi bestekâr Sedad Öztoprak bulunuyor.

Bayındır Uluskan, Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.

⁶ Sadi Irmak. “Atatürk'ü Anarken”, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. <http://www.atam.gov.tr/>, (Erişim adresi: 8.12.2018).

Ancak müzikte yenilenme arayışları son bulmaz. Hatta II. Dünya Savaşı nedeniyle Avrupa'da yaşananlar bu arayışlara uygun ortam hazırlar. Bu doğrultuda başarılı eserlerin elde edilmemesi ile denetleyici eksikliğini gidermek amacıyla yurtdışından uzmanlar getirilir. Bunlardan en önemlisi Paul Hindemith'tir. Nitekim Ankara Devlet Konservatuvarı Hindemith'in eseri olarak görülür. Ayrıca Hindemith, alaturka müziğin kaybolmaması, devletin bir halk şarkıları kitabı düzenleyerek müziğini koruması gerektiğini söyleyen ve bu çalışmalara öncülük eden isim olarak karşımıza çıkar.

Batı formunda eğitim ve bu müzik türünün yaygınlaştırılması çabalarıyla eş zamanlı olarak Türk müziği alanında da çalışmalar yürütülür. Bu bağlamda 1926 yılında *Şark Musikisine Ait Tarihi Eserleri Tedkik ve Tesbit Heyeti* ile *Türk Musikisi İcra Heyeti*'nin kurularak Türk müziği eserleri notaya geçirildi ve plaklara kaydedildi. Türk müziği açısından önemli bir adım olan bu hareket, daha önce 1924 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hayata geçirilmeye çalışılan halk şarkıları sözlerinin Anadolu'da görevli öğretmenlerin iş birliği ile yazılarak derlenmesinin devamı niteliğindedir.

1924'te öğretmenlere derleme kartları dağıtılmış ve bu kartlara halk şarkılarının söz ve notalarının geçirilmesi istenmişti. Bu çalışma, müzik bilgisi eksikliği gibi nedenlerle başarısız oldu.⁷ Yine de tüm bu zorluklar devleti halk şarkılarının derlenmesi fikrinden vazgeçirmedi. Zira 1926'da kurulan heyetler ilk derleme gezisini gerçekleştirdi ve bu çalışma öncekinin aksine başarılı sonuçlandı. 1926-1936 yılları arasında dönem dönem devam eden geziler, 1936'da Bela Bartok'un Türkiye'ye gelmesi ve fonograf bir ses kayıt cihazı kullanmasıyla hızlandı.⁸ 1938'de Paul Hindemith'in desteğini de alan derleme çalışmaları, 1950'ye kadar binlerce parçaya ulaşılmasını sağladı.

1920'lerde radyonun Türkiye'ye girmesinin ardından müzik ağırlıklı yayınlar başlar ve bu yayınlarla halka müzik alışkanlığı kazandırmak hedeflenir. Ancak radyolara 1934'te 2 yıl sürecek olan Türk müziği yayını yasağı getirilir. Halkın Batı müziğine aşına olması ve Batı müziğini benimsemesi amacıyla yapılan bu yasağın yurtdışında oldukça dikkat çeker, birçok yabancı gazetenin sayfalarında yer alır. Bunlardan Fransız gazeteleri Türk ruhunu aksettirmede Türk müziğinin yeterli olmadığını ve tüm sanatçıların Atatürk'le

⁷ Turan Sağer, Onur Zahal ve Engin Gürpınar. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Müzikte Modernleşme Hareketleri ve Müzik Politikaları (1923-1952), İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, 2013, s.82-83.

⁸ Bela Bartok, "Türkiye'deki Derleme Gezilerim-1936", <http://www.musikidergisi.net/>, (Erişim tarihi: 8.12.2018).

beraber olduğunu söyleyerek yasağı desteklemektedir. İngiliz basını yasağa olumlu bakar “Doğu müziği” yasağının herkes tarafından memnuniyetle karşılanmasa da gençlerin Atatürk’le aynı zevki duyduğunu paylaşır. Türk müziği yayın yasağı Sovyet gazetelerinde de geniş yer bulur. Genel olarak yasağı destekleyici yazılar yayınlanmış olan Sovyet basınında, Türk musikisinin gelişmesi ve Türk halk müziğinin üstünlüğünün herkese duyurulması için bu yenilenmeye ihtiyaç duyulduğu belirtilir. Atatürk’ün yayın yasağını desteklediği ifade edilse de, o Türk müziği hakkında görüşlerinin, yasağın uygulanmasına ön ayak olanlar gibi diğer milletler tarafından da yanlış anlaşıldığını “...Ne yazık ki sözlerimi yanlış anladılar. Ben demek istedim ki bizim seve seve dinlediğimiz Türk bestelerini Avrupalılara da dinletmek çareleri bulunsun. Türk musikisini milletlerarası bir sanat haline getirelim. Türk nağmelerini kaldırıp atalım ve sadece garp milletlerinin hazırdan musikinin alıp kendimize mal edelim, yalnız onları dinleyelim demedim.”⁹ sözleriyle ifade eder. Ancak bu düşüncesine rağmen yayın yasağının iki yıl sürmesine karşı çıkmamış, belki de deneme yapmak istemiştir.

1923-1934 arasında kurumsallaşma çalışmaları ile başlayan müzik reformları, 1934-1950 yılları arasında kurumlaştırmanın hızlandırıldığı, Batı müziği ve Türk müziğinin sentezlenme amacı güdüldüğü değişken bir politikayla devam etmiştir. İnkılabın başarısının eğitimden geçtiği en başından fark edilmiş bu yolda adımlar atılmıştır. Daha çok yükseköğretim kurumlarını hedef alan eğitim politikaları uygulanmış ve II. Dünya Savaşı’ndan dolayı ülkelerini terk etme düşüncesi içinde olan uzmanlardan faydalanılarak musiki eğitiminde ilerleme kaydedilmek istenmiştir. Sonuç olarak, Cumhuriyet döneminde Batılı müzik eğitimine yönelik atılan bu adımlar, günümüz müzik eğitiminin temellerini oluşturdu. Bunun yanında bazı alanlarda Türk müziğine yasaklar getirilerek Batı müziğinin halk tarafından benimsenmesi amaçlandı. Ancak tüm bu eğitim anlayışı, yani Türk müziğinin Batı formuyla icrası ve yasaklanması halk nazarında pek hoş karşılanmadı ve alaturka-alafranga tartışmalarına sebep oldu.

Müzik Politikalarının Toplumsal Etkileri

Tanzimat döneminde Türkiye’ye yerleşmeye başlayan Batı müziği, o

⁹ Sadi Y. Ataman. Atatürk ve Türk Musikisi, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1991, s.20.

dönemde halk arasında yer alamadı. Erken Cumhuriyet döneminde yapılan yeniliklerle Batı formunda müziğin halk tarafından benimsenmesi hedeflendi. Bunun için müzik eğitiminde yenilikler, performans gösterileri gibi çalışmalar yapıldı. Tüm bu reformların amacı müziğin halka indirgenmesiydi.

Batı müziği eğitiminin yaygınlaşması ve orkestralar kurulmasıyla her ilde konserler verilerek halkın Batı müziğini benimsemesi amaçlandı. Ancak bu uygulamalar topluma Batı müziğinin aşılmasında yeterli olmadı. Doğu Anadolu illerinde zaman zaman senfoniler düzenlenerek halkın Batı müziğine yabancı kalmamasının sağlanması amacının güdülmesi, Cumhuriyet dönemi müzik politikalarının halk üzerinde başarıya ulaşmadığını gösterir. Cumhuriyet döneminde, Anadolu halkının bu çalışmalara ve Batı müziğine bakışı Devlet Filarmoni Orkestrası'nın konser için gittiği illerde dinleyicilerin konser boyunca gürültü yapmaları ve ilgi göstermemeleri, Sivas'ta bir dinleyicinin "*Sivas Sivas olalı Timur'dan beri böyle zulüm görmedi*"¹⁰ sözleriyle özetlenebilir.

1926'da İstanbul Devlet Konservatuvarı'nda Türk müziğinin

çalışması ve öğretilmesinin yasaklanmasıyla başlayan alaturka-alafranga tartışmaları, müzik politikalarına gösterilen tepkinin en belirgin halidir. Özellikle 1928 ve 1929 yıllarında alevlenen tartışmalar hakkında ilgili ilgisiz herkes yorum yapmakta, dergiler sıklıkla tartışma yazılarına yer vermekteydi. Alafranga taraftarlarının Türk müziği sanatçı ve dinleyicisine karşı tutumu, Türk müziği sanatçıları kendilerini sorgulamak ve savunmak zorunda bırakır. Sanatçılar da bundan şikâyetçi olduklarını birçok kere dile getirirler.

Müzik tartışmaları Yeşilay gibi derneklere de konu olur, alaturka müziğin içkiye teşvik ettiğine dair iddialar ortaya atılarak yasaklanması için gerekecek bulunmaya çalışılır. Bu tip tartışmalara Türk müziği sanatçıları da karışarak alaturka müziğin neşeli parçalara da sahip olduğunu ve hüznü parçalar nedeniyle Türk müziği yasaklanırsa tüm musikin ortadan kaybolacağını savunurlar. Bu tartışmalar 1934'te Türk müziğinin yayınlanması yasaklanana kadar devam eder.

1934 yılında İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın atılımıyla uygulamaya konulan alaturka müziğine yayın yasağı, süregelen

¹⁰ Hayati Tüfekçioğlu. "Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını", *Sosyoloji Dergisi*, Cilt:3, Sayı:3, 1992, s.79.

Türk müziği eğitim yasaklarının da etkisiyle Türk musikisinin gelişmesine engel oldu. 1934-1940 yılları arasında Devlet Konservatuvarı'nda Türk müziği bölümünün olmaması ve yayın yasağı, alaturka taraftarlarının tepkisini çekerek alaturka-alafranga tartışmalarını alevlendirdi.

Türk müziği yayın yasağı sonucu Batı müziği yayınının arttırılması halkı büyük oranda rahatsız eder. Bunun sonucunda halk müzik konusunda alternatif arayışına girer ve kendisine daha yakın bulduğu Kırım ve Kahire radyolarını dinlemeye başlar. Özellikle Kahire radyosunu tercih eden halkın bu seçimi film alanında da kendini gösterir. Müzikalce zengin olan Mısır filmleri, sinema alanında halkın tercihi olur. Bunun nedeni hem müzik hem de geçmişte olan bağlardır. Halkın kendisini Arap kültürüne yakın görmeye devam etmesi yasak taraftarlarının dikkatini çeker. Nitekim Peyami Safa Cumhuriyet gazetesindeki yazısında, “*Türk halkı, Mısır Radyosundan gelen Arap sesini kendi sesi zannetmeğe devam ediyor*”¹¹ diye bu durumdan şikâyet ederek Ankara ve İstanbul radyolarında daha çok halk müziği yayınlanmasını önerir. Mısır radyosunun dinlenmesi, İçişleri Bakanlığı'nın dikkatini çekince, 1936'da sadece halk türkülleri

yayınlanmasına izin verilerek yasağın kademeli olarak kalkmasında önemli bir adım atılır. Türk müziğinin gelişerek halk türkülerinin batılı anlamda yeniden bestelenmesi ve halkın bu yeni müziğe rağbet göstermesi yasağın kaldırılmasında büyük rol oynar.

Sonuç

Erken Cumhuriyet dönemi müzik alanındaki yenilikler 1923-1934 ve 1934-1950 yılları olarak iki ayrı dönem şeklinde incelendiğinde ilk dönemde Batı müziği eğitimin arttırılıp yeni müziğin halka benimsetilmesinin özümsemiği; ikinci dönemdeyse yasaklarla halkın yeni müziği kabul etmesinin amaçlandığı görülmektedir. İki dönemde de Batı müziğinin eğitimi ön planda olmuş, konservatuvarlar kurulması ve geliştirilmesiyle kurumsallaşma sağlanmıştır.

Genel olarak Türk müziğinin yasaklanması ve halka yabancı olduğu Batı müziğinin benimsetilmesi fikrinin hâkim olduğu Cumhuriyet döneminde, halk Batı müziğine yabancı kalmaya devam etmiştir. Halk, kendisine daha yakın gördüğü Arap müziğini Batı müziği dinlemeye tercih etmiş, alaturka-alafranga tartışmaları alevlenmiştir. 1940'larda

¹¹ Peyami Safa, “Mısır Radyosu”, *Cumhuriyet*, 6 Ağustos 1936, s.3.

konservatuvarların gelişmesi ve yurtdışında eğitim alan Türk müzisyenlerin ülkeye dönmeleri sonucu Türk müziği eserleri çok sesli müzik olarak yeniden bestelenmiştir. Böylece Türk-Batı sentezli müzik ortaya çıkmış ve tartışmalar yatışmıştır. Bunların yanında halk müziği derlemeleri de yapılarak milliyetçi politika devam ettirilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında izlenen müzik politikaları batılılaşma düşüncesini destekler yönde ilerlemiştir. Eğitim, kurumsallaşma ve yasaklar gibi yöntemlerin takip edildiği müzik politikalarının hem halk arasında hem aydınlar arasında birçok tartışmaya yol açmıştır. Müzik politikalarının başarıya ulaşması ancak milliyetçi politikayla birleşerek Türk-Batı sentezli müziğin ortaya çıkmasıyla olmuştur.

Kaynakça

Kitaplar

- Ataman, Sadi Y. **Atatürk ve Türk Musikisi**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1991.
- Bayındır Uluskan, Seda. **Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010.

İnternet Kaynakları

- Aksoy, Bülent, Cemal Ünlü. "Batılı Gözüyle Osmanlılarda Musiki", <http://www.turkishmusicportal.org/tr>, (Erişim tarihi: 1.12.2018).
- Bartok, Bela. "Türkiye'deki Derleme Gezilerim-1936", <http://www.musikidergisi.net/>, (Erişim tarihi: 8.12.2018).
- "Güncel Türkçe Sözlük", <http://www.tdk.gov.tr/>, (07.07.2018).
- Irmak, Sadi. "Atatürk'ü Anarken", 1983, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, <http://www.atam.gov.tr/>, (Erişim tarihi: 8.12.2018).
- Ünlü, Cemal. "Son Yüzyılda Türkiye'nin Müzik Hayatı: Tarih, Türler, Ses Kaydı, Sektörel Yapı", <http://www.turkishmusicportal.org/tr>, (Erişim tarihi: 1.12.2018).

Makaleler

- Safa, Peyami. Mısır Radyosu, **Cumhuriyet Gazetesi**, 6 Ağustos 1936.
- Sağer, Turan, Onur Zahal ve Engin Gürpınar. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Müzikte Modernleşme Hareketleri ve Müzik Politikaları (1923-1952), **İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, 2013, ss:71-89.
- Tüfekçioğlu, Hayati. Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını, **Sosyoloji Dergisi**, Cilt:3, Sayı:3, 1992.

Şüphesiz ki tarafsızlık politikasının belirlenmesinde İsmet İnönü'nün önemli bir rolü vardı. Nitekim kendisi Milli Mücadele döneminde önemli askeri başarılar elde etmiş bir liderdi ve kriz halinde nasıl davranması gerektiği hakkında tecrübeliydi. İsmet İnönü'yle birlikte çalışan Numan Menemencioğlu ve Şükrü Saraçoğlu gibi Türk devlet adamları da, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına neden olan etkenlere hakim olduklarından savaş sırasında Misak-ı Milli sınırlarını korumak için nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini iyi biliyorlardı. Bu çalışmada Türkiye'nin Müttefik devletler ile ilişkilerinin incelenmesinin sebebi Türkiye'nin savaş sonunda Müttefiklerin safında prensip olarak yer almayı kabul etmesidir.²

Müttefik devletler, savaş boyunca Türkiye üzerinden emellerini gerçekleştirmeyi amaçladılar; çünkü Türkiye, Müttefiklerin Akdeniz, Karadeniz ve Ortadoğudaki

² Menemencioğlu, Turgut. Atatürk'ün Dış Politikası ve Bunun İkinci Dünya Savaşı Uygulaması. *Journal of Political Sciences*, 2011.

sömürgeleri ile doğrudan bağlantı imkânı sunmaktaydı. Bir bakıma Müttefik Devletler Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak mecburiyetindeydi. Jeopolitik konumu Türkiye için avantaj olduğu kadar dezavantaj da olmuştur. Şöyle ki Türkiye, jeopolitik konumunu lehine kullanarak denge politikası uyguladı diğer taraftan ise konumu yüzünden Müttefik devletlerin savaşa girmesi ile ilgili baskılarına maruz kaldı. Türkiye savaş süresince çok dikkatli davranmak zorundaydı çünkü yanlış bir hamle yapması halinde savaşa girme tehlikesi ile karşılaşacaktı.³

Üçlü İttifak Antlaşması

Almanya'nın Polonya'yı ve İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesinden sonra kendisini tehdit altında hisseden Türkiye, Müttefik devletlere yakınlaşma gereği hissetti. Bu amaçla 19 Ekim 1939'da Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında Üçlü İttifak Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma

³ İlyas, Ahmet, Turan, Orhan. İnönü Dönemi Türk Dış Politikası, *Atatürk Dergisi*, Sayı:1, 2012.

ile Müttefik devletler, Türkiye'ye toprak bütünlüğünü koruma ve maddi yardım yapma vaadinde bulundu. Üçlü İttifak Anlaşması'nda bulunan ikinci protokol Sovyet Çekincesi'nde⁴ Türkiye'nin hiçbir durumda Sovyetler Birliği ile çatışmaya girmeyeceği açıkça yer alıyordu, böylece Türkiye kendisini savaş dışı tutma konusunda bir önlem almış oldu.

1940 yılında Almanya'nın Fransa'ya, İtalya'nın ise Yunanistan'a saldırması savaşın yönünü Balkanlar ve Akdeniz'e doğru çevirdi. Balkan Antantı'na göre Türkiye, Yunanistan'a asker ve silah yardımı yapmak zorundaydı; fakat Türkiye yeterli teçhizata sahip değildi. Ayrıca müttefik devletler Türkiye'ye vaad ettikleri silah yardımını yapmamışlardı. Bu nedenlerden dolayı Türkiye Üçlü İttifak Antlaşması'na uymadı.⁵ Türkiye, savaşın

şartları nedeniyle İngiltere ve Fransa ile yakın ilişkiler kurmuş olmasına rağmen Mihver devletler ile de çatışmaya girmiyordu. Türkiye'nin iki blokla da arasını iyi tutarak kendini garantiye alma durumu savaşın ilerleyen safhalarında da görülmektedir.

Türkiye'nin Savaş Dışı Kalmaya Yönelik Çabaları

23 Ağustos 1939'da imzalanan Sovyet-Alman Saldırmazlık Paktı dünyada büyük bir yankı uyandırdı. Türkiye Sovyetlere mi yoksa İngiltere'ye mi yakınlaşması gerektiği konusunda kararsızdı.⁶ Almanya ve Sovyetler'in Polonya'ya; İngiltere ve Fransa'nın ise Almanya'ya karşı savaş ilan etmesi üzerine Türkiye diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu Moskova ile görüşme yaparak endişelerini dile getirmiştir.

⁴ Özçelik, Mücahit. İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:1, 2010.

⁵ İlyas, Ahmet, Turan, Orhan. İnönü Dönemi Türk Dış Politikası, **Atatürk Dergisi**, Sayı:1, 2012.

⁶ Özçelik, Mücahit. İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:1, 2010.

10 Haziran 1940'ta İtalya savaşa katıldı; bunun üzerine Ankara'daki Fransız, İngiliz büyükelçileri Türkiye'nin boğazlara İtalyan gemilerini almayı derhal durdurmasını ve liman ile havalimanlarını Müttefik devletlere açmasını talep ettiler. Sovyetler Birliği, Türkiye'ye savaşa katılması karşılığında 12 Ada ve Suriye'yi vermeyi teklif etti ancak Türkiye Sovyetler Birliği'nin daha sonra bunu bahane ederek kendisine saldırabileceğini düşündü ve Üçlü İttifak'ta yer alan ikinci protokolü ileri sürerek bu teklifi geri çevirdi.⁷ İngiliz Dış İşleri Bakanı Lord Halifax, İngiliz Hükümeti adına konuşarak Türkiye'nin kararını anladıklarını ve bu durumun herhangi bir sorun teşkil etmediğini dile getirmiştir. Böylece Türkiye, savaş dışı kalma konusundaki kararlılığını kanıtlamış ve Üçlü İttifak Antlaşması'nı kendi lehine

kullanarak olası bir çatışma durumundan kaçınmış oldu.⁸

Haziran 1941'de başlayan Barbarossa Harekatı, 1942 yılında Alman ordusunun Kızıl Ordu tarafından durdurulmasıyla sona erdi.⁹ Sovyet siyasetçileri Türkiye'nin harekatta tarafsız kalmasından hoşnut olduklarını dile getirdiler. Almanya, 1942- 1943 Stalingard Savaşı'nda yenilince Sovyetler'de Türkiye'ye karşı olan olumlu hava tersine esmeye başladı çünkü Sovyetler Birliği Türkiye'nin Müttefiklerin yanında savaşa girmesini istiyordu. Bu durum Türk devlet adamlarındaki Sovyet işgali korkusunun artmasına neden oldu. Türkiye ve Sovyetler Birliği 1941 yılında Saldırmazlık Bildirisi yayınlayarak 19 Aralık 1925 Türk-Sovyet Saldırmazlık ve Tarafsızlık Pakti'nin geçerliliğini koruduğunu

⁸ Menemencioğlu, Turgut. Atatürk'ün Dış Politikası ve Bunun İkinci Dünya Savaşı Uygulaması. *Journal of Political Sciences*, 2011.

⁹ "Barbarossa Harekatı", <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/barbarossa-harekatı-369>, (Erişim Tarihi: 08.09.2018).

⁷ İlyas, Ahmet, Turan, Orhan. İnönü Dönemi Türk Dış Politikası, *Atatürk Dergisi*, Sayı:1, 2012.

duyurmuşlardır.¹⁰ Paktın güncellenmesi Türkiye'nin statükoyu koruma isteğine örnek olarak verilebilir, çünkü savaşa katılmamış ve paktı güncelleyerek savaş başlamadan önceki Sovyet-Türk ilişkilerini devam ettirmeye çalışmıştır.

Diplomatik Görüşmeler ve Türkiye

İngiltere, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve Almanya için ikinci bir Polonya olacağını iddaa ediyordu ancak Almanya bu iddaanın asılsız olduğunu söyledi. Hitler ve İnönü mektuplaşması ile Türk-Mihver dostluğuna zemin hazırlanmıştır. 22 Haziran 1941'de Almanya'nın Sovyetler'e saldırması Polonya sendromu olarak adlandırılan Sovyetler Birliği ve Almanya ortak işgali

endişesini ortadan kaldırdı. Sovyetler ve İngiltere Türkiye'ye 1936 Montreaux'a sadık kalacaklarına dair güvence vermişlerdir, çünkü aksi takdirde Almanya, Türkiye'yi köprü olarak kullanabilecek ve Ortadoğu'ya inebilecekti. Türkiye, Sovyetler Birliği ile Saldırmazlık Bildirisi yayımlayarak kendini koruma altına aldı. Bu bildiri 19 Aralık 1925 Sovyet-Türk Saldırmazlık Paktı'nın halen devam ettiğini ve Alman saldırısı durumunda Sovyetler'in tarafsız kalacağını içermektedir.¹¹ Türkiye, hem Almanya ile hem de Müttefik devletler ile dengeli ilişkiler kuruyordu ve savaş dışı kalacağını iki tarafa da belirgin bir şekilde gösteriyordu.

¹⁰ Özçelik, Mücahit. İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:1, 2010.

¹¹ Özçelik, Mücahit. İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:1, 2010.

30-31 Ocak 1943 tarihlerinde yapılan Adana Görüşmesi'nde Churchill, Türkiye'yi savaşa girmeye ikna etmek için, ordunun modernize edilmesi ve ekonomik yardım yapılması gibi tekliflerde bulunuyordu. Ancak çabaları yine sonuçsuz kaldı, Türkiye tarafsızlık politikasından vazgeçmiyor ve Sovyetlerin Türkiye'yi işgal etmesi ihtimalinin hala tamamen ortadan kalkmadığını öne sürüyordu.

19-24 Ağustos 1943 tarihleri arasında gerçekleştirilen Quebec Konferansı sırasında Müttefik devletler Türkiye'ye baskı yapsa da İsmet İnönü onlara karşı kararlı bir tutum sergiledi ve savaş dışılığını sürdürdü. Müttefiklere göre Türkiye, Boğazlar konusunda Mihver devletler

üzerinde baskı kurmalıydı, böylece Akdeniz ve Karadeniz Müttefik devletlerin kontrolü altında olacaktı.¹² Churchill, 17 Ocak 1943 tarihli Casablanca Görüşmesi'nde

Stalin ile konuştu ve Sovyetler'in Türkiye konusunda herhangi bir işgal düşüncesine sahip olmadığını belirtti. Buna karşın Türk dış politikacılarının, Sovyetlerin Türk topraklarını işgal etmesi ile ilgili tedirginlikleri hala devam ediyordu. Daha sonra 28 Kasım - 1 Aralık 1943 Tahran Konferansı'nda Sovyetler, Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda ısrar etti. Hatta Stalin gerekirse Türklerin "enselerinden tutularak savaşa sokulması" gerektiğini söylemiştir.¹³

¹² İlyas, Ahmet, Turan, Orhan. İnönü Dönemi Türk Dış Politikası, **Atatürk Dergisi**, Sayı:1, 2012.

¹³ Armanoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 413.

4-6 Aralık 1943 Kahire Konferansı'nda ise Türkiye Müttefiklere yakın bir tutum sergilemiştir; İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Türk Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ile konuşmuş ve Moskova'daki görüşmelerde Sovyetler Birliği, İngiltere ve Amerika'nın Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda fikir birliğinde olduklarını söylemiştir. Bu doğrultuda Türkiye, Türk ordusunun her türlü ihtiyacının karşılanması, Türkiye'nin Müttefik devletler ile olan işbirliği planının net şekilde belirlenmesi ve Türkiye'ye savaşa girmesi için gereken hazırlık

süresinin tanınması, şartları ile prensip olarak savaşa girmeyi kabul etmiştir.¹⁴

4-11 Şubat 1945 Yalta Konferansı'nda Sovyetler Birliği, Türkiye ile uzlaşma sağlanabilmesi için 1936 Montreaux Boğazlar Sözleşmesi'nde değişikliğe gidilmesi gerektiğini, Boğazların Türk-Sovyet ortak hakimiyetine girmesini ve iki ülke arasındaki sınırın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini söyledi.¹⁵ Bunlar Türkiye'nin Cumhuriyet'in kurulmasından

¹⁴ Semiz, Yaşar, Akgün Birol. Dostluktan Krize: İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk-Rus İlişkileri, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:7, 2007.

¹⁵ Armanoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007, s.415.

beri süregelen durumun değişmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin milli değerlerini görmezden gelinmesi anlamına geliyordu. Türkiye'nin bu teklifleri reddetmesi üzerine Sovyetler Birliği, siyasi baskı yaparak Türkiye'yi zor durumda bırakmaya çalışmıştır. 19 Mart 1945'te 1925 Türk-Sovyet Saldırmazlık ve Tarafsızlık Paktı'nı fesh eden Sovyetler Birliği, emperyalist emellerini Türkiye üzerinde de uygulamak istedi.

Sovyet ve Türk ilişkilerinin gergin olduğu 17 Temmuz – 2 Ağustos 1945 arası dönemde yapılan Postdam Konferansı'nda Amerika ve İngiltere Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin sorunlarını kendi aralarında çözmeleri gerektiği kanısına vardı. Bu konferanstan sonra Türkiye, Amerika ve İngiltere ile yakın ilişkiler kurmayı hedefledi.¹⁶ Çünkü savaş boyunca izlediği tarafsızlık ilkesi onu uluslararası sahada

yalnız kalma tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştı.

Neticede Türkiye Japonya ve Almanya'nın kesin olarak mağlup edilmesinden sonra Mihver devletlere karşı savaşa katıldığını belirtti. Böylece fiili olarak savaşa katılmamakla beraber resmiyette savaşta yer aldı. Türkiye'nin resmi olarak savaşa katılmasının sebebi ise 26 Nisan 1945 San Francisco Konferansı ile katıldığı Birleşmiş Milletler'de saygın bir konuma ulaşma isteğiydi.¹⁷

Özet olarak dönemin en güçlü liderleri olan Roosevelt, Stalin ve Churchill Türkiye'nin savaşa girmesi konusundaki baskıları savaş boyunca devam ederken Türkiye maddi imkansızlıklarını ileri sürerek savaş dışı kalmayı başarmıştır. Savaşta Müttefik devletlerin galibiyetlerinin artması ile beraber Türkiye için durum daha da zorlaştı çünkü Müttefik devletler güç kazandıkça

¹⁶ Ortaç, Tuğrul. İkinci Dünya Savaşında Müttefik Konferansları ve Türkiye İçin Önemi, **Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2019, ss:97-126.

¹⁷ Menemencioğlu, Turgut. Atatürk'ün Dış Politikası ve Bunun İkinci Dünya Savaşı Uygulaması. **Journal of Political Sciences**, 2011.

Ortadoğu'ya ilerlemenin yolu olarak gördükleri Türkiye'yi kendi yanlarına çekerek bunu Mihver devletlere karşı koz olarak kullanmak istiyorlardı.¹⁸Türkiye'nin Müttefik devletlere yakınlaşarak tarafsızlık ilkesinden belli bir ölçüde uzaklaşmasının sebebi savaş dışılığını korumaktır. Savaş sonunda ise Türkiye uluslararası politikada yalnız kalmamak için göstermelik olarak savaşa girdiğini belirtmiştir.

Sonuç

2. Dünya Savaşı boyunca Türkiye zaman zaman değişen güç dengesine göre güçlü olan devletler ile yakın ilişkiler kurarak ve kesin bir taraf tutmayarak savaş dışılığını korumuştur. Buradan hareketle Türkiye'nin savaş boyunca aktif tarafsızlık politikası yürüttüğü söylenebilir. Dönemin devlet adamları İsmet İnönü, Numan Menemencioğlu ve Şükrü Saraçoğlu Milli

¹⁸ Menemencioğlu, Turgut. Atatürk'ün Dış Politikası ve Bunun İkinci Dünya Savaşı Uygulaması. *Journal of Political Sciences*, 2011.

Mücadele, Cumhuriyet'in kurulması, I. Dünya Savaşı gibi olayları yaşadıklarından savaş anında takip edilmesi gereken tutumlar konusunda tecrübeliydiler, bu durum Türkiye'nin savaş dışılığını koruyabilmesinde etkili olmuştur.¹⁹ Türkiye'yi savaş dışı bir müttefik olarak nitelendirmek uygundur. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı boyunca kararlarını açıkça dünyaya duyurmaktan hiçbir zaman çekinmemiştir, bu sayede Mihver ve Müttefik blokları arasında "denge politikası" kurmayı başarmıştır. Savaşın gidişatı, Türk dış politikasını belirlemedeki en önemli etken olmuştur. Sürekli farklı ülkelerle yakın ilişkiler kuran Türkiye, savaş sonuna doğru uluslararası siyasette yalnız başına kalma tehlikesi ile karşı karşıya gelmiştir.²⁰

22 Ağustos 1942 Stalingard Savaşı Sovyetler Birliği'nin galibiyeti ile

¹⁹ Özçelik, Mücahit. İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:1, 2010.

²⁰ Özçelik, Mücahit. İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:1, 2010.

savaşta dönüm noktası olmuştur. Savaşın Müttefikler lehine döndüğünü gözlemleyen Türkiye kendi çıkarlarını gözeterek Mihver bloğundan uzaklaşarak Müttefiklere yakınlaşmıştır. Gerçekleştirilen diplomatik ilişkiler değerlendirilirse savaşın ilerlemesi ile beraber Türkiye'nin tarafızlık ilkesini tam anlamıyla gerçekleştiremediği ancak savaş dışı kalmayı başardığı söylenebilir. Sonuç olarak Türkiye'nin savaş sonunda Müttefikler bloğuna yakınlaşmasının ve savaşa yalnızca prensip olarak onların yanında katılmasının nedeni savaş sonrasında uluslararası siyasette yalnız kalmama isteğidir.

Kaynakça

- Armaoğlu, Fahir. **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2007.
- “Barbarossa Harekatı”, <https://www.tarihiolaylar.com/tarih-i-olaylar/barbarossa-harekat-i-369>, (Erişim Tarihi: 08.09.2018).
- İlyas, Ahmet, Turan, Orhan. İnönü Dönemi Türk Dış Politikası, **Atatürk Dergisi**, Sayı:1, 2012.
- Menemencioğlu, Turgut. Atatürk'ün Dış Politikası ve Bunun İkinci Dünya Savaşı Uygulaması. **Journal of Political Sciences**, 2011.
- Ortaç, Tuğrul. İkinci Dünya Savaşında Müttefik Konferansları ve Türkiye İçin Önemi, **Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2019.
- Özçelik, Mücahit. İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:1, 2010.
- Semiz, Yaşar, Akgün Birol. Dostluktan Krize: İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türk-Rus İlişkileri, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Sayı:7, 2007, ss. 293-270.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRKİYE CUMHURİYETİ EKONOMİSİNE YAŞATTIĞI BUHRAN VE HÜKÜMETİN ALDIĞI İKTİSADİ KARARLAR

Enes Erçin*

Giriş

“İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Ekonomik Durumu “konusunun seçilmesindeki neden ekonomiye duyulan ilginin yanı sıra savaşlarda halkın çektiği sıkıntılar ve buna karşı hükümetlerin aldığı tedbirler gibi hususlar etkili oldu. Fakat en önemli faktör büyük devletler ve büyük savaşlar, onların büyük sonuçları gibi tarihsel gerçeklerin küçük insanların hayatlarındaki öneminin az olması, onlar için önemli olanın ise yaşam şartlarını etkileyen tarihsel olaylar olmasıdır. Bu sebepten dolayı İkinci Dünya Savaşı gibi gerçekten insanlığın kaderini belirleyen bir olay üzerinden, Türk halkın yaşadığı ekmek bulamamak gibi sorunları araştırmak anlamlı geldi. TITC iç değerlendirmemde küçük yaşantılara dair çok yer verilmemiş olsa da araştırmalarımda edindiğim bilgilerin en kalıcılarını bu bölüm olduğunu itiraf etmeliyim.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türkiye Ekonomisi

İkinci Sanayi Devri ile gelişmiş batı ülkelerinin hammadde ihtiyacı artmış ve

sömürgeleştirilmiş coğrafyalar hammadde kaynağı oluşturduğundan bu devletler için daha kıymetli hale gelmişti. Birinci Dünya Savaşı’nın en önemli sebebinin sömürge yarışı olması ekonomik olarak tarımın önemini sanayiye kaybettiğinin işaret eder. Osmanlı Devleti’nin genel geçim kaynağı olan sektörün tarım ve sanayide özel teşebbüsün sınırlı olması ve devletin yeterli sayıda fabrika açacak sermayesinin olmayışı ülkenin ekonomisinde cumhuriyetten sonraki dönemlerde dahi kapanmayan yaralar açar.

Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşları yarayı derinleştirmişti. Devletin savaşlar, iç ve dış politik problemler gibi olumsuz etmenler sebebiyle yeteri kadar ilgilenilemeyen iktisadi sorunlar Cumhuriyet’in ilanıyla devletin en mühim meselelerinden biri haline geldi.

Cumhuriyetin ilanıyla beraber devletin birçok alanda olduğu gibi ekonomik alanda da politika değişikliğine gidildi. Yeni hükümet özellikle tarım ve sanayide gelişimi destekledi; *Aşar Vergisi* kaldırıldı, *Teşvik-i Sanayi Kanunu* çıkarıldı, *Ziraat ve Türkiye Sanayi ve Maadin Bankaları* kuruldu. Ekonomik bağımsızlık vazgeçilmez bir temel olarak alındı. Özel teşebbüsü himaye gayreti içinde olundu.

* IB '19 Mezunu

Böylece geleceğin ekonomik politikasının temelleri atılmış oldu.

1930'lu yıllara doğru Cumhuriyet Halk Fırkası, devletçilik yaklaşımını yavaş yavaş ülkenin ekonomik politikalarına kazandırdı. Buna göre:

1- Tarım devlet üretimi olmayacak. Araştırma amacıyla kurulacak üretim çiftlikleri ayrıdır.

2- Özel teşebbüs esastır. Ancak özel teşebbüsün ele alınmadığı veya yeterince yatırım yapılmadığı sektörler devlet yatırımlarıyla ele alınacak böylece kalkınma ve sanayileşme hızlanacaktır.

3- Özel sektörün herhangi bir alt sektörde yeteri kadar yetiştiği takdirde o alt sektör kamudan özel teşebbüse devredilecektir.

4- Devlet teşebbüsleri esas itibarıyla enerji, madenler ve imalat sınai sektörü için söz konusu olacaktır. ²

Türkiye devletçilik politikasını izleyerek özel teşebbüsü, temel ihtiyaçlar devletçe garantiye alınarak, yaygınlaştırmayı amaçlamış bunun da ülke ekonomisinin ivme kazandıracağı düşünülmüştü. İzlenen politika sayesinde ülkede ekonomik rekabet oluşması için ortam hazırlanmış, öte yandan rağbet görmeyen sektörler de devlet tarafından güvenceye alınmıştır. Bununla beraber devletin topraklarında yer alan madenler ve enerji kaynakları da devlet teşebbüsüne alınmasıyla da sanayi için gereken hammaddenin ülkeye kazandırılması hedeflendi.

Tüm çabalara rağmen özel teşebbüs beklenen başarıyı göstermedi. Önemli kısmının tarımla uğraşması, nitelikli iş adamlarının azlığı ve sermaye yokluğu gibi nedenler özel teşebbüsün yetersiz kalmasına yol açtı.

Hükümetin ekonomik olarak kalkınma için uygun gördüğü politika devletçiliktir ve bunu esas alarak beş yıllık kalkınma planı düzenlendi.

² Yenal Ünal, "1940-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Fiyat Artışları Ve Bu Dönem Ekonomisinin Genel Görünümü Üzerine Bir İnceleme", <http://www.johschool.com/Makaleler/333219134>

[Yenal%20%C3%9Cnal-1940-1950%20aras%C4%B1nda%20tr%20de%20fiyat%20art%C4%B1%C5%9Flar%C4%B1%20s.69-107.pdf](http://www.johschool.com/Makaleler/333219134)(Erişim tarihi- 23.06.2018), s.70 .

Devletçilik politikasıyla maden çıkartma, işleme ve temel kimya sanayilerinin kurulmasıyla özel teşebbüse yeni bir imkân sağlanması ve dolayısıyla dışa dönük ticaretin yaygınlaşması beş yıllık planın hedeflerindedir. Birinci beş yıllık kalkınma planı ekonomik açıdan

yürürlüğe girse de İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla sürdürülemedi. İkinci plana göre 100 fabrika daha açılacak ve yapılacak yatırımlar taş kömürü, yakacak, kimya, madencilik, makine, toprak ve denizcilik alanında olacağı belirlenmiştir.

Tablo 1. 1930-1938 Yılları Arasında İthalat-İhracat Rakamları

Yıllar	İhracat(milyon \$)	İthalat(milyon \$)	Fark (milyon \$)
1930	116,5	113,5	3,0
1932	77,9	66,2	11,7
1934	70,8	66,9	3,9
1936	90,6	71,2	19,4
1938	111,5	115,4	-3,9

önemli ve başarılı bir adımdır. Nitekim plan, belirli sanayi kollarını destekleyecek fabrikalar³; sanayiye, madenciliği ve özel işletmeleri destekleyecek bankalar⁴ kurulmasına, demir yollarının arttırılması için çalışmalar ve tarım alanda yatırımlar yapılmasına sebep oldu.⁵ Elde edilen başarı yapılan icraatların yanı sıra ihracattaki artışta da kendini gösterdi.

Ekonomik bağımsızlık ve devletçilik esasları altında yapılan iktisadi plan hem devletin sanayi alt yapısının oluşmasına ve güçlenmesine sebep olmuş hem de bundan sonra izlenilebilecek politikalara bir örnek teşkil etmiştir. 1937 yılında ikinci beş yıllık kalkınma planı

İkinci Dünya Savaşının Türkiye Ekonomisi Üzerinde Etkisi

Türkiye resmen savaşa girmemiş olsa da savaşın ülkelerin ekonomisine verdiği hasardan payını aldı. Savaş ülkelerinin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla ihracatını kısması, ekonomik bağımsızlık politikasını yakın zaman diliminde benimseyen ve bunun üzerine icraatlar yapan bir ülke olan Türkiye için zorlu bir dönemin başlamasına ortam hazırladı. Devletin teşebbüsleriyle dahi, belirli sektörlerde üretim, tahmini tüketim miktarlarına ulaşamıyor; ithalat arzının daralmasıyla da ihtiyacı karşılayabilecek bir güvencesi kalmayan

³ Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, Sümerbank, Etibank

⁴ Kurulan fabrikalar hammaddelerinin kaynağına yakın yerlerde kurulmuş bu çerçevede; Kayseri'de bez, İzmit'te kâğıt, Nazilli'de basma, Bursa'da yün,

Gemlik'te suni ipek, Karabük'te demir ve çelik fabrikaları açılmıştır.

⁵ Sabit Dokuyan "Savaş Ekonomisi ve Varlık Vergisi Üzerine Bir Değerlendirme", <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/113440>, (Erişim Tarihi-23.06.2018), s.25.

devlet çaresiz durumda kalıyordu. Ülkede hâkim olan bu krizin en büyük mağdurları küçük esnaf olmasının yanı sıra bu krizi fırsat olarak kullanabilen varlıklı iş adamları stokçulukla, küçük esnafın durumunu daha da kötüleşmesine sebep oldu. Piyasada azalan aynı zamanda kıymeti artan mallar varlıklı tüccarlar tarafından stoklanmış ve karaborsa yaygınlaşmıştır. Devletin savaş dolayısıyla da giderlerinin artması piyasadaki temel ürünlere talebi olağanüstü derecede artırmış ve fiyatların tavan yapmasına neden olarak halkın üzerindeki iktisadi baskıyı daha da artırmıştır.

Savaşın şartları dolayısıyla Türkiye silahlı tarafsız kalma politikası izlemiş ve böylece savaşın neden olabileceği herhangi bir tahribat önlenmiş olsa da yapılan askeri yatırımlar ülkenin zaten zor şartlarda yürüyen ekonomisinin önüne bir engel daha koymuştur. Asker sayısının artması savunma giderlerinin artmasına, önemli oranda genç nüfusun askere alınması da üretimin azalmasına sebep olmuştur. Azalan üretim ihracatı kısıtlamış, özel teşebbüsün gelirlerinin azalması yatırımlar azalmasına neden olarak ekonomik bağımsızlığa giden yolda Türkiye'nin adımları yavaşlamıştır.

Yapılan seferberliğin, hızlı ve ani bir şekilde gerçekleşmesi üretimde ani bir düşüş yaşanmasında dolayısıyla piyasadaki arz-talep dengesinin ciddi oranda bozulmasına ve enflasyona zemin hazırladı. Savaşla beraber, üretimin ve ithalat arzı azalırken devletinde temel ihtiyaç mallarını⁶ stoklaması; erzak ve eşya talebinin, piyasadaki mallara oranla olağanüstü derecede artmasına sebep oldu. Halk savaş yüzünden piyasadaki her türlü mala hücum etmiş, böylece piyasada zaten yok olmaya yüz tutmuş malların fiyatı yükselmişti. Birtakım tüccarlar bu durumu lehine kullanmış, mallarını saklayarak pahalı fiyatlarla piyasaya sürerek yüksek gelirler elde etmiştir. Karaborsacılık bu şekilde yaygınlaşmış. Karaborsacılık terimi 1939-1945 yılları arasında Türkiye'de en çok işitilen sözlerin başında gelmiştir.⁷

Karaborsacılıkla halkın temel tüketim malzemelerinin fiyatları %400-500 artışa ulaşmıştır. Bu olumsuz şartlar düşük ve orta gelirli kesimi ezerken diğer taraftan “savaş zenginleri” sınıfını yaratmıştır.⁸

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na katılmamış olmasına rağmen, silahlı

⁶ Tarım, buğday, arpa, un, şeker, gaz, yakıt, yakacak vs.

⁷ M. Selçuk Özkan , Abidin Temizer “ İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Karaborsacılık” ,

http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi9pdf/ozkanselcuk_temizerabidin.pdf , (Erişim Tarihi-23.06.2018) , s. 320.

⁸M. S. Özkan, a.g.m., s. 321.

tarafsız politikası⁹ nedeniyle, ekonomik olarak harp şartlarının yaşandığı söylenilebilir. Savaşın ülke ekonomisini etkileyen yurt dışı etmen ise, endişe atmosferinin ihracat yollarının daralmasına sebep olmasıdır. Savaşın getirdiği diğer bir olumsuzluk ise karaborsacılığın yaygınlaşmasıdır. Arz-talep dengesinin bozulmasına böylece enflasyonun artmasına sebep olan bu iktisadi olumsuzluklar hükümeti yankı uyandıran bazı kararlar almaya itmiştir.

Savaş Sırasında Ekonomiye Düzeltmek için Alınan Tedbirler

İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin ekonomisini düzenlemesi Başbakan Refik Saydam döneminde başladı ve Şükrü Saraçoğlu döneminde devam ettirildi. İlk olarak dönemin başbakanı Refik Saydam önderliğinde 18 Ocak 1940 tarihinde *Milli Korunma Kanunu* çıkartıldı. Amaç, ülkede hâkim olan kıtlık atmosferini ortadan kaldırmak ve bu durumu fırsat olarak gören ve halkın yaşadığı kıtlığın artmasına neden olan savaş zenginlerini durdurmaktır. 72 Maddeden oluşan *Milli Korunma Kanunu'nun* içerikleri şu şekildedir: "Halkın yararı ve müdafaa ihtiyaçları için üretim alanlarını hükümet tarafından denetlenmesi ve yönlendirilmesi, atıl

durumdaki işyerlerinin hükümet tarafından işletilmesini, şahısların elindeki alet ve makineleri bedeli karşılığında el konulabilmesi, çalışma süresinin artırılmasını¹⁰ içeriyordu. Dolayısıyla bu kanunla devletin yetkileri büyük derecede artırılması söz konusuydu. Milli korunma kanunu ile hükümet ticaret ve üretimde; kontrol, denetleme, el koyma, cezalandırma ve çeşitli kısıtlandırmalar getirebilme gibi olağanüstü yetkilere sahip oldu. Kanun 17 Mart 1940 tarihinde yürürlüğe girdi.

Milli Korunma Kanunu'nun hedefi genel olarak ülkedeki ekonomik sıkıntıları gidermek bu sıkıntılardan en önemlileri ise yaygınlaşan stokçuluk ve kıtlıktı. Aslında birbiriyle bağlantılı olan bu iki problemin giderilmesine yönelik alınan kararların en başında devletin bazı ürünler için fiyat belirleme yetkisine sahip olmasıdır. Belirlenen sabit bir fiyat sayesinde zengin tüccarların mallarını stoklaması, piyasa fiyatlarına bir etkisi olmaması beklenmişti. Stok yapan tüccarlar talebe yeterli olmayan arzın daha da azalmasına sebep oluyordu. Üretimin yetersiz hammadde sebebiyle az olması da fiyatlara etkisini yansıttı. İhracata getirilen kısıtlamalar, tüketimi ekmek karnesi gibi uygulamalarla sınırlandırılması kıtlığın

⁹ Devletin savaşta tarafsız olmasına rağmen önemli mevkihlerin savunulması için seferberlik ilan edilen politika.

¹⁰ S. Dokuyan a.g.m., s. 28

etkisi azaltılmaya çalışıldığı gibi karaborsacılığın da önüne geçilmesi beklendi. Fakat devletin bütün bu müdahaleleri beklenen başarıyı sağlayamadı bundan dolayı hükümet halkın üzerindeki baskısını artırma yoluna gitti. Denetim fatura zorunluluğuyla artırıldı. İdama kadar gidebilen çeşitli birtakım cezalar, caydırıcı olacağı düşüncesiyle, yürürlüğe konuldu. Üreticinin mallarını karşılığı verilerek devlete asker kullanılarak himaye etmesi gibi farklı çözüm yollarına gidilse de karaborsacılığın ve stokçuluğun önüne geçemeyen hükümet en son çözüm yolu olarak üç yıllık stok yapma kararı aldı.

Devletin yankı uyandıran bir diğer kararı ise Milli Korunma Kanunu'yla baş edilemeyen karaborsacılar veya daha genel bir tabirle savaş zenginlerini ilgilendiren *Varlık Vergisi* kanunudur. Varlık Vergisi kanunu, savaş şartlarından

yararlanarak karaborsacılıkla kısa zamanda haksız kazançlarla zenginleşen kesimin birikimlerinden hiç olmasa bir kısmını devlete geri kazandırmak için; aynı zamanda “toplumsal adaleti” sağlamak adına zorunluluk haline gelmiştir.¹¹ Resmi gerekçe olarak enflasyonu düşürmek ve devletin gelirini savaş yıllarında zengin olan kesimden vergi olarak artırmak böylece enflasyonla mücadeleyi kolaylaştırmak olarak belirlenmiştir.¹² İlk olarak adının “aşırı kazanç vergisi” olması için teklif edilen bu kanuna göre vergi yükümlüleri dört ana guruba ayrılacak ve bunlar Müslümanlar, Gayrimüslimler, Dönmeler ve Ecnebler olacaktır. Kanuna göre genel olarak “Müslümanlar mal varlıklarının %12,5’ini Gayrimüslimler %50’sini, Dönmeler %25’ini ve Ecnebler de %12,5’ini ödeyecektir.”¹³ Bu rakamlar yüzeysel olarak bakıldığında şaibeli gözükmemektedir; bu da iç ve dış politik muhalefetler için Türkiye üzerinde bir koz kazandırmıştır. Müslümanların genelde tarım üzerinden geçimini sağlarken gayrimüslimlerin tüccarlık yapması, gayrimüslimlerin savaş zamanında yaptığı kârın daha fazla olduğunu gösterir.

¹¹ İ. M. Öztürk a.g.m., s.144

¹² İ. M. Öztürk a.g.m., s.146

¹³ İ. M. Öztürk a.g.m., s.150

Verginin kolay bir şekilde toplanabilmesi açısından kısa bir süre içinde teslim etmeyenlere, *Bedeni Çalışma* yükümlülüğü getirildi. Böylece caydırıcı bir unsur oluşturulmuştu. Bazı istisnai durumlar olmasına rağmen *Varlık Vergisi Kanunu* başarılı sonuçlar vermiştir. İngiliz Ticaret Odası tarafından yayımlanan dergiye göre 450 milyon civarında vergi tespit edilmiş ve bunun 200 milyon lirası toplanmıştır.¹⁴ Belirlenen verginin bazı durumlarda yükümlülerin ödeyebileceğinden fazla olduğu akılda bulundurulduğu zaman toplanan verginin oranı yüksektir. Verginin uygulamada yine bahsedilen İngiliz Ticaret Odası'nın ifadesine göre vergi tespitinin belirli standartlara oturtulmamış ve mükelleflere temyiz hakkı tanınmamış olması gibi birtakım kusurları olmuştur. Aynı zamanda bu kusurlar muhalefetlerin hükümete karşı

kullanabileceği bir koz verilmesi, ekonomik ve hatta politik olarak hükümetin itibarının azalması¹⁵ gibi kötü sonuçları olsa da *Varlık Vergisi Kanunu* devlet ekonomisine kısa sürede çok kazanç sağlaması açısından olumlu sonuçları olmuştur.

Sonuç

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'na katılmamış onun yerine silahlı tarafsızlık politikası yürütmüş olmasına rağmen ülke tam bir harp ekonomisine sahipti. Hükümet durumu hafifletmek için *Milli Kanunu* çıkartıldı. Böylelikle karaborsa ve stokçuluğun önüne geçilmesi hedeflendi. Kıtlığın önlenememesi ve karaborsacılığın devam etmesi kanunun

¹⁴ S. Dokuyan a.g.m., s. 39

¹⁵ İngiliz Ticaret Odası tarafından yayımlanan aylık derginin 27 Şubat 1943 tarihli sayısında bulunan yıllık rapora göre "Sermaye üzerine konulmuş olan bu vergi sadece mükellef olan tüccarların değil tüm

piyasanın gidişatını bozma ihtimaline sahiptir. Bu nedenle Birleşik Krallıktan ihracat yapacak olanların bu durumu dikkate alarak ihtiyatlı davranmaları gerekmektedir". (S. Dokuyan a.g.m., s. 39)

beklenen başarıyı sağlayamadığı gösterdi. Bunun üzerine hükümet 3 yıllık stok kararı ve *Varlık Vergisi Kanunu* aldı. Varlık vergisiyle tespit edilen verginin yaklaşık %45'i alındı fakat beklenen vergi yüksek olduğu için yeterli başarı sağlandığı söylenebilir. Sonuç olarak Türkiye'nin eskinden gelen kötü ekonomik pozisyonu savaşa birlikte daha kötü bir hal almış bu da fakir halk için

sıkıntılı bir dönem, zengin tüccarlar için de bir fırsat dönemi olmuştur. Devlet bu durumu hafifletmek için Milli Korunma

ve Varlık Vergisi gibi kanunlar çıkarmıştır. Hükümetin aldığı iktisadi kararlar küçük esnafı kötü etkilemiş ve hükümete karşı tepki göstermesine sebep olmuştur.

Oluşan huzursuzluğun gidermek ve siyasete dinamik kazandırmak için siyasetten uzaklaştırılan Kazım Karabekir gibi Kurtuluş Savaşı kahramanları yeniden milletvekili yapılmıştır. *Milli Korunma Kanunu* hedeflerini karşılayamamış ve *Varlık Vergisi* beklenen başarıyı sağlayamamış ve birtakım olumsuz etmenlere ortam hazırlamış olsa da alınan kararlar ülkenin durumunun kısmen iyileştirdiği göz ardı edilemez bir gerçektir.

Kaynakça

- Dokuyan, Sabit, “Savaş Ekonomisi ve Varlık Vergisi Üzerine Bir Değerlendirme”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/113440> , (Erişim Tarihi-23.06.2018)
- http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/65976/46004/164760414_746042915_h05_5.d ocx , (Erişim Tarihi-23.06.2018)
- Özkan, M. Selçuk-Abidin Temizer “ İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Karaborsacılık” , http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi9pdf/ozkanselcuk_temizerabidin.pdf , (Erişim Tarihi-23.06.2018)
- Öztürk, İbrahim Mert, “İkinci Dünya Savaşı Türkiye’sinde Olağanüstü Ekonomik Kararalar: Milli Korunma Kanunu ve Varlık Vergisi”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1842/19400.pdf> , (Erişim Tarihi- 23.06.2018)
- Sönmez, Şinasi, “İkinci Dünya Savaş’ında Türk Hükümetlerinin Temel Gıda Maddelerinin Temini Konusunda Aldığı Tedbirler”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/1659/17718.pdf>, (Erişim Tarihi- 23.06.2018)
- Ünal, Yenal, “1940–1950 Yılları Arasında Türkiye’de Fiyat Artışları Ve Bu Dönem Ekonomisinin Genel Görünümü Üzerine Bir İnceleme“ http://www.johschool.com/Makaleler/333219134_Yenal%20%C3%9Cnal-1940-1950%20aras%C4%B1nda%20tr%20de%20fiyat%20art%C4%B1%C5%9Flar%C4%B1%20s.69-107.pdf (Erişim tarihi- 23.06.2018)

ATATÜRK DÖNEMİNDE DİL DEVİRİMİ VE ETKİLERİ

Fatma Büşra Yaman*

Osmanlı Devleti'ndeki Türkçe, üst zümrenin istekleri doğrultusunda Arapça ve Farsça ile kaynaştırılarak çoğunlukla saray eşrafi ve edipler tarafından kullanılan Osmanlıca oluşturulmuştur. Arapça ve Farsçadan alınan eklerin, kelimelerin ve dilbilgisi kurallarının Türk dilinin öz yapısına uygun olmaması nedeniyle zamanla saray dili ile halkın konuşma dili arasındaki ayrılık büyüdü. Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde Atatürk önderliğinde, dile Arapça ve Farsçadan geçen kelimelerden dili arındırmak, dil sadeleştirilerek yönetici zümrenin konuştuğu dille halkın dili arasındaki farkı kapatmak gibi çeşitli amaçlarla dil üzerine çalışmalar yapıldı. Hızlı ve köklü değişimlerle sonuçlanmış bu çalışmaların

bir çatı altında toplanan bütünü "Dil Devrimi" olarak tanımlandı. (Altan, 2003: 52) Bu çalışmada Dil Devrimi'nin kapsadığı çalışmalar ve onların toplumdaki karşılığı incelenecektir.

1850'li yıllardan itibaren dili sadeleştirme ve dilden ödünç kelimeleri çıkarma konusunda sınırlı bazı düşünceler vardır ve birtakım çalışmalar yapılmıştır. Buna örnek olarak 1897 senesinde Türk-Yunan Savaşı'nda yaralanmış gazilere madalya verirken Abdülhamit'in Türk dilinin yabancı sözcüklerden arındırılmasından bahsetmesi verilebilir.¹ (Altan, 2003: 52) Bir diğer örnek ise 19. yüzyılın sonlarına doğru Balkanlarda görülen bağımsızlık hareketlerine paralel olarak güçlenen Türk milli bilincinin bir sonucu olarak arı Türkçe üzerine başlayan tartışmalardır. (Çetintaş, 2008: 215)

Dille ilgili çalışmaların tohumları önceden atıldığı ve filizlenmeye başladığı halde Cumhuriyet dönemine kadar önemli

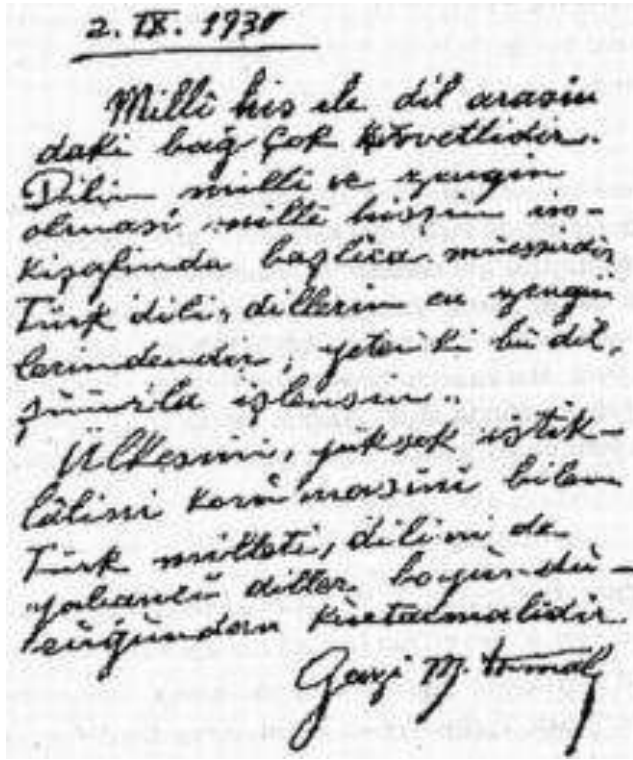
* IB '19 Mezunu

¹1897 yılında Abdülhamid, Türk-Yunan Savaşı'nda yaralanıp tedavi edilen ve iyileşen subay ve erlere

madalya verirken yaptığı konuşmada Türk dilinin yabancı sözcüklerden arındırılması gereğine değindi (Coşar, 1973).

bir atılımdan bahsetmek zordur. Bu dönemden önce çalışmalar daha kısıtlıdır ve çoğunlukla düşünce aşamasında kalmıştır. Milli Mücadele döneminde ve Cumhuriyetin ilanından sonraki birkaç yılda da dil ile ilgili çalışma düşünceleri olsa da iç siyasetteki birtakım olumsuz gelişmeler, iktidarın ve cumhuriyet

sadeleştirme çalışmaları hız kazandı, Güneş Dil Teorisi ortaya atıldı. Bu dönemdeki köklü değişim döneminden sonra Dil Devrimi değişen hız ve yoğunluk düzeylerinde 1970'lere kadar sürdü. Dil Devriminin bitiş tarihi ise Eski Türk Dil Kurumu'nun kapatıldığı 1982 olarak kabul edilebilir. (Dil Devrimi)

2.9.1930

Millî his ve dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müessirdir. Türk dili dillerin en zenginlerinden; yeter ki bu dil şuurla işlensin.

Ülkesinin yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk

ilkelerinin güçlendirilmesinin öncelik olarak belirlenmesinde ve dil ile ilgili çalışmaların daha sonra gerçekleştirilmesinde rol oynadı.

Dil Devrimi 12 Temmuz 1932 Türk Dili Tetkik Cemiyetinin açılmasıyla başladı, 1932-1936 yılları arasında dilde

Dil Devrimi'nin içerdiği çalışmaların iki ana hedefi vardır. Bunlardan biri Batı karşısında geri kalmışlık duygusundan kurtulmak için "muasır medeniyetler seviyesine çıkabilmektir." Bunun için dilin ileri, zengin sözcük haznesine ve uzun bir

geçmişe sahip olması gerekmektedir. Türkçenin uzun geçmişini “kanıtlayan” Güneş Dil Teorisi gibi çalışmalar da bu alanlarda ilerleme kaydetmek amacıyla yapıldı. Dil Devriminin bir diğer hedefi ise Şark medeniyetinden kopmaktır. (Gedikli, 2002) Milliyetçiliğin öze dönüş argümanı bu istekte önemli rol oynamış olsa da atılan ve yeri doldurulamayan kelimelerin yabancı kelimelerle karşılanması dilin özünden uzaklaşmasına ve Batılılaşmasına yol açtı. Yani, dil devrimi süreci Batı seviyesine ulaşmakla değil Batılılaşmakla sonuçlandı. Türkçenin ise özüne dönmektense özünden uzaklaşması ve fakirleşmesi çalışmaların yavaşlamasında rol oynadı.

TÜRK DİL KURUMU (1936’ya kadar Türk Dili Tetkik Cemiyeti)

Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulma amacı, Türk dili üzerine inceleme yaparak problem olarak görülen bölümlerin belirlenmesi ve çözülmesi, dilin daha zengin hale getirilmesi ve ortak dil bilinci oluşturulmasıydı. Bu amaçlarla, kurulduğu sene Dolmabahçe Sarayı’nda I. Türk Dili

Kurultayı toplandı. Türk dili başka dil aileleriyle karşılaştırıldı ve Anadolu ve Rumeli ağızlarından alınan kelimelerin derlenip Arapça ve Farsça kelimelerin alternatifi olarak kullanılmasına ve terimlerin Türkçeleştirilmesine karar verildi. (Atatürk ve Türk Dili.) Bu amaçla her ilde valilerin başkanlığında sözcük tarama faaliyetlerine başlandı ve bir sene içerisinde 35,000 kelime toplandı. (Dil Devrimi) Ertesi yıl başlayan “Osmanlıcadan Türkçeye Karşılık Bulma Programı” uygulanarak dört ay içinde, ajans radyo ve gazetelerden de yararlanılarak 1382 Arapça ve Farsça kelimenin 1100’ün Türkçe karşılığı bulundu. (Aydoğan, 2016) Halk ağızındaki kelimeler de toparlandı ve bir Derleme Sözlüğü oluşturuldu. Ayrıca, yüz elli eski eser incelenerek 90.000 kelimelik bir Tarama Sözlüğü de yayımlandı. (Dil Devrimi) Bütün bunlara ek olarak Türkçe Sözlük ve “Ekler Sözlüğü ve Tarama Dergisi” halka sunuldu. TDK’nin kurulmasıyla dili arılaştırma hareketleri kurumsal desteğe sahip oldu, TDK yapılan

çalışmaların merkezi haline geldi. Çalışmaların belli bir merkezi olması ve kararların burada ortak olarak verilmesi Türkçeleştirme sürecinin kolaylaşmasını ve hızlanmasını sağladı. Ayrıca dil devriminin bir kurum çerçevesi altında, danışarak verilen ortak kararlarla yapılan bir çalışmalar bütünü kimliği kazanması güvenilirliği artırdı. Dil devrimi sürecinde halkın, idare birimlerinin, basın ve yayın organlarının yardımının kullanılması da devrimin ülke çapındaki etkisinin artırılması için ulaşılabilir her türlü imkândan yararlanıldığına göstergesidir.

DİLDE SADELEŞTİRME ÇALIŞMALARI

Yüzyıllardır prestij dili olarak kabul edilen Arapça ve Farsçadan Türkçede karşılığı zaten bulunan kelimeler de dahil yüzlerce sözcük alınmıştır. Türkçeye bu dillerden yerleşmiş bütün kelimelerin atılması ve Türkçelerinin türetilmesine dayanan Öz Türkçecilik akımıyla, (Çetişli, 2007) Cumhuriyet döneminde yoğun

özleştirme çalışmaları başladı. (Gedikli, 2002)

Dilin sadeleştirilmesinin amacı halk ile aydın tabaka arasında ortak bir dil oluşturmaktır. Fakat yeni türetilen kelimeleri ne halk ne de yönetici kesim bilmekteydi, halk ağzından alınan pek çok kelime de yöresel olduğundan halk tarafından bilinmemekteydi. Oluşturulan dil ortak bir dil olmaktan çok yeni bir dil gibiydi ve pek çok kişi okuduğunu anlamakta zorlanıyordu.

Günlük dilden pek çok kelime atılıp bu sözcüklerin Türkçeleri bulunmaya çalışılırken terimler göz ardı edildiğinden Batı kökenli kelime ve terim istilasını karşı karşıya kalındı. (İlgar, 2012: 5) Kelimelerin atılması sürecinde dile zarar verildiğinin ve ince anlam farklılıkları olan kelimelerin dilden uzaklaştırılmasının dili özleştirmekten çok fakirleştirdiğinin farkındalığının oluşmasıyla 1934-1936 arasında sadeleştirme çalışmaları yavaşladı ve daha ılımlı bir havaya büründü. 1936'dan Atatürk'ün ölümüne kadar olan

dönemde yüzyıllardan beri kullanılıp Türkçeleşmiş kelimelerin Türkçe sayılması ve yerine yeni kelimelerin türetilmemesi düşüncesi hâkim oldu. Bunun yerine dile yakın zamanda girmiş ve daha sindirilememiş kelimelere Türkçe karşılıklar bulunması gündeme geldi. (Özyetgin, 106, 107)

Böylelikle dil devriminin hedefleri değişmemekle birlikte bu hedeflere ulaşılmasını sağlayacak araçlar değişti. Artık batı seviyesine çıkmak ve şark medeniyetinden uzaklaşmak için dilden yabancı dillerden gelen tüm kelimeler atılmaya çalışılmıyordu. Bunun yerine dile yerleşmiş kelimeler kabullenilerek dilin fakirleşmesi önleniyor ve daha benimsenmemiş kelimelerin Türkçeleştirilmesi sayesinde dilin özünden uzaklaşması engelleniyordu. Böylelikle gerektiği noktada Arapça ve Farsçadan uzaklaşıyor gerektiğinde de dilin zenginliği bozulmadan Batıdan gelen terimler Türkçeleştiriliyordu.

GÜNEŞ DİL TEORİSİ

Güneş Dil Teorisi, Türkçenin tüm dillerin anası olduğunu ve dil sürecinin ilk insanların her şeyin üstünde tuttuğu ilk nesne olan Güneş'e verdikleri "ağ" kökünden ortaya çıktığını iddia eder. (İnan, 1936: 12) Bu teori çerçevesinde kelimelerin kökenleri araştırılmış ve Türkçenin ilk dil olduğunu gösterecek etimoloji çalışmaları yapılmıştır. Güneş Dil Teorisi, Türk milletinin dili ile gurur duyması ve Batı karşısındaki eziklik hissinden kurtularak dil devriminin hedeflerinden birine ulaşması için oluşturulmuştur.

Türkçeden çıkarılan Arapça ve Farsça kelimelerin yerine yabancı dillerdeki karşılıklarının alınması, tüm dillerin Türkçeden türediği düşüncesiyle meşrulaştırılmaya çalışıldı. Fakat Güneş Dil Teorisi daha sonrasında, 1932'de başlayan yoğun özleştirme çalışmalarının yavaşlamasında görev aldı. Bütün diller Türkçeden geldiğinden dile yabancı dillerden yerleşmiş tüm sözcükleri atmaya ve sadeleştirme konusunda çok ileri

gitmeye gerek olmadığı düşüncesi bunu mümkün kıldı. (Özyetgin, 108) Sonuç olarak ortaya ilk çıktığı zamanlarda sadeleştirme faaliyetlerine destek sağlamak için kullanılan Güneş Dil Teorisi, daha sonraki zamanlarda araştırma çalışmalarını dizginlemek ve aşırılıkları önlemek için de kullanıldı.

Güneş Dil Teorisi, yabancı kelimeleri dilden uzaklaştırmak ve yerine yeni kelimeler üretmek dil reformu için yeterli olmadığından yeni dile sadakati ve güveni artıracak bir teoridir. (Çelik, 2006: 201) Fakat aşırı ve ölçüsüz etimolojik çalışmalar teorinin gerçekçiliğini azaltmış ve teori tepki aldıktan bir süre sonra bir kenara bırakılmıştır. (Özyetgin, 114)

DİL DEVRİMİNİN ETKİLERİ

Devlet yapılan çalışmaların sonuçlarını ve değişiklikleri halka benimsetmek için pek çok alanda faaliyet gösterdi ve dil devriminin sosyal alanda büyük yankıları oldu. Bu amaçlarla “Vatandaş Türkçe Konuş” ya da “Konuştuğun Gibi Yaz” sloganıyla, resimli-resimsiz afişler, bildiriler,

radio konuşmaları... yapıldı, TDK tarafından basılan dergiler ve sözlükler kullanıma girdi. Kamu kuruluşlarına verilecek telefon numaralarının, yurtiçi mektup adreslerinin, dilekçelerin yalnızca Türkçe yazılabileceği bir kararnameyle bildirildi. (Aydoğan, 2016) Tüm bu yapılanlar Türkçe'nin ve Türkçe terimlerin sosyal hayatta belirgin olarak kullanılması için önemli ilk adımlardır.

Kamusal alanda yapılan çalışmaların amacı Türkçenin her alanda iletişim ve anlaşma dili olması konusuna bir adım daha yaklaşmaktı. Bu sebeple kamu ve özel kuruluşlar, dernekler ve tüm vakıflara; sözleşme, kira kâğıtları, muhasebe, fatura ve defter tutma gibi işlemlerde, Türkçe kullanma zorunluluğu getirildi. Yabancı şirketler için de ülkeleri ile yapacakları yazışmalar haricinde aynı kurallar geçerliydi. (Aydoğan, 2016) Kamusal iletişimde Türkçe kullanma zorunluluğu resmi dilin Türkçe olduğu ve bunun her yerde kullanılması gerektiğini vurgular niteliktedir.

Dil devrimiyle birçok alanda isim değişiklikleri oldu. Kurum ve yer isimleri bu

değişimin başında gelenlerdir. Örneğin Türk Dili Tetkik Cemiyetinin adı 1934'te Türk Dili Araştırma Kurumuna çevrildi. (Tarihçe) İşyeri adları, tanıtımlar ve lokantanın hitap ettiği kesime bakılmaksızın yemek listeleri Türkçeye çevrildi. (Aydoğan, 2016) Fakat dilden çıkarılan kelimelerin yerini yabancılarının alması olayı burada da yaşandı ve aşevi sözcüğünün yerine ilk önce lokanta daha sonra da restoran kelimesi kullanılmaya başlandı. (Özer, 2011) Bir diğer değişiklik de ada isimlerinde oldu: Prinkipo'ya Büyükkada, Hakli'ye Heybeliada, Antigoni'ye Burgazada, Proti'ye Kınalıada denilmesinin baskın olan söyleş olmasına karar verildi ve diğer isimler kaldırıldı. (Aydoğan, 2016)

Soyadı Kanunu'yla verilecek soyadlarının Türkçe olma zorunluluğu getirilmesinde arılaşırma çalışmalarının etkisi vardır. Halkın kullanması için TDK tarafından "Türk Adları" isimli bir kitap basıldı fakat içindeki soyadları o günün Türkçesine uygun olmadığından pek benimsenmedi. (Doğaner, 225)

Dildeki sadeleşme ve Harf İnkılabı'yla başlatılan Millet Mektepleri ile okuma-yazma ilk kez geniş halk kitlelerine erişilebilir oldu. Cumhuriyet edebiyatına katkı sağlayan milliyetçilik gibi unsurlarla edebiyat daha toplumcu bir karaktere büründü ve halka yönelik memleket edebiyatı oluştu. (Çetintaş, 2008: 217) Şiir alanında aruz bırakılıp hece ölçüsüne geçildi, düz yazı ve şiirde ele alınan konular tüm kesimlerden gelen sanatçılar sayesinde genişledi. (Sancak, 2013) Gençliğe yeni fikirleri ve edebi ifade şekillerini öğretmek için Batı klasikleri çeviri programı başlatıldı. (Çetintaş, 2008: 224) Böylelikle Dil Devrimi hem gençleri hem de yetişkinleri hedef alan, herkese hitap eden bir devrim olduğunu belli etmiştir.

Dil çalışmalarının hız kazanmasıyla paralel olarak Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılmasına karar verildi. Azınlık okullarında ise Fransızca yerine Türkçe öğrenmek zorunlu hale getirildi ve ilk sınıflara haftada on dört saat Türkçe dersi

konuldu. (Aydoğan, 2016) Bu şekilde azınlık okulları da dâhil tüm okullarda Türkçeye öncelik verilmiş oldu.

Türkçenin okullarda kullanılması ve öğrenilmesi için yapılan çalışmaların bir diğeri de Atatürk tarafından yazılan geometri kitabıdır. Eserde Arapçadan gelen geometri terimlerinin yerine Türkçeleri bulunmuştur. Örnek olarak zaviyenin aç kelimesiyle, müsellesin üçgen ile ve murabba kelimesinin kare ile değiştirilmesi verilebilir. Günümüzde de bu terimlerin çoğunluğunun değişmeden kullanılması geometri alanında yapılan Türkçeleştirmenin başarılı olduğunu göstergesidir.

Türkçeleştirme çalışmaları dini alanda da kendini gösterdi.18 Temmuz 1932’de ezanın Türkçe okunmasına ve kametin Türkçe getirilmesine Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından karar verildi, 1933’te İstanbul’da uygulanmaya başlandı. Türk Ortodoks Kilisesi Patriği Papa Eftim de 1933’te dini törenleri Türkçe yapmaya başladı. (Aydoğan, 2016)

SONUÇ

Dil devrimi, küçük bir zümrenin tekelinde kalmış, Arapça ve Farsça ile birleşmiş bir dil yerine kendi içinde tutarlı ve ahenge sahip, zengin içerikli fakat halkın diline uygun bir dile ulaşma düşüncesi üzerine ortaya çıktı. Osmanlı devrinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında oluşan düşünceler 1932 yılıyla beraber eyleme döktü ve dil devrimi olarak isimlendirilen süreç başladı. Türk Dil Kurumu dil çalışmalarının merkezi olarak görev yaptı. Atatürk döneminde yapılan üç kurultay ile çalışmaların seyri ve içeriği belirlendi, kararname, sözlükler, dergiler vb. buradan yayımlandı. İlk kurultay ile dil devriminin amaçları kararlaştırıldı, Türkçeyi halk diline geri çevirmek için ülke çapında kelime toplama çalışmaları başladı. Birinci kurultaydan 1934’e kadar olan dönemde dilin özleştirilmesi için yoğun çabada bulunuldu. Sadeleştirme çalışmalarının aşırılaşması ve tamamıyla arı bir dile ulaşamayacağının idrak

edilmesiyle Güneş dil teorisine kadarki süreçte özleştirme çalışmaları daha ılımlı hale geldi. Bu dönemden sonra uzun zamandır kullanılan herkes tarafından anlaşılabilir kelimeler Türkçe kabul edildi ve yabancı kelimelerin atılmasına öncelik verildi. Bu dönemde ortaya çıkan ve yabancı kelimelerin de Türkçe kökenli olduğunu ve diğer dillerin Türkçeden türediğini ispat etmeye çalışan Güneş Dil Teorisi ortaya atıldı. Fakat ortaya atılan iddiaların aşırıya kaçması sonucu tepkiler doğdu ve teori bir süre sonra önemini kaybetti. 1932'den sonra yoğun olarak başlayan çalışmalar gittikçe yavaşladı, Atatürk'ün ölümüne doğru da "özleştirmeyi ret, yaşayan dile dönüş" devresi başladı. (Gedikli, 2002)

Dil devriminin birçok alanda etkileri oldu. Yer ve kurum isimleri Türkçeleştirildi, halkın Türkçeyi kullanması için yayınlar yapıldı. Soyadı kanununda soyadlarının yabancı olmaması kuralı getirildi. Kurumların işlerini ve yazışmalarını Türkçe kullanarak yapması kararlaştırıldı. Edebiyat

alanı da dil devriminden etkilendi, yeni eserlerde kullanılan dil ve eserlerin yazım şekli değişti. Mekteplerde kullanılan terimler Türkçeleştirildi ve eğitimde Türkçenin etkisi artırıldı. Ezanın Türkçe okunmasına karar verildi. Devrimin kapsayıcı ve büyük çaplı olması ortaya çıkmasında etkili olan hedeflere ulaşılmasını kolaylaştırdı. Her alanda Türkçeleştirme çalışmaları yapılarak halkın değişimlerle sürekli karşılaşması ve yeni kelimeleri benimsemesinin hızlanması istendi.

Günümüzde, değiştirilen kelimelerin arasında kullanılan ve dilimize yerleşmiş birçok kelime olmasına rağmen türetilmiş ve halk ağızlarından toplanan birçok kelime kullanılmamaktadır. Atılan kelimelerin ve yeni ortaya çıkan terimlerin yerine Batı dillerinden gelen kelimeler yerleşti ve dilimiz tekrar "kirlendi". Dil devrimi, dili birtakım yabancı dillerden temizlerken bir yandan diğer dillerden kelimeler alınmasına engel olmadı, bu sebeple hedeflerinden biri olan arı Türkçeye

ulaşmakta başarısız olduğu söylenebilir. Dil halkın istekleri doğrultusunda ve gerekli oldukça değişir ve gelişir fakat Dil Devrimi ortak dile yapay bir şekilde ulaşmaya çalışmıştır, bu sebeple de ancak kısmen benimsenmiştir. Sonuçta Dil Devrimi adı altında yapılan çalışmalar bitse de dilin evrimi hiç durmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Altan, M. Z. (2003) *Atatürk; Dil, Türk Dili ve Yabancı Dil*. ss. 52.
- *Atatürk ve Türk Dili*. <http://www.dilbilgisi.net/dilimiz/ata-turk-ve-turk-dili/>, (10.08.2018).
- Aydoğan, M. (26 Eylül 2016). *Dil Devrimi*. <http://www.kuramsalaktarim.com/dil-devrimi/>, (10.08.2018).
- *Dil Devrimi*. <http://www.wikizero.co/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvRGlsX0RldnJpbWk>, (10.08.2018).
- Çelik, Z. (2006). Yeni Türkçenin Doğuşu: Türk Dil Devrimi. *Muhafazakar Düşünce*. 1(6): 201.
- Çetintaş, M. (2008) *Edebiyat ve Dilin Toplum Analizinde Kullanılışı*. <http://Dergipark,dergipark.gov.tr/download/article-file/378434>, ss. 215, 217, 224.
- Çetişli, İ. (2007) *Türk Dili ve Edebiyatı*. <http://www.turkedebiyati.org/cumhuriyet-doneminde-turkce/>, (12.08.2018).
- Doğaner, Y. *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Nova. ss. 225.
- Gedikli, Y. (2002). *Dil İnkılabı: sebepleri ve sonuçları*. http://www.ufukotesi.com/yazigost-er.asp?yazi_no=20040123, (10.10.2018).
- Ilgar, M. (2012). Cumhuriyet Devri Türk Dili ve Öz Türkçecilik. *Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi*. ss. 5.

- İnan, A. (1936). *Güneş Dil Teorisi Üzerine Ders Notları*. İstanbul Devlet Basımevi: İstanbul, ss. 12.
- Özdoğan, M. (2015). Türkiye’de Ulus İnşası ve Dil Devrimi. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*. 2(3): 243.
- Özer, İ. (2011) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sosyal Yaşam*. <http://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=351575&/Osmanl%C4%B1dan-Cumhuriyete-Sosyal-Ya%C5%9Fam-/-Ilbeyi-%C3%96zer->, (10.10.2018).
- Özyetgin, M. Atatürk ve Güneş Dil Teorisi. *Türk Dili Kurumu*. (655): 105-114.
- Sancak, A. (10 Ağustos 2013). *Cumhuriyet Dönemi Toplumsal Yapı*. <http://zihinanalizi.blogspot.com/2013/08/cumhuriyet-donemi-toplumsal-yapi.html>.
- *Tarihçe*. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77, (10.08.2018).
- Tıraş, Y. C., Ertürk, H. İ. (2015). Türk Dili Devrimiyle Birlikte Türkçenin Kazanımları. *Journal of Turkish Language and Literature*. 1(2).

**19. YÜZYIL SONU İLE
CUMHURİYETİN LİK YILLARINA
KADAR SÜREN MÜSLÜMAN KADIN
HAREKETLERİNİN OSMANLI
ÖRNEĞİ TEMEL ALINARAK
İNCELENMESİ**

Feyza Nur Kaya*

Giriş

Kadın hakları arayışının Rönesans'a kadar dayandırılması yanlış olmaz; çünkü o zamanlarda belirgin bir hak arayışı olmasa da toplumdaki sınıflar ve eşitsizliklere karşı çıkışlar olmaya başladı. Rönesans'ın getirdiği hümanizm akımının etkisiyle insanın bir varlık olarak değeri ve saygınlığı arttı. Dolayısıyla kadının toplum gözündeki yerinde de, kendine bakışında da değişim oldu. Sanayi Devrimi, Fransız

İhtilali gibi dünya tarihinde birçok alana etkisi olan olaylarla insan hakları, insan onuru konuları gündeme geldi ve insanlar arası eşitlik arayışı ve hareketleri artış gösterdi. Bu ortamla beraber kadınlar da buldukları konumu sorgulamaya ve daha iyi şartların arayışına başladı.

Hak arayışının başlama şekli, boyutu, içeriği ve toplumdaki yansıması ülkeden ülkeye, kültürden kültüre değişimler gösterdi. Kadının karşısında, her ülkede değişen anlayışlarıyla beraber, gelenek, din, siyaset gibi engeller ve tabii ki kadınlar arasında da erkeklerle ne derece eşit olunabileceği ve kadının nereye kadar sosyal hayatın içinde bulunabileceği gibi noktalarda fikir ayrılıkları vardı. Ancak bu çalışmada fikir ayrılıklarının detaylarından ziyade yirminci yüzyılda kadın hareketlerindeki benzer arayış ve amaçlara, modern toplumlarda yapılan çeşitli kadın

*IB '19 Mezunlu

hareketlerinden Müslüman kadın hareketlerine odaklanılacak ve özellikle Osmanlı modernleşmesi örneği üzerinde durulacaktır. Müslüman kadın konusundan bahsederken dinin kadının konumuna etkisi olduğunu söylemek tabii ki yanlış olmaz; ancak dinin sosyal değişimden bağımsız olarak ele alınmasının din konusunda yanlış sonuçlara ulaştıracağını hatırlatmakta da fayda var.

Detaylara geçmeden önce sosyal hayat kavramının üzerinde durmak faydalı olacaktır. Kırsal kesimlerde kadınlar tarlada çalışmak vb. işlerde rol alırlardı ve kendi aralarında bir sosyal hayatları hali hazırda vardı. Çalışmada bahsedilen sosyal hayatta aktiflik; siyaset, edebiyat, eğitim gibi daha geniş alanları ifade eder.

Kadın Meselesine Bakışlar

Kadın hareketlerinin etkili olarak görüldüğü Müslüman nüfuslu ülkeler arasında Rusya, İran, Afganistan, Mısır, Cezayir, Filistin ve Osmanlı Devleti, daha sonra 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti, vardı. Emperyalist devletlerin etkisinde kalan Müslüman ülkelerin kadınları hem dinle karıştırılan bağnaz geleneklerle hem de modernleşmenin getirdiği batılılaşma korkusuyla mücadele ederek haklarını aramak zorundalardı. Kültürünü koruma,

batı toplumlarına benzememe taraftarı olan insanlar özgünlüklerini kadının geleneksel rolünü koruyarak elde tutabileceklerini düşünüyordu çünkü toplumsal değişim, kadının rolünü değiştirmekle olabilirdi. Bu nedenle gerek modernistler, devrimciler gerekse muhafazakârlar bu noktada kadının konumuna büyük önem verdiler.

Geleneksel yaşamı korumakla modern olma çelişkisi ise, evde geleneğin korunup dışarda modernleşmenin gerçekleşmesi düşüncesiyle aşılmaya çalışıldı.² Ev, kadının; sosyal hayat ise erkeğin yeri idi. Dolayısıyla, kadının geleneksel konumunun korunmasıyla sömürgeciliğe karşı durulabileceği savunuluyordu. Müslüman toplumlarda kadın hareketleri böyle karmaşık bir atmosfer içerisinde gerçekleşti.

Kadın hareketlerini destekleyen erkekler de oldu ancak hareketlerin henüz taze olduğu dönemlerde, bu desteğin altında yatan neden, nesil yetiştirme vazifesinden dolayı toplumdaki değişimle kadındaki değişim arasında bir paralellik olduğu ve bu yüzden kadınların eğitilmesi gerektiği idi. Nitekim kadın meselesini ilk olarak gündeme getiren de dönemin aydın erkekleri oldu. Erkeklerin desteğinin çıkış noktası nasıl daha iyi “ev kadını ve anne”

² Aksu Bora, **Ortadoğu'da Kadın Hareketleri: Farklı Yollar, Farklı Stratejiler**, İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, İstanbul, 2008, s. 55.

olunacağı konusunda kadını eğitmek olsa da bu yaklaşım kadın hareketlerindeki artışla beraber zaman içinde değişti.

Kadın hareketlerindeki ilk ve en baskın taleplere bakıldığında bunun başında eğitimin geldiği görülür. Kadınlar da erkekler kadar eğitilmiş olmayı, dünyada olup bitenden haberdar olmayı ve toplumun sorunları hakkında fikir sahibi olmayı umuyorlardı. Bu isteğin nedeni kimi kadınlar için daha bilinçli bir anne olmak iken daha fazlasını talep eden kadınlar için sosyal hayata erkekler kadar dâhil olabilmektir.

19. yüzyıl sonlarına doğru İslam'ın terakkilerine engel olacak kuralları olmadığını düşünen Müslüman kadınlar, çok yoğun olmamakla beraber çeşitli örgütlenmelerle hak arayışları içine girdi. Hareketler daha çok eğitilmiş, elit ailelerin kadınları tarafından başlatıldı. İlk güçlü adımlar genelde dergi çıkarmak suretiyle oldu. Zamanla halkın farklı kesimlerinden kadınlar da dergilere ve derneklere katılım gösterdiler. Bu çerçevede kendi içinde birçok fikir farklılığının bulunduğu çok çeşitli hareketler görüldü. Toplumda karşılık buldukça bu hareketler temel hakların aranmasının ötesine geçmiş, kadın toplumun aydınlatılmasında da söz sahibi olmaya başlamıştı.

Osmanlı Devleti Dışında Müslüman Nüfusun Yoğun Olduğu Ülkelerdeki Hareketler

19. yy ve 20. yy.'da Müslüman nüfuslu ülkelerde kadın hareketleri coğrafyalarındaki ekonomik, siyasi ve toplumsal değişimlerde etkili oldu. Bu ülkelerin kadınları sömürgecilığe karşı çıkmak ve ülkelerinin refahına çalışmak noktalarında erkeklerle ortak kaygılara sahipti.

Dergiler, dernekler, toplantı ve mitingler gibi benzer yöntemlerin kullanıldığı kadın hareketleri noktasında en ilgi çekici ülke, 1979 İslam Devrimi'nden önce de sonra da var olan sınırlandırmalarından dolayı, belki de İran'dır. İran'da ilk kadın eylemlerine 1800'lerde ekmek kıtlığına karşı yapılan eylemler örnek verilebilir.³ Kadın hareketleri 1895 yılında ulusal bir renk de kazandı ve kadınlar sömürgeye karşı eylemlerde bulundu. Kadınların dükkânları kapatarak yaptıkları eylemler sonucu Şah Nasruddin tütün tekeli ile ilgili Reji Antlaşması'nı geri çevirdi.⁴ Kadının hak elde etmesinde 1906 anayasal reformlarının dolaylı da olsa olumlu etkisi oldu. Reform, kadına oy hakkı vermeyen

³ Zeynep Meral Tulunay, **İran ve Mısır'da Kadın Hareketleri**, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s.35.

⁴ Tulunay, s.36.

ve çok baskı kuran türdendi; ancak bu durum kadın hareketlerini tetikledi. Ardından gizli dernekler kurulup gazete, dergi ve broşürler çıkarıldı, okullar açıldı ve çeşitli faaliyetler yapıldı. Bu faaliyetler sonucu 1926 yılında Rıza Şah yönetiminin ılımlı tavırları muhafazakârlardan tepki alsa da kadınlar, özellikle eğitim konusunda

belli haklar elde etmeye başladı. Elde edilen haklar sınırlı olsa da, şüphesiz ki bu hareketler

İran, Mısır ve Türkiye örnekleri başında daha çok elit

toplumun kadın meselesine bakışında yumuşamayı sağladı. Ataerkil düzende alışıldık olmayan kadın hareketleri kabul edilmeye bir adım daha yaklaştırdı. Böylece hareketler yıllar sonra (1990'larda) kadınların Kuran tefsir etmesine varan boyutlara ulaştı. Birincil İslami kaynakların Müslüman kadınlar tarafından incelenmesi, lehine okunup yorumlanması olarak açıklanan ve *İslami Feminizm*⁵ olarak adlandırılan bu hareket Mısır'da da görüldü.

Mısır'daki kadın hareketleri, Türkiye ve İran'a göre daha eski. İran ve Türkiye'dekinin aksine, 19. yüzyılda başlayan kadın örgütlenmeleri, ileriki

dönemde de erkek reformculardan bağımsızlığını büyük oranda korudu.⁶ 1919'da, İngiliz sömürgeciliğine karşı büyük mitingler düzenleyen kadınlar, bir yandan Vafd Partisinin⁷ kadın kollarını oluştururken, diğer yandan bağımsız bir feminist örgütlenme olan Mısır Feministler Birliği'ni kurdu.⁸

kadınların aktif olduğu hareketlere şahit oldu; ancak Cezayir (1954 – 1962) ve Filistin'de (1987-1992) halktan kadınlar da sömürgeciliğe karşı bağımsızlık savaşlarında yer aldı ve sonrasında hak taleplerinde bulundu.⁹

Rusya örneğine gelinecek olursa, İsmail Bey Gaspıralı önderliğinde gerçekleşen hareketler Rusya'daki Müslüman kadın hareketini oluşturur. Gaspıralı'nın kadın hareketine desteğinin nedeni Müslüman toplumun modern ve çağdaş bir görünüme sahip olmasını istemesi ve bunun gerçekleşmesinin

⁵ Bora, s.55.

⁶ Bora, s.55.

⁷ Vafd Partisi 1919'da Mısır'da kurulan ve 1953 darbesine kadar Mısır siyasetinde etkili olan bir partidir.

⁸ Bora, s.55.

⁹ Bora, s.55.

kadınların konumundaki değişimle olabileceğine inanmasıydı. Rusya’da da hareketin ilk adımı okul açmak oldu. 1884 yılında kızlar için kurulan Usul-i Cedid Mektebi buna bir örnektir. Daha sonrasında da çeşitli medreseler kurulup kadınlara İslami ilimler, ev idaresi gibi dersler verildi.¹⁰

Tüm bu gelişmelerin duyurulmasını sağlayan dergicilik faaliyetlerinde de önemli adımlar atıldı. İsmail Bey Gaspıralı’nın neşrettiği Tercüman (1883), Rusya’daki ilk Müslüman süreli yayın oldu.¹¹ Gaspıralı’nın, birçok dernek, kongre, okul ve dergi çalışmalarının örgütlenmesi, teşviki ve organizasyonunda emeği vardı. Kendi dergisi *Âlem-i Nisvan*, Rusya’daki Müslüman kadınların bilgilendirilmesine hizmet etti ve kadının seçme seçilme hakkı, iş istihdamı, eğitimi, genel kültür gibi konulara yer verildi. Dünya kadınlarının neler yaptığı, Türk kadınının durumu vb. konularda haberler neşredildi ve dönem dönem belli kişi ve çalışmalar rol model olarak sunuldu.¹² Böylece kadın hareketiyle elde edilen başarılar halka ulaştırılıyor ve kadınlar haklarını arama yolunda teşvik ediliyordu.

¹⁰ Cemile Kınacı, *Ütopya’dan Gerçeğe: Kadınlar Ülkesi ve Arslan Kız’dan Âlem-i Nisvan’a Evrilen Türk Kadın Hareketi*, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Ankara, 2014, s.224.

¹¹ Kınacı, s.2 29.

¹² Kınacı, s. 224.

Osmanlı Kadın Hareketi

Osmanlı’da kadın hareketleri Tanzimat Fermanı’nın (1839) ilanından sonra artış gösterdi ve daha görünür hale geldi. Birçok ülkede olduğu gibi Osmanlı’da da aydın erkeklerin desteğiyle başlayan hareketler dergicilik yoluyla yaygınlaşmaya ve güç kazanmaya başladı. Avrupa’da tahsil görmüş, batılılaşma fikrine sahip erkeklerin desteği hareketlerin başarısında önemli bir faktördü. Örneğin, henüz İnas Darülfünunu kurulmadan önce 1908’de Darülfünun Edebiyat Fakültesi’ndeki derslere kız öğrencilerin de alınmaya başlanması İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin desteğiyle gerçekleşti.¹³ II. Meşrutiyet’in de ilan edildiği bu yıldan sonra kuvvetlenen hareketlerde kadınlar, dergilerde seslerini duyurmaya ve yaptıkları işin meşruiyeti konusunda halkı bilinçlendirmeye gayret gösterdiler. Bu dergilerden bazıları derneklerin yayın organı olarak çıktı ve dergilerde; evlenme yaşı, görücü usulü, kadının eğitimi, ailenin önemi ve çekirdek ailenin teşviki, kadının dinde yeri, değişen toplumda kadının durumunda gerekli olan değişim ve bunun nasıl olacağı gibi meseleler ele alındı. Bu konular daha çok kadının aile içindeki konumu ve dini

¹³ Şehmus Güzel, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Toplumsal Değişimde Kadın*, *Türk Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, 1985, s.856.

sorumluluklarını ilgilendiren mevzulardı. Daha sonra konularda çeşitlilik oldu ve tiyatro, müzik, ülke savunması, siyaset gibi konularda da yazıldı. İlk dergilerde bir kadın tarafından yazıldığı anlaşılan yazılar varken 1930'lardan sonra kadın mı yahut erkek tarafından mı yazıldığı belli olmayan genel yazılar görülmeye başlandı.

Dergilerde kadının durumuyla ilgili şikâyetlerde ve taleplerde bulunan mektuplar yayınlanıyordu ve *Terakki-i Muhadderat* ilk yayın organıydı. Sonrasında *İnsaniyet*, *Ayine*, *Aile*, *Şükufeazar*, *Hanımlar*, *Mürüvvet*, *Hanımlara Mahsus Gazete* (en uzun süreli kadın dergisi olma özelliğini taşıyor), *Kadın*, *Demet*, *İkdam*, gibi birçok dergi çıktı.¹⁴ II. Meşrutiyetle dergicilik hız kazanmış ve adı geçen dergilere yenileri de eklenmiş, kadınlar 1917'de hareketlere paralel olarak gelişen *Hukuk-u Aile Kararnamesi* gibi çeşitli kazanımlar elde etmişti. Çıkan dergiler arasında en etkili olan ve diğerleri gibi kısa ömürlü olmayan *Kadınlar Dünyası*, 1924'te kurulan *Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti*'nin yayın organı olarak çıktı.¹⁵ Bu dergi kimi dergiler tarafından Avrupa'yı kopyalamak olarak görülüp benimsenmeyen "feminizm" kelimesini kullandı ve hızlı bir değişime taraftar olarak dönemi için fazla

radikal olan çeşitli fikirler ortaya attı. Bununla birlikte toplumun her kesiminden kadına ulaşmaya ve onları dergiye dâhil etmeye çalıştı.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Kadın Dernekleri

Kurulan dernekler arasında yardım dernekleri, kadınları eğiterek meslek kazandırmayı hedefleyen, kültür amaçlı dernekler, sosyal ve siyasi sorunlara çözüm bulmayı, ülke savunmasına destek olmaya çalışan dernekler, farklı etnik grupların ve siyasal partilerin kurduğu kadın dernekleri vardı.

İlk kurulan sivil toplum derneği Türk Kadınlar Birliği'ydi (TKB). Derneğin yayın organı *Kadın Yolu* dergisiydi. Bu derneği diğerlerinden ayıran özellik kadınları siyasal alanda aktifleştirmektir. Dernek, daha önce Kadınlar Halk

¹⁴ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis, İstanbul, 2016, s.59-87.

¹⁵ Çakır, s.164.

Fırkası'nı kurma girişiminde bulunan ancak başarılı olamayan Nezihe Muhiddin ve arkadaşları tarafından 1924'te kuruldu. TKB'nin tüzüğünde bulunan maddeler arasında siyasi hakların yanı sıra kadınların askere alınması gibi radikal bir istek bile bulunuyordu.

TKB, uluslararası bağlantıları olan ve siyasi çalışmaların yanı sıra eğitim alanında da çalışmalar yapan bir dernekti ve dernek üyelerinin isteği ile 1935'te feshedildi. Feshedilme gerekçesi derneğin kadın-erkek eşitliğini sağlama amacına ulaşması ve artık derneğe ihtiyaç duyulmaması olarak açıklansa da bu durumun siyasi nedenleri olduğuna dair iddialar da oldu.¹⁶

Gerek TKB gibi siyasi yapısı olan dernekler gerekse sosyal meselelerle ilgilenen dernekler, kadını sosyal hayatta daha görünür kılmak ve kadınlar arasında dayanışmayı sağlamak konusunda kadın hareketine kayda değer fayda sağladı.

Sonuç

Dünyanın her yerinde uzun süre erkekler tarafından tanımlanan, temel hakları dahi elinden alınan ve kısıtlanan

kadınlar; her insan gibi değerli bir birey olarak var olabilmeyi, yaşama aktif bir şekilde dâhil olmayı, topluma ve ailelerine faydalı olmayı istediler ve adaletin sağlanması için birçok önemli girişimde bulundular. Müslüman kadın hareketleri ise diğerlerine göre daha zor şartlarda gerçekleştirilen dikkate değer hareketlerdi. Hareketlerin elit kadınlar tarafından başlatılması ve sonraki süreçte de halktan uzaklığı belki de bu hareketlerin başarısını olumsuz etkileyen ve pratik sonuçlar alma sürecini yavaşlatan bir etken oldu. Bu hareketlerin temeli dergilerle atıldı ve dergilerde kadınlar yavaş yavaş hak taleplerinde bulunmaya başlayıp sonra isteklerini çeşitlendirip daha gür sesle konuşmaya başladılar.

Müslüman nüfuslu ülkelerde, özellikle Osmanlı Devletinde kadınlar tarafından yapılan ve kadınlarla ilgili yapılan hareketlerde iki temel fark vardı. Çoğunluğun erkek olduğu dergilerde kadının ev hayatı içindeki terakkisine odaklanan annelik ve ev işi eğitimleri vb. konulu yazılar bulunurken diğer dergilerde kadının ev dışına çıkarak sosyalleşmesi ve toplumda aktif rol almasını teşvik edici yazılar vardı ve dünyada olup biten gelişmelerden de kadınlar haberdar ediliyordu. Halktaki yansımalarına bakılacak olursa, halk ve dergiler mektuplar üzerinden destek veya eleştiri

¹⁶ Dişbudak, s.64.

amaçlı iletişim kuruyorlardı ve yapılan çalışmalar ülkede ses getirip gündeme oturmayı başarıyordu. Kimi zaman acil bir isyanın, kimi zaman yavaş ve tedrici bir gelişimin vurgulandığı dergilerin temel amacı ve kadın hareketlerine en büyük faydası; kadınların birbirinden haberdar olmasını sağlayarak yalnız olmadıklarını vurgulamak, halkta yeniliklere aşinalık oluşturmak, önyargıları kırmak, toplumu bir kadın inkılabına hazırlayıp kadının toplumdaki görünürlüğüne meşrulaştırmak ve dinin buna engel olmadığı fikrini yaymaktı.

Kadın hareketleri toplumda yansıma bulma ve değişimi sağlama noktasında her zaman etkili olamadı; ancak her hareketin bir sonrakinin tetikleyicisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kendi zamanının sonuç alınamamış gibi görülen hareketlerinin mevcut durumun sağlanmasında büyük payı olduğu görülebilir. Dolayısıyla 19. yy ve 20. yy. Müslüman kadın hareketleri de içinde buldukları zor koşullara, yıkılması güç önyargılara ve engellere rağmen bugünkü noktaya gelmesinde büyük katkısı olan önemli adımlar olarak kaldı.

Kaynakça

Bora, Aksu. Ortadoğu'da Kadın Hareketleri:Farklı Yollar,Farklı

Stratejiler, İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 2008, ss. 55-69.

Çakır, Serpil. **Osmanlı Kadın Hareketleri**, Metis, İstanbul, 2016.

Davaz, Aslı. **Eşitsiz Kız Kardeşlik, Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri,1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Dişbudak, Müge. **Türk Kadınlar Birliği**, (Yüksek Lisans Tezi), T.C Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2008.

Ergün, Yeşim. "Cafrande", 2016, <https://www.cafrande.org/osmanlid-an-cumhuriyete-kisaca-turkiye-kadin-hareketi-yesim-ergun/>, (7 Şubat 2019)

Güzel, Şehmus. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişimde Kadın." **Türk Ansiklopedisi**. İletişim Yayınları, Cilt: 3-4, 1985.

Kınacı, Cemile. "Ütopya'dan Gerçeğe: Kadınlar Ülkesi ve Arslan Kız'dan Alem-i Nisvan'aEvrilen Türk Kadın Hareketi." **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi** ,2014, ss. 224-247.

Kolay, Hale. "Kadın Hareketinin Süreçleri,
Talepleri ve Kazanımları." **EMO
Kadın Bülteni**, 2015, ss. 5-11.

Tezel, Arto. "Agos", 15 Eylül 2015,
<http://www.agos.com.tr/tr/yazi/12759/misir-ve-irakta-feminizmin-koklu-bir-gecmisi-var>, (7 Şubat
2019).

Tulunay, Zeynep Meral. **İran ve Mısır'da
Kadın Hareketleri**, (Yüksek
Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi
Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü,
Sosyoloji Bölümü, İstanbul, 2006.

II. DÜNYA SAVAŞI'NIN TÜRK- ALMAN İLİŞKİLERİ ÜZERİNDE ETKİLERİ

Halise Rana Yüm*

Giriş

Türkiye ve Almanya uzun bir geçmişten itibaren inişli çıkışlı ilişkilere sahip iki devlet olmuştur. İki devletin, I. Dünya

Savaşı sırasındaki ittifaklılarıyla

güçlenen ilişkileri II. Dünya Savaşı döneminde genel olarak zayıflamıştır.

Bu çalışmamda II. Dünya Savaşı'nın Türkiye ve

Almanya arasındaki ilişkileri üzerine etkisini inceleyeceğim. Daha geniş bir perspektiften bakabilmek amacıyla II. Dünya Savaşı öncesi dönemde ilişkiler hakkında bilgiler de mevcut. Savaş öncesi, sonrası ve sırasındaki olaylar ve durumların

ilişkileri hangi yönde etkilediği üzerine yapılmış bu çalışmam bütünüyle II. Dünya Savaşı'nın bu iki devlet arasındaki ilişkiler üzerine etkilerini yansıtmaktadır. Çalışmam, öncelikle savaş öncesi vaziyetten bahsedecek daha sonrasında iki devletin savaş politikalarını özetleyecektir. Devamında savaşın taraflarına değinip savaş sonrası durumu da betimleyip

tamamlanacak.

II. Dünya Savaşı Öncesi İki Devlet Arası İlişkiler

Almanya ve Osmanlı Devleti arasındaki ilk resmi ilişki 1 Şubat 1870'de imzalanan Askeri İttifak Antlaşması olmuştur. Oluşturulan bu ittifak

1914'e değin gelişerek devam etmiş ve iki ülkenin I. Dünya Savaşı'na müttefik olarak girmesine ortam hazırladı. Savaşta ortak mağlubiyetten sonra, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 23.

* IB '19 Mezunu

Maddesi gereği Osmanlı Devleti Almanya ile ilişkilerini kesti. Ardından 28 Haziran 1919'da imzalanan Versay Barış Antlaşması'nın 22. Maddesi ile Almanya'nın Osmanlı ile ilişkileri engellendi. Sonuç olarak iki devletin savaş öncesinde güçlenen ilişkileri, savaş sonrası antlaşmaların getirdikleriyle son buldu.

I. Dünya Savaşı sonrası 11 Ağustos 1919'da, Almanya'da Weimar Cumhuriyeti kurulurken 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla hükümet kurulmuş oluyordu. I. Dünya Savaşı'nda aynı safta olan iki devletin, savaş sonrası benzer olumsuz neticeleri elde etmesi, aralarındaki ilişkilerin yeniden kurulmasına zemin hazırladı. 3 Mart 1924'te Ankara'da Türk-Alman Dostluk Antlaşmasının imzalanmasıyla iki devlet arasında yeniden resmi ilişkiler başladı.

1924'te imzalanan Türk-Alman Dostluk Antlaşması'yla beraber iki devlet sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal alanda birbirlerinden daha etkin şekilde etkilenmeye başladı. Türk-Alman ilişkileri,

Nasyonal Sosyalist Parti'nin iktidara geçmesi ve hükümet başkanı Adolf Hitler'in izlediği yayılmacı politika sonucunda tekrar zayıflamaya başladı. Bu süreçte Türkiye, Fransa ve İngiltere'yle ilişkilerini güçlendirdi.

7 Ekim 1933'te, Türk Hükümeti'nin talebi üzerine Almanya Büyükelçisi olarak Ankara'ya atanan Frederic Rosenberg, 7 Haziran 1935'te ayrılmasıyla sona eren görev süresinde yaptığı gözlemlerine dayanarak “dönemin cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün ve başbakanı İsmet İnönü'nün “Yeni Almanya”ya ve lideri Hitler'e sempati duyduğunu ve bunun nezaketten öte bir samimiyet olduğunu” ifade etmektedir. İnönü'nün Almanya ile ilgili haberleri gündelik takip ettiğine değinen Rosenberg, hükümetin ve kamuoyunun gerçek düşüncelerinin Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın düşünceleriyle açıkça yansıtıldığı rapor etmiştir. Bunun yanında, II. Dünya Savaşı sürecinde Türkiye Cumhuriyeti öncelikle

savaş dışı bir tutum takınırken devamında savaşın gidişatına göre tarafını belirlemiştir.

II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Politikası

II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye savaş dışı ve barışçıl bir politika izledi. I. Dünya Savaşı'nı mağlup tarafta tamamlayan devlet, savaş sonrasında toparlanmaya çalışırken bir yandan da yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini atmaktaydı. Türkiye'nin savaşla ilgili tutumları savaşın gidişatına göre zaman içinde değişiklikler gösterdi. Almanya'nın savaşı ileride götürdüğü dönemde, Almanya'nın kazanacağını düşünen Türk devlet adamları 1941'de Türk-Alman Saldırmazlık Paktı'nı imzalayarak olası bir Alman tehdidini önlediler. Ayrıca Türk-Alman Saldırmazlık Paktı, savaş başladıktan sonra İngiltere ve Fransa ile Türkiye'nin imzaladığı ittifak sözleşmesine rağmen Türkiye'nin tarafsızlığını ispatladı. Balkanlara ortaya çıkabilecek olan bir güvenlik tehdidine karşılık Balkan ülkelerini güvene almak amacıyla 9 Şubat

1934'te Balkan Devletleri arasında Balkan Antantı imzalandı. Almanya sonrasında planlanan Balkan Paktı'na karşı olduğunu Balkan Devletleri ile görüşmelerini erteleyerek dile getirdi. Fakat Almanya'nın aksine, Türkiye Balkan Paktının kurulmasında aktif rol oynadı. Bu sebeple iki devlet arasında diplomatik gerginlik yaşanmıştır. Pakt'ın ardından ilk Alman-Türk görüşmesi, Alman Dışişleri Bakanı Neurath'ın Türkiye'ye gelmesiyle yapılması planlanmıştır, fakat Neurath görüşmeyi erteleyince Türk Hükümeti konu üzerine huzursuz olmuştur.

Nazi döneminin yayılcı politikalarının, Türkiye ile Almanya'nın ilişkileri üzerinde olumsuz etkileri görülmüştür. Türkiye Almanya'ya eskisi kadar güvenmemekte, hatta Nazi Almanya'sına karşı SSCB gibi diğer devletlerle yakınlaşma politikası gütmüştü. İlerleyen süreçte, boğazlar sorununda Almanya'nın İtalya yanında söylemleri, Türkiye ile İngiltere'nin yakınlaşmasıyla sonuçlandı. Aynı zamanda, 1943 yılı itibari ile Müttefikler lehine dönen

savaşa Türkiye, ilk defa Kahire’de yapılan konferansta prensip olarak Müttefikler tarafında savaşa girmeyi kabul etti. Her şeye rağmen, ikinci bir savaşa hazır olmayan yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti II. Dünya Savaşı’na fiilen katılmadı. 1944 yılı ile Almanya ile ilişkilerini kesti, 1945 yılında ise Almanya ve Japonya’ya savaş ilen etmiş fakat fiilen savaşa girmedi. Türkiye Cumhuriyeti savaş sonundaki antlaşmalar ve konferanslara Müttefik Devletler tarafında bulunarak katıldı.

II. Dünya Savaşı’nda Almanya’nın Politikası

Almanya Cenevre Silahsızlanma Konferansı’ndan çekildikten sonra, 16 Mart 1935 itibari ile Versay Antlaşması’nın getirdiklerini feshetmeye, zorunlu askerliği tekrar getirerek başladı. Türkiye, Almanya’nın yayılcı politikasını desteklememekteydi, ancak Alman savaş sanayisinden ve tecrübelerinden faydalanmak istediğinden bu gelişmeden memnuniyet duydu.

Milletler Cemiyeti, Almanya’nın çekilmesi ardından olumsuz sonuçlanan Silahsızlanma Konferansı’nın ve zorunlu askerlik kararının ardından Avrupa’daki barış ve güvenin tehdit altında olmasından tedirgin oldu. Türkiye bu durumda Milletler Cemiyeti’nin Almanya’yı kınama; antlaşmalara sadık kalma ve Milletler Cemiyeti’ne geri dönme çağrılarına katıldı. Aynı zamanda, Cenevre Silahsızlanma Konferansı’nda Türkiye, SSCB ile genel ve tam silahsızlanma ilkesini savunup askeri konularda ortak hareket etme kararı aldı. Almanya’nın silahlanma kararının arkasında savaş düşüncesinden çok kendini savunma düşüncesi yatmaktadır. Ayrıca Almanya, İngiltere ve Fransa’nın üstün savunma ve silah sanayisi karşısında kayıtsız kalmayacağını savunmuştur. Daha sonrasında, Almanya’nın kararının üzerine, Fransa ve İngiltere de gerekli gördükleri bir durumda silahlanması öngörüldüğünden Avrupa bir savaş tehdidiyle karşı karşıya kaldı.

II. Dünya Savaşı Sırasındaki Konuların İki Devlet Arasındaki İlişkilere Etkisi

Savaş öncesinde Türkiye'nin Alman yayılcı politikasına karşı tutumu ve savaş sırasında da Almanya'nın yenilgiye doğru ilerlemesi sonucunda Türkiye, savaşın sonuna doğru Müttefik Devletler tarafında savaşa dâhil oldu. Bu durumda birbirine karşı saflarda savaşı tamamlamış olan iki devlet arasındaki ilişkiler olumsuz etkilendi.

Savaş Sonrası İlişkiler

Türkiye ve Almanya arasındaki ilişkiler II. Dünya Savaşı sonrası daha çok akademik alanda olmuştur. Henüz 1933 yılında Nasyonal Sosyalist Partisi tarafından uygulanan Yahudi karşıtı eylemler sebebiyle Almanya'yı terk eden bilim adamları Türkiye'ye yönlendirilmesiyle başlayan akademik etkileşim, Milli Eğitim Bakanlığı ve bilim adamları arasında çalışma anlaşması imzalanmasıyla ve bilim

adamlarının göreve gelip Türk akademisinin bilim yönünde şekillenmesine önemli katkılar sağlamasına sebep olmuştur. Devam eden süreçte de yetiştirdikleri öğrencilerinin çalışmaları ile de Türkiye'de bilimin gelişmesine oldukça katkı sağladılar. O profesörler, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yavaş yavaş Almanya'ya geri döndü ve birçoğu Türkiye'de uzun yıllar görev yapmadı.

Bunun yanında, II. Dünya Savaşı sonrası, Türk-Alman bilimsel ilişkileri kademeli bir şekilde ilerlemeye devam etti. İlişkiler, 1957'de imzalanan Türk-Alman Antlaşması ile kurumsal bir boyut kazandı. Devam eden süreçte Alman bilim adamları Türk bilim adamlarıyla beraber Türk üniversitelerinde çalışmalar yaptı. 1980-90'larda etkileşime başlayan Türk ve Alman üniversitelerinin etkin iletişimleri ise ancak 2000'li yıllarda mümkün oldu.

İlk olarak I. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında temelleri atılan Türk-Alman eğitim etkileşimi, II. Dünya Savaşı sürecinde Yahudi asıllı profesörlerin

Türkiye'ye gelmesiyle büyük ivme kazanmıştır. Türk-Alman devletleri eğitimleri arasındaki en önemli döneminin; Alman kültür merkezleri ve Türk Alman Üniversitesi'yle 2000'ler de dâhil edilerek II. Dünya Savaşı sonrası dönem olduğu söylenebilir.

Sonuç

II. Dünya Savaşı'nın Türk-Alman ilişkileri üzerindeki etkisi genellikle olumsuz olmuştur.

İki devlet arasında olan etkileşimde iki dünya savaşı da zamanın belirleyici unsurları oldu. I. Dünya savaşında müttefik olarak savaşa giren iki devlet arasında ilişkiler güçlendi. Ortak olan yenilgi sonucu iki devlet de sonuçları ağır olan benzer antlaşmalar imzaladı. Antlaşmalar sonucunda iki devletin birbirleriyle ilişkileri engellendi.

Sonrasında iki TBMM'nin açılması ve Almanya'da Weimer Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ilişkiler tekrar canlandı. Almanya ve Türkiye'nin savaştan benzer

neticeler elde etmesi aralarındaki ilişkinin yeniden kurulmasına zemin hazırladı. Beraberinde imzalanan Dostluk Antlaşması ile de ilişkiler hızlandı.

Almanya'da Nasyonal Sosyalist Parti'nin başa gelmesi ilk başlarda ilişkileri olumsuz etkilemeyecek gibi görünse de Adolf Hitler yönetimindeki ülkenin yayılmacı tutumları Türkiye ile olan ilişkilerin gerilemesine sebep oldu. Bu süreçte İngiltere ve Fransa ile ilişkilerini ilerleten Türkiye II. Dünya Savaşı'nın başladığı sırada savaş dışı kalmayı tercih etti. Daha sonrasında, Türkiye'nin savaşın sonuna doğru Müttefik Devletler arasında katılması, aradaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyen faktörlerden oldu.

Sonuç olarak I. Dünya Savaşı ve öncesi süreçte olumlu seyir eden Türk-Alman ilişkileri, Nasyonal Sosyalist Parti'nin ve Adolf Hitler'in yayılmacı politikasıyla zedelendi. II. Dünya Savaşı sırasında bu politikalarında ısrarcı olan Alman Devleti ve Mihrak Devletler savaştan yenik çıktı. Savaşa ilk başlarda katılmayan Türkiye

savaşın sonucunun belirlenmesine yakın Müttefik Devletler tarafında savaşa girdi ve Almanya ile zıt taraflarda bulundular. Yani II. Dünya Savaşı ile beraber, Türk-Alman ilişkileri tarafların tercihleri doğrultusunda oldukça olumsuz etkilenmiştir.

KAYNAKÇA

- Türk, F , Çınar, S . "Türkiye ile Almanya Arasındaki Bilimsel İlişkiler: Türk-Alman Üniversiteleri". Gazi Akademik Bakış 7 (2015): 45-65
<<http://dergipark.gov.tr/gav/issue/6515/86366>>
- ASUTAY, H , ÇIVKIN, H . "DOKSANLI YILLARIN TÜRK-ALMAN YAZININA BAKIŞ". Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 15 (2013): 235-246
<<http://dergipark.gov.tr/trakyasobe/d/issue/30216/326183>>
- Dağlı, E . "ALMAN BÜYÜKELÇİLERİNİN GÖZÜYLE TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ (1900-1938) / TURKISH - GERMAN RELATIONS BETWEEN THE YEARS 1900-1938 WITH THE VIEW OF ANKARA'S GERMAN AMBASSADORS". Atatürk Dergisi 5 (2016): 0-0
<<http://dergipark.gov.tr/atauniad/issue/24324/257752>>
- ÖZÇELİK, M . "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası". Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1 (2010): 253-269
<<http://dergipark.gov.tr/erusosbilder/issue/23763/253298>>
- ÇINAR, B. "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İki Cepheli Savaş Sorunu". Security Strategies 20 (10): 149-197
- ARSLAN, İ. "20.Yüzyıl Türkiye ve Dünya Tarihi". İthaki (2015)

I.DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ'NDE HALKIN DURUMU

Harun Selman Karakaş*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin “Harbi Umumi”, Batılı devletlerin ise “The Great War” olarak adlandırdıkları I. Dünya Savaşı (1914-1918), insanlık tarihinin görmüş olduğu en kanlı savaşlardan birisidir. Savaşın bu denli can almasının sebebi çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olması, diğer bir deyişle önceki savaşların aksine bölgesellikten çıkıp kıtalararası bir düzeyde yaşanmış olmasıdır.¹

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'ndan önce 1911'de Trablusgarp ve 1913'te de Balkan Savaşları'na katılmış ve yenik çıkmıştı. Bu sebeple I. Dünya Savaşı'nda yorgundu.² Uzun süredir devam eden savaşlar yüzünden halk, zor günler geçiriyordu. Bir yandan fakirlik diğer yandan da hijyen eksikliği gibi olumsuz

şartlar nedeniyle ortaya çıkan bulaşıcı ve salgın hastalıklarla baş etmeye çalışıyordu. Salgın hastalıklar, halk içerisindeki en büyük sorunların başında geliyordu. Bazı araştırmacıların salgın hastalıkların belki de bir savaşta kaybedilen asker sayısından daha fazla insanı öldürdüğü düşüncesi de bu durumu destekler niteliktedir.³ Özellikle 1916 yılı itibariyle Anadolu'ya yaşanan göçler, savaş esirleri ve firariler gibi nüfusun hızlı ve kontrolsüz bir şekilde artması salgın hastalıkların yaygınlaşmasında büyük rol oynadı. Veba, verem, tifüs, kolera, dizanteri, humma-i racia gibi hastalıklar dönem itibariyle Anadolu'da yaygın olarak görülmekteydi.⁴

Bu çalışmada genel olarak I. Dünya Savaşı'nda halkın yaşadığı sıkıntılar ve bu sıkıntılar sonucu yaşanan toplumsal değişime değinilecektir. Söz konusu sıkıntılar yoksulluk, kıtlık ve tehcir olarak sıralanırken bu sebeple oluşan “toplumsal yapıda bozulma” da ele alınacaktır.

YIL	EKMEK	UN	MAKARNA	PİRİNÇ	ŞEKER	PATATES	SÜT	TUZ	GAZYAĞI	ODUN (ÇEKİ)
1914	1,25	1,75	3	3	3	1	2	1,5	1,5	45
1915	1,65	2,3	4,5	5	7,5	1,6	3,5	1,5	3	70
1916	9,5	12	24	20	30	3	7	2	50	150
1917	18	30	65	45	112	14	15	2,5	80	235
1918	34	45	90	92	195	27	45	4,5	140	540
1919	13	20	38	45	46	16	40	12	22	500

* IB '19 Mezunlu

¹ A. Gözcü, I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Gündelik Hayatından Kesitler, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, 2016, s. 134.

² Gözcü, s. 137.

³ N. Gümüştalan, “Birinci Dünya Savaşı Süresinde Ülke Genelinde Yaşanan Sosyo- Ekonomik Sıkıntıların Maraş Bölgesi Üzerindeki Etkileri”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 2015, s. 434.

⁴ Gümüştalan, s. 434.

Yoksulluk ve Toplumsal Yapıda Bozulma

I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin tamamını derinden etkilediği tartışılmaz bir gerçektir; fakat etkilenen ve en büyük acıyı çekenler şüphesiz kadınlar ve çocuklar olmuştur.⁵ Savaş yüzünden dul kalan çok sayıda kadın, ailelerinin geçimlerini tek başlarına sırtlamak zorunda kaldı. Bu durum kadınların üretim ortamına hızla giriş yapmalarına olanak sağlarken, diğer yandan da toplum yapısında bozulmalara ortam hazırladı. Nitekim yoksulluk sebebiyle çocuklarına bakamayan aileler yüzünden sokağa terk edilen çok sayıda çocuk vardı. Bu konuya Mustafa Kemal (Atatürk), anı defterinde şu şekilde değinmektedir:

“9 Kasım 1916

Ziyaret Veyselkarani'den hareket olundu... Yollarda birçok muhacir gördük, Bitlis'e avdet ediyorlar. Cümlesi aç sefil, ölüme mahkum bir halde 4-5 yaşlarında bir çocuğu ebeveyni yol üzerinde terk etmiş, bu da bir karı kocanın peşine takılmış. Onları ağlayarak 100 metreden takip ediyor. Kendilerini niçin çocuğu almadıkları için tekdir ettim. ‘Bizim evladımız değildir’ dediler.”⁶

Her ne kadar savaş sırasında durum bu şekilde olsa da bu, yalnızca I. Dünya Savaşı'nın getirdiği bir sonuç değildi. I. Dünya Savaşı'ndan önce de halk, benzer bir durumla karşı karşıyaydı. Savaş arifesinde Türkiye'de bulunan ve Anadolu'nun belirli bölgelerini ziyaret eden siyaset bilimci Bela Horvath'ın gözünden halkın içinde bulunduğu durum şu şekilde anlatılmaktadır:

“Burada insanlar yokluğun ve sefaletin akıllara sığmayacak boyutlarını yaşıyorlar. Lüks, rahat ve konforlu yaşam hakkında ne bilebilirler? Her şeye rağmen kaderlerinde olanı çekmeye razılar; burayı, yani yurtlarını terk edip, kendilerine başka bir hayat aramıyorlar.”⁷

Toplumsal yapıdaki bozulmayı memurlar arasında görmek de mümkündür. Yönetimdeki zayıflığın da etkisiyle memurlar arasında rüşvet yaygındı. Özellikle karne ile ekmek uygulamasında memurlara rüşvet teklif edilip fazladan ekmek alanlar çoktu ve bu yüzden Dâhiliye Nezareti'ne sıkça şikâyet geliyordu. Eşkıyalık asker kaçakları arasında adeta yeni bir meslek haline gelmiş, cephelerden kaçan askerler ile jandarmanın çatışması halka zarar vermekteydi.⁸

⁵ Gözcü, s. 139.

⁶ Atatürk'ün Hatıra Defteri, TTK, Ankara, 1972, s.66.

⁷ Gözcü, s. 137.

⁸ Gözcü, s. 140.

Toplumsal yapıdaki bozulma örneklerinden bir diğeri de, başta İstanbul olmak üzere, Anadolu'da fuhşun yaygınlaşmasıydı. Özellikle İstanbul'un Galata, Üsküdar ve Beyoğlu semtlerinde sıkça görülen genelevler gayrimüslimlerin yönetimi altındaydı ve Müslümanların çalıştırılması yasaktı.⁹ Fakat savaş yüzünden erkek nüfusunda ciddi bir düşüş yaşanması kadını üretim hayatına girmeye zorlamıştı. Yaşanan ani değişim, kadınların üretim hayatına ayak uydurmakta zorlanmasıyla sonuçlandı. Üretim hayatına alışamayan ve para kazanmak zorunda olan Müslüman kadınlar bu durum karşısında her ne kadar yasak olsa da genelevlerde çalışmak zorunda kalmıştı. Toplum genelinde fuhşun artması, toplumsal yapının bozulmasındaki en büyük etkenlerden birisiydi.

Savaş Sırasında Yaşanan Kıtlığın Halk Üzerindeki Etkileri

Halk içindeki bunalımın diğeri bir sebebi de, ordunun ihtiyaçlarıydı. Devlet Anadolu'daki köylerden tahıl, hayvan gibi temel ihtiyaçlarını sağlamak için köylüye borçlanıyor, fakat borcunu ödeyemiyordu. Halk da, fakirlik bir yana, savaş yüzünden tarlaları sürececek insan sayısında görülen azalma sonucu oluşan verimsiz araziler ve

kıtlık sebebiyle ürettiği malları orduya satmaktan çekiniyordu. 15 Temmuz 1917 tarihinde, Dâhiliye Nezareti'nin Maraş Mutasarrıflığı'na gönderdiği bir bildiriyle beraber Maraş ve çevre bölgeleri, 2. Ordunun gıda ihtiyaçlarının karşılanması için devlet tarafından seçildi. Üretilen ürünlerin bizzat ordu tarafından satın alınacağı bildirilmesine rağmen köylü, mallarını satma konusunda çekinceliydi. Orduya satılacak ürünler arasında genel olarak incir, üzüm, pekmez ve pirinç vardı; ancak halk yukarıda işaret edilen nedenler yüzünden ürünlerini satmak istemiyor, birtakım hilelere başvurarak elindeki malı olması gereken fiyattan yüksek bir meblağa satmaya çalışıyordu.¹⁰ Savaş süresince ordunun, amele ve çalışacak eleman gibi diğeri ihtiyaçlarının teminini de halktan karşılanıyordu. Örneğin, Fırat boyundaki yollarda ve inşaatlarda çalışan pek çok amelenin temini Halep, Suriye, Maraş, Urfa gibi vilayetlerden karşılandı. Ermeni mültecilerden de amele olarak çalıştırılan çok sayıda insan vardı; fakat gayrimüslimler casus olabilme ihtimaline karşın Fırat hattı gibi stratejik önemi yüksek olan bölgelerde çalıştırılmıyordu.¹¹ Bu bakımdan hem işçi eksikliği yüzünden yaşanan kıtlık, hem de az miktarda üretilen temel ihtiyaçların ordu tarafından satın

⁹ İ. Özer, *Mütareke ve İşgal Yıllarında Osmanlı Devletinde Görülen Sosyal Çöküntü ve Toplumsal Yaşam*, s. 256.

¹⁰ Gümüştalan, s. 436.

¹¹ Gümüştalan, s. 436.

alınmak istenmesi, halka zor zamanlar yaşatıyordu.

Ermeni Çeteleri'nin Toplum Üzerindeki Etkisi ve Tehcir Kanunu

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti çok uluslu bir yapıya sahipti. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimlerin düşman devletler adına "ajanlık" ve Ruslarla iş birliği yapma ihtimaline karşın¹² hükûmet, Ermeniler için Tehcir Kanunu'nu çıkardı. Ermeniler bölgedeki Türk halkına zor zamanlar yaşatıyordu. Özellikle Van ve çevre bölgelerdeki köylerde yaşayan Türk halkı gün geçtikçe Ermeni çeteleri tarafından zulme uğramakta ve katledilmekteydi.¹³ Bu gerekçeyle Tehcir Kanunu'yla, çoğunluğu Doğu illerinde olan Ermeniler tehcir edildi. Kanunun içerdiği maddeler ise;

"1. Sefer zamanında ordu, kolordu ve tümen komutanları ve bunların vekilleri ve bağımsız bölge komutanları, halk tarafından herhangi bir şekilde hükümet emirlerine, yurt savunmasına, mevcut düzene ve güvenlik işlerine karşı durum alan ve silahla saldıran ve direnenleri görürlerse hemen askeri kuvvetlere karşı

koyacaklardır. Saldırı ve direnmeyi kökünden yok etmekle yetkili ve yükümlüdürler.

2. Ordu ve bağımsız kolordu ve tümen komutanları, askeri nedenlere dayanan casusluk ve hainliklerini hissettikleri bölge halkını tek tek veya toplu olarak, memleketin diğer bölgelerine gönderebilirler ve oralarda oturabilirler.

3. Bu kanun yayımlandığı tarihten geçerlidir. (27 Mayıs 1915)"¹⁴ şeklindeydi.

Kanunun çıkarılmasıyla beraber yurt genelinde birçok Ermeni asıllı vatandaş evlerinden ayrılıp, başta Van, Musul ve Halep olmak üzere¹⁵ Anadolu'nun çeşitli bölgelerine göç ettirildi. Devlet bu kanunu çıkarana kadar Ermeniler'in hem Osmanlı Devleti'ne hem de Türk halkına yaşattığı sıkıntılar, halkın içinde bulunduğu zor durumu gösteren bir diğer örnektir.

¹² Gümüşalan, s. 439.

¹³ I. Dünya Savaşı Yıllarında Ermeni Sorunu, <https://www.tarihbilimi.gen.tr/makale/i-dunya-savasi-yillarinda-ermeni-sorunu/>, 04.03.2019 tarihinde ulaşılmıştır.

¹⁴ H. Çelik, Ermeni Tehciri ve Tehcirden Dönen Ermenilerin İskân Sorunu, *ÇTTAD*, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz), s. 146.

¹⁵ Çelik, s. 147.

Sonuç

I. Dünya Savaşı'nın insanlık tarihinde bu denli önemli bir yerinin olmasının sebebi, döneminin en büyük ve en kanlı savaşı olmasıdır. Savaş, dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde olumsuz sonuçlar doğurdu; fakat Osmanlı Devleti'nin geçmişten beridir geçirdiği savaşlarda aldığı olumsuz sonuçlar ve kötüye giden ekonomisinin yanında I. Dünya Savaşı'ndan da mağlup tarafta ayrılması, bu etkilerin Osmanlı Devleti için diğer devletlere kıyasla çok daha fazla hissedilmesine neden oldu. Toplumun başlıca sorunları arasında hijyen eksikliği ve bunun sonucunda oluşan salgın hastalıklar, yoksulluk, kıtlık, Ermeni tehciri ve bu sıkıntılar sonucu oluşan "toplumsal yapıdaki bozulmalar" vardı. Erkeklerin savaş dolayısıyla cepheye çağırılması toplumdaki dengelerin bir anda değişmesine neden oldu. Bu değişim başta kadınlar olmak üzere bütün toplum genelinde hissedilmiş ve aslında sorunların bir nevi "ateşleyicisi" olmuştur. Böylesine zorlu bir durumla karşı karşıya olan halk, sosyal yaşamda türlü zorluklar çekmiş ve varlığını müdafa etme uğruna birtakım yollara başvurmaktan çekinmemiştir.

Kaynakça

"I. Dünya Savaşı Yıllarında Ermeni Sorunu",
<https://www.tarihbilimi.gen.tr/makale/i->

[dunya-savasi-yillarinda-ermeni-sorunu/](#),
 erişim tarihi (04.03.2019).

Çelik, Hacer, "Ermeni Tehciri ve Tehcirden Dönen Ermenilerin İskân Sorunu", ÇTTAD, VII/16-17, (2008/Bahar-Güz).

Gözcü, Alev, "I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Gündelik Hayatından Kesitler", Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi, 2016.

Gümüşalan, Nermin, "Birinci Dünya Savaşı Süresinde Ülke Genelinde Yaşanan Sosyo- Ekonomik Sıkıntıların Maraş Bölgesi Üzerindeki Etkileri", Gaziantep University Journal of Social Sciences, 2015.

Ortaylı, İlber, "100. Yılında Birinci Dünya Harbi", Kripto Yayınları, Ankara, 2014.

Özer, İlbeyi, "Mütareke ve İsgal Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Görülen Sosyal Çöküntü ve Toplumsal Yaşam", Fatih Üniversitesi.

Tezer, Şükrü, "Atatürk'ün Hatıra Defteri", TTK, Ankara, 1972.

**TÜRKİYE'DE 1975 - 2000 YILLARI
ARASINDA TERÖRİZM VE
TERÖRİZMİN EKONOMİ ÜZERİNE
ETKİLERİ**

İrem Ulusoy*

1. GİRİŞ

Terörizm, şiddet ve baskı aracılığıyla toplumda birtakım problemlere sebep olur ve güvenlik sorununu ortaya çıkarır. Terör kişiler üzerinde korkuya sebebiyet veren bir eylemdir. Aynı zamanda, terör belirli düşünceleri insanlara kabul ettirmek amacıyla şiddete ve tehdide başvurur. Terörizmin belli politik hedefleri vardır ve bu doğrultuda sistemli, ideolojik olarak ilerler. Bir başka deyişle terör, parçayı hedef alırken; terörizm, daha kapsamlı olup bütüne saldırmayı ve siyasal rejimi kökten değiştirmeyi gaye edinir. Terörizmin varlığını iddia edebilmek için birtakım terör zincirlerinin gerçekleşmesinin gerekliliği de aslında bu ifadenin kanıtı niteliğindedir. Kısacası, her türlü zorbalık hareketleri terör olarak adlandırılırken, terörizm terör olaylarının belirli bir ideoloji etrafında belirli bir örgüt tarafından eylem amaçlı yapılmasına denir. Ortaya çıkan sorunların büyük çoğunluğunun iktisadi alanda baş gösterdiğini söylemek

mümkündür. Hem ulusal hem de uluslararası alanda ağır maliyetlere sebep olan terörizmin başta ekonomi olmak üzere çok çeşitli mecralarda meydana getirdiği kargaşa ortamı, ülke sınırlarını aşarak geneli etkileyebilecek kapasiteye sahiptir.

Terörizm, belli amaçlara hizmet etmek doğrultusunda uygulanan bir yöntem olabileceği gibi sosyolojik ve psikolojik bazı nedenlerle de uygulanabilir. Mevcut düzenden memnun olmayan grupların kendi isteklerini gerçekleştirmek adına şiddete başvurularının dini, siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel ya da psikolojik anlamda sebepleri vardır. Terör örgütleri genellikle amaç ve vaatlerine göre gruplanırlar. Örneğin, PKK (Kürtçe açılımıyla “Partiya Karkerên Kurdistan”, Türkçe açılımıyla ise Kürdistan İşçi Partisi) siyasi bir amaç doğrultusunda kurulmuş ve insanlara yeni bir düzen, yeni bir ideoloji hatta yeni bir devlet vaat etmiştir. PKK böylece mevcut düzenden kurtulmak isteyen insanların özellikle büyük toprak sahiplerinin sınıfsal ayrıcalıkları altında ezilen köylü halkın sorunları üzerinden propaganda yaparak onların problemlerine çözüm getireceğine halkı ikna eder ve kendisine destekçi bulmaya çalışır. İşsizlik sorunları, adalet eksikliği, intikam duygusu, gençlerin antagonist olmaya meyletmeleri, mevcut düzene karşı gelme, ekonomik olarak sıkıntı çekme, demokratik kültürün zayıflığı gibi problemler bireylerin terör örgütlerini destekleme ya da bizzat örgüte üye olma

* IB '19 Mezunlu

sebepleri arasında sayılabilir. Bu durumların artması terörist sayısının artacağı böylece meydana gelen terör oranının yükseleceği manasına gelir.

Türkiye, terörün en yoğun olduğu ve etkisinin en şiddetli hissedildiği ülkelerin başında gelir. Bu bağlamda bakıldığında uzun yıllar boyunca terör tehlikesiyle karşı karşıya bulunan Türkiye'nin daha kolay tedbir alması açısından terörizmin tanımı, tarihi ve nedenlerini biliyor olması büyük önem teşkil eder. Bu çalışma boyunca Türkiye'de terörizmin tarihinden ve ortaya çıkmış birtakım terörist gruplardan aynı zamanda terörizmin Türkiye'de turizm, tarım ve hayvancılık, kamu harcamaları ve sosyal doku, yatırım gibi ekonomik alanlarda meydana getirdiği sonuçlardan bahsedilecektir.

2. TERÖRİZMİN TARİHİ

Terörün başlangıcı ilk insanlığın ortaya çıkış tarihlerine kadar uzanır. Geçmişten bu yana sayısız insanın adalet ve özgürlük haklarını gasp eden terör, özellikle Türkiye'de kendisini göstermiştir. Nitekim tarihten bu yana çok çeşitli terör örgütü ve olaylarına tanıklık etmiştir. Bunlardan bazıları medyaya da yansımıştır. Örneğin, yapılan bir araştırmaya göre Kürtlerin% 84,8'i Türklerin ise % 83,1 PKK'nın eylemlerinin Kürt vatandaşların özgürlüklerini kısıtladığı

yönünde görüş bildirmişlerdir.² Şimdi bunlardan Türkiye'de en çok gündemde kalan ve zarara sebep olanlarından bazılarına değinilecektir:

Ermeni soykırımını kabul ettirme amacıyla 1975 tarihinde kurulmuş olan ASALA terör örgütü Türkiye'de terörizmin başlangıcı olarak kabul edilir. Kaynaklar, pek çok Türk diplomatın katline sebep olan ASALA'nın en büyük eyleminin "Orly Baskını" olduğuna işaret eder. 15 Temmuz 1983 tarihinde Paris'in Orly Havalimanında Türk Hava Yolları bankosuna konulan bomba sekiz kişinin hayatını kaybetmesine sebep olur. Bu faciayı ASALA üstlenir ve kanlı eylemlerine artırarak devam eder. Örneğin, ASALA 7 Ağustos 1982 yılında Türkiye içindeki ilk eylemi olan Ankara Esenboğa Havalimanı'na bombalı saldırı gerçekleştirir. Saldırı sonucunda 9 kişi hayatını kaybeder, 72 kişi de yaralanır.

Marksist-Leninist ilkelere dayanarak devrimci halk iktidarı anlayışını benimseyen DHKP-C ise Türkiye'de 1994 yılında eylemlerine başlamıştır. Çok sayıda kanlı eylemlere yol açan örgüt, devrim stratejisini silahlı saldırı ve propaganda aracılığıyla benimser. Örgüt, devlet görevlisi ve sivil vatandaştan birçok kişiyi kaçırmak veya öldürmekle pek çok insana zarar vermiştir.

Hizbullah, 1983 tarihinde Türkiye'de anayasal rejimi yıkarak yerine "şeriatî"

² Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz, **Terörle Mücadelede Toplumsal Algılar**, BİLGESAM, Ankara, 2012, Rapor No: 51.

getirme amacıyla kurulmuştur. 1984 yılında ilk eylemini gerçekleştiren terör örgütü, bundan sonra da çeşitli saldırılarla adını duyurur. Türkiye dışında Suriye, Lübnan, gibi devletlerde faaliyetlerine devam eden Hizbullah, kitleselleşme aşamasına geçmek için dine daha fazla ilgi gösterir şekilde davranma eğilimindedir.

Abdullah Öcalan, 27 Kasım 1978'de Kürdistan İşçi Partisi adı altında PKK terör örgütünü kurmuştur. Marksist-Leninist bir ideolojiyi benimseyen örgüt, doğu Anadolu Bölgesi'nde yeni bir devlet kurmayı amaçlar. Toprak sahiplerine karşı mücadele etmesi sebebiyle köylü bu örgüte zaman zaman destek verir. 1984 tarihinde PKK'nın saldırıları sonucu Türkiye'de ilk şehit verilir. İlerleyen yıllarda terör bölgede etkinliğini

artırır ve etrafa korku saçmaya başlar. Özellikle 1993 yılında PKK'nın silahsız 33 eri kurşuna dizmesi olayı sonrasında devlet bu örgütü ciddiye almaya başlar ve onunla mücadeleye girer. Örgütün sebep olduğu korku dolayısıyla bölgede, aynı zamanda ülkede güvensizlik ve istikrarsızlık uzun yıllar devam eder.

Tablo 1: İHD Terör Kaynaklı Yaşam Hakkı İhlal Verileri³

Yıl	Silahlı Çatışmalarda Ölenler	Sivillere Yönelik Öldürmeler
1993	3333	807
1994	5000	458
1995	3894	230
1996	2859	119
1997	2814	151
1998	1718	91
1999	857	138
2000	147	52

³ Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, **Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu**, Ankara, 2013, s. 56.

Tablodaki verilere göre 1993-2000 yılları arasındaki 7 yıllık süreçte 20.622'si silahlı çatışmalarda, 2.046'sı ise sivillere yönelik suikastlerde olmak üzere toplam 22.668 kişi terörden kaynaklı yaşam hakkı ihlaline uğramıştır.

3. TERÖRİZMİN EKONOMİK ETKİLERİ

Terörizm bir ülkede ekonomik anlamda belirsizlik ortamı yaratır. Güvensiz bir bölge oluşturarak ülkelerin ticari yapılarına zarar verir ve ülkelerin ekonomileri bundan genel anlamda hasar görür. Türkiye'nin yaklaşık olarak 1975 yılından itibaren terör saldırılarına maruz kalması turizm, tarım ve hayvancılık, kamu harcamaları ve sosyal doku, yatırımlar gibi bazı ekonomik sektörlerde geniş çaplı olumsuz etkilerin meydana gelmesine sebep olmuştur.

a) Terörizmin Turizm Sektörü Üzerine Etkileri

Turizm, bir ülkenin ekonomisine katkı sağlayan sektörlerinden bir tanesidir. Turizm iç ve dış turizm olarak ikiye ayrılır. İç turizm, ülke sınırları içinde gerçekleştirilen turizm faaliyetleridir.⁴ Dış turizm ise turistlerin kendi

ülkesi dışına yaptığı geziler olarak tanımlanabilir.⁵ Özellikle dış turizm o ülkenin ciddi döviz kaynağı niteliğinde olup ekonomi üzerinde “yüksek çarpan etkisine” sahiptir. Turizm, bir yandan ülkeye döviz girişini sağlarken, diğer yandan ülke ekonomisini canlı tutarak paranın sirkülasyonunu sağlar; böylece yerel para biriminin değer kaybetmesini en aza indirger. Aynı zamanda istihdam yaratır, bünyesinde barındırdığı kolay öğrenilebilen geniş iş imkânları sayesinde işsizlik azalır. Terör örgütleri kendilerini hedeflerine götürmesi için bu olumlu yönleri sebebiyle turizmi seçerler. Dış turizm, daha çok yabancı uyruklu insanlar tarafından canlı tutulduğu için uluslararası nitelik taşır. Terör örgütleri dış turizmde zarara yol açtıklarında uluslararası mecrada etki uyandırmış olurlar, böylece ülke sınırının dışında dahi kendilerini tanıtmaya imkân bulurlar. Diğer bir deyişle, terör grupları turizmin pek çok sayıdaki özellikleri sebebiyle onu hem ulusal hem de uluslararası alanda bir propaganda aracı olarak kullanırlar.

Turizm, ülke içinde gerçekleşen ufak dalgalanmalardan çabuk etkilenebilen hassas bir yapıya sahiptir. Terör grupları da devlet ekonomisini sarsmak adına turizmin devlete sağladığı avantajları yok etmek ister, bu sebeple turizm sektöründe birtakım dalgalanmalar oluşturularak gelirler

⁴ *İç Turizm Nedir?* www.derszamani.net/ic-turizm-nedir.html.

⁵ *Dış Turizm Nedir?* 16.12.2018, www.egitimsistem.com/ic-ve-dis-turizm-nedir-63031h.htm.

engellenmeye çalışılır. Zira bir ülkede şiddet ve istikrarsızlık yüksek seviyedeysse turistler hayati olarak endişe duyacaklarından o ülkeye gelmemeyi tercih eder. Turist sayısında düşüş yaşayan ülke ise ekonomik anlamda gerilemeye başlar.

Kısaca, hem kamuoyuna kendilerini duyurmak hem de bir devleti ekonomik anlamda zor durumda bırakmak isteyen terör örgütleri ülkede güvensizlik ortamı

oluşturmak için turizm sektörüne saldırırlar. Örneğin, 1985-1987 yılları arasında İspanya'da ETA terör örgütü özellikle turistik otelleri hedef olarak belirlemiş ve buralara saldırılar gerçekleştirmiştir.

Aşağıda 1997-2000 yılları arasında Türkiye'deki turizm gelirleri gösterilmiş, bu bağlamda terörizmin turizm üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekilmiştir.

Tablo 2: Yıllara göre turizm gelirleri⁶

YILLAR	TURİZM GELİRİ (MİLYON DOLAR)
1997	8008.5
1998	7808.9
1999	5203
2000	7636

⁶ Kaynak: TÜİK, 2014:431-440.

Tablo 1'e göre 1999 yılında önceki yıllara göre turizm gelirleri ciddi anlamda düşüş göstermiştir. Bunun sebebi 1999 yılında PKK'nin başı Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalanması ve sonrasında yabancı basında turistleri hedef alan tehdit eylemleridir. Turizm sektörü medya aracılığıyla yapılan propagandanan önemli ölçüde etkilenmiş ve Türkiye o yılda turizm gelirlerin birçoğunu kaybetmiştir.

b) Terörün Tarım ve Hayvancılık Sektörü Üzerine Etkileri

Terör örgütleri tarafından uygulanan bir yöntemin de halkın geçim kaynaklarına zarar vererek onları kendilerine muhtaç etmek olduğu bilinmektedir. Bu amaç doğrultusunda terörün baltaladığı bir diğer sektörün ise tarım ve hayvancılık olduğunu söylemekte bir sakınca yoktur. TBMM alt komisyonu tarafından hazırlanan *Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam İhlallerini İnceleme Raporu* na göre "Manisa'da 1989 yılında Ardahan Göle ilçesi Gedik köyünde PKK tarafından öldürülen Casim Hışır'ın eşi Fadime Hışır, yayla bekçisi olan eşinin, köylüleri yıldırım ve hayvanların bir daha yaylaya çıkarılmasını önlemek için PKK tarafından öldürüldüğünü, aynı gün köylerindeki okulun da yakıldığını ve bu nedenlerle Manisa'ya göç etmek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir." Mayın ve bombalar sebebiyle pek çok hayvan, mahsül ve ürünün telef olması aynı zamanda birçok

çobana zarar verilmesi veya çobanların doğrudan öldürülmesi istihdamı azaltarak göç oranını artırır, böylece bu durum sektörde sürdürülebilirliği engeller. Terörle mücadele anlamında güvenlik nedeniyle bazı köyler ve kasabalar boşaltılır, bu durum ise tarım ve hayvancılık alanında yapılabilecek binlerce hektar alanın boş kalması demektir. Ayrıca çiftçiler ve çobanların bu şekilde işlerini kaybetmesi de yine istihdam oranının düşeceği anlamına gelir.

Terörist grupların azot oranı yüksek gübreleri yüksek tesirli patlayıcı yapımında kullanmaları ve bununla bombalı terör saldırıları düzenlemeleri üzerine bu ürünün satışı yasaklanmıştır. Bu sebepten ötürü tarımda bu gübre çeşidi kullanılmayınca ürünlerin verimliliği düşer. Bu durum ise terörizmin tarım üzerindeki dolaylı yoldan olumsuz etkisini yansıtır.

c) Terörizmin Kamu Harcamaları ve Sosyal Doku Üzerine Etkileri

"*Sosyal yapı, bir grup oluşturan insanların rol, statü, yetki ve sorumluluklarının yan yana veya üst üsteliğinden meydana gelen bütünü ifade etmektedir.*"⁷ Terör örgütlerinin öncelikli amacı toplumu korkutmak ve yıldırımdır; bu sebeple terörizmde sosyal hayata sıklıkla müdahale söz konusudur. Ortak değerlere saldırarak toplumda kuralsızlığın hâkim

⁷ "Sosyal Yapı." *Sosyoloji*, <http://sosyolojisi.com/sosyal-yapi/324.html>.

kılınması esasına dayalı olup aile gibi çeşitli kurumların psikolojik olarak parçalanmasına ve dağılmasına da sebep olur. Terörizmin gerek okul, hastane, şantiye gibi kamu kuruluşlarında gerekse özel şirketlerde sebep olduğu hasarlara ayrılan bütçe göz ardı edilemeyecek kadar fazladır. Devlet, yeni iktisadi girişimlerde bulunmak yerine terörizmin meydana getirdiği hasarları onarmak durumunda kalır, böylece ekonomik anlamda büyümeye ayrılması gereken bütçe tükenmiş olur. Aradaki fark terör bölgeleriyle terörün mevcut olmadığı bölgeler kıyaslandığında görülür. Örneğin Üsküdar'a devlet iktisadi manada yatırımlar yaparken Şemdinli'ye aynı oranda yatırım yapma imkânına sahip değildir, çünkü bahsi geçen ikinci semtte bütçenin büyük bir kısmı teröre karşı güvenlik ortamı oluşturmak ve terörizm sonuncunda meydana gelen hasarların onarılması gibi mevzularda kullanılır.

d) Terörizmin Yatırımlar Üzerine Etkileri

Şirketlerin bir yerde yatırım yapması için gerekli olan koşullar; hammadde pazarına yakın olma, nitelikli işgücü, lojistik kolaylık gibi etkenlerdir. Bununla beraber onlardan daha önemli olan nokta ise güvenlidir. Risk değerlendirmesi işletmelerin yatırım yapmadan önce dikkate aldıkları ilk unsurdur. İş adamlarının yatırım için Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini tercih etmemesinin altında terör tehdidi yatar. Nitekim bir saldırıyla dahi tüm sermaye bir

anda ortadan kaybolabilir, ortaya çıkan hasarı finanse etmek yatırımcı ve sigorta şirketleri için kolay olmaz. Aynı zamanda olası saldırılara karşı şirketler güvenlik önlemlerine daha fazla bütçe ayırmak durumunda kalır, elde edilen kârın sermayeye dönüştürülmek yerine güvenlik tedbirlerine harcanması yatırımcı için olumsuz sonuçlar doğurur. Şirketin bulunduğu konum dolayısıyla terör tehdidin fazla olması nakliye ücretlerinin ve sigorta primlerinin de daha fazla masrafa sebebiyet vereceği anlamına gelir. Güvenlik sorunları nedeniyle şirketlerin terör tehdidi bulunan bölgelere yatırım yapmaması bu bölgelerde işsizlik sorununu artırır. Ekonomik anlamda bunalıma giren insanlar ise terör örgütlerine katılırlar. Böylece terör ve işsizliğin oluşturduğu kısır bir döngüye girilmiş olur.

4. SONUÇ

Terörizm, küreselleşen dünyanın en önemli güvenlik problemlerinden biridir. Dünyada terörizmden etkilenen ülkelerden biri de hiç şüphesiz Türkiye'dir. Zira Türkiye'nin jeostratejik konumu bu konumda söz sahibi olmak isteyen küresel güçler ve terör örgütleri için eşsiz bir fırsat yaratmıştır. Terörün zararları iktisadi bağlamda incelendiğinde turizm, tarım ve hayvancılık, kamu harcamaları ve sosyal doku, yatırımlar gibi farklı sektörler üzerinde büyük etkisinin olduğu anlaşılacaktır. Terörün verdiği zararlar neticesinde ülkede ekonomik kalkınma yavaşlamakta, üretim ve istihdam oranı

düşmektedir. Terörizmin ülkede siyasi istikrarsızlık ve ekonomide güvensizlik ortamı oluşturması devletin, bu tehdite karşı geniş çaplı önlemler almasına neden olur. Sorunun partiler üstü bir siyasi mutabakatla parlamento çatısı altında ele alınması, demokratik yöntemler ve siyasi zeminlerin kullanılması, çözüm atmosferi için tüm topluma nüfuz eden bir dil etkinliği oluşturulması, ortaklıklara vurgu yapılması, ötekileştirme, sevgisizlik ve nefret duygularının reddedilmesi, barışçıl, eşitlikçi ve adil yöntemler kullanılması, uluslararası ve bölgesel işbirlikleri yapılması, bölgede tecrübeli kamu görevlilerinin görev yapması, toprak reformu yapılması ve aşiret yapısının çözülmesi, terörle mücadelede hukuk dışı uygulamaları önlemek için altyapının geliştirilmesi, birtakım komisyonların kurulması, sorunun çözümüne anayasal katkının sağlanması, terör ve terörün önlenmesiyle ilgili üniversitelerde akademik çalışmalar yapılması devletin aldığı önlemlerden bazıları arasında sayılabilir. Devletlerin terörizmle mücadele kapsamındaki bu kararlı duruşu ise terör sorununun büyük oranda bertaraf edilmesini sağlar.

5. KAYNAKÇA

- “PKK'nın Kanlı Tarihi”, A Haber, 25.04.2016, www.ahaber.com.tr/analiz/2016/04/25/pkkn-in-kanli-tarihi.
- Araş. Gör. Burcu Selin Yılmaz, Araş. Gör. Özgür Devrim Yılmaz, “Terörizm Ve Terörizmin Hedefi Olarak Turizm Endüstrisi”, 2005, www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423879449.pdf.
- “Asala Terör Örgütü”, Tarih Aklı, 25.09.2018, www.tarihakli.com/asala-terror-orgutu/.
- “DHKP-C Örgütünün Kurucusu Kimdir? Hangi Ülkelerden Destek Alıyor?”, **Sabah**, 04.03.2019, www.sabah.com.tr/gundem/2015/04/03/dhkp-orgutunun-kurucusu-kimdir-hangi-ulkelerden-destek-aliyor.
- Fatih Türkmen, Murat Yeşiltaş, İlker Öztürk, “Terör Faaliyetlerinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Çözüm Önerileri Perspektifinde Değerlendirilmesi”, Haziran 2008, www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867224.pdf.
- “Hizbullah Kimdir? Hizbullah Neden Kuruldu? Hizbullah'ın Amacı Nedir?”, Hayatın İçinden Haberler, 18.09.2016, korkmazhaber.com/hizbullah-kimdir-hizbullah-neden-kuruldu-hizbullahin-amaci-nedir-2-5855.htm.
- Hüseyin Karagöz, “Terörizmin Türkiye'de Turistler Ve Turizm Gelirleri Üzerine Etkileri”, 2016, ticaret.edu.tr/uploads/dosyalar/921/6.pdf.
- “Kobani İle Yeniden Gündeme Gelen Hizbullah Kimdir?”, **CNN Türk**, www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/kobani-ile-yeniden-gundeme-gelen-hizbullah-kimdir?page=30.
- M.Akif Peçe, Hüseyin Altay Aykut Ekinci, “Ortadoğu'da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerinde Bir İnceleme” Temmuz 2013, dergipark.gov.tr/download/article-file/55895.
- Murat Bardakçı, “Paris'teki Terör İlk Değildir! 1983'te Bize Yapılan Orly Baskını Ne Çabuk Unuttuk?” 11.01.2015,

- www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/1029076-paristeki-terror-ilk-degildir-1983te-bize-yapilan-orly-baskinini-ne-cabuk-unuttuk
- “Terörün Kısa Tarihi”, 19.09.2012, www.ahaber.com.tr/gundem/2012/09/19/terorun-kisa-tarihi
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonu, “Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu”, 03.02.2013.
- Yrd. Doç. Dr. Serdar Öztürk, Kamil Çelik, “Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri”, 2009, <http://docplayer.biz.tr/7141785-Terorizmin-turkiye-ekonomisi-uzerine-etkileri.html>.

Posta Şans Kapınızı Hergün Çalacak

KANAL BAYRAM ŞANS HAFTALARI

- Mükemmel Micra Otomobiller
- 51 Ekran Arçelik Televizyonlar
- Frigidaire Çamaşır Makineleri
- Frigidaire Buzdolapları
- Head Star Müzik Setleri

Sans kartınız bugün POSTA'da

Türkiye'nin en güzel kadın ve tv gazetesi

MAXI

BUGÜN VE HERGÜN POSTA ile birlikte bedava

Nüfûsünden büyük gösteri...

Soruşturulan kadınlar...

Türkiye'yi ve İnsanları çok seviyoruz

POSTA

14 NISAN 1998 SALI 50.000 LİRA

Halk Yaşam

Film gibi operasyon

Genelkurmay'a bağlı 'Türk Ramboları', Kuzey Irak'ta düzenledikleri soluk kesen bir operasyonla **PKK'nin ikinci ismi Şemdin Sakık'ı yakalayıp Diyarbakır'a getirdi**

SAKIK NASIL YAKALANDI?

1. Şemdin Sakık 12 Mart'ta PKK'dan Kuzey Irak'ta bir operasyonla yakalandı. Sakık, Diyarbakır'da tutuldu.
2. Genelkurmay Özel Kuvvetleri Komutanlığı'nun sağ 40 kişilik bir birimince Diyarbakır'da Sakık'ın yakılması için bir operasyon düzenlendi.
3. Halkın gözünde, sakıkın yakılması için bir operasyon düzenlendi. Sakık, Diyarbakır'da tutuldu.
4. Sakık, Diyarbakır'da tutuldu. Sakık, Diyarbakır'da tutuldu.
5. Sakık, Diyarbakır'da tutuldu. Sakık, Diyarbakır'da tutuldu.

Sürekli izleniyordu

PKK'nin 2. numaralı lideri Şemdin Sakık'ın yakılması için Genelkurmay Özel Kuvvetleri Komutanlığı'nun sağ 40 kişilik bir birimince Diyarbakır'da Sakık'ın yakılması için bir operasyon düzenlendi.

Özel eğitimden geçirildiler

Sakık'ın yakılması için bir operasyon düzenlendi. Sakık, Diyarbakır'da tutuldu.

Kimsenin haberi olmadı

Sakık'ın yakılması için bir operasyon düzenlendi. Sakık, Diyarbakır'da tutuldu.

Türbana izin vermeyen müdür görevden alındı

Konya'da kılık kıyafet genelgesini 'ödünsüz' uygulayan Milli Eğitim Müdürü Ali İhsan Turcan, ANAP'ın baskısına dayanmayan Ulugbay tarafından görevinden alındı.

Ulugbay atamıştı

Milli Eğitim Müdürü Ali İhsan Turcan'ın görevinden alınmasıyla yerine Ali İhsan Turcan'ın atanmasıyla ilgili bir karar alındı.

Bakanlığın jet kararı

Bakanlık, Turcan'ın görevinden alınmasıyla ilgili bir karar aldı.

Trilyonluk vergi rekortmenleri

Trilyonluk vergi rekortmenleri listesi açıklandı.

Çiller için kader günü

Çiller için kader günü yaklaşmakta.

Dış Almadan Önce STARDUŞ'ı Alın...

STARDUŞ'ı almadan önce...

Doğu'da deprem korkuttu • 3. sayfada • Bulmaca • 19. sayfada • Otlum avında yakalıyor • 20. sayfada

www.uzumbaba.com

20. YÜZYIL TÜRK AİLE YAPISINDAKİ DEĞİŞİMLERİN KADIN EKSENİNDE İNCELENMESİ

Kevser Betül Kurar*

GİRİŞ

Aile, bir toplumu oluşturan en küçük yapı taşıdır. Toplumun temelinde yer almasından ötürü büyük bir öneme sahiptir. Bireyin dünyaya geldiği andan itibaren içerisinde bulunduğu sosyal ortam olan aile kurumu, tarihsel süreçle paralel bir şekilde çeşitli değişimlere uğramıştır. Avcı-toplayıcı toplumda anaerkil yapıdaki aile, tarım toplumunda erkek egemen yani ataerkil topluma ve geniş aile yapısına dönüşmüştür. Sanayi Devrimi'nin sebep olduğu zorunlu sosyal değişimler, aile kurumunu da etkiledi. Tarla ve çiftliklerin yerini çoğunlukla fabrika ve çeşitli işletmeler alırken bu durum kırsal kesimden kentlere göçü ve ailelerin küçülerek çekirdek aile yapısına bürünmesini hızlandırdı. Sanayi Devrimi ile büyük bir önem kazanan fabrikalar ve üretim sektörünün yerini, 1980'li yıllara gelindiğinde, hizmet sektörü almaya başladı. Ortaya çıkan bu yeni ekonomik yapı içerisinde kadınların çalışma hayatında erkeklerle birlikte daha fazla yer alması hem aile yapısı hem de aile olgusunda değişikliklere sebep oldu.¹

Çalışmanın konusu Türkiye'de aile kavramının kadının toplumsal değişimi

merkeze alınarak tarihsel süreç içinde hangi olay ve gerekçelere dayanarak, ne yönde evrildiğini ortaya koymaktır. Bu çalışmada, dünya genelinde yukarıda bahsedildiği gibi bir seyir izleyen aile kavramının Türkiye için tarihsel gelişimi, dönüşümü ve önemi Cumhuriyet Öncesi Dönemde Türk Aile Yapısının Değişimi, Cumhuriyet'in Kuruluşu ve 1980 Yılları Arasında Aile, 1982 Anayasası ve Sonrasında Aile, Kadının Aile İçinde Değişen Rolüne Genel Bakış olmak üzere dört başlık altında incelenecektir.

CUMHURİYET ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRK AİLE YAPISININ DEĞİŞİMİ

Türk aile yapısının tarihsel açıdan değerlendirilmesi, toplumsal gelişmeler ve değişimlere ışık tutmaktadır. İslamiyet öncesi Türk toplumlarında ailenin konumu İslamiyet'in benimsenmesinden sonra da devam etmiştir. Türk aile yapısındaki büyük değişimler, 18. yüzyılın sonlarından itibaren başladı. Klasik dönemde (1299-1790) Osmanlı Devleti, toprak sistemi ve ekonomik yapılanmanın sonucu olarak geniş aile yapısına sahipti. Devlet, son yıllarında içine girdiği çöküş sürecini durdurmanın tek yolu

* IB '19 Mezunu

¹ Melahat DEMİRBİLEK. "Ailelere Sosyal Hizmet.

olarak görülen yenileşme düşüncesiyle Batı'daki gelişmelerden haberdar olmak istedi ve bu doğrultuda Avrupa'ya bazı elçiler gönderdi. Giyim-kuşam, gazeteler, eğitim gibi sosyal konularda mimarı devletin kendisi olan bir modernizasyon görülmektedir. Doğal olarak kurulmaya çalışılan bu yeni yapıdan aile birimi de etkilendi. Örneğin, kentsel yerleşim yerlerinde geleneksel geniş aileden daha küçük çekirdek aileye geçiş sürecine denk gelen kızların eğitimine teşvik politikası, yenileşmenin somut adımlarından biridir ve askeri ve bürokratik alanlarda Batı'ya yönelme politikasının aile hayatına kültürel etkileri olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Osmanlı aile yapısındaki dönüşümün belirgin olduğu 19. yüzyılda ilan edilen Tanzimat Fermanı ile kadının hem aile hem de toplum içindeki konumu değişim göstermeye başladı. Tanzimat Dönemi'nde yapılan reformlar kadınların haklarının iyileştirilmesi ve yasakların yumuşatılmasını içeren kanunlar çıkarıldı. Tanzimat Fermanı'nda kadın ve aileyle ilgili doğrudan bir madde yer almasa da değişen fikri ve sosyal yapı kadınlar lehine çalışmalara zemin hazırladı. Nitekim kız çocuklarının eğitimi aydın bir kadın grubu oluşmasında etkili oldu, sonrasında ise toplumsal ve ekonomik hayata dâhil olmak için çabalayan kadın hareketleri ve *Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti* gibi dernekler ortaya çıktı. II. Meşrutiyet dönemi

ile başlayan süreçte kadın haklarını savunan sivil toplum kuruluşları, kadın örgütleri kuruldu ve siyasal alanda yer almak için çabalayan kadınların çalışmaları gerçekleşti. Bu gelişmelerin sonuç vermesi ise Cumhuriyet dönemine tekabül etmektedir.

CUMHURİYET'İN KURULUŞU ile 1980 YILLARI ARASINDA AİLE

Meşrutiyet'le gündeme gelen kamusal alanda kadın sorunu ile kadının toplumsal alanda eskiye oranla daha fazla ve aktif bir şekilde yer almaya başlaması, aile kurumunu derinden etkileyen bir gelişme oldu. 1926'da çıkarılacak olan *Medeni Kanun*'un habercisi niteliğindeki 1917 tarihli *Aile Hukuku Kararnamesi*, İslam hukukuna dayanan aile hukukunda evlenme, boşanma, çok eşle evlenme gibi hususlarda devletin denetimini getirdi. Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra çıkarılan, tam tarih olarak 4 Ekim 1926'da yürürlüğe giren, *Türk Medeni Kanunu* aileyi doğrudan etkileyen bir uygulamadır.² Zira Medeni Kanun'un kabulü ile kadın ve erkek arasında kurulmaya çalışılan hukuksal eşitlik; 1930 yılında kadınlara yerel seçimlerde, 1934'te ise genel seçimlerde oy kullanma hakkının verilmesi ve kadınların adım adım hukuksal güvenceler elde etmeye başlaması, kadının ailedeki konumunu etkiledi. 1 Ocak 1929'da kurulan Millet

² Yücel Can ve Funda Aslan. "Geçmişten Günümüze Türk Aile Yapısı", *SOBİDER-Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, s.87-101.

Mektepleri'nin yürüttüğü çalışmalar ile ülke genelinde okuma-yazma oranı arttı. Cumhuriyet dönemi ilk sayım verilerine göre, 1927 yılında okuryazarlık oranı ise %10.5 iken; 1935 yılına gelindiğinde bu oran %19.25'e yükseldi.³ Artan okuryazarlık oranıyla birlikte toplumsal yapıya bakış açısının değişmesi ve yaşanan siyasi gelişmelere dahil olması kadını bilinçlendirerek kadının evdeki rolünün ve çocuğunu yetiştirme tarzının değişmesinde etkili oldu.

Dönemdeki sosyal ve kültürel değişim beraberinde geleneksel toplumdan modern topluma geçişi, dolayısıyla geniş aileden çekirdek aileye geçişi getirdi. 20. yüzyılın en belirgin özelliklerinden biri ülke kalkınma politikalarının sanayileşmeye dayanmasıdır. Batı ile kıyaslandığında yaygın ve sektörel yapılanma bulunmasa da Türkiye'de Cumhuriyet dönemine özgü endüstriyel girişimler Türk ailesinin demografik yapısında birtakım değişikliklere yol açtı.⁴ Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında yürürlüğe konulan Marshall Planı'na Türkiye'nin de dahil edilmesi ABD'nin yardım politikasını tarım sektöründe gelişmenin önünü açtı. 1950'li yıllarda tarımda makineleşmeye hız verildi; fakat 1960'lara gelindiğinde tarım sektöründe bazı tıkanmalar meydana gelmeye başladı.

İyileşen sağlık şartları bünyesinde kontrollü yapılan doğumlar ve savaşın sona ermesiyle sağlanan şartlarda artan doğum oranlarına ek olarak ölüm oranlarında düşüşler nüfusun artmasına yani demografik bir dönüşüme yol açtı. Tarımsal mülklerin fazla parçalanmış ve dağılmış olmasının aksine ailelerde çocuk sayısının artması tarım sektörünü ekonomik açıdan yetersizleştirdi. Bu durum çarpık bir sanayileşmeye ve kırsal kesimden kente göç oranlarında büyük bir artışa yol açtı. Şehirler ve köylerin nüfusu sayısal verilerle incelendiğinde ise şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: 1950'de 15 bin 703 nüfuslu köyde yıllık nüfus artış hızı binde 21.90 iken, 5 bin 244 nüfusa sahip kentte binde 22.70'tir. Aradan 35 sene geçip 1985 yılına gelindiğinde ise köyde yıllık nüfus artışı binde 10.59'a gerilemişken iç göçlerin etkisiyle kentte yıllık nüfus artışı binde 62.61'e yükseldi.⁵ Şehirlerin nüfus artış hızının artması göç oranındaki artışa işaret etmektedir. Göç, sadece insanların yer değiştirmesi anlamına gelmez; sosyal yaşantının, değerlerin, kültürlerin değişimini de bünyesinde barındırır. Bu çerçevede incelendiğinde iç göçlerdeki bu hızlı artışın kent ve köy aile yapısını birçok açıdan etkilediği gibi "geçiş ailesi"⁶ kavramını da ortaya çıkartan bir gelişme olduğuna ulaşılır.

³ Gizem Engin ve Selçuk Uygun. "Osmanlı'dan Günümüze Okuma Yazma Öğretimi", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:27, Sayı:1, 2011, s.206-210.

⁴ Salih Aybey. "Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunu Aile Kurumuna Bakışı Ve Aile Yapısındaki Değişimin Değerlendirilmesi", **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, 2016, s.203-217.

⁵ Deniz Güler ve Nazmi Ulutak. "Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi Ve Türk Toplum Yaşantısında Aile", **Kurgu Dergisi**, 1992, s.51-76.

⁶ Geçiş ailesi: Kırsaldaki köklü büyük aile ile kentteki küçük çekirdek aile arasındaki geçiş sürecini belirten aile modeli.

1960 Darbesi, 1971 Muhtırası, 1974-1980 arasında kurulan kısa süreli koalisyon ve milliyetçi cephe hükümetleri Türkiye’de siyasi istikrarsızlığın yaşanmasına yol açtı. Siyasi istikrarsızlık, ekonomik ve toplumsal alanlarda sıkıntıların artmasına sebep oldu. Eşitsizlik ve sömürü kavramlarının dile geldiği yıllarda kadınlar yasalardaki eşitliğe karşın yaşadıkları eşitsizliğin bilincine vardı. 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi’nden sonra oluşan yapı içerisinde kadınların özgürleşmenin ve demokrasinin aktif öğeleri sayıldığı, seslerini duyurmak üzerine kurulu feminist hareketler başladı. Bu doğrultuda özgürlük ve cinsiyet kavramlarının değişim göstermesi aileyi etkileyen bir gelişmedir.

1982 ANAYASASI VE SONRASINDA AİLE

Sanayileşme ve kentleşmenin aile üzerinde etkisinin süratle devam ettiği yıllarda yaşanan bir diğer gelişme 1982 Anayasası’dır. Düzenlenen T. C. Anayasası aileyi toplumun temeli olarak kabul etti. İlgili madde anayasada tam metin olarak şu şekilde yer aldı: “*Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet ailenin huzur ve refahı ve özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır*”⁷ Belirtilen madde, Türkiye’de aile kurumunun

önemini vurgulayan ilk hukuki düzenlemeydi. 1982 Anayasası’nın bir diğer maddesinde kadın ve çocuklar için alınması gereken tedbirlerin devletin görevi olduğu belirtilmekteydi.

Türkiye’de aile hakkında çalışmalar yapmak üzere 29 Aralık 1989’da *Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı* kuruldu ve aile hakkındaki ilk kurumsal düzenleme olarak ön plana çıktı. Sağlıklı işleyişinin toplumun geleceğinin teminatı olduğunu belirten kurum 1990-1991 yıllarında aile kavramını, temel fonksiyonlarını, aile hakkındaki çalışmaları kamuoyuna duyurmak için hazırlanan broşürde amacı “Türk ailesinin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahın artırılması için gerekli araştırmaları yapmak ve projeler geliştirmek, bunların uygulamaya konulmasını sağlamak, aile ile ilgili milli bir politikanın oluşmasına yardımcı olmak...”⁸ şeklinde belirtilmiştir. Kurum, kuruluşundan itibaren Türk aile yapısına dair sorun ve tespitler üzerine yaptığı araştırmaları, eğitim durumu, boşanma gibi konularda topladığı sayısal verileri sunmaya dayalı bir çalışma izlemektedir.

KADININ AİLE İÇİNDE DEĞİŞEN ROLÜNE GENEL BAKIŞ

Türkiye’de etkilerinin geç görüldüğü devrimin sonucu olan sanayileşme ile birlikte

⁷ Salih Aybey. “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunu Aile Kurumuna Bakışı Ve Aile Yapısındaki Değişimin Değerlendirilmesi”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 2016, s.203–217.

⁸ M. Çetin Baydar. “Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı”, Broşür, Ankara, 1990.

ev ve iş arasında yeni bir ilişki kurulduğu gözlemlenmektedir. Daha önceleri aile üyeleri hep birlikte bir üretim birimini oluştururken sanayileşmeyle geniş aileler dağıldı ve ailedeki üyeler birbirinden ayrıлып farklı fabrikalarda çalışmak durumunda kaldı. Ekonomik altyapıda meydana gelen değişimlerin bir üst yapı olduğu kabul edilen aile kurumunu etkilediğini savunan Marks'ın tezinin, bu noktada önemli bir oranda doğru olduğu anlaşılır. Fakat ekonomik altyapının değişmesinin yanı sıra kadının çalışma hayatına dâhil olması, göçler ve kentleşme gibi parametreler de ailedeki değişim sürecinde göz önünde bulundurulmalıdır.

Geleneksel Türk toplumunda çocuğun yetiştirilmesi, gününü evde geçiren annenin sorumluluğundayken kadının çalışma hayatına dahil olmasıyla birlikte çocukların yetiştirilmesi ve bakımı hususunda bazı zorunlu değişiklikler meydana geldi. Çocuklar anneanne-babaanne gibi bir aile büyüğü veya bu göreve gönüllü olan komşular tarafından yetiştirilmeye başladı. Anne ile çocuğun birlikte daha az vakit geçirmesi, çocuğun gelişimini etkilediği gibi anne-çocuk arasında kurulan ilişki de doğal olarak bu durumdan etkilendi. Kadının akşam çalışan bir birey olmasının sonucu olarak eve geç saatte dönmesi, ev içerisindeki düzende değişimleri de beraberinde getirdi. Teoride hem ev hem işyerinde kadın erkek arasında eşitlik

sağlanması şeklinde olan bilgilerin pratikte karşılığını bulması beklendiği kadar çabuk ve kolay olmadı. Bu durumun somut sonuçları olarak; kadının iş hayatında yükselmesinin engellenmesi veya erkeğe göre daha düşük maaşla çalışması gibi çeşitli ayrımcılıklarla maruz kalması örnek olarak verilebilir.

Kadının faal olması aile ve toplumdaki önemini arttırdığı gibi yükünü de arttırdı. Bu durum ise kadının çocuk veya kariyer sahibi olmak arasında zorlu ve zorunlu seçimlere götürdü. Kentlere göçün hızlanması ile çekirdek aile sayısının arttığı belirtilmişti. Ailedeki birey sayısının az olması ailenin sosyal hareketlilik kabiliyetini ve ekonomik kalkınmayı kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle ailenin varlığının vazgeçilmezliğiyle iş arasındaki rekabet yoğunlaştı, tek başına yaşayan insan sayısı gitgide arttı yani bireyselliğin ön plana çıktığı modern dünyada aile kurumu yavaş yavaş dağılmaya başladı. Aile ile ilgili aile içi geçimsizlik, boşanma, aşk, çocuk gibi mahrem kalması gereken konuların 20. yüzyılın sonlarına doğru yaygınlaşan televizyon ve gazeteler aracılığıyla kamuoyunun gözler önüne serilmesi de ailelerin dağılmasında bir etmen oldu. Anthony Giddens, medyanın insan hayatına dahil olmasıyla birlikte meydana gelen ve aile kurumunu da olumsuz yönde etkileyen bu süratli değişimi 'mahremiyetin dönüşümü' olarak nitelendirmiştir.⁹

⁹ Ali Bayer. "Değişen Toplumsal Yapıda Aile", **Sırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2013, s.101–129.

Küreselleşmenin etkisiyle değişime uğramaya devam eden Türk aile yapısı 2012’de gösterime giren ‘Seksenler’ isimli bir televizyon dizisine konu oldu. Dizi, adını aldığı dönemde, 1980’li yıllarda, geçen klasik bir Türk mahallesini anlatmaktadır. Mahallede özel olarak bir ailenin hayatına odaklanılarak dönemin siyasal gelişmelerinin, toplumsal hayattaki değişimin aile üzerindeki etkilerini anlatıldı. Ekonomik olanaksızlıklar ve Almanya’nın işgücü ihtiyacı gibi bazı zorunlu sebeplerden ötürü Almanya’ya çalışmak için giden Türk sayısı 1973’te 866 bini bulduğundan ötürü resmi kurumlar aracılığıyla işçi alımı resmen durduruldu.¹⁰ Avrupa’da yaşayan Türklerin arttığı bu dönemler, Türkiye’nin toplum yapısı olarak Batı’yı somut bir şekilde örnek aldığı senelerdir. Türk ailesinin Batı kültürünü benimseme yolundaki adımları McLuhan’ın tabiriyle küreselleşme sonucu dünyanın büyük bir köye dönüştüğünü kanıtlar niteliktedir. Geleneksel aile yapısındaki dönüşüm, dizideki anne-babanın, gelinlerinin çalışması gibi şiddetle karşı çıktıkları durumları zamanla kabul etmeye başlamaları ama aynı zamanda da bir kızın evlenmesi için damatta aranan kriterin SGK’lı bir işte çalışması olması gibi çeşitli olgular üzerinden incelenebilir. 1980’ler Türkiye’de ailede kadına ve evliliğe bakış açısının modern bir anlayış ile geleneksel yapı arasında gidip geldiği, geçiş süreci yaşandığına ulaşılır. Bahsi

geçen dizi, geleneksel yapıdaki bir Türk ailesinin küreselleşme karşısında verdiği mücadeleyi, sosyal hayatın yeniden inşasını ve gelenek, göreneklerin yitirilişini anlatmaktadır, bununla birlikte diziyeye konu olan aile ve mahalle hayatı toplumun geri kalanını yansıtmakta olduğundan dizi üzerinden 1980’ler Türkiye’de hakkında çeşitli saptamalarda bulunmak mümkündür.¹¹

SONUÇ

Aile, bireyin yetişmesine ortam oluşturan yani toplumu doğrudan etkileyen bir birim olmasının yanısıra toplumdan etkilenen bir kurumdur. Zaman içerisinde gerçekleşen olayların tamamı doğrudan veya dolaylı olarak aile kurumunu etkilediği, değişimlerin ise aile üzerinde kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz etkilere yol açtığı görülür. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde değişmeye başlayan, Meşrutiyet yeniliklerinde değişim göstermeye devam eden Türk aile yapısının, Cumhuriyet’in ilanı ile çeşitli sebeplerden ötürü somut bir şekilde evrildiği gözlemlenir. Sanayi Devrimi’nin etkisiyle meydana gelen iç göçler ve kentleşme geniş ailenin büyük bir oranda çekirdek aileye dönüşmesine yol açarken, Batılı ülkelerle ilerletilen diplomatik ilişkiler, kimi zaman liberal kimi zaman neo-liberal politikaların izlenmesi; toplumun modernleşmesi, kadının aile ve kamu içindeki

¹⁰ Can Ünver. “Almanya’ya Türk İşçi Göçü”, s.192-193.

¹¹ Türker Elitaş ve Savaş Keskin. “Küreselleşme Sürecinde Değişen Geleneksel Türk Aile Yapısının

Televizyon Dizilerindeki Temsili”, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, 2016, s.543-578.

yerinin belirginleşmesiyle sonuçlanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde Türk ailesindeki değişim incelendiğinde, siyasi olaylara ek olarak ekonomik yapının değişmesi ve ticari kaygıların değişim üzerinde büyük katkısı olduğu görülmektedir. Küreselleşen dünyada Türkiye, bünyesinde çoğunlukla modern tip çekirdek aileleri barındırır da geleneksel tip geniş ailelere de ev sahipliği yapmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akşin, Sina. **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası, İstanbul, 2017.
- Aybey, Salih. “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunu Aile Kurumuna Bakışı Ve Aile Yapısındaki Değişimin Değerlendirilmesi”, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, 2016, ss.203–217.
- Baydar, M. Çetin. “Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı”. Broşür. Ankara (1990). 17.02.2019
- Bayer, Ali. “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”, **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2013, ss.101–129.
- Bilge Zafer, Ayşenur. “Cumhuriyet İle Birlikte Değişen Türk Aile Yapısı Ve Kadının Durumu”, **U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2013, ss.121–134.
- Can, Yücel ve Funda Aslan. “Geçmişten Günümüze Türk Aile Yapısı”, **SOBİDER-Sosyal Bilimler Dergisi**, 2017, ss.87–101.
- Demirbilek, Melehat. “Ailelere Sosyal Hizmet”.
- Dikeçligil, F. Beylü. “Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu”, **Muhafazakar Düşünce Dergisi**, Sayı:31, 2012, ss.21-52.
- Elitaş, Türker, ve Savaş Keskin. “Küreselleşme Sürecinde Değişen Geleneksel Türk Aile Yapısının Televizyon Dizilerindeki Temsili”, **Tarih Okulu Dergisi (TOD)**, 2016, ss.543–578.
- Engin, Gizem ve Selçuk Uygun. “Osmanlı’dan Günümüze Okuma Yazma Öğretimi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:27, Sayı:1, 2011, ss.206-210.
- Gökce, Hatice. “Dünü, Bugünü, Yarını ile Aile”, **Sosyoloji Notları**, Cilt:1, Sayı:1, 2017, ss.56.
- Güler, Deniz, ve Nazmi Ulutak. “Aile Kavramının Tarihsel Gelişimi Ve Türk Toplum Yaşantısında Aile”, **Kurgu Dergisi**, 1992, ss.51–76.
- Yakut, Mehmet. “Osmanlı Devleti ve Türkiye’de Okuryazarlık Oranları”, <https://mehmetyakut.wordpress.com/2016/10/06/osmanli-devleti-ve-turkiyede-okuryazarlik-oranlari/>, (17.02.2019).
- Toprak, Zafer. “Yüzüncü Yılında Hukuk-i Aile Kararnamesi”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, 2017, ss.50-54.
- Ünver, Can. “Almanya’ya Türk İşçi Göçü”, ss.192-193.
- Ülger, Gülçin. “Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Uygulamalarıyla İlgili Bir Değerlendirme”, **Yasama Dergisi**, Cilt:31, 2017, ss.30-41.
- Yaşar Ekici, Fatma. “Türk Aile Yapısının Değişim Ve Dönüşümü Ve Bu Değişim Ve

Dönüşüme Etki Eden Unsurların
Değerlendirilmesi”, **The Journal of
Academic Social Studies**, 2014, ss.209–224.

Yürüt, Berna. “Tanzimat Sonrası Osmanlı
Kadın Hareketleri ve Hukuki Talepleri”, **TBB
Dergisi**, 2017, ss.380-385.

**TÜRKİYE’DE MODA-TEKSTİL’İN
KARŞILAŞTIRMALI TARİHİ:
CUMHURİYET ÖNCESİ’NDEN II.
DÜNYA SAVAŞI’NA KADAR**

Mehmet Eymen Ünay*

Giriş

Tekstil sektörü, yüzyıllardır dünya ekonomisinin lider sektörlerinden biri olup Batı dünyasında endüstrileşme sürecini tetiklemiştir. Moda ise geleneksel tekstilin modernlik kisvesi olarak algılanmıştır ve kıyafet üretiminden ziyade sanat, pazarlama ve küresel değer zinciri alanlarının kesişiminde anlam bulmuş ve tekstilin aksine tüketimin simgesi olmuştur. Tekstilde talebe daha özgül arzlar geliştirildikçe moda kavramı doğmuştur. Moda arzın niceliğini maksimize etmekten çok niteliğe odaklandığından bu noktada talep oluşturmayı da başararak tekstilin ağır üretim anlayışını tüketim anlayışına dönüştürmeyi başarmıştır.¹

Dünya’da özellikle 19. yüzyılda tekstilden moda sektörüne sistemli bir geçiş söz konusu iken Türkiye stratejik kararlarını

uretic yani tekstil alanında kalma yönünde kullanmıştır. Cumhuriyet öncesinden II. Dünya Savaşı’na kadar geçen sürede tekstil ve moda sektörleri nezdinde alınan politik kararlar bir nevi ülkenin ekonomik kaderini belirlemesi bakımından kritik öneme sahiptir.

**Cumhuriyet Öncesi Dönemde
Türkiye’de Tekstil**

Türkiye, tarih öncesi zamanlardan beri tarım ve hayvancılığın yapılageldiği önemli noktalardan birisidir. Özellikle ham madde olarak pamuğun 18-19. Yüzyıllarda daha ön plana çıkması ile Çukurova gibi coğrafi açıdan elverişli alanlar hammadde sağlayıcılığı yapılabilmesinde rol oynamıştır. Çeşitli aktörler bu coğrafi verimliliği değerlendirmişlerdir, Osmanlı sanayileşme çabasına kadar katma değeri yüksek fakat sınırlı sayılarda üretim yapılabilen ipek üretimi ve aracılığı dışında yerel ihtiyaç ölçüsünde yerel üretimler gerçekleştirilmiştir. Sonrasında ise devlet eliyle pamuğu kullanan yerel atölyeler kurulmuş ve artan talebe karşın provizyonist bir açıdan ithalatın da artmasıyla devlet halkın giyim ihtiyacını daha ucuza karşılamaya çalışmıştır. Açılan bu atölyelere

* IB '19 Mezunu

Bursa, Edirne, İstanbul İpekli Kumaş; Sakız Adası, Serez, Amasya boyahane; (Kazaha-i) Niğbolu ve çevresi pamuklu ve yünlü, Trabzon Keten bezi, Kastamonu pamuklu bez, Şumnu astar, Niğbolu ve Silistre Mamul Deri atölyeleri örnek olarak verilebilirⁱⁱ. Devlet malikane sisteminde (1695-1840) de devamlı olmasa da malikane sahibinin kendi gelirinin artması için yatırımlar yapabileceğini ve bu şekilde şahsi teşebbüsü artırabileceğini öngörmüş olsa da bu büyük ölçüde başarısızdır. Bunun istisnai örneklerinden birisi Atıf Mustafa Efendinin Tokat damga ve boyahanesi vergilerinin malikanesine sahip olması paralelinde gerekli yatırımlar yapmış ve bu atölyeleri yüksek kar getiren tesislere dönüştürmeyi başarmıştır.ⁱⁱⁱ

Bunun yanında II. Mahmud'un fesi devlet kurumlarında zorunlu hale getirmesi ile feshaneyi kurdurması da tekstil alanında sanayileşme amacını gösteren örneklerden olsa da milli bir burjuvazinin nispeten azlığı tekstil alanında da sınırlı üretime yol açmış ve ihracatı hedefleyemeden iç pazardaki ihtiyaç bir türlü giderilememiştir.^{iv} İttihat ve Terakki döneminde ise milli burjuvazi oluşturma adına ciddi adımlar atılmış olmasına rağmen savaşların oluşturduğu güvensizlik ortamı hedeflenen tekstil üretimi için yeterli olamamıştır. Tekstil

sektöründeki teşviklere rağmen istenilen sonucun alınmaması istatistiklerde açıkça görülmektedir.^v

Cumhuriyet Öncesi Dönemde Türkiye'de Moda

Cumhuriyet öncesi dönemi tekstil açısından değerlendirdikten sonra aynı dönemi moda sektörü bakımından mukayese etmek gerekmektedir. Bu dönemde moda, kavramın doğuş yeri olan Paris'ten ithal edilen bir kavram olarak karşımıza çıkar. Burjuvanın sınıf yükselme arzusu olarak da değerlendirilebilecek bu elitist pazarda, haute couture butikler kişiye özel ölçülerde yüksek kalitede kumaşlarla kıyafetler dikmektedir. Avrupa'nın zengin kesiminin rağbet ettiği bu piyasa İstanbul'da da Galata civarındaki gayrimüslimler aracılığıyla yayılmıştır. Fransız tarzı kıyafetler ile saray üslubu giyim artık burjuva tarafından da talep edilir olmuş ve arz geç kalmamıştır. Galata bankerleri ve Galata civarındaki Avrupalı tüccarları global burjuvazi izinde modayı İstanbul'a taşımışlardır. Devletin kalkınma amaçlı başlattığı askeri alandan başlayan ve sosyal alana kadar devam eden Batılılaşma süreci ise moda talebinin artmasına sebep olmuştur. Bu talep alım gücü yüksek kişiler veya eşleri tarafından doğmuş ve Türkiye'de uzun bir süre dar bir

kesimle sınırlı kalmıştır. Özellikle, ülkede uluslararası ticaret ve bankacılığın merkezi haline gelen Galata ve üst segment piyasaya hitap eden Batılı bir alışveriş merkezine dönüşen Pera, adeta lüks Avrupa ithal ürünlerinin satış merkezi haline gelmiştir. Tekstil her ne kadar ülkede diğer ürünlere göre daha güçlü bir alan olsa da moda ile tekstil uzunca bir süre tamamen farklı segmentlerde varlığını sürdürmüştür. Fransız kumaşından üretilen Fransız tarzı haute couture butikler ithal modanın daha alım gücü yüksek kesimlere hitap etmesini zorunlu kılarken yerli tekstil sanayi çoğu yerde iç ihtiyacı karşılamaya yetmemiş zorunlu ithalatlarla giyim ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır.^{vi}

Cumhuriyetin İlanından 2. Dünya Savaşına Kadar Tekstil

Tekstil endüstrisinde Türkiye Cumhuriyeti'ne Osmanlı Devleti'nden sadece 8 fabrika ve 10,000 ilmek üretim kapasitesi miras kalmıştır.^{vii} 1923-1930 yılları arasında Teşviki Tekstil Kanunu ve ardı sıra gelen birçok uygulama ile Osmanlı dönemi ve İttihat-Terakki dönemiyle devam eden devlet eliyle burjuva yaratma gayesi güdülmüştür. Kompleks siyasi-sosyal yapı dolayısıyla Cumhuriyet öncesi dönemlerde

olduğu gibi yerli burjuva bürokratlar veya siyasi çevrelere yakın kişiler burjuvanın yerini doldurmuş fakat bu siyaset-burjuva noktalarının iki kutupta değil tek kutupta birleşmesine neden olmuş ve beklenen sinerji sonuç vermemiştir. 1929 Milli İktisat Kongresinden sonra ise devlet sanayileşme hedefini tek başına yüklenmiş ve yeni Kamu İktisadi Teşekkülleri meydana gelmiştir. 1930'lardaki devletçi sanayileşme girişimi sonucu Türkiye, Rusya ve Japonya'dan sonra dünyada en hızlı endüstriyel büyümeyi gösteren ülkeler arasında yer almış; ancak endüstride büyüme Avrupa'dan makineler ithaliyle mümkün olmuştur.^{viii} Bunun en önemli örneği Sümerbank'ın kuruluşudur. Sümerbank Türkiye'deki devlete ait tekstil sanayinin tek çatı altında toplanmış haliydi. Bu devletçi anlayış Menderes dönemine kadar güçlü bir şekilde devam etmiştir.^{ix}

Tekstil ve hazır giyim sektörü Cumhuriyet döneminde de yüksek kâr oranları, istihdam ve üretim potansiyeli ile ülke ekonomisinin lokomotif sektörü konumuna yükselmiştir.^x Hükümetin hammaddeyi yerli tekstil endüstrisinde kullanarak ithal ikamesi politikası uygulamaya karar vermesi, tekstil sanayinde devletçiliğe (etatism) öncelik veren bir yaklaşımı ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda Türkiyenin tüm illerinden katılan tüccar, sanayici, esnaf, çiftçi ve işçi

temsilcileri ve milletvekilleri ile birlikte 1923'te henüz Cumhuriyet'in ilan edilmeden önce 1. İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiştir. Bu kongrede dokuma tekstilinin kritik rolü vurgulanarak tekstil, Cumhuriyet'in korunan sektörü olarak konumlandırılmış ve alınan yatırım kararları hızla uygulanmaya konularak endüstrinin kapasitesi arttırılmıştır. Ancak 1920'li yıllarda birçok teşvike rağmen milli burjuvazi yetiştirilememiş ve sanayileşme yine devlet eliyle gerçekleşebilmiştir. Bunun sebeplerinden birisi Lozan Anlaşması'nda kabul edilen ticari maddelerdir. Bu maddeler daha korumacı politikalar geliştirilmesini engellemiştir. Bir diğer sebep ise Türkiye'nin global mekanizmada ham madde sağlayıcısı bir ülke konumunda yer bulabilmiş olmasıdır.^{xi} 1929 öncesindeki tablo milli bir burjuvaziyi andıran siyaset çevrelerinden sayısı az olan kişilerin zenginler topluluğuydu. 1929 Ekonomik Buhranı, Milli İktisat Kongresinde alınan sanayileşmeye yönelik hedeflere ulaşmada zorluk yaşattı. Fakat bundan daha önemlisi, 1929 Ekonomik Buhranı halkın üst ve alt sınıfını yakın seviyelere çekmiş ve hazır giyim sektörünün doğmasına neden olmuştur. Hazır giyim halkın farklı kesimlerinin aynı tarzlar ve üsluplarda buluşmalarını sağlamıştır. 1. Dünya Savaşı

sonrasındaki yaşam standardındaki düşüş ve giyimde çekilen ihtiyaç 1932'de devletin doğrudan üretime el atmasıyla gerçekleşti. Devletçi politikalar neticesinde açılan tesisler halka ucuz ürün arz etti.^{xii}

Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Kadar Moda

Devlet rejiminin değişmesi ve yapısal birçok değişime rağmen -halka nispeten- refah seviyesi daha yüksek devlet erkânı ve eşleri için moda aynı tutkuyla takip edilegelmiştir. Ancak Paris ve Londra modalarının takibi bir ideolojiye büründürülmüş olup halka yapılması gereken bir eylem olarak yansıtılmıştır. Tanzimat döneminden süregelen ikircikli yapıda Garp seçimini yapmış olan Cumhuriyet kurucuları bu kati seçimlerinin kendi ailelerinden başlayarak tüm ülkede yaşatılmasını hedeflemişlerdir. Parlatonun ikinci formunda üyeler inkılapları benimsemeye daha yatkın kişilerden oluşmaktaydı. Bu durum kıyafet inkılaplarının kanunen gerçekleşmesinde hiçbir sıkıntı yaratmadı, fakat meclis üyeleri bölgelerini ne kadar objektif temsil edebilmiş oldukları soru konusu oldu. Kanunen zorluk yaşanmayan inkılaplarda birçok ilde sivil itaatsizlikler ve tepkiler gösterildi. Bu herkesin modaya ayak uydurabileceği silbaştan bir yenilenme süreci başlattı.

Öncesinde farklı tarzları hatta din, etnisite veya belli grupları temsil edebilen kıyafetler aynı ortamda beraber bulunabilir ve bir kıyafetin değişmesi diğerlerine bir etki etmezken; inkılapların halkçı fakat antidemokratik tektipleştirici özelliği insanların toplu hareket edebilmesine ve belli başlı trendler oluşabilmesine zemin sağlamıştır. Bu trendlerden birine örnek olarak çarliston pantolonlar verilebilir.^{xiii} Çarliston pantolonların “Moda” veya trend kapsamına girebilmesi için ilk olarak pantolonların toplumca kabullenilmesi gerekiyordu.^{xiv} Kıyafet inkılaplarının amacı garp toplumlarıyla kültürel entegrasyonu sağlamak ve ikircikli yapıyı yıkmak olsa da bu durum Türk toplumunun global moda endüstrisine tüketici olarak dahil olmasını sağlıyordu. Türk toplumunun garp usulünde bir moda tasarlamak için yeterince zamanı olmamıştı ve devlet de Tanzimat sonrasında olduğu gibi herhangi bir moda stratejisinden yoksundu. Türk moda tarihinin bu kritik noktası sonraki asır boyunca hissedilecek ve yerli bir moda endüstrisi ağının oluşumu küresel rekabetin üreticileri zor duruma sokmasıyla başlayacaktı. Bunun yanında Milli İktisat Kongresinde tekstil endüstrisinin iyileştirilmesi ile moda alanında markalaşma arasında tekstilin iyileştirilmesi anlaşılabilir bir durumdur.

Markalaşma karmaşık pazarlama ve üretici ağlarından oluşan rekabetçi ve daha riskli bir yatırım çeşidiyken üretim araçlarının geliştirilmesi istikrarlı kalkınma için daha doğru bir seçim olmuştur. Ayrıca markalaşma Türk şirketlerinin öncesinden de alışık olduğu bir alan değildi.^{xv} 1929 Ekonomik Buhranı sonrasında ise tekstil sektörü hazır giyimin önem kazanması ile ön plana çıkmıştır. Hazır giyim modanın halkta ses bulabilmesi için en önemli adımlardan birisi olmuş fakat moda tekstilin aksine uzunca bir süre daha batıdan gelmeye devam etmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden biriye tekstil sanayinin büyük bölümünün devlete ait olması ve devletin üretimi artırmaktan başka bir gaye taşımamasıdır.

Sonuç olarak moda devlet müdahalesi, bu alanın sanatsal veya tasarım açısından sivil bir noktadan bakılabildiğini engellemiştir. Batıya tüketim perspektifinden moda alanında da öykünme yaklaşımı, devrimin bir nevi göstergesi olmuş ve değişimi somut olarak yansıtmıştır. Bu durum, sürekli ithalatı ile moda sektörünün sanatsal bir alandan siyasi bir alana çekilmesine ve ülkede ideolojik bir hüviyet kazanmasına sebep olarak bu dönemde sektörün gelişmesinin önüne geçmiştir.

SONNOT

ⁱ Kitty G. Dickerson, *Inside the Fashion Business*, Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 7. Baskı, 2003, s. 34.

ⁱⁱ Genç Mehmet. *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet Ve Ekonomi*. Otügen, 2010. s. 162-183

ⁱⁱⁱ Ibid: 185

^{iv} Önder Küçükerman, “*Türk Giyim Sanayinin Tarihi Kaynakları*”, GSD Dış Ticaret A. Ş., Aksoy Grafik Dizgi, İstanbul 1996, s. 250; Genç Mehmet. *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet Ve Ekonomi*. Otügen, 2010.

^v 75 Yılda Çarklardan Çiplere içinde Oya Baydar, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999, s. 54.

^{vi} Naum-Duhani, 1947 alıntılan Çelik, Z. (1993) *The Remaking of Istanbul: Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California. İçinde Nebahat Tokatlı ve Yonca Boyacı, *The Changing Morphology of Commercial Activity in İstanbul, Cities*, Vol. 16, No. 3, pp. 181–193, 1999, ss.181-186.

^{vii} Oğuzhan Özben vd, “*Turkish Textile and Clothing Industry After 2005: A Future Projection*”, II. International Textile Congress, 22-24 April 2004, İstanbul; Dış Ticaret Müsteşarlığı 1999.

^{viii} Halil İnalçık, “*Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s.151.

^{ix} Halil İnalçık, “*Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s. 161.

Oğuzhan Özben vd, “*Turkish Textile And Clothing Industry After 2005: A Future Projection*”, II. International Textile Congress, 22-24 April 2004, İstanbul, s.3-4; Mustafa Sönmez, *75 Yıln Sanayileşme Politikaları*, 75 yılda Çarklardan Çiplere, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999, s. 4. 2008, s.151-152.

^x Halil İnalçık, “*Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*”, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s. 161.

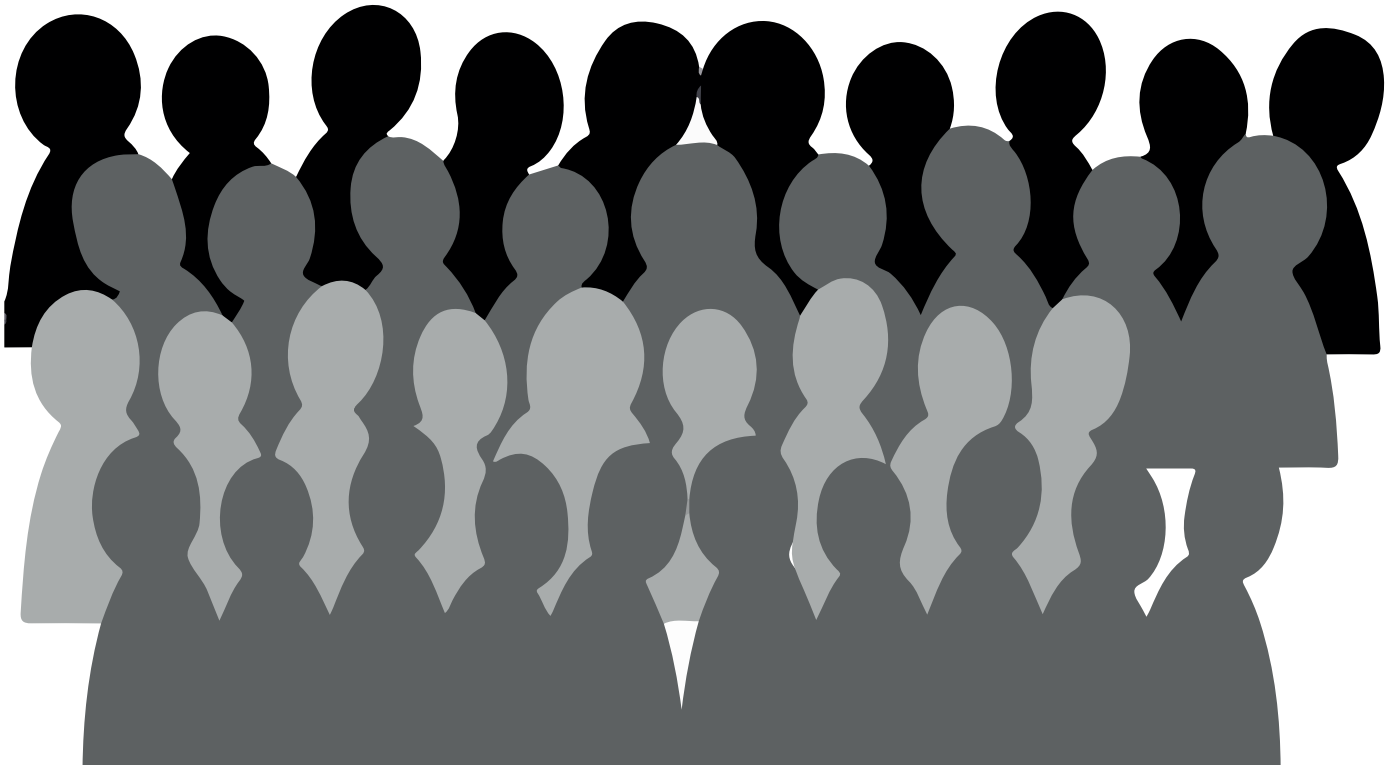
^{xi} Korkut Boratav (1999), *Açık Ekonomi Koşulları Yeniden İnşa: 1923–1929*; Mustafa Sönmez, *75 Yıln Sanayileşme Politikaları*, 75 yılda Çarklardan Çiplere, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999, s. 1-2

^{xii} Mustafa Sönmez, *75 Yıln Sanayileşme Politikaları*, 75 yılda Çarklardan Çiplere, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999, s. 3-50.

^{xiii} 75 Yılda Çarklardan Çiplere, Bölüm 1: Cumhuriyet Döneminin Sanayileşme Politikaları Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1999, s. 23

^{xiv} Reşat Ekrem Koçu, “*Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*”, Sümerbank Kültür Yayınları, Başnur Matbaası, Ankara 1967, ss. 106-188.

^{xv} Nebahat Tokatlı ve Yonca Boyacı, *Internationalisation of Retailing in Turkey*New Perspectives on Turkey, Fall 1997, 17 pp. 97-128, s. 123-124.

İKİ SAVAŞ ARASIDÖNEMDE TÜRK-SOVYET İLİŞKİLERİ

Mehmet Kağan Adıgüzel*

Giriş

Türk-Rus ilişkilerinin geçmişi ile alakalı araştırmalarda, yakın coğrafyalarda yaşamış ve hâlâ varlığını sürdüren iki ulusun –zaman içinde devlet isimleri değişmekle birlikte- ilişkilerinin ve devlet hedeflerinin, bazen paralellik gösterdiği bazen de zıt düştüğü görülmektedir. Bununla beraber bu iki devletin yollarının sürekli kesiştiği ve tarih kitaplarının her bölümünde mutlaka şu ya da bu şekilde diğer devlete yer verildiği bilinmektedir. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında, iki medeniyetin devletlerini yeniden inşa etme çabaları ve bu süreçte dönemin güçlü Avrupa devletlerine karşı birbirlerini desteklemek, söz konusu dönemin Türk-Rus tarihinde ilişkilerin en iyi olduğu ve hedeflerin çoğunlukla ortak paydada bulunduğu bu dönem olduğunu gösterir. 2010 sonrası tarihte, özellikle 15 Temmuz süreci ile başlayan ve Türk-ABD ilişkilerinin kötüye gittiği süreçte, Türkiye yeniden Doğu Avrupa ülkeleri ile olan ilişkilerini yoğunlaştırdı.

Olaylara biraz daha kapsamlı bakıldığında tarihsel süreçte Türk-Rus ilişkilerinin siyasi şartlara göre şekillenen inişler çıkışlar yaşadığı görülmektedir.

Türkiye siyasetinin geleceğini daha iyi anlamak ve günümüz siyasetinde benzer bir değişim sürecini ifade eden I. Dünya Savaşı sonrası dönemdeki Türk-Rus ilişkilerini bu araştırmanın konusu olarak seçilmiştir. Bu nedenle Türk-Sovyet İlişkilerinde “İki Savaş Arası Dönemde Türk-Sovyet İlişkileri” başlığı altında incelenmiştir.

1917-1925 Arası Türk-Sovyet İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti, İttifak Devletleri; Çarlık Rusya ise İtilaf Devletleri safında yer aldı. Savaşa karşı kutuplarda giren bu iki devlet, savaş sonunda/sırasında yıkılıp yeniden kurulmaları esnasında birbirinden siyasi ve ekonomik güç aldı. Nitekim Çanakkale

* IB '19 Mezunu

Savaşları, 1917 İhtilali'nin en büyük hızlandırıcılarından biri olarak görülmüştür.²

I. Dünya savaşı sonrası Bolşeviklerin *Rus Halklarının Hakları Beyannamesi*'ni Kasım 1917'de yayınlamaları ile Kafkasya bölgesinde birçok millet bağımsızlığını ilan etti; ki bunların içinde Doğu Anadolu'da Türkler ile savaş halinde olan Ermeniler de vardı.³ Bolşeviklerin Doğu Anadolu'da 'Ermeni Devleti' kurma çabaları Aralık 1920 Gümrü Antlaşması'na kadar sürdü. Bu süreçte Bolşevikler güney sınırında Avrupa Devletlerine karşı tampon görevi gören Türkiye ile ilişkilerinin iyi tutulması pahasına Doğu Anadolu topraklarına askeri müdahalede bulunmadılar; fakat Misak-ı Milli sınırları içerisinde bulunan Bakü'yü de Türklerin eline bırakmadılar.

Moskova'da yayımlanan dönemin İzvestiya Gazetesi'nde, Sovyetler gözünden Türk Milli Mücadelesi'nin önemi şu şekilde açıklanmıştır: "Türkiye, Sovyet Rusya'nın çok nazik olan güney sınırlarında etkin bir tampon

bölge teşkil etmekle kalmıyor, o aynı zamanda İtilaf Devletleri'nin Rusya'yı Karadeniz'den bloke etmesine imkân vermiyor. Bu nedenle Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı, Rusya'nın da hayati çıkarlarına uygundur."⁴ Açıklamada da görüldüğü gibi Sovyetlerin Milli Mücadele'ye olan desteklerinin asıl sebebi Türkiye'nin Sovyetler üzerinde bir tehdit oluşturmaması, aksine emperyalist devletlerin getirebileceği tehditlere karşı bir duvar konumunda olması yahut düşüncesidir. Sovyetlerin yeni kurulacak Türk devletini komünist bir devlet haline getirme planları pek tabii vardı. 22 Temmuz 1918'de Moskova'da Türk Sosyalistlerinin düzenlediği birinci konferansta, Türk gruplar "*Türkiye'nin önünde doğrudan doğruya sosyalist ihtilâli vazifesi durmaktadır... Sosyalist nizâm, Türk halkını kurtaracak yegâne yoldur*" şeklinde karar aldı. Türk sosyalistlerin Moskova'daki ilk faaliyetleri neticesinde 1918'de "Türk Sosyalist Komünist Teşkilâtı"nı kurdu.⁵

² Jan Librach, *The Rise of the Soviet Empire*, Pall Mall Press, London, 1965, p.11. Adam B. Ulam, *A History of Russia*, Praeger Publishers, New York, 1976, pp.17-19.

³ Kamuran, Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 1991 s. 1.

⁴ Çağatay, Benhür, "Türk-Rus Siyasî İlişkileri (1917-1920)", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, sayı 19, s. 87-88.

⁵ Yavuz Aslan, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, TTK, Ankara, 1997

1919’da başlayan Milli Mücadele sürecinde Mustafa Kemal, Bolşeviklerin Türk Milli Mücadelesi katkı sağlayabileceklerini Kazım Karabekir’e mektuplarında belirtmiş; fakat *Ermeni Sorunu* üzerindeki tavırları ve Sosyalist propagandası hususundaki çekincelerini de dile getirmişti.⁶ Yine de ilişkiler olumlu bir seyir takip etti.

1920 Nisan’ında TBMM’nin açılmasından üç gün sonra Mustafa Kemal, Lenin’e bir mektup gönderir.⁷ Ardından, Kasım 1920’de Ankara’da Sovyet Büyükelçiliği açılır.⁸ Böylelikle Türkiye, Avrupa Devletlerine bir mesaj verir. İletişimin ve gelişmelerin bu derece hızlı oluşu, siyasi ilişkilerin en üst düzeyde olduğunun göstergesidir.

İki ülkenin karşılıklı hükümetlerini tanınması ilk olarak 16 Mart 1921 tarihinde gerçekleşti. Bu tarihte Türkiye ve Sovyet Rusya arasında “Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması” imzalandı. Bu anlaşma eski dönem antlaşmalarını yok sayarken

Türkiye’nin Çarlık Rusya’ya olan borçlarını da ortadan kaldırıldı.⁹

Sovyetler ekonomik olarak Türk Milli Mücadelesi’ne katkı sağlamıştır; ancak bu katkı “Sovyetler Milli Mücadeleyi finanse etti.” seviyesinde değildir. 22 Şubat 1923’te kabul edilen kanuna göre Türkiye’nin bütçesi 87.735.573 lira iken; 1920-1922 yılları arası 2 yıllık süreçte Sovyetlerin para yardımı toplam 27.576.039 lira olarak kaydedilmiştir.¹⁰ Bu haliyle Sovyet yardımı Milli Mücadele’yi finanse edecek kadar değil; fakat azımsanacak bir miktar da değildir. Başka bir deyişle “Milli Mücadele Sovyet desteği olmadan başarılı olamazdı.”, denilemez. Fakat Sovyet yardımlarının mücadele sürecini hızlandırdığı da ortadadır. Parasal yardımın dışında askeri mühimmat yardımı da yapan Sovyetler, Türkiye’nin isteklerini karşılamada silah ve cephane açısından yetersiz kalmıştır.

Aralık 1922’de Sovyetler Birliği, 1923 Ekim’inde Türkiye Cumhuriyeti resmen kuruldu. I. Dünya Savaşı’ndan yenik

⁶ Kâzım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1969, s.56-57.

⁷ *Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. s.304-305

⁸ A. M. Şamsutdinov, *Mondros’tan Lozan’a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*, İstanbul: Doğan Yayınları. s.201.

⁹ İsmail Soysal, *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları*, C.I, Ankara, 1983: Türk Tarih Kurumu Yayınları. s. 27-38.

¹⁰ Atatürk ve Ulusal Kurtuluş Savaşı (Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın Kaynakları), www.kurtulussavasi.org/savaslarantlasmalar13.php. (Ocak 2019’da alındı.)

ayrılmış bu iki ülke savaştan 5 yıl gibi kısa bir süre sonra yeniden inşa edildi, tabii iki devletin kurulmasındaki bu hızlı ilerleyiş birbirlerinden aldıkları destek ve askeri güven ile orantılıdır. Nitekim 1 Kasım 1924 tarihinde Gazi Mustafa Kemal, TBMM açılış konuşmasında Sovyetler Birliği için: *"Kadim Dostumuz Rusya Sovyet Cumhuriyeti ile münasebatımız dostluk vadisinde her gün daha ziyade inkişaf ve terakki etmektedir. Hükümet-i Cumhuriyetimiz Rusya Sovyet Cumhuriyetiyle hakiki hüsnü münasebatı, mazide olduğu gibi, şiarı siyasi addetmektedir"* ifadelerini kullanmıştır.¹¹ Bu konuşmadan da anlaşılacağı üzere dönemin Türk-Sovyet ilişkileri iyi düzeydedir. 1924'ten itibaren Atatürk, TBMM açılış konuşmasında sıkça Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerin iyi ve Sovyetlerin Türkiye'nin kadim dostu oluşundan söz eder. Fakat yıllar geçtikçe ve özellikle 1928 sonrasında açılış konuşmalarında Sovyetlere ayrılan yer azalacak ve giderek coşkusunu kaybedecektir. Bu süreç Lenin'den sonra Sovyetlerin başına geçen Stalin'in izlediği politikaya karşı bir

tedbir olarak yorumlanabildiği gibi, Türk-Sovyet ilişkilerinin zaman içinde sıradanlaştığı şeklinde de yorumlanabilir.

1925-1939 Arası Türk-Sovyet İlişkileri

1925-1939 arası dönemde Türk-Sovyet İlişkileri zirve seviyede iken yavaşça düşüşe geçtiğini görüyoruz. Bu dönemin siyasi ilişkiler alanındaki en büyük gelişmesi, şüphesiz 16 Aralık 1925'te imzalanan "Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması"dır. Bu antlaşmayı özel kılan birkaç unsur vardır. Bunlardan ilki bu antlaşmanın her iki ülke için imzalanan ilk saldırmazlık antlaşması olmasıdır. Diğer husus ise, Sovyetlerin 1925 Musul sürecinde, Türkiye çıkarlarını gözeterek, Türkiye'yi desteklemesidir.¹² Bu antlaşma Türkiye'nin Musul sürecinde yanında olan Sovyetler

¹¹ Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi Açılış Konuşmaları, Ankara, TBMM Basımevi. s.139-147

¹² Benhür, Çağatay, "1920'li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s.297.

Birliği ile dostluğunu resmileştirmesi olarak yorumlanabilir. Bu tutum Musul sürecinde İngiltere ile anlaşmazlıklar yaşayan Türkiye'nin Sovyetleri yanına alarak müttefik boşluğunu kapatmak istediği şeklinde de düşünebilir.

Mart 1927'de iyi yönde ilerleyen siyasi ilişkilerin zerine Sovyetler Birliği ile Ankara'da "Ticaret ve Seyrisefain Antlaşması" imzalandı.¹³ Bu antlaşma, Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması'na benzer şekilde belli aralıklar ile yenilendi (1931 ve 1937 tarihlerinde) ve ekonomik alanda Türk-Sovyet ilişkilerini iyi tutmayı hedefledi.

Sovyetler Birliği'nin öncülüğünü yaptığı "Litvinof Protokolü"n Türkiye 1 Nisan 1929 tarihinde imzaladı¹⁴. Sovyetler nclğnde, Briand-Kellogg Pakti'nin Doğu Avrupa'da daha hızlı işlemesi amacı ile kurulan "Litvinof Protokolü"ne Türkiye'nin katılması Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler kurmaya çalıştığının göstergesidir.

¹³ *Türkiye'nin Siyasi Andlaşmaları*, Derleyen: Ahmet Yavuz, Ankara: T.C. Dışışleri Bakanlığı Yayınları. s.637

¹⁴ Gönlübol, Mehmet- SAR, Cem, "1919-1939 Yılları Arasında Türk Dış Politikası", Olaylarla Türk Dış Politikası, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. s.85

26 Nisan 1932 tarihinde İsmet (İnönü) Bey'in Sovyetler Birliği ziyaretinde, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye vereceği 8 milyon dolarlık kredi üzerinde mutabakata varılmıştır.¹⁵ Dünyanın genelinin ekonomik sıkıntıda olduğu -1929 Büyük Buhran sebebi ile- bir dönemde Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye borç vermesi iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin hem ekonomik hem siyasi alandaki kanıtıdır.

Nitekim Atatürk'n, 1 Kasım 1933 tarihli TBMM açılış konuşması da bu durumu özetler nitekildedir: " ... *Efendiler. Bu sene, mümtaz bir Sovyet heyetinin cevap ziyaretini kabul ettik. Bu ziyaretin onuncu yıl bayramına tesadüf ettirilmesi, iki memleket arasındaki münasebetlerin derin samimiyetini gösteren mesut bir vesile olmuştur. İki memleketin çetin zamanlarında kurulmuş, on beş senedir türlü imtihanlardan daha kuvvetli çıkmış bir dostluğun da ima yüksek kıymeti haiz olması, beynelminel sulh için değerli ve ehemmiyetli bir amil olduğunda tereddüt edilemez.*"¹⁶

Atatürk konuşmasında, Sovyetler Birliği'nin

¹⁵ BCA, f.30.10. y. 248.677.8.

¹⁶ *Atatürk'n Türkiye Büyük Millet Meclisi Açılış Konuşmaları*, Ankara, TBMM Basımevi. s.203-209

onuncu yıl bayramı ziyaretindeki samimiyetini ifade etmiş, iki ülkenin bu süreçte türlü zorluklara beraber göğüs gerdiğini belirtmiştir.

Türk-Sovyet ilişkileri 1934'ten sonra gerilemeye başladı. Bu durumun ortaya çıkmasında 9 Şubat 1934'te Türkiye'nin Balkan Paktı'na katılmasının rolü olduğu muhakkaktır.¹⁷ Buna karşın, 7 Kasım 1935 tarihinde Türk-Sovyet Saldırmazlık Antlaşması on yıl için yenilendi. Bu iki olay Türk-Sovyet ilişkilerinin köklü olduğunu ve tek bir mesele üzerinden tamamen bitmeyeceğini göstermektedir.

1936 yılında Montreux Konferansları sırasında Sovyetler Birliği'nin, Avrupa Devletlerine karşı, Türkiye yanlısı bir tavır sergilemesi Balkan Paktı sırasında soğuyan ilişkilerin tekrar eski haline dönmesini sağladı.

24 Ağustos 1939'da Almanya ile Sovyetler Birliği "Saldırmazlık Antlaşması" imzaladı. II. Dünya Savaşı sürecinde Türkiye, Sovyetler ile Saldırmazlık Antlaşması içindeydi. Fakat bu durum

Türkiye için tam güven ortamı oluşturmadı. Nitekim Almanlar, Sovyetler ile yaptıkları Saldırmazlık Antlaşması'nı bozdu, aynısını Sovyetler Türkiye'ye karşı da yapabiliyordu. Savaş boyunca izlenen denge ve statükocu politika, özellikle Sovyetlerin savaşa girmesinden sonraki zaman diliminde Türk-Sovyet ilişkilerini soğutacaktır. II. Dünya Savaşı sırasında, Sovyetlerin Boğazlar üzerindeki istekleri ve Türkiye'yi savaşa sokma çabaları karşılıksız kalacak, Saldırmazlık Antlaşması'na uyulmuş olsa da Sovyetler 1945 yılında Türk-Sovyet Saldırmazlık Antlaşması'nı feshedip yirmi seneden uzun sürmüş siyasi birlikteliği bozacaklardır.¹⁸

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyet Rusya, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan, kurulduğu sırada ortak 'düşmanlara' sahip olan iki devlettir. Coğrafi komşuluklarının, birbirlerine sağladıkları hızlandırıcı olanakların etkisi ile samimi bir dostluk kuruldu. Dünya arenasında söz sahibi ve meşru olma yolunda birbirlerini

¹⁷ Soysal, İsmail, "*Balkan Paktı (1934-1941)*", Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. s.157.

¹⁸ Gürün, Kamuran, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. s.276.

desteklediler. Sovyet Rusya'nın Milli Mücadele'yi finanse ettiği söylemleri tutarlı değildir. Fakat Milli Mücadele sırasındaki Sovyet yardımları kuşkusuz süreci hızlandırdı.

Ermeni Sorunu ve Boğazların idaresi hususlarında Sovyetlerin Türkiye ile fikir ayrılığı yaşama ve bu hususların çoğu kez Türkiye üzerinde baskı aracı olarak kullanılması dışında Türk-Sovyet siyasi ilişkileri II. Dünya Savaşı'na kadar dostane ilerledi. Zira yirmi yıl kadar süre zarfında Sovyetler için Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması'nın yürürlükte olması, iki ülke arası ilişkilerin oldukça iyi olduğunun kanıtıdır. Anlaşmanın Sovyet tarafından feshedilmesi ise Türkiye'nin hâlihazırda iyi ilişkileri devam ettirme görüşünde olduğunun gösterir.

Saldırmazlık Antlaşması'nın

ekonomik boyutu sayılabilecek Ticaret ve

Seyrisefain Antlaşması, Saldırmazlık ile paralel sürelerde geçerliliğini sağlamıştır. Bu antlaşma ekonomik alanda Türk-Sovyet İlişkileri'ni güçlendirmiştir. Bu süreçte anlaşma gereği taraflar üçüncü bir ülke ile yapılan ticari anlaşmada, diğer taraf ülkeye transit geçit hakkı vermiştir, bu şekilde diğer ülkeler ile yapılacak olası ticari adımların önünü açmıştır. Ekonomik alanda bir diğer önemli husus olarak 1932 yılında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye verdiği 8 milyon dolarlık kredi gösterilebilir.

Çalışmada bahsi geçen bütün gelişmeler göz önüne alındığında dönemin zorlu şartları içinde zaman zaman ilişkilerde inişler çıkışlar olsa da Türk-Sovyet İlişkileri siyasi ve ekonomik alanda sürekli canlı ve çoğunlukla samimi kalmayı başardı. Yeni kurulan komşu iki devlet ilerleme sürecinde birbirine yardım etmiş fakat II. Dünya Savaşı'nın dünya düzenini yeniden değiştirmesi ile bu dostluk eski gücünü kaybetmiştir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, f.30.10. y. 248.677.8.

ASLAN, Yavuz, (1997), *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, TTK, Ankara.

ATATÜRK'ÜN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ AÇIŞ KONUŞMALARI, (1987), Ankara, TBMM Basımevi.

ATATÜRK VE ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞI (Ulusal Kurtuluş Savaş'ın Kaynakları), www.kurtulussavasi.org/savaslarantlasmlar13.php. (Erişim Tarihi: 14 Ocak 2019.)

BENHÜR, Çağatay, (2008), "*1920'li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma*", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,

BENHÜR, Çağatay, (2008), "*Türk-Rus Siyasal İlişkileri (1917-1920)*", Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi,

GÜRÜN, Kâmuran, (1991), *Türk-Sovyet ilişkileri: 1920-1953*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

GÖNLÜBOL, Mehmet- SAR, Cem, (1969), "*1919-1939 Yılları Arasında Türk Dış Politikası*", Olaylarla Türk Dış Politikası, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları

LIBRACH, Jan, (1965), *The Rise of the Soviet Empire*, London, Pall Mall Press.

KARABEKİR, Kâzım, (1969), *İstiklal Harbimiz*, İstanbul Türkiye Yayınevi,

SOYSAL, İsmail, (1985), "*Balkan Paketi (1934-1941)*", Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

ŞAMSUTDİNOV, A.M., (1999), *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*, İstanbul: Doğan Yayınlan.

TÜRKİYE'NİN SİYASİ ANDLAŞMALARI, (1992), Derleyen: Ahmet Yavuz, Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları.

ULAM, Adam B., (1976), *A History of Russia*, New York ,Praeger Publishers.

KIBRIS MESELESİ'NİN TÜRKİYE'NİN TAKİP ETTİĞİ ULUSLARASI VE EKONOMİK POLİTİKALAR ÜZERİNDE ETKİLERİ

Münibe Betül Bilgiç*

Giriş

Doğu Akdeniz'deki jeopolitik konumu nedeniyle stratejik bir öneme sahip olan Kıbrıs Adası tarih boyunca pek çok siyasi çatışmanın merkezi oldu. Osmanlı Devleti'nin 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra Rusya'ya karşı bir desteğe ihtiyacı vardı ve bu nedenle adanın fiili yönetimini İngiltere'ye bırakma durumunda kaldı. Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na İttifak Devletleri tarafında katılması sonucundaysa Kıbrıs İngiltere tarafından ilhak edildi. Lozan Antlaşması'nda Türkiye, adanın İngiltere'ye bırakılmasını kabul etti. Fakat adada Kıbrıs'ın Yunanistan'a veya Türkiye'ye bağlanmasını isteyen halk tarafından ayaklanmalar çıkarılmaya başlandı. 1950'li yılların sonlarına doğru, bu sorunun Londra Konferansı'na taşınmasıyla Kıbrıs meselesi dünya çapında gündeme geldi. Bu sorunun gündeme gelmesiyle Türkiye'nin dış politikası Kıbrıs sorunu çerçevesinde şekillenmeye başladı, söz konusu süreç Türk dış siyaseti için bir kırılma noktası olmanın yanı sıra iç siyaset ve ekonomik faaliyetler üzerinde de etkili oldu.

Peki, Kıbrıs Meselesi öncesinde Türkiye'nin ekonomik durumu nasıldı ve takip ettiği uluslararası politikalar ne yöndeydi? Kıbrıs Meselesi -süreç içerisinde ve sonrasında- söz konusu durumu hangi şekilde etkiledi ve değiştirdi? Bu sorular ekseninde, bu çalışmanın amacı Kıbrıs Meselesi öncesinde ve sonrasında

Türkiye'nin değişen ekonomi politikalarını ve dış siyasetini incelemektir.

Kıbrıs Meselesi Öncesi Takip Edilen Uluslararası ve Ekonomik Politikalar

II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ekonomisi büyük hasar görmüştü ve ABD, Avrupa'yı bu durumdan kurtarabilecek tek güç konumundaydı. Sovyetlerin özellikle Doğu Avrupa'da komünizmi yayma çabası, ABD ve İngiltere tarafından büyük bir tehdit olarak algılanmaktaydı. Bu tehdide karşı ABD, Avrupa ülkelerinin ekonomik anlamda iyileşmesine yarayacak Marshall Plan'ıyla gündeme geldi. Marshall Planı'na göre, Avrupa'nın içinde bulunduğu kötü ekonomik koşullardan kurtulmasının yolu ABD'nin Avrupa'ya ekonomik yardımda bulunmasıydı ve bu plan kapsamında on altı devlete yardım edildi. Yardım edilen devletler arasında Türkiye de vardı. İlk başta askeri bir yardım olarak sunulan Marshall yardımları Türk ordusunun modernleşmesine ve Türk savunmasının güçlenmesine katkı sağladı. Bunun yanı sıra, Marshall yardımı kapsamında tarım araç gereçlerinin sağlanmasıyla Türkiye'de tarım ve üretim faaliyetleri arttı, ülkenin refah düzeyi yükseldi ve ekonomi gelişti. Marshall yardımları sayesinde gelişen ekonomi ve yükselen refah düzeyi, halk nezdinde ABD sempatisinin oluşmasına neden oldu.

Türkiye, II. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmayı politik açıdan uygun bulmuştu. Fakat Sovyetler Birliği'nin yayılcı politikası, özellikle Boğazlarda üs kurma talebi, Türkiye için büyük bir tehdit oluşturuyordu. Bu tehdide karşı Türkiye, ABD'nin yanında yer alarak önlem almayı amaçlıyordu. Marshall yardımlarının alınması suretiyle Türkiye ve ABD arasında kurulan dostluk ilişkileri, bu

* IB '19 Mezunu

amaç doğrultusunda atılmış adımlardandı. Yani Kıbrıs Meselesi öncesinde Türkiye, dış ilişkilerinde ABD ile iyi ilişkiler kurma siyaseti takip etmekteydi. Takip edilen dış siyaset ekonomik faaliyetler üzerinde de etkili olmakta ve Türkiye ekonomisinin güçlenmesine yardım etmekteydi.

Kıbrıs Meselesi Sürecinde Takip Edilen Uluslararası ve Ekonomik Politikalar

Kıbrıs Sorunu'nun gündeme gelmesiyle birlikte takip edilen dış siyasette ve ekonomik durumda değişimler oluşmaya başlamıştır. Bu değişimleri gözlemlemek için Kıbrıs Meselesi'nin uluslararası boyutta yansımalarını incelemek gerekmektedir.

İngiltere'nin Doğu Siyaseti Hindistan merkezliydi ve Kıbrıs İngiltere için önemli bir üs konumundaydı. Yavuz Güler bu durumu, "Hindistan yolunu ekonomik, siyasî ve askerî denetim altına almak açısından Kıbrıs İngiltere için önemli bir kaleydi." (Güler, 2004: 102) şeklinde ifade etmektedir. ABD ise Sina Gürel'in ifadesiyle, "Kıbrıs konusunu, İngiltere'ye karşı bu devletin Mısır'daki konumunu sona erdirmesi için bir koz olarak kullanmaktan çekinmemektedir." (Gürel, 1985: 48). ABD bu doğrultuda Batı bloku içerisindeki devletleri Kıbrıs konusunda İngiltere'nin karşısında bir tutum sergilemeye teşvik etmekteydi. İngiltere'nin karşısında duran devletlerin başında ise Yunanistan gelmekteydi. Başka bir deyişle Sovyetler Birliği'ne karşı birleşmiş olan ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs Adası üzerinde özel çıkarları bulunmaktaydı. İki devletin ada üzerindeki özel çıkarları konusunda karşı karşıya gelmeleri, Kıbrıs Sorununun

uluslararası bir sorun haline gelmesinin altında yatan başlıca sebepti.

Türkiye ilk başlarda tarafsız bir yaklaşım sergilese de, "ENOSİS"² hareketinin hızlanması ve artması sonucunda soruna dâhil oldu. Adada iktidar partisi olan AKEL'in de ENONİS taraftarı söylemlerle başa geçmiş olması ada içerisindeki Türk nüfusunun baskılanmasına neden oldu. Bu durumda Türk nüfus ayaklanmaya başladı. Türkiye içerisindeki Türk nüfus adadaki nüfusu destekler durumdaydı, bu doğrultuda "Kıbrıs mitingleri" düzenlendi. Yunan hükümetinin 1954'te meseleyi Birleşmiş Milletler'e taşınması üzerine Türk Hükümeti de, duruma tepki koyarak adanın Yunanistan'a bağlanmayacağını ifade etti. BM, Yunanistan ve Türkiye'yi meseleyi tartışmak üzere Londra Konferansı'na davet etti. Bu noktada Türkiye, İngiltere tarafından "ENOSİS'e karşı bir güç" (Gürel, 1985: 100) olarak ortaya çıkarılmaktaydı. Fatin Rüştü Zorlu, Londra Konferansı'nda Türkiye'nin statükodan memnun olduğunu, fakat bir değişiklik yapılacaksa en doğru yaklaşımın adanın Türkiye'ye bırakılması olduğunu ifade etmişti. Türkiye'nin bu politikası, İngiltere'nin Kıbrıs'ta self-determinasyon ilkesinin uygulanmasını kabul etmesinden sonra değişmiş ve "Taksim Tezi"³ ortaya atılmıştır.

² Enosis: İngiltere'nin hâkimiyeti altında olan Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a bağlanmasını ifade eder. Megali İdea kapsamında ortaya atılmış bir tezdir.

³ Taksim Tezi: Adanın ikiye bölünüp yarısının Türkiye'ye, diğer yarısının Yunanistan'a bağlanmasını

Türkiye'nin ortaya koyduğu bu tepki - taksim tezi- ve Kıbrıs'a müdahale etme girişimleri ABD tarafından önlenmeye çalışılmaktaydı. Bu durum iki devlet arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden oldu.

Nitekim 1964'te Başkan Johnson'un İnönü'ye gönderdiği mektup ABD ile ilişkilerin ciddi manada bozulmasına ve halk nezdinde Marshall yardımları sonrası oluşan ABD sempatisinin yok olmasına ortam hazırladı. Johnson, mektubunda Yunanistan ve Türkiye'nin NATO şartlarında aralarında savaş olmayacak iki devlet olduğunu ve Türkiye'nin Kıbrıs'a herhangi bir askeri müdahalesinin NATO şartlarına uymamak olarak değerlendirileceğini ifade ediyordu. Bu durumda Türkiye olası tehditlere karşı NATO tarafından korunmayabilecekti. Johnson'ın bu mektubunu, ABD'nin Türkiye'ye uygulayacağı silah ambargosunun da habercisi olarak görmek mümkündür. Bu bağlamda Johnson mektubu, Türk - Amerikan ilişkilerinde, İzgi'nin ifadesiyle; "sağlam dönemi tersine çeviren bir dönüm noktasıdır." (İzgi, 2007: 50).

Johnson mektubunu habercisi olarak görmenin mümkün olduğu ambargo yaptırımı Türk- Amerikan ilişkilerini olumsuz etkilemiş ve Türkiye'nin ekonomik açıdan zarar görmesine neden olmuştu. "Ambargo" deyimini denizcilikte bir geminin limana giriş ve çıkışının yasaklanması veya bir devlete baskı uygulamak için o devletle ihracatın durdurulması anlamına gelmektedir. ABD'nin Türkiye üzerine uyguladığı silah ambargosu, Türkiye'nin ABD'yle dış ticaretini ve dolayısıyla ekonomisini olumsuz etkiledi. Ambargo döneminde, Türkiye ekonomik ve siyasi alanlarda sıkıntılı süreçler

geçirdi. İzgi, ekonomide ambargo ile başlayan çöküşün Türkiye ekonomisini uzun süreçte olumsuz anlamda etkilediğini ifade etmektedir. Yıllarca sürecek enflasyonun ve 200 milyar doları bulan dış borcun başlangıcı olarak yine ambargo yaptırımını göstermektedir.

Kıbrıs Meselesi sonrasında ise Türk dış politikasında çok yönlülük siyasetine geçiş süreci başlamıştır. Kıbrıs Meselesi öncesi ABD merkezli gelişen uluslararası politikalar değiştirilmiş ve Doğu Blok'u, özellikle Sovyetler ile iyi ilişkiler kurma noktasında adımlar atılmıştır. ABD tarafından uygulanan ambargo ekonomiyi olumsuz anlamda etkilemiş ve uluslararası ticaret yönünden de yeni müttefikler arayışı başlamıştır.

Türkiye'nin Değişen Dış Politikası ve Sovyetler Birliği ile Yakınlaşması

Askeri ve ekonomik açıdan zayıflayan Türkiye, ambargo uygulamasının ardından ABD ve NATO'nun haricinde başka uluslararası ekonomik ve askeri ortaklıklar kurmanın gerekli olduğu kanısına varmıştı. Bu tespit kapsamında, Türkiye'nin takip ettiği tek yönlü dış siyaset değişmeye başlamış ve Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında uluslararası ilişkilerde gelişmeler meydana gelmişti. Bu durumda, Türkiye'nin Kıbrıs Meselesi'ne dahil oluşunun takip edilen dış siyasetin değiştirilmesi hususunda bir kırılma noktası olduğu, ABD ile dostluk ve Batı Blok'una, özellikle NATO'ya yakınlık çerçevesinde gelişen politikaların, Sovyetler'e ve Doğu Blok'una yakınlık şeklinde değiştiği çıkarımına ulaşmak mümkündür.

Sovyetler Birliği ve Türkiye arasında gelişen ekonomik ve ticari ilişkiler hem Türk

hem de Rus tarihçiler tarafından kayıt altına alınmış ve değerlendirilmiştir. Yalçın Küçük, dönemin Türk-Sovyet ilişkileri hakkında “Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında ekonomik ilişkileri artırmak ve bu artırmanın zorunlu parçası olan «iyi komşuluk» Türkiye’de, nerede ise, «partiler üstü» bir boyut kazandı.” tespitinde bulunmaktadır. Benzer şekilde Rus tarihçi Potshveriya da, Türkiye’nin Batı Blok’u ile takip ettiği tek yönlü dış siyasetin ve askeri, ekonomik işbirliğinin Türkiye ekonomisini olumsuz etkilediği tespitinde bulunarak, Türk Sovyet ilişkilerinin dört dönemde değerlendirmektedir. Potshveriya’ya göre, birinci dönem 1921 Dostluk Paktı’ndan 1935’li yıllara kadar süren dostluk dönemi, 1935-1960 yıllarını içeren ikinci ve üçüncü dönem ise Sovyetler ile ilişkilerin kötüleşmesi ve gerginliğin korunması dönemidir. 1960 sonrası başlayan dördüncü dönem ise iki ülke arasında ilişkilerin iyileştirilmesi dönemidir. İki ülke arasında 1964’ten itibaren oluşmaya başlayan üst düzey diplomatik görüşmeler Potshveriya’nın bu tespitiyle örtüşmektedir.

1964 yılında Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 1965 yılında Başbakan Suat Hayri Ürgüplü Sovyetler Birliği’ni ziyaret etmiş, Eylül 1965’te Sovyetler Birliği’nden bir heyet Ankara’ya gelmiştir. Bu diplomatik görüşmeler sonucu 12 Kasım’da bir ön protokol imzalanmış, 1966 yılında Sovyet Başbakanı Aleksı Kosigin’in Türkiye ziyareti sonucu ortak bir bildiri yayınlanarak iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacı deklare edilmiştir. 23 Haziran 1978’de Bülent Ecevit’in Sovyetler Birliği’ne yaptığı gezi sırasında imzalanan Siyasal Belge ile de, iki ülkenin uluslararası sorunlarda görüş alışverişi yapılması öngörülmüştür. Böylece Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında oluşan diplomatik ve

ekonomik ilişkiler resmi bir çerçeve kazanmıştır.

İki devlet arasında 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’ndan itibaren süregelen, I. Dünya Savaşı ve sonrasında varlığını koruyan, Türkiye’nin NATO’ya üye olmasıyla da artan gerginlik bu diplomatik süreçlerle çözülmüştür. Türkiye ve Sovyetler Birliği arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin Kıbrıs Meselesi sürecinde bu şekilde değişmesi, Kıbrıs Meselesi’nin Türkiye’nin dış siyaseti için bir kırılma noktası oluşturduğunu kanıtlar niteliktedir.

Sonuç

Sonuç olarak, uluslararası düzeyde büyük yankılar uyandıran Kıbrıs Meselesi, Türkiye’nin takip ettiği tek yönlü dış siyasetin değişmesine neden olmuştur. Kıbrıs Meselesi ile birlikte Türkiye, NATO üyeliği ve ABD ile dostluk merkezi etrafında geliştirdiği uluslararası politikanın, kendi çıkarlarıyla örtüşmeyebileceğini ve bu olası durumların onu çok yönlü bir siyaset izlemeye mecbur bıraktığını kavramıştır. Özellikle bu süreçte ABD tarafından Türkiye üzerinde uygulanan ambargo yaptırımı, Türkiye ekonomisine büyük ölçüde zarar vermiş, uluslararası ticarete kendine başka müttefikler arayışına girmesine neden olmuştur. Türkiye’nin söz konusu arayışla bulduğu müttefik ise, dönemin ikinci süper gücü olan SSCB’dir.

Son tahlilde Kıbrıs Meselesi, Türkiye’nin takip ettiği dış siyasetin ve uluslararası ekonomik anlaşmaların tek yönlülükten kurtulmasını ve Türkiye’nin uluslararası ilişkiler söz konusu olduğunda NATO veya ABD odaklı değil, kendi çıkarları çerçevesinde hareket etmesini sağlayan bir kırılma noktası olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

<https://www.turkcebilgi.com/t%C3%BCrkiye-sscb-ili%C5%9Fkileri>

- <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrista-ingiltere-donemi-1878-1960/>
- Gürel, Şükrü Sina. *Kıbrıs Tarihi 1-2*. Kaynak Yayınları, 1985
- İzgi, Ali Rıza. (2007). *Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları*. (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçük, Yalçın. *Türkiye Üzerine İki Sovyet Kitabı*.
- Göktepe, Cihat. *Kıbrıs Meselesi'nde Kriz Süreci ve Türkiye*.
- Kurban, Vefa. Saynur Derman, Giray. (2016). *Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB ile İlişkiler*. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. Cilt 16, Sayı 33, 455-484.

- Güler, Yavuz. (2004). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Kadar Kıbrıs Meselesi. *G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt 5, Sayı 1, 101-112.

**TÜRKİYE’DE 1939-1970 ARASI
YILLARDA YAŞANAN
GELİŞMELERİN TÜRK
SİNEMASINA ETKİSİ**

Nursima Yılmaz*

GİRİŞ

Türkiye’de sinema sanatının gelişmesi ve tarihsel süreçte yaşananlardan etkilenmesi hakkında inceleme yapılması için öncelikle Türk sinemasının tarihinin göz önünde bulundurulması gerekir. Türkiye’de sinemanın tarihsel süreci 3 döneme bölünerek temellendirilebilir. Bu 3 dönem *1- Başlangıç ve İlk Dönem (1896- 1950), 2- Gelişim Dönemi ve Yeşilçam (1950- 1970’ler) ve 3- Genç/ Yeni Sinemacılar Dönemi (1970- 2000’ler)* olarak düşünülebilir. Bu dönemsel ayırım genel manada sinemanın gelişimi ve tarihsel süreçte yaşananların bu gelişimdeki etkisi dikkate alınarak yapılmıştır. 1. Dönem, Türkiye’de başlangıç yapan sinema sanatının ülkede yer bulma, gelişme sürecini ve Türk sinemasının temelinin oluşmasını kapsamaktadır. Bu dönem içerisinde gerçekleşen 2. Dünya Savaşı ve çok partili hayata geçiş denemeleri gibi önemli olaylar sebebiyle Türk sinemasının sınırlı bir gelişme sürecinde olduğu söylenebilir. 2. Dönem ise Demokrat Parti’nin ülke yönetimini üstlendiği

dönemi, Türkiye’de artık yerleşen bir sinema kültürünü ve bu kültürün şekil almasını, halk tarafından çokça beğenilen filmlerin artık Anadolu’ya da yayılmasını ve Yeşilçam dönemini kapsamaktadır. Bu süreçte çeşitli sebeplerden etkilenen ve beslenen sinema sanatı Türkiye’de gelişmeye devam etmiştir. 3. Dönem ise sinema sanatının küreselleşen dünyada geliştiği dönemdir. Bu dönemde önceki dönemlere göre farklılık gösterse de sinema sanatı gelişmeye devam etmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de sinemanın gelişiminin özellikle 2. Dünya Savaşı boyunca yaşanan önemli olaylar, savaş sonrasında ülkede yaşanan gelişmeler ve getirilen yeni düzenlemeler doğrultusunda nasıl etkilendiği konu edilmiştir.

Türk Sinemasında 1. Dönem

1896 yılında Yıldız Sarayı’nda yapılan ilk film gösterimi bilinse de Türkiye’de ilk sinema 1908’te Pathe Sineması’nın açılmasıyla oluşmuştur [4]. Dolayısıyla 20. Yüzyılın başları kabul edilebilecek bir başlangıç süreci ile sinema Türkiye’de yerini bulmuştur. Başka bir örnek olarak ilk yerli film olan Sedat Simav’ın *Pençe* ve *Casus* filmleri verilebilir [4]. Bu dönemde özel yapım şirketleri olarak Kemal Film (1922) ve İpek Film (1928) kurulmuştur. Özellikle 1939’a kadar olan süreçte Muhsin

* IB ’19 Mezunu

Ertuğrul'un çektiği filmler ile Türk sineması devam etmiştir [5].

1939'da dünya savaşının başlaması ile devletin yatırımlarını savunma sanayiye aktarması, ekonominin zayıflaması gibi sebeplerden dolayı sinemacılar olumsuz etkilenmiştir [3]. Dünya Savaşı sebebiyle çekimi ertelenen birçok film olmuştur. Ayrıca yabancı filmlerin temini Fransa'dan yapıldığından savaş sebebiyle bu konuda da aksamalar yaşanmış ve film gösterimlerinde buna göre değişiklikler yaşanmıştır [1].

Bu dönemde bütçe yetersizliği ve devletin doğrudan bu alan için bir yapılandırma çalışması yapmaması gibi etkenler de mevcuttu [3]. Dolayısıyla çekimlerde sınırlı imkânlar vardı. Buna rağmen Muhsin Ertuğrul'un filmlerinin uzun yıllar gösterimi yapıldığı görülür. Ertuğrul'un tekelinde varlığını sürdüren Türk sineması halk tarafından büyük ilgi ve merak ile karşılanmıştır. Türk halkı için yeni bir eğlence ve vakit geçirme anlayışı olarak artık sinema kültürü oluşmaktadır. Bu dönemde yapılan filmlerin Ertuğrul'un seçim ve kararlarına göre olması yani film gösterimlerinin seyircinin isteklerine yönelik olmaktan çok Ertuğrul'un eğilimlerine göre gerçekleşmesi söz konusudur. Nitekim bu dönemde seyircinin sinemadan eğlenceli olmasından başka bir beklentisi yoktur. Dolayısıyla bu dönemde sinema sanatının düşünsel yönünün

Türkiye'de henüz olmadığı söylenebilir [1,2].

Sinema sanatının kurumsal yönü bu dönemde Türkiye'de oluşmamıştır. Bunun sebebi devletin sinema adına yapılandırma, teşvik veya destek gibi çalışmalara yer vermemesi olduğu söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve yapılanma dönemi olan bu dönemde sinema alanında olan bütçe yetersizliği, bilgi ve tecrübe olarak da gelişmesi gereken film üreticilerini olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla bu dönemde yabancı film gösterimleri sayısı yerli filmlerin gösteriminden daha fazladır. Ayrıca bu dönemde sinema sınırlı bir bölgededir ve daha çok büyük kentlerde (İstanbul, Ankara ve İzmir) yer edinmiştir [1].

Türk Sinemasında 2. Dönem

1950 ile 1970'lerin sonuna kadar alınan bu dönemde siyasal, ekonomik ve kültürel yaşamdaki yeni oluşumlar sinemayı de etkilemiştir. Bu dönemde 1960'larda Yeşilçam'ın doğuşuyla yerli film alanı daha sistematik hale gelmeye başlamıştır [1]. Köyden kente göç (iç göç) gibi dönemin önemli toplumsal olaylarını konu edinen filmler üretilmiş ve sinema bu yönde gelişmeye devam etmiştir. Ayrıca yabancı filmlerin gösterimleri devam ederken bazı yabancı filmlerin uyarlanmasıyla yerli filmlerin üretildiği de görülür. Bu açıdan bu dönemdeki yerli sinema, taklit bir sinema

olduğu söylenerek eleştirilmiştir [1]. 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidar olması ile ekonomi politikalarında yapılan değişiklikleri sinemacıları da etkilemiştir. Bu dönemde özel girişimin öne çıkartılması film şirketlerini olumlu etkileyerek sinemanın artık devlet tarafından daha fazla tanınır ve desteklenir hale gelmesini sağlamıştır [3].

Zamanla Yeşilçam, kendiliğinden oluşan, deneyle biçimlenen, sürekli ve tutarlı olan bazı kalıplar oluşturur ve bunlara uymaya özen gösterir. Böylece Yeşilçam geleneği oluşur ve yerleşir. Dolayısıyla Yeşilçam'ın sosyo-kültürel açısı ele alındığında aslında dönemin sosyo-kültürel yönünün anlaşılmasında etkili olduğu görülür. Anadolu'da artan sinema salonları dolayısıyla halkın sinemaya olan ilgisinin arttığı görülür. Böylece artık sinemanın, öncesinde olduğu gibi üreticinin eğilimleri doğrultusunda değil, tüketicilerin eğilimi doğrultusunda şekil aldığı görülür. Artık filmler seyircinin isteği ve eğilimine göre yapılır hale gelmiştir. Anadolu'da beğenilen filmleri göz önünde bulundurarak Yeşilçam da üretimini buna göre şekillendirir. Büyük kentlerde yabancı filmlerin daha çok beğenildiği ve aydın çevre denebilecek kesimin daha çok yabancı filmleri tercih ettiği görülür. Ayrıca artan iç göç sebebiyle Anadolu'daki halkın büyük kentlere geçmesiyle Yeşilçam'ın bu

kentlerde de beğenildiği söylenebilir [1,4,5].

1950-1970'li yılların arasındaki süreçte film stüdyolarının sayısı artmıştır. Dolayısıyla üretim artmıştır. Anadolu'da ise ayrıca sinema salonu sayısında bir artış gözlenmektedir. Bu dönemde sinema artık gerçek bir sinema olma yolunda ilerler ve tiyatrunun etkisinden kurtulmaya başlar. Artık gazetelerde film eleştirileri yazılmaya başlamış ve sinema daha çok konuşulmuş olmuştur. Ayrıca sansürün de kullanıldığı görülür [1,4].

Ülkede sinema salonları yabancı filmleri ve yerli filmleri gösteren olarak ikiye bölünmüş haldedir. İstisnaları olsa da bu ayırım net bir şekilde varlığını korur. Gösterimi yapılan yabancı filmler ABD ve Avrupa filmlerinin ikinci sınıf filmlerindedir. Dolayısıyla bu filmleri model olarak yapılan filmlerin kalitesi de bundan etkilenmiştir [1]. Üstelik Yeşilçam'ın olanaklarının sınırlı olması bu filmlerin pek parlak olmamasının sebeplerindedir. Anadolu'da halkın eğilimi Yeşilçam'a olsa da aydın çevrenin Yeşilçam'ı yetersiz bulup yabancı filmleri öncelik tercihi olarak belirlemiştir. Bu kesim Yeşilçam'ı kötü Hollywood filmlerinin kötü bir kopyası ve taklit bir sinema olduğunu düşünür. Böylece sinemanın entelektüel destekten yoksun olduğu görülür [1].

1970'lerin başından itibaren televizyonun evlere girmesi ile birlikte sinemanın seyircisi azalmıştır. Ayrıca bu dönemde müstehcen sahneleri yoğunlukta olan filmlerin gösterimi ile toplumda yalnızca belli bir gruba hitap edebilecek filmler, aileleri sinema salonundan uzaklaşmasına sebep olmuştur. Üstelik televizyonun daha ucuz ve yeni bir eğlence unsuru olması sebebiyle sinemaya olan ilgi azalır. Ayrıca sokaktaki eylemlere katılmayarak siyasi olaylardan kendini uzak tutan halk gittikçe sinemadan uzaklaşmıştır [1,5]. Dolayısıyla teknolojik gelişmelerin halk tarafından benimsenmesinden ve ülkede yaşanan siyasi tartışmalar ve olaylardan sinemanın olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Türk Sinemasında 3. Dönem

1970 ile 2000 yılları arasında teknolojinin sinema tarafından kullanılması ve ayrıca televizyonun gittikçe yaygınlaşması ile yeni bir sinemacılar dönemine girilmiştir. Sinema ve televizyonun farkı "Sinema sanattır, televizyon değildir." gibi değerlendirmeler yapılarak dile getirilse de sinema seyircisinin televizyona yöneldiği görülür [1,5]. Halkın en ucuz eğlence aracı olan sinema şimdi artık lüks (pahalı) tüketime dönüşmüş ve sinemaya gitmek kültürel bir etkinlik haline gelmiştir. Ucuz ve kolay film için televizyon artık yeterlidir. Televizyonda artan kanal sayıları ile sinemaya rakip bir oluşum haline gelir.

Kendisi dizi-filmler üretir, yeni oyuncular, yeni yönetmenler çıkartmaya çalışır. Televizyonda yabancı filmler, özellikle Latin Amerika filmleri ilgi uyandırır. Yeşilçam da bu durum karşısında eski seyircisini kazanmak için çabalamak yerine yeni bir seyirci kitlesine hitap etmeye çalışır. Siyasi çatışmalardan uzakta durmaya çalışan halk ise sinema yerine televizyonu tercih etmeye devam eder.

Diğer bir yandan Yeşilçam haricinde Yılmaz Güney'in filmleri Türkiye'de yeni sinema seyircilerinde, uluslararası festivallerde ve uluslararası sinema çevrelerinde ilgi uyandırmaya başlar [5]. Böylece bundan sonra sinema yeni bir döneme girer ve kültürel çeşitlenme bağlamında şekil alır.

1980 sonrasında toplum örgütlenmesinin çözülmesi, siyasetin gündem dışına çıkarılması ve Amerikan kültürünün etkileriyle artık sinema alanı yeni bir yol izlemeye başlar. 1980'li yıllarda, önce İstanbul'da sonra Ankara ve İzmir'de uluslararası film şenlikleri başlar [1]. Sinema küreselleşmeden etkilense de bağımsız ve kendine özgü oluşumunu devam ettirme çabasıdadır ve buna göre şekil almaya başlar. Her ne kadar sinema alanı, başka kültürlerden etkilenmeyerek kendi çizgisi doğrultusunda ilerlemek istese de bu kaçınılmaz bir hale gelmiştir ve sonuç olarak tüm bunlardan etkilenerek konuları

başta iç meseleler olmak üzere film üretimine devam etmiştir [1]. Bu dönemde seyircinin eğilimi doğrultusunda film üretmek yerine üretilen filmleri seyirciye ilgi uyandırıcı kılmak çabasında olduğu söylenerek eleştirilen sinema alanının seyircisinden gittikçe uzaklaştığı düşünülür. Dolayısıyla bu süreçte sinema seyircisi ile olan ilişkisi bakımından tartışılrsa da yeni sinemacılar dönemine artık girilmiştir.

2000’li yıllar ve sonrasındaki süreçte ise Türk sineması gelişen teknolojiden ve küreselleşen dünyadan etkilenmeleriyle gelişmeye devam etmiştir. Bu süreçte bağımsız film üreticilerin varlığı ve uluslararası alanda ödül alan filmler dikkat çekmektedir. Günümüzde ise Türk sinemasının film üretimi sayısında bir artış gözlenmektedir. Ancak destek ve teşvike ihtiyaç duyan sinema alanının politikasını, uluslararası pazara açılabilme için tasarlaması ve bu minvalde gelişmeye devam etmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Ayrırt edici özellikleri olduğundan farklı dönemlere ayrılarak incelenen Türk sineması aslında genel manada o dönemin şartları altında film üretiminde ısrarcı ve zaman içerisinde seyircinin ilgisini ve beğenisini kazanarak ilerleyen bir süreç içerisinde yer almaktadır. Bu çalışmada özellikle 1939 ve 1970 yılları arasındaki dönemde (1 ve 2. Dönemler) yaşanan siyasi, ekonomik ve

toplumsal gelişmelerden Türk sinemasının nasıl etkilendiğini ele almıştır.

Türkiye’de sinema sanatı yeni yapılanmaya başladığı yıllarda, 1939’da patlak veren dünya savaşı boyunca ve sonrasında yaşananlar dolayısıyla olumsuz etkilenmiş olsa da bu süreçte gelişmeye devam etmiştir. Türkiye’nin bu gelişme sürecinde içte yaşadığı sorunlar ve gelişmelerden, devletin sinemayı destekleme ve teşviki konusunda geç kalmış olmasından ve hatta devletin zaman zaman destek ve teşvikte yetersiz kalmış olmasından etkilendiği söylenebilir. Etkin olarak ayrıca bütçe yetersizliği de verilebilir.

Ayrıca Türkiye’de diğer ülkelerdeki gibi bir sinema anlayışının ve kültürünün oluşmasının daha uzun sürdüğü görülür. Sinemanın Türk halkı tarafından benimsenmesi ve Türkiye’de sinemanın belli bir yere gelebilmesine kadar olan süreçte bunun kaçınılmaz olduğu görülmüştür. Bunun sebebi ise o dönemde film üreticilerinin elinde olan imkânlar ve halkın talebi/ eğilimine göre şekil alan film gösterimleridir. İlerleyen süreçte ise sinemanın halk tarafından benimsenmesi ile sinema salonlarının ve dolayısıyla seyirci sayısının arttığı görülür. Çok partili hayata geçiş denemeleri sonrası 1950’de yaşanan iktidar değişikliği sinemayı da etkilemiştir. Süreç içinde büyüyerek gelişen sinema alanı 1960’larda Yeşilçam geleneği ile daha

sistematik hale gelmiştir. Yeşilçam ile seyircinin eğilimine göre şekil almaya başlayan sinema alanı bu minvalde büyümeye devam etmiştir. Bu dönemdeki sinema anlayışının eleştirildiği yönleri olsa da gelişmeye devam ettiği gerçektir.

Kısacası, Türkiye’de başlangıçta kendi kendine gelişmeye çalışan bir sektör olarak sinema tarihsel süreçte yaşanan birçok olaydan etkilenmiştir. Ancak buna rağmen film üretimleri ve gösterimlerine devam edilmiştir. Dolayısıyla bir süreç içerisinde sinema sanatı gelişmiştir. Ayrıca halk tarafından da beğenilmiş ve merakla takip edilmiştir. Bu süreçte ülkede ve uluslararası alanda yaşanan siyasi, kültürel ve ekonomik gelişmeler ve olaylardan Türk sineması da etkilenmiştir. Böylece Türkiye’de sinema sanatı olumsuz etkilendiği olaylar ve durumlar olsa bile gelişmeye ve büyümeye devam ettiği, özellikle dönemlere ayrılmış tarihsel sürecine bakıldığında Türk sinemasının toplumsal olaylardan etkilenecek buna göre şekil aldığı ve kendisini geliştirme sürecinde olduğu görülür. Türk sinemasının gelişme dönemi ise günümüzde hala devam etmektedir.

KAYNAKÇA

1. Ayça, Engin. *Türk Sineması Seyirci İlişkileri*. Kurgu Dergisi S:11,117-133,1992.
2. Çeliktemel-Thomen, Özde. *Osmanlı İmparatorluğu’nda*

Sinema ve Propaganda (1908-1922). Erişim adresi: <http://www.academia.edu/download/30184677/22.pdf>

3. Erkıılıç, Hakan. *Sinema Politikaları Çerçevesinde Filmlere Sağlanan Devlet Desteği*. İletişim Fakültesi Dergisi. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/212186>
4. Özen, Emrah. *Geçmiş Bakmak: Sinema Tarihi Çalışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme*, 2009. Erişim adresi: http://www.academia.edu/download/31568417/Gecmisse_Bakmak_Sinema_Tarihi_Calismalari_Uzerine_Elestirel_Bir_Inceleme.doc
5. Öztürk, Serdar. *Türkiye’de Sözlü Tarihten İletişim Araştırmalarında Yararlanma Üzerine Notlar*, Erişim adresi: <http://www.millifolklor.com>
6. Uğur Tanrıöver, Hülya. *Türkiye’de Film Endüstrisinin Konumu ve Hedefleri*. İTO Yayınları, 2011.

TÜRKİYE'DE KORE'YE ASKER GÖNDERME KARARI SONRASI KAMUOYU ÇALIŞMALARI

Üsame Kiyak*

1. Giriş

II. Dünya Savaşı'nda Müttefik Devletler olarak Almanya'ya karşı mücadele eden ve savaştan ekonomik ve askeri süper güç olarak çıkan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) ideoloji savaşı sonucu dünya Doğu ve Batı olmak üzere iki kutba ayrıldı. ABD, bu süreçte II. Dünya Savaşı'nı ağır yaralar olarak sonuçlandıran Avrupa devletlerine ve komünizmden uzak tutmak istediği ülkelere ekonomik yardım yaptı. Türkiye'nin jeopolitik konumu, Sovyetlerin Orta Doğu ve Avrupa devletlerine ulaşmak için Türk boğazlarında hak talep etmesi, Batı Bloğunun kendi güvenliğini koruması için Türkiye'yi de bu yardım projesine dahil etmesini sağladı. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu kutuplaşma sürecinde ekonomisini iyileştirerek kalkınmayı hedefleyen Türkiye, kendisinden kabul edemeyeceği taleplerde bulunan Doğu Bloğu yerine yaptığı yardımlar ve siyasi anlaşmalarla Türkiye'nin siyasi bütünlüğünü güvence altına almaya çalışan Batı Bloğunda yer aldı. Batı Bloğunda

yerini garantilemek [Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) dahil olma] ve ABD'den gelen ekonomik yardımın kesilmemesi için sahada fiili olarak da mücadele verdi. SSCB ve ABD pek çok devlet toprağı üzerinde fiili olmasa da arka planda destekçi olarak karşı karşıya geldi. Bu mücadelelerden biri de Kore üzerinde meydana geldi. Sovyetlerin kışkırtmaları üzerine komünist görüşü Güney kesimde de yaymak isteyen Kuzey kesimin saldırılarıyla başlayan savaşta ABD ve Birleşmiş Milletler (BM) Güney kesimi komünizme karşı destekledi. Türkiye, üye ülkelerden destek talep eden BM'nin çağrısına asker gönderme kararıyla karşılık veren sayılı ülkelerden biriydi.

Bu çalışmada Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesinin sebepleri belirtilecek; Türkiye'nin NATO'ya girebilmek için savaşa müdahil olma konusunda halkı nasıl ikna ettiği hususu tartışılacaktır. Bu süreçte gerçekleştirilen kamuoyu çalışmaları üzerinde durulacaktır.

2. II. Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikası

II. Dünya savaşı sonrası dünya, Doğu'da SSCB liderliğinde ve Batı'da ABD liderliğinde kurulan iki bloğa ayrıldı. Savaştan süper güç olarak çıkan SSCB dünya üzerinde komünizmi yayma

*IB '19 Mezunu

düşüncesiyle diğer ülkelerin iç işlerine müdahil olurken (komünist grupları destekleyerek) bir diğer güç olan ABD ise komünizmin yayılmasına engel olmak için belirli ülkelere statükolarını korumaları için finansal yardımda bulundu. Bu olaylar sonucu uzun yıllar sürecek olup iki başaktör ülkenin fiili olarak karşı karşıya gelmeyeceği Soğuk Savaş dönemi başladı.²

Türkiye, ABD'nin yaptığı ekonomik yardımlardan faydalanmak ve Boğazlar üzerinde hakimiyet kurma düşüncesine sahip SSCB tehdidinden uzaklaşmak için Soğuk Savaş sürecinde Batı Blokunda yer aldı.³

Boğazlar, Sovyetler için Avrupa ve Ortadoğu'ya açılan kapı niteliğindedir. Sovyetlerin emperyalist hedeflerini gerçekleştirmesini ve dünya ülkeleri üzerinde hegemonya elde etmesini kolaylaştıracak stratejik bir konuma sahipti. Bu çıkarları göz önüne alarak Sovyetler,

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin revize edilmesini ve kendilerine boğazlarda üs verilmesini talep etti.⁴ SSCB'nin Boğazlarda üs sahibi olması, komünizmin ve diğer ülkelerdeki komünist grupların güçlenmesi anlamına geleceği için Beyaz Saray'da yapılan toplantıda Türkiye'ye yardım etme kararı alındı.⁵

Türkiye, ABD'nin yurtdışı yardımları için kongreden talep edilen bütçeden (Truman Doktrini) yararlandı.⁶ Daha sonrasında Avrupa içindeki iş birliğini artırmayı ve gerektiği yerde finansal yardım yapmayı öngören Marshall Planı'ndan yararlanmak istedi.⁷ Türkiye, başlangıçta savaştan yara almadığı gerekçesiyle plana dâhil edilmese de Truman Doktrini'yle yapılan yardımın Sovyet tehdidine karşı önlem almaya yeterli olmayacağını öne sürerek Marshall Planı kapsamında yardım edilecek ülkeler arasına girmeyi başardı.⁸

² Cüneyt Güven, **Sebep ve Sonuçlarıyla Kore Savaşı ve Türkiye**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli, 2007, s.1.

³ Mehmet Sedat Erkan, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Kore Savaşı, Önemi, Öncesi ve Sonrası ile İlgili Değerlendirme**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2009, s.27.

⁴ Ahmet Yücel, **Kore Harbinin Türk Dış Politikasına Etkisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s.2.

⁵ Nurullah Haşimi, **Türkiye'nin Kore Savaşı'na Katılmasının Siyasi Nedenleri ve Sonuçları**,

Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Batman, 2014, s.8.

⁶ Tuncay Karacaova, **İstanbul Basınında Kore Savaşı**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2010, s.23.

⁷ Adnan Üzmez, **İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Gelişen Olayların Işığında Kore Savaşı ve Türkiye**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006, s.34-35.

⁸ Güven, s.66.

SSCB'nin artan baskılarına karşı ABD önderliğinde Avrupa ülkelerinin siyasi, askeri ve ekonomik ilişkilerini güçlendirecek ve üye ülkelere birine gerçekleştirilen herhangi bir saldırının bütün üye ülkelere karşı gerçekleştirilmiş olacağı kararını yürürlüğe koyacak olan NATO kuruldu.⁹ Aynı yıl, Avrupa'daki ilişkileri güçlendirmek için Avrupa ülkeleri tarafından Avrupa Konseyi kuruldu.¹⁰

Türkiye Batı Bloğundaki yerini korumak için NATO ve Avrupa Konseyi'ne dahil olmak istedi. Türkiye, NATO üyeliğiyle birlikte askeri alanda modernleşmeyi de hedefledi.¹¹ Fakat Türkiye'nin katılmasının SSCB'yi Avrupa Devletlerine karşı kışkırtacağı düşüncesiyle başvurusu kabul edilmedi. Ayrıca Türkiye'nin Kuzey Atlantik bölgesinde bulunmaması da sunulan gerekçelerdendi.¹²

3. Kore Savaşı'nın Nedenleri

NATO'nun kurulması SSCB'nin ilgisinin doğuya kaymasında etkili oldu. Çin'de Mao Zedong tarafından komünist

devrimin gerçekleşmesi Doğu'da komünistlerin gücünü artırdı.¹³ Bu durumdan faydalanmak isteyen SSCB ve Çin, Doğu ülkelerinde yer alan ABD askerlerini bölgeden çıkartmak istedi.¹⁴

1945 yılında kuzeyinin Sovyetler tarafından Japon işgalinden kurtarılması ve güneyinin ise ABD destekli milliyetçiler tarafından yönetilmesi sonucu ikiye bölünen Kore, iki süper gücün karşı karşıya geldiği noktalardandı.¹⁵ SSCB güneydeki ABD askerlerini bölgeden uzaklaştırmak için kuzeydeki komünist kesimleri destekledi. Kuzey Kore komünist lideri Kim-İl-Sung 1949 seçimleri öncesi Kore'yi komünist çatı altında birleştirmeyi vaat etti ve güneye karşı yapılacak fiili müdahale için taarruz ordusu kurdu.¹⁶

Kim-İl-Sung'un zaferiyle sonuçlanan seçimlerden sonra 25.06.1950'de Güney Kore'ye gerilla saldırıları ve sızmalar başladı. Başkanının seçildiği dönemde ekonomik ve siyasi sorunlara odaklanması ve ABD askerlerinin çoğunun 1949 yılında ülkeden çekilmeleri

⁹ H. Hakan Özateş, **Türk Basınında Kore Savaşı (1950-1952)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2010, s.7.

¹⁰ Üzmez, s.37.

¹¹ Karacaova, s.24.

¹² Güven, s.71.

¹³ Burçin Erlevent, **1950-1953 Kore Savaşı'nda Esir Kamplarındaki Türkler**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s.19-20.

¹⁴ Özateş, s.50.

¹⁵ Ahmet Yavaş, "Kore Sorunu ve Uzak Doğu'da İstikrar Arayışı: Altılı Görüşmeler", **Asya'da Güvenlik Sorunları ve Yansımaları**, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2013, ss.197-198.

¹⁶ Serkan Sipahi, **Kore Savaşı ve Türk Kamuoyu**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007, s.27.

sonucu askeri olarak güçsüz kalan Güney Kore, SSCB ve Çin tarafından desteklenen Kuzeye karşı yardım talep etti.¹⁷ ABD bu çağrı üzerine Güvenlik Konseyi'ni olağanüstü toplantı için çağırdı fakat veto hakkına sahip olan SSCB çağrıya karşılık vermedi ve çağrıyı boykot etti.¹⁸ Aynı gün içinde toplanan konsey, Güney Kore'ye yapılan müdahaleyi tecavüz olarak niteledi, Kuzey Kore'nin saldırılarını hemen durdurmasını ve BM üyelerinin Kuzey Kore'ye yapılan yardımları durdurmasını talep etti.¹⁹ Ayrıca BM Güney Kore tarafı için yardım talep eden bir bildiri yayımladı.²⁰

4. Türkiye'nin Kore'ye Asker Göndermesinin Sebepleri

Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesinin nedenleri iki farklı kurama dayanmaktadır. Realist kurama göre Türkiye, Kore'ye karşılıklı çıkar için asker gönderdi. Bu çıkarların en önemlisi NATO'ya dahil olmaktı.

İdealist kurama göre ise Türkiye, Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'nin

kuruluşundan bugüne kadar dış politikasına şekil veren 'Yurtta sulh, cihanda sulh' sözü doğrultusunda dünya barışı için Kore'ye asker yolladı.²¹

Türkiye'nin NATO görüşü Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Demokrat Parti (DP) dönemlerinde paralellik gösteriyor ve Türkiye'nin NATO'da yer alması için adımlar atılıyordu.²² Türkiye, Kuzey Atlantik bölgesinde yer almaması gerekçesiyle üyelik başvurularının reddedilmesi sonucu Kore Savaşı'nı NATO'ya alınmak için bir fırsata dönüştürmeye çalıştı.²³

BM'den gelen yardım çağrısı üzerine Adnan Menderes Bakanlar Kurulu üyeleri ve üst rütbeli bazı generallerle toplantı yaptı. Türkiye'nin alacağı kararda herkesten hızlı olması gerektiğini, mecliste askeri yardımın dedikodulara sebep olacağını, sonucunda da sürecin çok uzayacağını belirtti ve meclisin tatilde olduğu dönemde kararı, mecliste tartışmaya açmadan askeri yardım olarak duyurdu.²⁴

¹⁷ Erkan, s.58.

¹⁸ Üzmez, s.54.

¹⁹ Erkan, s.64-65.

²⁰ Özateş, s.13.

²¹ Özateş, s.131.

²² Erkan, s.67.

²³ Özateş, s.132.

²⁴ Haşimi, s.32. Adnan Menderes fikrini Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'ye şu şekilde bildirmiştir: "Ortak güvenlik ruhunu yürütmek ve itibarımızı yükseltmek bakımından bu, bizim hesabımıza yaman bir fırsattır. NATO'ya kabul edilmemize de köprü

olabilir. İngiltere ve diğer milletler bunu baştan savma karşılarlar ve suya düşürürlerse, fırsat bizim içinde, hür dünya içinde elden gider. İşte bu yüzden herkesten evvel çağrıya olumlu cevap vermek ve diğer milletleri olmuş bitmiş bir durum karşısında bırakmak istiyoruz... Fakat işin içinde Türk askeri davası olması dolayısıyla Meclis kararı almaya kalkışsak, iş uzar, dedikodunun sonu gelmez. Bir saat bile kaybetmeden, sorumluluğu üzerimize alarak, karar vermek, kararı Birleşmiş Milletlere ve Amerika'ya bildirmek zorundayız..."

5. Türkiye'nin Kore Savaşı'na Asker Gönderme Kararının Basında Yansımaları ve Kamuoyu Oluşturma

Asker gönderme kararının sebepleri “dünya barışı, hürriyet, vatan, millet, sınır güvenliği” gibi kavramlara dayandırıldı. Ali Naci Karacan, II. Dünya savaşında izlenen tarafsızlık politikasının olası bir III. Dünya Savaşı'nda izlenemeyeceği ve yayılmacı politika izleyen sınır komşusu SSCB'nin Türkiye üzerinde baskıyı arttıracığı düşüncesine dayanarak Türkiye'nin güvenliğini garanti altına almak için BM'ye yardım ettiğini savundu.²⁵ Mehmet Tuncer Yeni Asır gazetesinde Türkiye'nin Kore'ye insanlığın beraber korunması düşüncesiyle medeniyeti ve hürriyeti savunmak için asker yolladığını belirtti. Kamuoyu, kararın dünya barışı ve Türkiye'nin geleceği için alındığı yönünde bilgilendirildi.

Kore Savaşı'na asker yollanması kararı gazetelerin uzun süre boyunca gündemlerine taşıdığı bir konu oldu. Bu kararın yerinde olduğunu ve Türk milleti için olumlu sonuçlar doğuracağını savunan

²⁵ Sipahi, s.57. Milliyet gazetesi yazarı Ali Naci Karacan'ın gazetede ki köşesindeki yazısı şu şekilde idi: “...eğer Kore hadisesi üçüncü bir dünya harbine sebebiyet verecekse Türkiye'nin bu sefer bu Dünya harbinin dışında kalmasına iki sebeple imkân yoktur. İkinci dünya harbine bizden çok uzakta Orta Avrupa'da bulunan Almanya sebebiyet vermişti. Üçüncü dünya harbi ise eğer sebebiyet verirse kendisiyle yüzlerce kilometrelik müşterek hududumuz ve topraklarımız üzerinde ihtiraslarını birkaç defa açığa vurmuş bulunan Sovyet Rusya sebebiyet verecektir. Siyasi ve askeri şartlar tamamen değiştiğine göre üçüncü dünya harbinde

gazetelerin başında *Zafer* gazetesi gelirken karara muhalefet eden gazetelerin başında da *Ulus* gazetesi yer aldı.²⁶

Karar sonrası *Zafer* gazetesinin kurucusu olan Mümtaz Faik Fenik, kaleme aldığı yazısında, Türkiye'nin BM ile yaptığı antlaşma gereği Kore'ye asker yolladığını ve eğer sınırlarına müdahale edilen bir ülkeye yardım edilmezse ileride Türkiye aynı duruma düştüğünde yanında kimsenin olmayacağını belirtti. Ayrıca yazıda Türk askerlerinin kahramanlıklarını ön plana çıkaran Fenik, Türk askerinin Kore'deki “Allah Allah” nidalarının Türkiye sınırlarını koruduğu hissine sahip olduğunu belirterek kamuoyunu kararın doğruluğu

ikinci dünya harbinde olduğu gibi muharip devletlerin karşısında bir avutma politikası yapamayız. ...bir tarafa iltihak etmek zorundayız. Üçüncü dünya harbinin münhasıran kendi kuvvetimize güvenerek dışında kalmamız mantıken ve memleketimizi yutmak isteyen Rusya ile kuzu gibi aynı komünist ağın içinde bağdaş bilmek de aklen mümkün olmadığına göre istesek de istemesek de hayati zaruret olarak Birleşmiş Milletler safında yer tutmak mecburiyetindeyiz.”

²⁶ Haşimi, s.56.

yönünde yönlendirdi. Fenik bir başka yazısında da DP'nin dış politikada izlediği yolun doğruluğuna dikkat çekti ve CHP'nin iktidarda olması durumunda Türkiye'nin uluslararası alanda vaziyetinin ne halde olacağını sorgulayarak muhalefete eleştiri getirdi.²⁷

Zafer gazetesinin kararı destekleyici yayınları karşısında *Ulus* gazetesi ise alınan kararın yanlışlığı üzerinde durdu. 27 Temmuz 1950 tarihinde yayınlanan bir makalede DP'nin zor durumda olmasına rağmen NATO ülkelerinin bile müdahale etmediği Kore Savaşı'na askeri yardım kararı alması sorgulandı, "cesaretin de sınırı olduğunun" altı çizildi ve bu durumun DP'nin acemiliğinden kaynaklandığı belirtildi.

²⁷ İlknur Tatar, **Kore Savaşı ve Dönem Siyasetinin Ulusal Basına Yansımaları**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2004, s.33. Mümtaz Faik Fenik'in ifadeleri şu şekilde idi: "Unutmamak lazım ki bugünkü iktidar, dünkü iktidarın altına imza koyduğu bir taahhüdü şerefle yerine getirmektedir. Çünkü dış politikada tam birlik olduğu mütemadiyen teyit edilen bir hakikattir."

²⁸ Yücel, s.37. Türk Barışseverler Cemiyeti Başkanı Behice Boran ve Genel Sekreteri Adnan Cemgil'in imzasının yer aldığı dilekçe şu şekilde idi:

Alınan kararın yanlış olduğunu savunan bir diğer gazete ise *Yeni Sabah* gazetesidir. Gazete; kararın acele verildiğini, Türkiye'nin kendi sınır güvenliğinin daha mühim olduğunu, karşısında mücadele edilecek olan ülkenin güçlü olduğunu ve vatan müdafaasında her bir canın değerli olduğunu vurguladı.

Asker gönderme kararının alınmasına en çok karşı çıkan kişi *Türk Barışseverler Cemiyeti* başkanı Behice Boran'dı. Kararı protesto eden Boran, kararın feshi için meclise dilekçe gönderdi. Ayrıca cemiyet, protesto amaçlı broşürler hazırladı ve dağıttı. Polisin yakaladığı ve topladığı bu broşürler nedeniyle Boran hakkında soruşturma başlatıldı.²⁸

Muhalif gazeteler de kararın doğruluğunu savunan gazeteler gibi milli duygulardan faydalandı, vatan müdafaasının önemini öne sürerek kararın yanlışlığı hususunda kamuoyu oluşturmaya çalıştı. Ayrıca muhalif gazeteler kararın yanlışlığı dışında kararın alınış şeklinin de yanlış olduğu görüşünü savundu. Başta

"Bakanlar Kurulu, halk efkârının heyecan ve teessüsünü mucip olan bir şekilde ve Amerika Senatörü Mister Cain'in Devlet erkânıyla temaslarından hemen sonra Kore'ye 4.500 kişilik bir silahlı kuvvet gönderme kararını vermiş bulunuyor. Hükümetçe her ne kadar bu kararın Birleşmiş Milletlere karşı girişilen taahhütleri yerine getirmek üzere verildiği ifade edilmişse de bu kararın verilmesi hem Türk Anayasasına hem de Birleşmiş Milletler Anayasasına aykırıdır..."

Ulus ve Yeni Sabah olmak üzere pek çok gazete kararın alınış biçimini gündeme getirdi ve kamuoyunun kafasında sorular oluşturdu. Savunulan ortak görüş yurt dışına savaşmak üzere asker göndermek gibi Türkiye'nin geleceğini belirleyen bir kararın TBMM'ye taşınmadan, diğer partilerin (özellikle yaklaşık 3 milyon destekçiye sahip olan CHP'nin) görüşlerine başvurulmadan verilmesiydi. DP'nin meclise danışmadan aldığı bu kararın Türkiye Anayasası'nın 26. Madde'sine²⁹ aykırı olduğunu ifade edildi.³⁰ Muhalefet partileri bu durumu sık sık meclis gündemine taşıdı. Hükümetin bu eleştirilere cevabı Kore'ye asker gönderilmesinin savaşa dâhil olmak anlamına gelmediği, sulhu korumaya yönelik olduğu idi.³¹ Buna karşılık muhalefet ise Kore'ye asker gönderilmesine karşı olmadıklarını, asker gönderme kararının alınış şekline karşı olduklarını belirtti. Bu konu üzerinde muhalif partiler ve gazeteler hükümetin anayasaya aykırı hareket ettiği, demokrasiyi yok saydığı gibi konular üzerinden

kamuoyu oluşturmaya çalışırken hükümet ise asker göndermenin BM'yle yapılan antlaşma gereği zorunlu bir durum olduğu, yaşanan olayların kararın alım sürecini hızlandırdığı, bu mücadelenin Türkiye'nin geleceği ve sınır güvenliği için gerekli olduğu gibi görüşlerle karar lehinde kamuoyu oluşturmaya çalıştı.³²

Hükümet karar lehine ve komünizm aleyhine kamuoyu oluşturmak için dini ve milli unsurları kullandı. Bu süreçte, Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla Kore savaşına katılmanın 'cihat' olduğu, savaşta ölenlerin ise 'şehit' olacağı fetvası verildi.³³ Ayrıca Diyanet İşleri Başkanı Hamdi Akseki'nin basın açıklamasında imanın ve ruhun komünistliğe karşı kullanılacak en hakiki silah olduğunu, ihlaslı bir müminin komünizmi benimsemesine imkân olmadığını dile getirmesi halkın dini hassasiyetinin kamuoyu oluşturmada kullanılmasına örnektir.³⁴

Komünizm karşıtı açıklamalar devlet makamlarınca da yapıldı. Düzenlediği bir basın toplantısında

²⁹ sulh ve harp gibi olağanüstü kararların TBMM tarafından alınacağını öngören madde

³⁰ Tatar, s.33-34.

³¹ Haşimi, s.58-59. Başbakan Menderes Cumhuriyet gazetesinde yer alan konuşmasında eleştirilerin yersiz olduğunu beyan etti: "Evela şurasını söyleyeyim ki, hükümetimizin aldığı karar bir harp kararı değildir, sulhu koruma teşebbüs ve karardır. Kanaatimizce bizim karar gibi diğer hürriyet sever milletlerin bu yolda alacakları kararlardır ki, tecavüzler önlenir ve dünya sulhu korunabilir. Esasen Birleşmiş Milletler idealini samimiyetle benimsemiş olmakta bu esasa inanmış olmak

demektir. İkinci olarak söyleyebileceğimiz cihat ise bu kararın hükümetimizce bütün şümulü ile bilinerek ve inanılarak verilmiş olmasıdır. O kadar ki aynı vaziyet karşısında bin defa kalsak her defasında alacağımız karar gene bu olacaktır." Menderes mecliste yaptığı konuşma da ise "Kore meselesinde bir harp hali değil, bir tedip ve tecziye durumu vardır" diyerek kararın anayasaya ters düşmediğini belirtti."

³² Haşimi, s.59.

³³ Güven, s.215.

³⁴ Sipahi, s.80.

gazetecilerden gelen komünist öğretmenlerin durumu hakkındaki soruya işi gücü kenara bırakıp öğretmenler topluluğuna girmiş olan beş on soysuzun peşinden koşamayacaklarını, onların sadece önlerinde ufak tefek engeller olup kendi kendilerine yok olacaklarını dile getiren Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, komünistleri vatan haini olarak niteledi.³⁵

Yeni Asır gazetesi, Kore'ye gönderilen tabur için kullandığı manşetlerde ve yazılan makalelerin içinde sürekli Türk milletinin kahramanlığına, gönderilen askerlerin hürriyet savaşçıları olduğuna, Türk hamaset ve cesaretini taşıdıklarına vurgu yaparak milli duygular üzerinde kamuoyu oluşturmaya çalıştı.³⁶ Aynı şekilde Vatan gazetesi 3 Ağustos 1950'de Kore'ye gönderilen askerler hakkındaki yazıda Türk askerinin kuvvetine ve Kore Savaşı'nın Türk ruhunun yeniden şahlanışına fırsat olacağına yer verildi.³⁷

³⁵ Haşimi, s.54.

³⁶ Özateş, s.140-141.

³⁷ Yücel, s. 35. Vatan gazetesindeki yazının bir kısmı şu şekilde idi: "*Tarihin sinesinden bir ses yükseliyor bütün dünya bunun akisleriyle çalkalanıyor: Türkler geliyor! Bu ses, 4.500 kişilik bir Türk askeri kuvvetinin Kore'ye gönderileceği haberinin bir ifadesi değildir, tarih boyunca daima asaleti ve büyüklüğü ile temsil etmeyi bilen Türk ruhunun dünya sahnesinde yeniden şahlandığının bir müjdesidir... Türkler geliyor nidası, işte bütün bu ruhun yeniden canlandığının ve yeniden vazifeye hazır bulunduğunun ifadesidir. Hükümetimiz, bu ruhun ilhamıyla kararını vermiştir. Kore'ye gidecek askerimizin miktarı ve teçhizatı davanın esasına teşkil edemez...*"

³⁸ Tatar, s.70/73-78. Kore Savaşı'na asker gönderilmesini destekleyen, milli değerleri yücelten

Ayrıca Kore Savaşı'na gönderilen askerler için milli duyguların ağır bastığı marşlar yazıldı.

38

6. Sonuç

Sovyet tehdidine karşı kurtuluş yolunu Batı'da gören ve ekonomik yönden sıkıntılar çeken Türkiye'nin NATO'da yer almaktan ve dolayısıyla Kore Savaşı'na asker göndermekten başka seçeneği görünmüyordu. Türkiye'nin seneler sonra kendi toprakları dışında askeri bir faaliyette bulunacak olması halkta bir kısmın

pek çok marş yazılmıştır. Bunlardan bir tanesi Celal Dora'nın kaleme aldığı 'Kore Marşı'dır:

" Kore Marşı
Milletle, devletle birdir oyumuz
Cihanla savaştı şanlı soyumuz
Kore'ye uzandı sınır boyumuz
Yaşasın vatan, yaşasın millet
Savaşmak Türk'ün camına minnet
Eskiden Türkümüz aho Yemendi
Bugün de Kore'ye attık kemendi
Türklüğün verdi şanlı kararı
Moskof'tan gayri cihan beğendi
Yaşasın vatan, yaşasın millet
Savaşmak Türk'ün camına minnet
Hürriyet uğruna barış yoluna
Yardımlı reddetmek Türklüğe zillet."

tepkisini çekerken, belirli bir kısmın da desteğini topladı. Tepki gösteren grupların arasında Türkiye'deki komünist örgütler ve DP hükümetine muhalif olan gazeteler yer alırken destek veren kitle milliyetçi kuruluşlar ve iktidar yanlısı gazetelerden oluşuyordu.

Asker gönderme kararına muhalif olan kesimin üzerinde durduğu nokta asker gönderme kararından ziyade kararın alınış şekliydi. DP iktidarının anayasaya aykırı davranıp savaşa katılma kararını meclise taşımaması, muhaliflerin ana argümanıydı. Kararı eleştiren gruplar kamuoyu çalışmalarını kararın yasalara aykırı bir şekilde alınmasına dayandırırken kararın destekçileri ise kamuoyu çalışmalarını milli ve dini duyguları kullanarak gerçekleştirdi. Diyanet işlerinin Kore'de ölenlerin şehit sayılacağını bildiren fetva yayınlaması ve Kore'ye giden Türk askerleri ve Türk milletini öven marşların yazılması bu duruma örnek teşkil eder.

Türkiye'nin Güney Kore lehine sonuçlanan savaşa askeri katılımı ve başarılı operasyonları NATO'ya alınmasını sağladı. Bu durum sonucunda alınan kararı başından beri destekleyen gazete ve kuruluşlar kamuoyu çalışmalarında haklı çıktıklarını vurguladı. Ayrıca Türkiye'nin

savaşta başarıları³⁹ sonucu yurtdışında başarı nişanelerinin verilmesi ve yurtdışı basınının Türkiye'nin başarısına yer vermesi asker gönderme kararına muhalif olanların kamuoyu çalışmalarının önüne geçti. Muhalif sesin arka planda kalması ve halkın başarı haberlerinin büyümesine kapılması, asker gönderme kararı alırken yapılan anayasa ihlali tartışmaları önemini yitirdi. Gerçekleştirilen kamuoyu oluşturma mücadelesi ve savaşın Türkiye'nin aldığı kararın lehine sonuçlanmasıyla halk, kararın doğru olduğunu düşündü.

Kaynakça

- Erkan, Mehmet Sedat. **Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Kore Savaşı, Önemi, Öncesi ve Sonrası ile İlgili Değerlendirme**, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2009.
- Erlevent, Burçin. **1950-1953 Kore Savaşı'nda Esir Kamplarındaki Türkler**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2014.

³⁹ Kunuri Harekatı'na yön vermesi ve kuzeyden gelen saldırının püskürtülmesinde büyük paya sahip olması

- Gül, Tülay. “Ulusal Basında Türkiye’nin Kore’ye Asker Gönderme Kararı”, **Belgi Dergisi**, 7 (1): 871-879, 2014.
- Güven, Cüneyt. **Sebepler ve Sonuçlarıyla Kore Savaşı ve Türkiye**, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı, Denizli, 2007.
- Haşimi, Nurullah. **Türkiye’nin Kore Savaşı’na Katılmasının Siyasi Nedenleri ve Sonuçları**, (Yüksek Lisans Tezi), Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Batman, 2014.
- Karacaova, Tuncay. **İstanbul Basınında Kore Savaşı**, (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Balıkesir, 2010.
- Özateş, H. Hakan. **Türk Basınında Kore Savaşı (1950-1952)**, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarih Bilim Dalı, Ankara, 2010.
- Sipahi, Serkan. **Kore Savaşı ve Türk Kamuoyu**, (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2007.
- Tatar, İlknur. **Kore Savaşı ve Dönem Siyasetinin Ulusal Basına Yansımaları**, (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Bursa, 2004.
- Üzmez, Adnan. **İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Gelişen Olayların Işığında Kore Savaşı ve Türkiye**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2006.
- Yavaş, Ahmet. “Kore Sorunu ve Uzak Doğu’da İstikrar Arayışı: Altılı Görüşmeler”, **Asya’da Güvenlik Sorunları ve Yansımaları**, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2013, ss.197-224.
- Yücel, Ahmet. **Kore Harbinin Türk Dış Politikasına Etkisi**, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005.

1960 DARBESİ'NİN TÜRK SİNEMASI ÜZERİNDE ETKİSİ

Zehra Boşal*

GİRİŞ

İdeoloji var olanın kavranma biçimidir. Althusser'e göre bireyler 'İdeoloji' olmadan hayatlarını devam ettiremezler.² Nitekim doğdukları andan itibaren anne ve babalarının birtakım dayatmalarına maruz kalır ve bu süreç toplumla, devletle devam eder. İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya'sı ve Amerika'nın çektiği çizgi filmlerle çocuklarda Nazi/ Amerikan portresi çizmesi devlet tarafından ideolojik yönlendirmelere örnektir.³ Hayatın her alanına nüfuz etmiş olan ideoloji sinemayı da etkilemiştir. Her ne kadar sinema ilk çıktığı yıllar eğlence aracı olarak algılansa da zamanla ideolojik amaçlara da hizmet etmiştir.

İdeolojilere hizmet eden sinema, süreç boyunca bazı kırılmalar ve değişimler yaşamış ve fikirsel farklılıkları meydana

getirmiştir. Bu durumları anomi⁴ ile açıklamak mümkündür. Toplumsal karışıklıklar, siyasi krizler yeni akımların çıkmasına ve var olanların şekil değiştirmesine sebep olmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan siyasal krizler ve toplumsal bazı sorunlar dünyada birçok devlette farklı akımları tetiklemiştir. Dünyadaki kırılmalara paralel olarak, Türk Sineması da 1960 Darbesi'nin yarattığı anomi durumu ile sinemada farklı akımların ortaya çıkmasına izin vermiştir.

Bu çalışmada ise 27 Mayıs 1960 ihtilali ile beraber var olan basın özgürlüklerinin genişletilip Türk Sineması'nda bazı akımların oluşumu incelenecek. Bu akımların ürünleri olan filmlerin değerlendirilmesi yapılacaktır.

1960 DARBESİ'NİN TÜRK SİNEMASI ÜZERİNE ETKİSİ

1. 27 MAYIS 1960 DARBESİ

Özgürlükçü, yenilikçi ve demokrat söylemleriyle halkın desteğini kazanan Demokrat Parti 1950 seçimlerinde yirmi yedi yıllık Cumhuriyet Halk Partisi'nin iktidarını devralmıştır. İktidarı boyunca DP; hızlı büyüme, üretim ve gelirdede artış, aktif dış politika gibi birçok başarılı uygulaması olduysa da 1954 seçimlerinden

*IB '19 Mezunu

² İpek Sucu. "Althusser'in Gözünden İdeoloji Ve İdeolojinin Bir Taşıyıcısı Olarak Yeni Medya", **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 3, 2012, ss. 30-41.

³ Caner Çakı. "İkinci Dünya Savaşı'ndaki Propaganda Savaşlarında Çizgi Filmin Rolü: Nazi Almanya'sı ve Amerika Birleşik Devletleri Üzerine İnceleme", **Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları E-Dergisi**, Cilt:1 , Sayı:2 , 2018.

⁴ Gülseren Güçhan. "Sinema-Toplum İlişkileri", **Kurgu Dergisi**, Sayı: 12, 1983, ss. 51-71.

sonra bir takım kısıtlayıcı politikalara başvurmuştur.

Yasalarda bir takım değişikliklere giden DP, öncelikle basını ve muhalefeti hedef almıştır. 1954'den sonra çıkarılan yayın yasağı, ağır para ve hapis cezası, açık alanda siyasi toplantı yasağı, CHP'ne toplantı yasağı, radyonun DP'nin yayın organı haline gelmesi ve benzeri durumlarla gerek ifade özgürlüğünü gerekse de basın-yayın özgürlüğünü kısıtlamıştır.

1957 seçimlerinden sonra enflasyon ve zamlar, siyasi kısıtlamalar, dış politikadaki sıkıntılar, halkın yaşam standardındaki düşüşle huzursuzluk iyice artmıştır.⁵ CHP basın, ordu ve üniversitelerle bir olup muhalefet etmeye başlayınca, DP de çözümü Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasında bulmuştur. CHP ve basın üzerine araştırma yapma amacıyla kurulan ve geniş yetkiler verilen bu komisyon başarılı olamamıştır. Birçok kesim tarafından hukuksal açıdan eleştirilmiş gerek sokak gösterileri gerekse de bazı profesörlerin derse girmeyişi ile protesto edilmiştir.⁶

Ekonomik sıkıntılar, artan karaborsacılık faaliyetleri, Batı dünyası ile zayıflayan ilişkiler, siyasi baskıların halkı

huzursuz etmesi gibi birçok nedenin bir araya gelmesi ordudaki yapılanmaları harekete geçirmiştir. 27 Mayıs 1960'ta radyodan okunan bildiriyle var olan baskıları kaldırma amacıyla ordu yönetime el koymuştur. Nitekim darbeden sonra hazırlanan 1961 Anayasası, sadece siyasi hak ve özgürlükleri genişletme değil aynı zamanda sosyal hakları da düzenleyici bir niteliğe sahip olmuştur. İlk kez güçler ayrılığı ilkesini hayata geçirilmiş ve çoğulcu demokrasi ilkesi kabul edilmiştir.⁷

2. TÜRK SİNEMA AKIMLARI

Teknik ve parasal yetersizlikler, devletin ilgisizliği ve sansür gibi birçok sebepten ötürü Türk Sineması'nı uzun süre ideolojik kaygıdan uzak kalmamıştır. 1922 yılına kadar birkaç belgesel tarzında film çekilmişse de gerek savaş şartları gerekse de yüksek film maliyetleri daha fazlasına müsaade etmemiştir. 1922-1939 dönemleri arasında ise Muhsin Ertuğrul'un tekelden söz edilmektedir. Halit Refiğ'e göre Batı sinemasının taklit edildiği bu filmlerde Batılılaşma arzusu ve o günün başıboşluğunu görmek mümkündür. 1938 yılıyla tekrar harp dönemine girilmiş ve film üretimi sekteye uğramışsa da daha

⁵ Recep Şükrü Alphan, **27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.

⁶ Selin Esen. "18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu", **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 34, Sayı: 267, 2014, ss. 167-192.

⁷ Aslan, Samet. "1961 Anayasası", **Hukuki Blog**, 25.02.2018, <https://hukukiblog.com/kamu-hukuku/1961-anayasasi/>, (14.04.2018).

sonra Mısır filmleri taklit edildiği görülmüştür.⁸

Film üretimindeki kırılma 1948 Rüsum İndirimi Kanunu ve 1950’de iktidara gelen DP’nin ulaşım imkânlarını artması ve sinemanın yayılması ile gerçekleşmiştir. *Yeşilçam Dönemi* olarak da kabul edilen bu dönem Türk Sineması için önemlidir. Her ne kadar bu filmler halkın içinden kimselerin çektiği ideolojik kaygıdan yoksun olsalar da Halit Refiğ’in de ifade ettiği gibi “Sinemayı Türkiye’nin en ücra köşesine kadar soktular”.⁹

Mesut Uçakan, 1960 yıllarına kadar olan dönemde yapımcıların yeni oyuncularla veya yeni bir senaryo üzerine çalışmaktan korktukları ve böylece sinemanın sürekli kendini tekrarlamaya gittiğini ifade eder. Bu yüzden de gerek sanatsal gerekse de fikirsel kaygıdan yoksun kalmıştır.

1960 yılı öncesinde ise sinema tartışmaları, mevcut sinemaya karşı eleştirel tutumlar, sinema üzerine dergiler, festivaller ve kulüpler aktif haldedir. Bu durum sinemanın değişmesine zemin hazırlamıştır.¹⁰ 27 Mayıs 1960 Darbesi ile sağlanan görece özgürlük ortamı ise var

olan aşırı melodramlar ve komedilerden sıyrılan; işsizlik, yolsuzluk, adaletsizlik gibi toplumsal problemlere değinen filmler üreilmeye başlanmıştır.

Sosyal problemlere yönelen, ezilenlerin ve emekçinin sesi olan, sanayileşme ve şehirleşmenin doğurduğu kötü sonuçları anlatan bu filmler “Toplumsal Gerçekçilik” akımı altında toplanmıştır. Mesut Uçakan bu durumu “Türkiye’nin geri kalmışlıktan kurtulma çabası” olarak adlandırır.¹¹

1960 Darbesi’nden sonra hayatın gerçeklerini olduğu gibi aktarma misyonunu benimseyen *Toplumsal Gerçekçi* akım haricinde batı hayranlığından sıyrılmayı amaçlayan Ulusal Sinema ve Marksist düzeni hedefleyen *Devrimci Sinema* akımı da ortaya çıkmıştır.¹² Bu çalışmada Toplumsal Gerçekçi sinema üzerinde durulacaktır. Bu akımın ürünü olan bütün filmlerin analizi mümkün olmadığından izlenen filmlerden belirgin özellikleri olan üç film seçilmiş ve analizi yapılmıştır.

⁸ Mesut Uçakan, **Türk Sinemasında İdeoloji**, Sepya Kitap, İstanbul, 2010, s.27-29.

⁹ Mesut Uçakan, **Türk Sinemasında İdeoloji**, Sepya Kitap, İstanbul, 2010, s.30.

¹⁰ Aslı Daldal, **1960 Darbesi ve Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik**, Homer Kitapevi, İstanbul, 2005, s.

¹¹ Mesut Uçakan, **Türk Sinemasında İdeoloji**, Sepya Kitap, İstanbul, 2010, s.37.

¹² Mesut Uçakan, **Türk Sinemasında İdeoloji**, Sepya Kitap, İstanbul, 2010, s.54 ve 81.

A. Otobüs Yolcuları (1961)

1961 yılında çekilmiş olan otobüs yolcuları filmi de halktan site inşa etme sözü ile para alan sermayedar Mustafa Bey'in yaptığı yolsuzluk ve bunun üzerine halkın haklarını aramasını anlatır. Bunun haricinde kültürel kodlar, sınıflı yapı, açlıkla savaş da filmde eleştirilen konular arasındadır.

Filmde dönemin aile yapısını, kadının ve erkeğin toplumdaki konumu hakkında fikir veren dikkat çeken birkaç söylem vardır: “Erkek adam ağlamaz”, “ Koskoca adam olmuşlar çocuklarla oynuyorlar”, “Başında adamın olsun yeter”. Erkeğin etken rolü, eve ekmek getirmesi kadının ise edilgenliği, erkeğe hizmet etmesiyle toplumsal cinsiyet rolleri çizilir.

Alt sınıf-üst sınıf farkını da bir takım sahnelerde gözlemlemek mümkündür. Lüks mobilyalarla döşenmiş evleri, hizmetçileri, şık giyim tarzları, Batı’yı andıran akşam yemekleri ve ekonomik durumu kendilerinden düşük kimseler için kullandıkları ifadelerle bir zengin portesi çizilmektedir. Öte yandan kandırılan, açlıkla mücadele eden, işinden olduğu için geçim sıkıntısı çeken alt sınıfın varlığı gösterilir. Göreç, bu şekilde sınıflar arası ayrımı net çizgilerle ifade etmiş ve sosyal adaletsizliğe dikkat çekmiştir.

Geçim derdinden okumaya fırsat bulamayan halkın cahilliğinden yararlanan uyanık sermayedarlara da vurgu yapılmıştır. Bir evi birden fazla aileye satarak, ucuz ve kalitesiz mal kullanmış iş ahlakına aykırı şekilde çalışmış ve halkı kandırmışlardır. Filmde yapılan yolsuzluğa karşı çözüm önerisi ise hep beraber örgütlenmedir. Haklarını aramanın ve ezilenlerin seslerini çıkartmasının gerekliliğine işaret edilmiştir.

B. Gurbet Kuşları (1964)

İç göç, 1950 yılına kadar Türkiye için pek yaygın olmasa da ekonomik gelişmeler ve tarımsal dönüşümle birlikte artmıştır. Gelişen sanayi ile tarımda makine gücünün ön planda çıkması, kırsal alanda insan gücünün açıkta kalması insanları yüksek

yaşam standartların, geniş iş imkânlarının olduğu kente göçü tetiklemiştir.¹³

Göç unsurunun yaygınlaşması ile ortaya “gurbet hayatı” kavramı çıkmıştır. İnsanların kente ayak uydurma çabası, eski alışkanlıklarını cebelleşmeleri ve geldikleri yere duyulan özlemi kapsamaktadır. Halit Refiğ’in yönetmenliğini üstlendiği *Gurbet Kuşları* filminde de Anadolu’dan İstanbul’a göç eden bir ailenin daha iyi bir hayat için kurdukları hayalleri ve “yenmeye” geldikleri koca şehirde kayboluşları anlatılmaktadır.

¹³ Sevinç G., Davran M. ve Sevinç M.R. “Türkiye’de Kırdan Kente Göç Ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri”, *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 6, 2018, ss. 70-82.

Maraş’tan kalkıp İstanbul’a gelen Tahir Ağa ve ailesi bütün paralarını daha iyi bir hayat için şirket sahibine verirler. Fakat dolandırıldıklarını anlamaları pek uzun sürmez ve bunun üzerine küçük bir dükkân açarak işlerini yoluna koymaya çalışırlar. Anadolu’dan gelen bu ailedeki bireyler arasındaki ilişkiler üzerinden taşra aile tipolojisi çizilmiştir. Anne ve kız kardeşin aile içi tartışmalarda söz sahibi olmayan, fikir yürütmesi beklenmeyen kişilerdir. Ev işleri temel sorumluluklarıdır. Namus olgusu kadın üzerinden yürütülmekte, herhangi bir hata yapması sonucu affedilmemektedir.

Kadınla erkek farkı karşı cinsleri ile ilişkiye girdikten sonra aldıkları tepkilerle de karşılaştırılmıştır. Kız kardeşleri bir erkek ile beraber olması kabul edilemez bir hata iken erkek kardeşleri evli bir kadınla ilişki içerisinde olmasında bir beis görülmemiştir. Bu durum aynı zamanda ataerkil düzende erkeğin hak ve özgürlükler bakımından kadından üstün konumda oluşunu kadının ise pasif ve edilgen konumunu temsil etmektedir.

Filmde şehirde yaşayan kadınlar ve erkeklerin toplumsal cinsiyet algıları ile Anadolu’dan gelenlerin algıları arasındaki fark da vurgulanmaktadır. Şehirli erkek için kadın basit bir eğlence, tek gecelik ilişki olarak görülebilirken taşralı erkek için “bacı” konumundadır, korunup

kullanılması gerekir. Bunun yanı sıra şehir kadını daha cesur, kurnaz, sınırlarını zorlamaya meraklı, tahsil görmüşken köyden gelen kadın daha korkak, saf ve cahil olarak gösterilmektedir.

Ataerkil sisteme gönderme yapılan bir diğer konu ise genelevdir. Kadının bedenini satın alarak cinsel zevklerine ulaşmak isteyen erkeğin özgürlüğü sorgulanmıştır. Sistem mağduru kadının bedenini pazarlayarak para kazanmaya çalışması, toplumda tutunamayışı sahnelenmiştir.

Toplumsal Gerçekçi akımın diğer örnekleri ile karşılaştırıldığında *Gurbet Kuşları* filminde sendikalaşma ve grev olguları geri planda olup kadının toplumdaki konumu, aile ideolojisi ve gurbet hayatı üzerinde durulmakta, toplumsal cinsiyet rolleri eleştirilip ve gurbet hayatının zorluğu aktarılmaktadır.

C. Karanlıkta Uyananlar (1965)

DP iktidarının son dönemlerinde baş gösteren ekonomik sıkıntılar, üretim yetersizliği halkın yaşam standartlarındaki düşüş ülkeyi darbeye götüren sebeplerden birkaçıydı. Vedat Türkali'nin senaryo yazarlığı yaptığı Ertem Göreç'in ise yönetmenliğini üstlendiği *Karanlıkta*

Uyananlar filmi de bu sorunları boya fabrikasında çalışan işçiler ve patronlarıyla ilişkileri üzerinden anlatmaktadır.

Film, kâr oranının düşmesi ile patronun fabrikadan birkaç işçiyi çıkarmasıyla sahneyi açmaktadır. Kendi çıkarı için çalışan, yüksek kâr sağlamak için maaşları düşüren ve paraya düşkün patron profilini böylelikle çizmektedir. Ayrıca iş ahlakından da yoksun olan fabrika müdürü sadece işçileri atarak değil, aynı zamanda malzemedен kısarık veya daha ucuz malzeme kullanarak de kârını artırır. Diğer yanda ise işlerini kaybetme korkusuyla her türlü çalışma şartını kabul eden işçiler gösterilir. Düşük ücretlerle çalışan bu işçilerin her biri farklı şivelerle konuşmakta ve Anadolu'nun dört bir yanından çalışmaya gelmiş sıla özlemi çektiği anlaşılmaktadır. Yoklukla savaşırken kendilerine ekmek parası veren

patrona hürmet beslemekte, ona karşı gelmeyi saygısızlık olarak görmektedirler.

Filmde işçiler ve patron sınıfları haricinde aydınlar da resmedilir. Edebiyattan heykeltıraşlığa kadar birçok sanatsal faaliyetlerle uğraşan aydınların; kendi aralarında eğlendiği, toplumsal olaylardan bir haber hayatlarına devam ettikleri vurgulanır. Böylece halkla aydın arasındaki kopukluk, aydındaki eylemsizliği ve halkın ihtiyaçlarına ses olamayışı eleştirilmiştir.

Fakir ve zenginin yaşam alanları, tartıştığı konular, gündelik uğraşları gösterilerek toplumdaki ekonomik sınıf ayrımı da kıyaslanmıştır. Fakir olanlar akşam yemeğinde yiyeceklerini çıkarmaya çalışır, nasıl iş bulabileceğini düşünürken zenginlerin kızlarını Paris’te okutmanın, oğullarını kendi fabrikatörlerine iş adamı olarak çalıştırmanın planlamalarını yapmaktadır.

Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre yeme, içme ve barınma gibi temel fizyolojik ihtiyaçlar karşılanmadan bir üst ihtiyaca ulaşmak zordur.¹⁴ Fabrikada

¹⁴ Sedat Kula ve Bekir Çakar. “Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doymu Arasındaki İlişki”, *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, 2015, ss. 191-210.

çalışanların sendikal faaliyetlere çekingen yaklaşımları böylelikle anlamlı hale gelmektedir. Aldıkları ücret her ne kadar az da olsa karınlarını doyurmak için ona muhtaç hissetmekte ve haklarını savunma fikrini düşünmemektedirler. Fakat bu durum uzun sürmez, ellerindekileri kaybedileceği dürtüsü onları haklarını sonuna kadar aramaya ve birlik olup gelerek grev yapmaya iter. Grev sahnesinde “Çalışan insan aç durmaz”, “Grev kanun hakkıdır”, “İnsan emeği olmadan hiçbir şey yaratılmaz” gibi söylemlerin yazılı olduğu bir takım pankartlara yer verilir. Pankartlar aracılığıyla dönemin koşullarını, halkın sefaleti, en temel ihtiyaç olan beslenmeden yoksun oluşu, emekçinin hakkının gasp edildiği, devlet tarafından tanınan hakların yerine getirirken aksaklıklar yaşandığı yorumlarına ulaşmak mümkündür.

SONUÇ

1960 Darbesi ordunun yönetime el koyması ile var olan baskıcı düzene karşı bir harekettir. Bu hareketin yaratmış olduğu anomi bazı akımların şekil değiştirerek gelişmesine olanak sağladığı gibi yeni akımların da uygun ortam hazırlamıştır. Türk Sineması da bu durumdan etkilenmiş, aşırı melodram ve komedilerden ziyade sosyal sorunlara değinen küçük insanı, işçiyi ve haklarını konu edinen Toplumsal Gerçekçi akım

ortaya çıkmıştır. Bu akımın ürünleri olan Otobüs Yolcuları, Gurbet Kuşları ve Karanlıkta Uyananlar filmlerinde küçük insanın hayatını konu edinmesi ile ortak bir paydalarının olduğu görülmüştür. Gurbet hayatı ve zorlukları, kadının toplumsal konumu, ataerkil sistem, işçi hakları, fabrikadaki adaletsizlikler, sendikal faaliyetler işlenen temel konulardır. Filmlerin analiz edilmesiyle Toplumsal Gerçekçi akımın sosyal problemleri bütün açıklığıyla seyirciye aktarmayı ve böylece sistem sorgulamasına kapı aralamayı hedeflediği görülmüştür.

KAYNAKÇA

Alphan, Şükrü. **27 Mayıs'tan Yassıada Mahkemelerine Menderes**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2007.

Aslan, Samet. "1961 Anayasası", **Hukuki Blog**, 25.02.2018, <https://hukukiblog.com/kamu-hukuku/1961-anayasasi/>, (14.04.2018).

Boztepe, Veli. "1960 ve 1980 Asleri Darbelerinin Türk Siyasal Sinemasına Etkileri", **Galatasaray İletişim Dergisi**, Sayı: 27, 2017, ss. 154-179.

Bulut, Sedef. "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-

1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:2, Sayı:4, 2009.

Çakı, Caner. "İkinci Dünya Savaşı'ndaki Propaganda Savaşlarında Çizgi Filmin Rolü: Nazi Almanya'sı ve Amerika Birleşik Devletleri Üzerine İnceleme", **Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları E-Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2018, ss. 51-63.

Daldal, Aslı. **1960 Darbesi ve Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik**, Homer Kitapevi, İstanbul, 2005.

Esen, Selin. "18 Nisan 1960 Tarihli Tahkikat Komisyonu", **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 34, Sayı: 267, 2014, ss. 167-192.

Kasım, Metin ve Atayeter, Deniz. "160'lı Yıllarda Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik", **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 4, 2012, ss. 19-32.

Kula, Sedat ve Çakar, Bekir. "Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki", **Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 12, 2015, ss. 191-210.

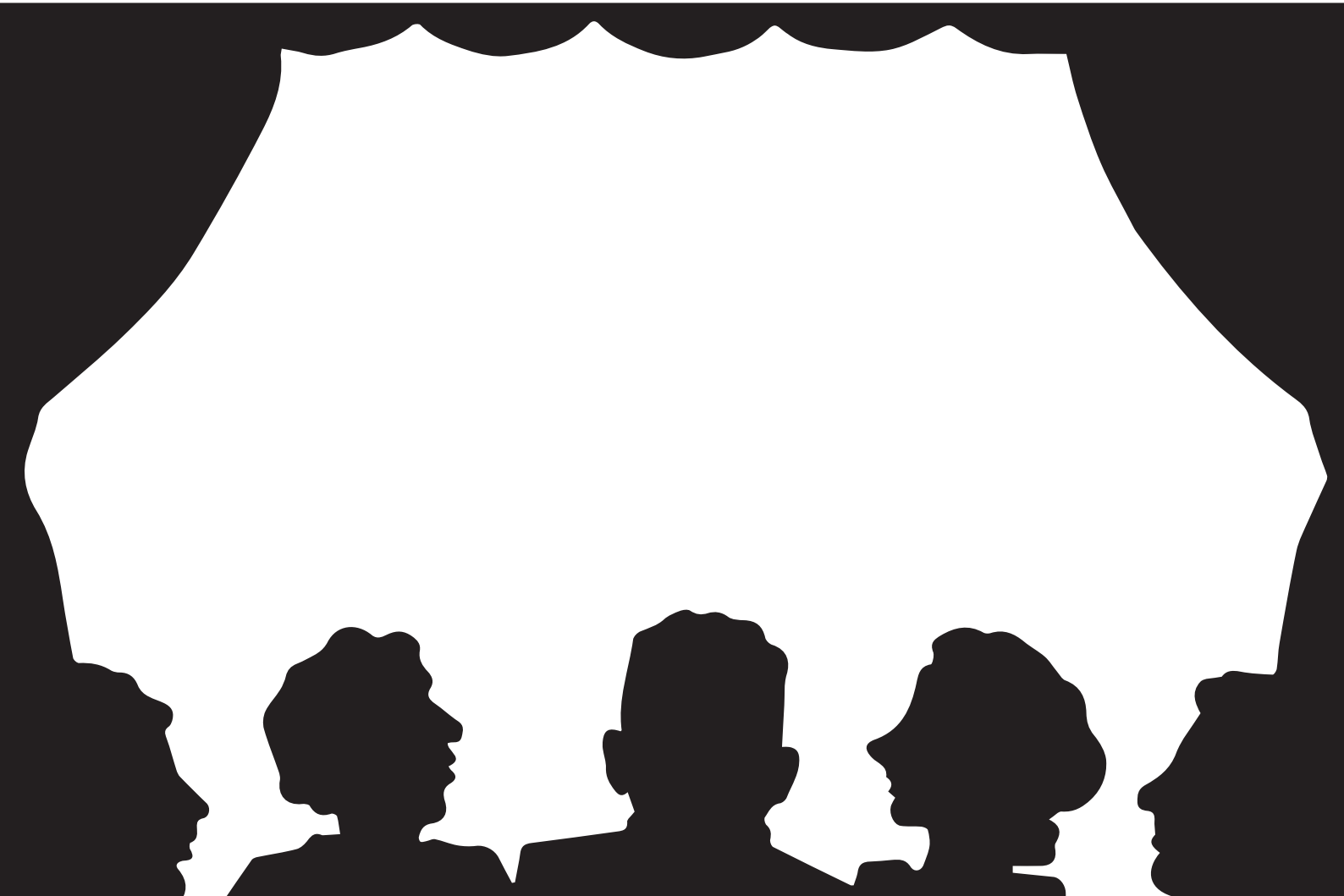
Sevinç G., Davran M. ve Sevinç M.R. "Türkiye'de Kırdan Kente

Göç Ve Göçün Aile Üzerindeki Etkileri”, **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 6, 2018, ss. 70-82.

Sucu, İpek. “Althusser’in Gözünden İdeoloji Ve İdeolojinin Bir Taşıyıcısı Olarak Yeni Medya”, **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 3, 2012, ss. 30-41.

Uçakan, Mesut. **Türk Sinemasında İdeoloji**, Sepya Kitap, İstanbul, 2010.

Güçhan, Gülseren. “Sinema-Toplum İlişkileri”, **Kurgu Dergisi**, Sayı: 12, 1983, ss. 51-71.

KORE SAVAŞI'NIN TÜRK KAMUOYU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Zeynep Buse Yağmur*

1. Giriş

Kore, jeopolitik konumu sebebiyle İlk Çağ'dan başlayarak savaşların merkezinde yer almış bir ülkedir. Geçmişte Çin ve Japon egemenliği altında olan Kore, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Japonların nüfuzundan çıktı. Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında Kuzey bölgesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Güney bölgesi de Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin denetimi altında olacak şekilde ikiye bölündü ve 38. paralel sınır olarak kabul edildi. Ancak ülkeyi komünist bir yönetim altında birleştirmek isteyen Kuzey Kore'nin güneye saldırması sonucu Kore Savaşı başladı.² Bu savaş yalnızca Asya ülkelerini değil, neredeyse tüm devletleri etkiledi ve etkilenen ülkelerden biri de Türkiye oldu.

Bu çalışmada da Kore Savaşı'nın Türkiye üzerindeki etkilerine değinildikten sonra Türk halkının bu savaşa verdiği olumlu-olumsuz tepkiler incelenecektir.

2. Kore'nin Tarihsel Gelişimi

Kuzeyde Çin ve Sovyet Rusya, güneyde de Japonya ile komşu olan Kore İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'nın teslim olması üzerine 38. Paralel sınır olmak kaydıyla ikiye bölündü. Kuzey bölgesi Sovyetlere, güney ise Amerika'nın denetimine bırakıldı. BM kararının ardından Rusya kuzeyi işgal edip Japon askerlerini teslim aldıktan sonra bölgede geçici bir komünist hükümet kurdu. Benzer bir süreç Amerika tarafından da hayata geçirildi. 14 Kasım 1947'de BM'nin talebiyle Geçici Kore Komisyonu kuruldu. Kurul tüm Kore'de referandum yapılmasına karar verdi, ancak Rusya kuzeye girişlere izin vermeyince referandum yalnızca Güney Kore'de 10 Mayıs 1948'de yapılabildi. Daha sonrasında Kore Anayasası kabul edilerek Güney Kore Cumhuriyeti kurulurken

*IB '19 Mezunu

² Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, Ankara, 2017

Kuzey Kore’de de Demokratik Kore Halk Cumhuriyeti kuruldu. Ardından BM, Sovyet ve Amerikan ordularının Kore’yi boşaltmasını istedi. Ancak Amerikan kuvvetlerinin aksine Sovyetler böyle bir denetime karşı çıkararak kararı hakkında da BM’yi bilgilendirmedi.³

12 Aralık 1948’de BM Genel Kurulu Güney Kore Cumhuriyeti’ni tanıdı. Ardından ABD ve Güney Kore Cumhuriyeti arasında Güney Kore’ye Amerikan askeri yardım ve güvenlik yardımını onaylayan antlaşmalar yapıldı. Benzer bir antlaşma da SSCB ile Kuzey Kore arasında imzalandı. Her iki taraf da ordularını silahlandırmaya başladı, fakat Güney Kore’nin ordusu güçlü değildi. Ülkeyi komünist bir rejim altında birleştirmeyi amaçlayan Kuzey Kore, Güney Kore’deki yönetimi devirmek için gerillalar, baskınlar ve propagandalar yaparak ekonomik baskıyı artırdı. Güney Kore’deki hayat pahalılığı, artan yolsuzluk

³ Serkan Sipahi, **Kore Savaşı ve Türk Kamuoyu**, (Yüksek Lisans Tezi), T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2007.

da Kuzey’den gelen komünist propagandaları Kuzey Kore’nin saldırı için aradığı kaotik ortama zemin hazırladı.⁴

3. Kore Savaşı’nın Patlak Vermesi

25 Haziran 1950 günü Kuzey Kore piyadeleri 38. paralelin güneyine geçti ve Güney Kore’ye resmen savaş ilan etti. ABD Kuzey Kore’nin bu olası harekâtından şüphelenmişti; ancak bir saldırı beklemiyordu. Oysa Berlin Ablukası’nın kaldırılması ve NATO’nun kurulmasıyla Sovyetlerin ilgisi Avrupa’dan Asya’ya kaymış ve bu durum ABD’nin dış politikasına yeni bir yön vermesini gerektirmişti. Bu sebeple ABD BM’den çatışmanın sona erdirilerek statükonun korunmasını istedi. Aksi halde bunu savaş sebebi olarak kabul edeceğini bildirdi. Ancak kararın verilmesini beklemeden Kuzey Kore’ye asker gönderdi.⁵ Bunun üzerine Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) de

⁴ Ahmet Emin Yaman, “Kore Savaşı’nın Türk Kamuoyuna Yansıması”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, sayı: 37-38, 2005, ss. 231-345.

⁵ Adil Işık, **Kore Savaşı’nda Türk Ordusu’nun Lojistik Desteği**, (Yüksek Lisans Tezi), T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2009.

Kuzey Kore'nin yanında yer aldı. Gerek ABD'nin meseleyi oldubittiye getirmesi gerekse ABD'nin BM'ye üye ve Marshall Yardımı'ndan yararlanan ülkelere yaptığı ekonomik baskılar BM'nin Güney Kore'ye yardım çağrısında bulunmasında etkili oldu.⁶

Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırdığı haberi Türkiye'de bir üçüncü dünya savaşı endişesi yarattı. Soğuk Savaş döneminin bu ilk sıcak çatışması karşısında Türk halkı radyo ve gazetelerdeki haberleri büyük bir ilgiyle takip etti. Hem kamuoyu hem de yöneticiler bir dünya savaşı durumunda Türkiye'ye olası etkilerini sorgulamaya başladı. Nitekim gazeteler bu ihtimale karşı Amerikan yardımlarının yetersizliğinden yakılarak Türkiye'nin daha çok silah ve malzemeye ihtiyacı olduğunu da dile getirdiler.⁷

Savaşın başlamasından birkaç gün sonra BM'nin barış önerisine ilişkin önerge mecliste kabul edildi. Basın kamuoyunun

oluşturulmasında önemli bir rol oynadı. Öte yandan *Tecavüze Uğrayan Hür Milletlere Türkiye'den Yardım* adında bir cemiyet kuruldu.⁸ Cemiyetin amacı, Kore'ye yardım sağlamaktı; ancak bu yardımın boyutunun Kore'ye gönüllü asker gönderme teşebbüsüne kadar gitmesi, meseleyi siyasi boyutun ötesine taşıdı. Bu girişim yasadışı sayılarak sona erdirilse de kamuoyunun Kore'ye yapılacak yardım noktasındaki kararlılığını göstermesi bakımından anlamlıdır.

Savaşın başlamasından bir ay sonra Kore'ye yardım meselesi Bakanlar Kurulu'nun gündemine taşındı. Yapılan toplantıda, BM'nin yardım talebine verilecek cevap tartışıldı ve toplantı sonunda çekilen telgrafla Türkiye'nin Kore'ye silahlı bir savaş birliği göndereceği bildirildi. DP'nin asıl hedefi NATO'ya üye olmaktı. Bu askeri yardımın Türkiye'nin NATO'ya girişinde bir köprü olabileceğini, muhtemel bir dünya savaşının Türkiye'ye vereceği zararı

⁶ Serkan Sipahi, *Kore Savaşı ve Türk Kamuoyu*.

⁷ Tuncay Karacaova, *İstanbul Basını'nda Kore Savaşı*, (Yüksek Lisans Tezi), T.C. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, 2010.

⁸ Ahmet Emin Yaman, "Kore Savaşı'nın Türk Kamuoyuna Yansıması".

engelleyebileceğini ve Türkiye üzerindeki Sovyet baskısını ortadan kaldıracabileceğini düşünüyordu. Ancak Bakanlar Kurulu'nun tek başına aldığı bu kararda TBMM'nin ve muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin onayı alınmadı. CHP, DP'nin bu tutumuyla anayasayı ihlal ettiğini ileri sürdü ve Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye attığı gerekçesiyle hükümeti eleştirdi. Muhalefet Türk askerinin asli görevinin Türkiye sınırlarını korumak olduğunu ve yurtdışına gönderilme kararının ancak meclis tarafından alınabileceğini belirtti.⁹ Ayrıca böyle bir kararın savaş ilanı olarak kabul edilip Sovyet Rusya'nın tepkisini çekebileceğini ileri sürdü. Bunun yanında böyle kritik bir dönemde NATO'daki devletler sessizliklerini korurken Türkiye'nin herkesten önce atılım göstermiş olmasını da eleştirdi. Basında ise alınan kararı destekleyenler olduğu gibi karara karşı çıkanlar da vardı. Nitekim hükümeti destekleyen *Zafer* gazetesi DP ile aynı görüşleri paylaşırken *Hürriyet* ve *Yeni*

Sabah gazeteleri ile *Ulus* gazetesi kararın aceleyle alındığını söyledi ve Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğu vurgusunu yaptı.¹⁰

Tüm eleştirilere rağmen DP hükümeti kararının arkasında durdu ve kararlarının haklılığını savundu. Bu çerçevede DP Kore'ye savaş açmadığını, BM denetimindeki birliklerde görev yapılacağını ve BM katındaki yükümlülüklerini yerine getirme noktasında hükümetin karar alma yetkisinin olduğunu ifade etti. Türkiye'nin güvenliği açısından NATO'ya üye olmanın zaruri olduğunu vurgulayarak, BM'nin savaşı kaybetmesi durumunda Sovyetlerin Türkiye'ye yönelebileceğini ileri sürdü.

Kamuoyunda ise Kore'ye asker gönderme kararı muhalefetin aksine genel olarak olumlu karşılandı. Nitekim destek verenler arasında Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye girişini bir özgürlük ihlali olarak düşünen gençler, hükümetin kararını

⁹ Tahsin Yazıcı, **Kore I. Türk Tugayında Hatıralarım**, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1963.

¹⁰ Tuncay Karacaova, **İstanbul Basını'nda Kore Savaşı**.

destekledi ve bazı gençlik teşkilatları tarafından da bu girişim onaylandı. Buna karşılık karara şiddetle karşı çıkanlar da oldu. *Türk Barışsever Cemiyeti* hükümeti protesto ettiği bir bildiri hazırladı ve kararın iptali için Meclis'e başvurdu. Ancak bildiri toplatılarak cemiyetin faaliyetlerine son verildi. Üyeler tutuklanarak yargılandı.¹¹

DP kamuoyundan destek gördüğü bu süreçte ülkedeki komünizm yanlılarını hedef aldı. Yayınları ve propagandist faaliyetlerini

cezalandırma yolunda gitti. Hatta taraftarlarını vatan haini ilan ederek vatandaşlıktan çıkartılmasına karar veren kararlara da imza attı. Ardından halkın desteğini sağlamak adına *Diyanet İşleri Başkanlığı'nı* devreye soktu. Başkanlık,

Kore'ye savaşa gidecek askerlerin şehit olarak kabul edileceğini ve İslam'ın komünizmi reddettiğini vurgulayarak adeta savaşa teşvik etti.¹²

4. Savaşta Türkiye

TBMM'nin asker gönderme kararının verilmesinden önce tatile girmiş olmasından dolayı Meclis'te olayla ilgili görüşmeler daha geç yapılmıştı.

Gensorularla muhalefetin basında hükümete yönelttiği eleştiriler Meclis'te de dile getirilse

de yapılan güvenoyuyla hükümetin asker gönderme kararının Anayasa'ya uygun olduğu kabul edildi. Bu süreçte Kore'ye gönderilecek savaş birliği hazırlanırken tugaya katılmak isteyen gönüllülerin sayısının tahminlerin üstünde olması

¹¹ Ahmet Emin Yaman, "Kore Savaşı'nın Türk Kamuyuna Yansıması".

¹² Ahmet Emin Yaman, "Kore Savaşı'nın Türk Kamuyuna Yansıması".

üzerine kura çekilmesi gerekti.¹³ Kore'ye gidecek askerlerin arkasından dualar edildi, kurban kesildi, askerleri uğurlamaya gelen halk garları doldurdu. Vagonların arkasında sular döküldü ve Türk halkı askerleri büyük bir coşkuyla uğurladı.¹⁴ Savaş için yeterince hazır olmayan tugay önce Ankara'da Amerikan silahlarıyla eğitim yaptı, askerlere savaşla ilgili yüreklendirici dersler verildi. Daha sonra da morallerini yüksek tutmak amacıyla eğlenceler düzenlendi. Yolculuk sırasında durulan istasyonlarda Türk halkı askerlere ikramlarda bulundu ve İskenderun'a varan askerleri Kore'ye, Pusan Limanı'na uğurlamak için törenler yapıldı. Askerler Kore'ye ulaştıktan sonra savaşa başlamış olan Amerikan birliklerine katıldı. Bu süreçte Türkiye'de her gün *Kore Saati* isimli bir program yapılarak savaşan askerlerin yakınlarının hasretleri, sevgileri ve duydukları gurur onlara ulaştırıldı. Radyo programlarında da Türk askerlerinin kahramanlıkları övülüyor ve komünizmin

¹³ Serkan Sipahi, *Kore Savaşı ve Türk Kamuoyu*.
¹⁴ Serkan Sipahi, *Kore Savaşı ve Türk Kamuoyu*.

değerleri yok edişi konu ediliyordu. Yıllar ilerleyen dönemlerinde de TBMM, tugaya şükranlarını ilettiler.¹⁵

Türk askeri, cephede bulunduğu üç yıl süresince savaşta aktif rol aldı. Bu süreçte kazandığı muharebeler savaşın seyrini değiştirerek Güney Kore'nin egemenliğe kavuşmasına imkân tanıdı. Türkiye Kore'deki ilk büyük savaşı olan *Kunuri Savaşı*'nda elde ettiği başarıyla BM ordusunun imha edilmesini engelleyerek tüm dünya tarafından takdir edildi. Türklerin Kore'deki kahramanlığı Amerikan gazetelerinde, radyolarda ve Avrupa basınında tebrik edildi. Bununla birlikte savaşta verdiği zayıat nedeniyle

¹⁵ Ercan Haytaoğlu, "Kore Savaşı ve Denizli Kore Şhitleri ile Gazileri", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 11, 2002, ss.76-115.

ABD Hükümeti, Türkiye'den özür diledi.¹⁶ Türk Tugayı'nın *Kumyangjangni Savaşı*'ndaki zaferi BM'nin savaşa devam etmesinde etkili oldu ve Çin'in yenilebilir olduğunu kanıtladı. Bundan dolayı Amerikan Kongresi ve Güney Kore Cumhurbaşkanlığı tarafından ödüllendirildi; Japon gazetelerinde Türklerin başarısından bahsedildi. 1953 yılında ise savaşı sona erdiren *Panmunjim Ateşkes Antlaşması*'nın imzalanmasını sağladı.¹⁷

Halk savaş bittikten sonra Türkiye'ye geri dönen askerlerin varışını törenlerle karşıladı. Türk askerinin Kore'deki zaferleri Türk basınında da övgüyle yer aldı. Okullarda, meydanlarda

¹⁶ Adil Işık, *Kore Savaşı'nda Türk Ordusu'nun Lojistik Desteği*.

¹⁷ Tahsin Yazıcı, *Kore I. Türk Tugayında Hatıralarım*.

ve mabetlerde Kore şehitleri ve gazileri için törenler düzenledi. Askerlere mevlitler okutulup dualar edildi; hediyeler ulaştırıldı. Savaş esnasında Türkiye'ye dönen gazilerin hastanelerde tedavisi yapıldı. Halk, Cumhurbaşkanı, Başbakan, DP Meclis Grubu yaralıları ziyaret etti. Türkiye'nin BM'nin kararına uyup Kore'ye asker göndermesi ve taarruzlarda başarılı olması NATO'ya kabul edilip ABD ile ilişkilerini güçlendirmesiyle sonuçlandığı için Türk halkı tarafından olumlu karşılandı. Fakat daha sonrasında 1960'tan başlayarak Türkiye ve ABD arasında yaşanan gerilimler Türkiye'ye savaşa katılmış olmanın bir hata olduğunu düşündürdü. İlerleyen dönemlerde Kore şehitlerine olan ilginin azalması ve zaferlerin daha az anılması üzerine *Kore'de Savaşanlar Derneği* kuruldu ve savaş gazilerine olan ilgisizliğe eleştiriler basında yer aldı. Daha sonrasında gazilere ücretsiz ulaşım ve sağlık hizmetleri gibi haklar tanınsa da kendilerine Türkiye Cumhuriyeti'ne ait bir madalyanın hiç

verilmiş olmasından şikâyet etmekteydiler.¹⁸

5. Sonuç

Soğuk Savaş döneminde Kore'nin 38. Paralelden ikiye bölünmesi ve Kuzey Kore'nin ülkeyi komünizm çatısı altında birleştirmeyi hedefleyerek Güney Kore'ye saldırması sonucu Kore Savaşı patlak verdi. Savaş, BM'nin de olaya dâhil olması ve yardım kararını açıklamasıyla küresel bir boyut kazandı. Bu süreçte Türkiye'deki radyo ve gazete haberlerinin yanı sıra halk ve yöneticiler de endişelendi ve

Türkiye'nin yapacağı yardımın boyutu hakkında tartışmalar başladı. Halk, Türkiye'nin savaşa direkt olarak katılması yönünde bir tutum sergiledi ve savaşa gitmek için gönüllü oldu. ABD ile sıkı ilişkiler yürüttüğü ve Sovyet tehdidinden korktuğu bu dönemde Türkiye, NATO'ya girebilmek ve ABD'nin sempatisini kazanmak amacıyla Kore Savaşı'nda aktif rol aldı. Ancak BM'nin bölgede barışın sağlanması için bulunduğu yardım çağrısına bölgeye asker göndererek karşılık veren DP hükümetinin bu kararı TBMM'ye ve muhalefete danışmadan almış olması ülke içinde gerginliğe sebep oldu. Karara şiddetle karşı çıkan CHP

¹⁸ Serkan Sipahi, **Kore Savaşı ve Türk Kamuoyu.**

böylesine önemli bir kararın gerekli makamlara danışılmadan alınmış olmasının yasalara aykırı olduğunu ileri sürdü. Muhalefet partilerinin basına da yansıyan eleştirilerine karşı DP hükümeti karşı açıklamalar yaparak kararının arkasında durdu.

Karar muhalefetin aksine kamuoyu tarafından genel olarak olumlu karşılandı ve bu durum da aslında Sovyetler Birliği tehlikesine karşı bir savunma mekanizması oluşturdu. Savaş özellikle gençlik teşkilatları tarafından desteklendi. Türk halkının Sovyetlerden ve komünist rejimlerden olumsuz etkilenmesi sonucu siyasetçiler halkı yönlendirdi ve yönlendirme başarıya ulaştı. Karara karşı çıkan yayımlar ve komünist hareketler ile tepki koyulmaya çalışıldıysa da bu çabalar hükümet tarafından engellendi. Halkı savaşa katılmaya teşvik için Diyanet tarafından yapılan açıklama ise olumlu sonuç vermesi, halkı yüreklendirmesi ve halkın durumu benimsediğini göstermesi yönünden önemli bir nokta oldu.

Savaşa gönderilmek üzere hazırlanan Türk Tugayı halk tarafından coşkuyla uğurlandı, arkasından dualar edildi ve mevlitler okutuldu. Halkın bu destekleyici ve yüreklendirici tavrı askerler Kore’de savaşırken de devam etti. Tugay’ın Kore’de kazandığı zaferler basına övünçle yansıdı ve halkın gurur kaynağı oldu. Ülkelerine geri dönen askerler yine aynı coşkuyla karşılandı ve bu durum Kore gazilerinin kamuoyu oluşturma sürecindeki hareketlerin sonuç verdiğini görmesi açısından önemlidir. Ancak gelecek yıllarda ABD ile yaşanan problemler sonucunda savaşın getirilerinin görülemediğini fark eden halk, savaşın gereksiz yere yapıldığını düşünmeye başladı. Bu noktada Kore Savaşı Türkiye’nin NATO’ya girmesini sağlamış ve ABD ile olan ilişkilerini sıkılaştırmış olsa da aslında yapılması zorunlu olmayan ve Türkiye’ye pahalıya mal olan bir savaş durumuna geldi.

6. Kaynakça

- Haytaoğlu, Ercan. “Kore Savaşı ve Denizli Kore Şehitleri ile Gazileri”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, sayı: 11, 2002, ss.76-115.
- Işık, Adil. **Kore Savaşı’nda Türk Ordusu’nun Lojistik Desteği**, (Yüksek Lisans Tezi), T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2009.
- Karacaova, Tuncay. **İstanbul Basını’nda Kore Savaşı**, (Yüksek Lisans Tezi), T.C. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, 2010.
- Sander, Oral. **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi. Ankara, 2017.
- Sipahi, Serkan. **Kore Savaşı ve Türk Kamuoyu**, (Yüksek Lisans Tezi), T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2007.
- Yaman, Ahmet Emin. “Kore Savaşı’nın Türk Kamuoyuna Yansıması”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, sayı: 37-38, 2005, ss. 231-345.
- Yazıcı, Tahsin. **Kore I. Türk Tugayında Hatıralarım**, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1963.

**TÜRKİYE’DE CUMHURİYET
SONRASI İLK ÖĞRETİMDE DİN
EĞİTİMİ POLİTİKALARININ
YORUMLANMASI**

Zeynep Elif Demirel*

GİRİŞ

Geçmişten bugüne ideal vatandaş ve nitelikli bireyler yetiştirmek amacıyla okullar kurulup müfredatlar hazırlanmıştır. Eğitim sistemleri; yetişen bireyi, ülkesini, milletini seven ve ona hizmet etmek isteyen forma getirmeyi hedefler. Bu uğurda, ideal bir eğitim programı hazırlamak da şarttır. Türkiye’de de din eğitimi bu program içinde barınması devlet ve halk tarafından talep edilmiş bir bölümü oluşturur. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra, parlamento üyeleri çeşitli önerilerde bulunmuş ve yeni eğitim politikalarına imza atmışlardır. Bu eğitim programları, güncel anayasada alınan kararlar doğrultusunda şekillenmiş ve din eğitiminin müfredattaki yeri sürekli değişmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yasaklanan din eğitimi, 1949 yılından itibaren seçmeli olarak müfredata eklenmiş ve 1982 yılında yapılan yeni

anayasal düzenlemeyle zorunlu bir ders halini almıştır. Cumhuriyetin laiklik ikesinden doğan radikal kararlar sonucunda toplumsal huzursuzluklar ortaya çıkmış ve “dini açıdan yozlaşma” problemini, zorunlu din eğitime varan çözüm süreçleri takip etmiştir.²

Din eğitimi zaman zaman, laik Türkiye Cumhuriyeti için teorik olarak problemler barındırması nedeniyle eleştirilere tabi tutulmuştur. Dolayısıyla vicdan hürriyetinin sınırlarının belirlenmesi güçleşmiş ve din eğitimi, yüzyıllardır dini bir kültürün şekillendirdiği Türk toplumu için uzlaşılması zor bir konu olmuştur.

Bu çalışmada, 1924-1991 yılları arasında, laikliğin Türkiye’de eğitim politikalarına ve ilköğretim müfredatına nasıl yansıdığı kronolojik olarak incelenecek; milliyetçi, laik ve modern birey yetiştirme hedefi ve bu hedef doğrultusunda uygulanan din eğitiminin değişken konumu ele alınacaktır. Zira bu tarih aralığında çeşitli askeri darbeler ve siyasi gelişmelere rağmen ilk öğrenim düzeyinde önemli bir değişim gözlenmemektedir. Öte yandan 1991 sonrasında Türkiye’deki siyasi olayların etkisiyle din eğitiminde görülen değişimler,

*IB ’19 Mezunu

² Ramazan Bulut, Okulda Din Öğretiminin Toplumsal Temeli ve İşlevleri, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2011, s. 34.

başka bir çalışmanın konusu olacağından dahil edilmemiştir.

1. Eğitimin Laikleşme Süreci

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, Osmanlı'dan intikal eden dini eğitim kurumlarına karşı sert tepkiler alınmadan tedrici olarak değişikliklere gidildiği görülmektedir. Zira bu kurumlar gerek Lozan sürecinde, gerek Cumhuriyetin ilk yıllarında herhangi bir değişime uğramaksızın eğitim faaliyetlerine devam etmiştir.³ 1924 yılından sonra laiklik ilkesi çerçevesinde hukuki zeminde ve sosyal hayatta düzenlemeler yapılmış, bunlardan biri de eğitim alanındaki değişiklik olmuştur. 1924 yılında *Hilafetin Kaldırılması'na İlişkin Kanun*la birlikte eğitimde dini, kültürel vb. ayrılıkların; ulusal bir müfredatla bir çatı altında toplanması hedeflenmiş ve bu amaçla Tevhidi Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Kanunu) kabul edilmiştir. Bu çerçevede medreseler kapatılmış ve din eğitiminin verileceği ayrı mektepler açılması gerektiğine karar verilmiştir. Bunlar, yüksek

din alimler yetiştirmek amacıyla kurulacak Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi ve imamlık-hatiplik gibi din hizmetlerini gerçekleştirecek memurlar için mekteplerdir.⁴ Din eğitimine yön verilmek istenmesindeki amaç, Atatürk'ün 1 Mart 1924 tarihli TBMM açılış konuşmasında ifade ettiği gibi, “korkuya dayanan bir ahlakın”⁵ oluşumunu engellemek ve “fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür,”⁶ bireylerin yetişmesini sağlamaktır. Bu şekilde cumhuriyetin ilkeleri doğrultusunda dini eğitimin pozitif ilimle buluşturulması amaçlanmış ve dini eğitim veren kurumlar modern eğitim anlayışıyla yeniden organize edilmiştir.⁷ Bu gayretlerle İmam Hatip okulları kurulmuş, din ve pozitif bilimlerin eğitiminin bir arada verildiği, çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'ne uygun bir okul geleneğinin ilk adımı atılmıştır.⁸ 1928'de “devletin dininin İslam olduğu” maddesi anayasadan çıkarılmış⁹ ve devamında 1937 yılında ise laik devlet anlayışı anayasada yerini bulmuştur¹⁰. Nitekim bu çerçevedeki eğitim anlayışında; 1933 yılında Darülfünun'un

³ Gülşen Sayın, “Türkiye’de Laiklik Tartışmaları Çerçevesinde Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Zorunlu Hale Gelişi Ve Din Eğitimi Uygulamalarına Yansıması”, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, s. 264

⁴ Sayın, s. 35.

⁵ Vasfi Bingöl, *Atatürk'ün Milli Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1970, s. 28-29.

⁶ Bingöl, s. 28-29.

⁷ Bingöl, s. 24-25.

⁸ Şerafeddin Dönmez, *Atatürk'ün Çağdaş Toplum ve Din Anlayışı*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 1998, s. 174.

⁹ 10 Nisan 1928 tarihli Anayasa Değişikliği Kanunu

¹⁰ 5 Şubat 1937 tarihli Anayasa Değişikliği Kanunu

İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmesinin ardından İlahiyat eğitimi veren bölümü de kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesi'ne bağlı *İslami İlimler Enstitüsü* kurulmuştur. 1936 yılına kadar faaliyette bulunacak olan kurum, öğretim kadrosunun ve bu bölümde okuyan öğrenci sayısının az olması gerekçesi gösterilerek kapatılmıştır.¹¹

Sonuç olarak değerlendirildiğinde, 1924 sonrası din eğitiminde siyasi ve sosyal olaylara paralel olarak bazı iniş ve çıkışlar gözlemlenmektedir. 1938-1948 tarihleri arasında din eğitimi okullarda yasaklanırken, bu tarihten sonra kimi zaman seçmeli kimi zaman da zorunlu olarak okutulmuştur.

2. 1924-1946 İlk Mektep Müfredat Programları

Tek partili dönemde Atatürk'ün ilkeleri öncülüğünde ideal vatandaş yetiştirme gayesindeki devletin, eğitimle; ulus bilinci ve sevgisi aşlamayı, sağduyulu bireyler yetiştirmeyi amaçladığı görülür.¹² Bu özellikleri bakımından; din eğitiminin, çağdaş toplum ve ulus devlet anlayışını desteklemesine bağlı olarak şekillendiği çıkarımı yapılabilir. Bu nedenle din eğitimi müfredatlarında laiklik anlayışıyla uyuşacak

ahlak temelli bir eğitim arayışı aranmıştır. Ahlak temelli bir eğitim anlayışı için, bir "ahlak dini" oluşumuna gidilmiş ve laik bir eğitimin sınırları içinde kalarak uygar bir millet olmak hedeflenmiştir.

Bu amaçla oluşturulan "İlk Mekteplerin Müfredat Programı", Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim ve öğretim anlayışına sahip yeni rejimin ve arzulan cumhuriyetçi zihin yapısının ihtiyaçlarına hitap etmesi amacıyla hazırlanan ilk eğitim programıdır. 1924 yılında hazırlanan müfredatta ilkokul 2, 3, 4 ve 5. Sınıfların ders programında haftada iki saat "Kur'an-ı Kerim ve Din Dersi"ne yer verilmiştir. Kur'an ve temel dini bilgilerin verildiği program ile, Osmanlı'nın son dönem mekteplerinde verilen "Kur'an-ı Kerim ve Ma'lûmât-ı Diniyye" dersindeki içerikler neredeyse aynıdır. Doktriner bir yaklaşımla tek bir din odaklı öğretiminin yapıldığı Din Dersi'nde, İslam dinine çocukları ısındırmanın ve temel dini şartların

¹¹ Kasım Altuntaş, **Eğitim Tarihi Bağlamında Türkiye'de Cumhuriyet Sonrası Din Öğretimi Uygulamaları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),

Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bayburt, 2013, s. 11.

¹² Bingöl, s. 18-19.

öğretilmesinin hedeflendiği gözlemlenir.^{13 14} Ders içeriğinin İslam dininde kabul gören peygamberin hayatı etrafında şekillenmesi¹⁵ de “teknik” bilgiden çok pratik hayattan örneklerle dersin anlaşılmasını kolay kılıp öğrencilere İslam dinin ahlak bilgisini kazandırmaya çalışıldığını gösterir.

1926 yılında Cumhuriyet eğitim felsefesinin daha çok yerleştiği bir din eğitimi müfredatı uygulanmaya konulmuştur. Akıl ve mantığın ön planda olduğu müfredatta, faydacı bir anlayış ve dinin ahlaki boyutlarıyla ele alınıp toplumsal huzura katkıda bulunabilecek yönlerin ortaya çıkarılması, laik ve seküler cumhuriyetin eğitim felsefesine işaret eder.¹⁶ Din Dersi'nin içeriği incelendiğinde; mezhep ayrımlarının yoğun olduğu bir dönemde inanç birliğindeki faydayı aşılamanın ve taassuptan uzak akılcı ve ahlaklı bireyler yetiştirmenin amaçlandığı görülür. Cumhuriyet eğitim anlayışını aşılamanın müfredatta, inzivaya çekilmenin doğru olmadığı, aklın her şeyden üstün olduğu, her milletin kendi diliyle ibadet ve şükretmesi

gerektiği gibi hususlar yer alır.¹⁷ Bu durum, İslam dinin ahlak temelli ayakları üzerine milletine bağlı ve laik bir vatandaş inşa edilmeye çalışıldığını gösterir.

1930 yılında Kur'an-ı Kerim dersi, İslam inanç ve iman esasları gibi temel konular müfredattan kaldırılır. İçerikte; kişiyle Tanrı arasındaki bağın şahsi olduğu bilgisiyle dinin bireysel özelliği vurgulanır. Bu şekilde din ve vicdan özgürlüğü önemine dikkat çekilmiştir. Cumhuriyetin laik devlet anlayışına paralel olarak getirmeye çalıştığı din eğitiminde, İslamın ahlaki boyutlarıyla ele alındığı, iş ahlakının övüldüğü, taassubun yerildiği bir din dersi müfredatı hazırlanır.¹⁸ Çalışkan ve ahlaklı vatandaşların yetişmesinin öncelendiği müfredat içeriğinden, dinin akli ve şahsa özel bir mevzu olduğu bilincini vermeye çalıştığı, din ve vicdan özgürlüğü anlayışını kazandırmayı hedeflediği anlaşılır.

Öte yandan din dersleri, süre ve içerik olarak daraltılmış; “Din Dersi”, 1933 yılında şehirdeki ilkokullardan, 1939'da ise Köy İlkokullarından kaldırılmıştır.¹⁹ Bu süre

¹³ Mahmut Zengin, Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Din Dersi Öğretim Programlarına Etkileri, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:19, Sayı: 36, Aralık, 2017, s. 119.

¹⁴ Tuğrul Yürük, Cumhuriyet Dönemi Program Anlayışları, **Dini Araştırmalar**, Cilt: 13, Sayı: 34, 2010, s. 73-75.

¹⁵ Yürük, s. 75.

¹⁶ Yürük, s. 75.

¹⁷ Zengin, s. 121.

¹⁸ Zengin, s. 122-123.

¹⁹ Zengin, s. 119-120.

zarfi içinde laik bir devlet yapısının zorunlu din eğitimiyle ters düşmesi gerekçe gösterilerek, devletin laiklik ilkesi çerçevesinde “*ideal insan tipolojisine*”²⁰ uygun birey yetiştirme gayretinde olduğu söylenebilir.

3. 1946-1991 İlk Mektep/İlkokul Müfredat Programları

1946 yılında çok partili hayata geçilmesi bu alanda yeni bir sürecin başlamasında etkili olmuştur. 1930’lu yıllardan 1948’e kadar geçen zamanda din eğitiminin kaldırılması; toplumsal problemlere neden olmuş, toplumda ahlaki endişelerin ön plana çıktığı bir ortam hazırlamıştır. Böylece devlet aracılığıyla verilen bir din eğitimine duyulan ihtiyaç artmıştır.²¹ Din eğitiminin bütünleştirici, ortak değerleri koruyucu görevi gerekçesiyle halk tarafından talep edilmesi, Cumhuriyet yöneticilerini seçmeli bir din eğitimi oluşturmaya itmiştir.²² Bu durumdan, gençlerin dini donanıma sahip olmamasının, aile iç huzurunun zarar görmesine ve toplum içinde kuşak çatışmasına neden olduğu çıkarımı yapılabilir.

1948 yılında müfredata eklenmesi kararlaştırılan din dersleri eğitimini, 4 ve 5. Sınıf öğrencileri veli izni olmak şartıyla alabilecektir. Din dersinin seçmeli olması herhangi bir din veya mezhebin öğretilerinin zorunlu olarak verilmemesi, Cumhuriyetin laik devlet anlayışının din eğitimindeki etkisini gösterir. Ancak din derslerinin okul saatleri içinde olmaması ve öğrencinin de notlarına etki etmeyen bir derse yeterli önemi vermemesiyle verimsiz geçen dersler; din dersinin alınmadığı zamanda oluşan açığı kapatmaya yeterli görülmemiştir. Bu sebeple ilkokul öğrencileri 1950 yılından itibaren ders saatleri içine alınan din derslerinde; milli bilincin ve İslam dini esaslı olarak imani-itikadi din bilgilerinin ön planda olduğu bir müfredata tabi olmuşlardır.²³ Müfredatın ilmi hale benzer içeriği, on yıla yakın bir sürede doğan bilgi açığının “din elden gidiyor” kaygısı yarattığına işaret eder. Müfredatın bu dönemde fıkıh bilgisi ağırlıklı olması, dini endişelerin artmasında toplumsal huzursuzluk gibi sosyolojik etkenlerin var olduğunu gösterir.

Din dersindeki bir sonraki değişimin 1968 yılında gerçekleşir. Yeni müfredatta, 1924-1930 arası din eğitiminde gözlemlendiği gibi, ahlaki unsurlar daha ön

²⁰ Zengin, s. 117.

²¹ Bulut, s. 23-24.

²² Bulut, s. 24,29.

²³ Yürük, s. 75-76.

plandadır. Halen İslam dininin temel alındığı müfredatla hedeflenenlerden biri, çok partililiğin bir kazanımı olan, farklılıklara olumlu bakan hoşgörülü bireyler yetiştirmektir.²⁴ Bu noktada, devletin din eğitimi anlayışının siyasi değişimlerin doğrudan etkisi altında olduğu gözlemlenir.

1980 yılı darbesi sonrası yürürlüğe giren 1982 Anayasası'nda, din eğitiminin laik devletin halkına sunması gereken bir hak olduğu savunulmuş ve dini eğitim zorunlu hale getirilmiştir. Halk oylamasında zorunlu din eğitimine % 91,17 oranındaki olumlu bakış da bu şekilde resmiyet kazanmıştır.²⁵

Bu dönemde din eğitimi; 1980-2002 yılları arasında Türkiyede MGK²⁶ ve Cumhurbaşkanlığı görevleri yürüten Kenan Evren,²⁷ Başbakanlık görevi yürüten Tugut Özal²⁸ ve Mesut Yılmaz²⁹ gibi siyasiler tarafından; laik devlet politikalarına zarar vermeyen, toplumu bütünleştirip kültürel değerleri muhafaza eden bir araç olarak değerlendirilmiştir. Din derslerinin, “din hürriyetinin garantisi”³⁰ olarak yorumlandığı

yeni bakış açısıyla, zorunlu din eğitimi fikri benimsenmiştir. 1989 Anayasal Mahkeme Kararında, “Atatürk'ün din hakkındaki sözleri anımsanacak olursa, lâiklik Cumhuriyet ve demokrasi şeriat uygulamasının dine karşı olmadığı, dini kötülemediği, din düşmanlığı anlamına gelmediği ve dini asla yadsımadığı açıktır. Cumhuriyet ve demokrasi, şeriat düzeninin karşıtıdır. Genelde bir tür düşün ve anlayış biçimi, dünya görüşü sayılan bu ilke, ‘ümme’ten, ‘ulus’a geçmenin itici gücü olmuştur” ifadesine yer verilir.³¹ Buradan anlaşılacağı gibi bu tarihe kadar devlet, eğitiminin dinden “arındırılması gereken” biçimini savunurken 1980-1983 “ara rejiminde”³² ise din, milli beraberliğin oluşumu için temel taş görevindedir. Olağanüstü değişimlere gidildiği ara dönemde MGK bünyesinde oluşturulan Din Eğitimi Çalışma Grubu hazırladığı raporda, “İnkılâpların bir kısmını dine aykırı gibi göstererek cahil bırakılmış Türk vatandaşları arasına nifak sokulduğu”³³ ve “Türk milletinin sosyal bütünleşmesine mani olduğu”³⁴ gibi beyanlarda bulunmuştur.

²⁴ Zengin, s. 19.

²⁵ Yüksek Seçim Kurulu Kararı, Karar No:444, Resmi Gazete, 17863 (Kasım 1982), s. 59.

²⁶ Milli Güvenlik Kurulu

²⁷ Sayın, s. 270.

²⁸ Sayın, s. 278.

²⁹ Sayın, s. 282.

³⁰ Sayın, s. 269.

³¹ Anayasa Mahkemesi Kararı, Karar Sayısı: 2008/116. Resmi Gazete, Ekim 2008.

³² TÜSİAD, **Tarih 2002**, Ankara, s. 310.

³³ Milliyet, 17.07.1981, s. 12.

³⁴ Milliyet, 17.07.1981, s. 12.

Bu dönemde din eğitiminin, “siyasî ve ideolojik yarar sağlamak pahasına milleti bölenler”³⁵ olarak görülen unsurların elinde olmasının görüş ayrılıklarına yol açtığı gözlemlenir. Toplumsal huzurun zarar görmesi ve halkın da din eğitimi almayı arzu etmesi;³⁶ devleti, din eğitimini kendi eliyle ve zorunlu olarak verme kararına ileten etkenler olarak yorumlanabilir.

Bu dönemde “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” olarak isim değiştiren din eğitimi; İslam dininin, akılcı, pozitif bilimlere önem veren yönlerini ön plana çıkarmış ve hoşgörülü olma, başkasının görüşüne önem verme gibi erdemleri vurgulamış, millet,vatan, bayrak sevgisini aşlamıştır. Din eğitimi yerine din kültürünün ön plana alındığı bir eğitim anlayışıyla, bireyin kendi kültürü ve dini hakkında bilgilenmesi, farklı kültür ve dinlere saygı göstmesi ve barışsever olması hedeflenmiştir.³⁷

4. Sonuç

Din; resmiyetteki varlığının korunması devlet açısından değerlendirilen bir unsurdur. Siyasi, kültürel ve benzeri alanlarda değişen Türkiye'nin ulus devlet kimliğine ve bu değerlerin yüklendiği insan

tipolojisine uygun vatandaş yetiştirmek için başvurulan bir araç olmuştur.

Cumhuriyet sonrası din eğitimi, siyasi değişimlere paralel olarak 1924'ten 1991'e kadar farklılıklar göstermiş; Atatürk inkılaplarına uygun faaliyetler, yeniden inşaa edilen toplum yapısı için titizlikle belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerindeki din eğitiminde; laik, milliyetçi ve çağdaş vatandaş yetiştirme gayesiyle dinin ahlak boyutuyla ön plana çıktığı müfredatlar hazırlanmıştır. Çok partili dönemde ise, din eğitiminin bir süre müfredatlardan kaldırılmasından sonra, fıkıh bilgilerin yoğun olarak bulunduğu ve farklılıklara karşı hoşgörülü yaklaşma bilincinin kazandırılmaya çalışıldığı programlar hazırlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1924-1991 yılları arası din eğitimi politikalarıyla; eğitimi seküler, laik ve akılcı bir çizgide tutmak, Türk milletini uygar seviyeye taşımak hedeflenmiştir.

Kaynakça

- 10 Nisan 1928 tarihli Anayasa Değişikliği Kanunu

³⁵ Milliyet, 17.07.1981, s. 12.

³⁶ Bulut, s. 24.

³⁷ Yürük, s. 79-80.

- 5 Şubat 1937 tarihli Anayasa Değişikliği Kanunu
- Altuntaş, Kasım. **Eğitim Tarihi Bağlamında Türkiye’de Cumhuriyet Sonrası Din Öğretimi Uygulamaları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bayburt, 2013, ss. 11.
- Bingöl, Vasfi. **Atatürk’ün Milli Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1970.
- Bulut, Ramazan. Okulda Din Öğretiminin Toplumsal Temeli ve İşlevleri, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2011.
- Dönmez, Şerfaeddin. **Atatürk’ün Çağdaş Toplum ve Din Anlayışı**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 1998, ss. 174.
- Milliyet, 17.07.1981.
- Sayın, Gülşen. “Türkiye’de Laiklik Tartışmaları Çerçevesinde Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Zorunlu Hale Gelişi Ve Din Eğitimi Uygulamalarına Yansıması”, **İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2017.
- TÜSİAD, **Tarih 2002**, Ankara, ss. 310.
- Yüksek Seçim Kurulu Kararı, Karar No:444, Resmi Gazete, 17863 (Kasım 1982), s. 59. Anayasa Mahkemesi Kararı, Karar Sayısı: 2008/116. Resmi Gazete, Ekim 2008.
- Yürük, Tuğrul. Cumhuriyet Dönemi Program Anlayışları, **Dini Araştırmalar**, Cilt: 13, Sayı: 34, 2010.
- Zengin, Mahmut. Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikalarının Din Dersi Öğretim Programlarına Etkileri, **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:19, Sayı: 36, Aralık, 2017.

KÜRESELLEŞME İLE ÖNEMİNİ YİTİREN KÜLTÜREL, EKONOMİK, SOSYAL VE SİYÂSÎ SINIRLAR - ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE SİYASET BİLİMİ

Abdurrahman Emirhan ÜNAL

Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi

abdurrahman@abdurrahmanunal.com

Özet

Küreselleşme süreci ile birlikte özellikle son 25–30 yılda dünyada önemli değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. 1492'ten itibaren yayılmaya başlayan ve dünya genelinde 1960'lardan ele alınmaya başlanan küreselleşme bir bütünleşme sürecidir. Küreselleşme dünya genelinde birçok olguyu değiştirmiştir. Bunlardan bazıları kültür, ekonomi, sosyal ve siyasal kavramlardır. Kavramların tanımları yapılmış ve olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz etkileri de beraberinde getiren küreselleşmenin etkileri incelenmiştir. Küreselleşme karşısında farklı tutumlar ortaya çıkmıştır. Gelişen teknolojiyle küreselleşme, uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimlerinde birçok temel kavramı değiştirmiştir. Ulus-devlet kavramı yerini devlet birliklerine bırakmaya, şirketler uluslararası ilişkilerde söz sahibi olmaya başlamıştır. Günümüzdeki küreselleşmenin iyi örnekleri araştırılmış, oluşması gereken tutum ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi

Giriş

Sözlük anlamıyla; ürünlerin, fikirlerin, kültürlerin ve dünya görüşlerinin alışverişinden doğan bir uluslararası bütünleşme süreci olan küreselleşme kavramı iki basit örnekle daha net anlatılabilir. Bunlardan ilki giydiğimiz kıyafetlerin ipliğinin Bursa'dan, düğmelerinin Çin'den gelmesi, üretiminin de Bangladeş'te yapılmasıdır. Diğer örnek ise GSMH'si \$500 altında olan Afrikalı bir köylüyle ABD Başkanı Trump'ın içtiği Coca-Cola'nın aynı olmasıdır.

Küreselleşmenin başlangıç noktası olarak 1492 tarihi kabul edilir. Kolomb'un baharat arayışı içerisinde Amerika kıtasına demir atması ile kültürel farklılıklar dünyaya yayılmaya başlamış ve uluslararası boyut kazanmıştır.¹ Ticaret yolları ile başlayan kültürel alışveriş, günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle hız kazanmıştır. Bu çalışmada küreselleşmenin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal alandaki etkileri incelenecek ve küreselleşme karşısında neler yapılabileceği irdelenecektir.

Küreselleşme süreci ile birlikte özellikle son 25–30 yılda dünyada önemli değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler uzaklık ve sınır kavramlarının silikleşmesini gündeme getirmekte, bu bağlamda uluslararası sermaye akışında da önemli artışlar gerçekleşmektedir. Akıllara durgunluk veren teknolojik yenilikler,

¹ Müge Akbulut, "Küreselleşme: Bilgi Ekonomisinin Temel Özellikleri", s. 13.

benzeri daha önce yaşanmamış ekonomik olanaklar, şaşırtıcı siyasal reformlar ve kültürel yeniden doğuş dönemi tarihsel olarak yüzyıllardan beri hep gelecekteki bir zaman olarak görülmekte, tarihsel olarak bu görkemli simgesel dönemin içerisinde bulunmakta olup bu dönemi adlandıran kavram ise “küreselleşme” olarak tanımlanmaktadır. İlk olarak 1960’larda ortaya çıkan küreselleşme kavramı 1980’lerde sıkça kullanılmaya başlanmış ve akademik çalışmalarda sık sık yer almaya başlamaktadır.²

1. Küreselleşmenin Farklı Alanlardaki Boyutları

1.1. Kültürel Boyutu

Sözlük anlamı “tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan her türlü değerler” olan kültür, geçmişten günümüze her toplumun ürettiği bir değer olmuştur. Medeniyetlerin oluşturduğu öğeler kendileri tarafından kullanılmış, başka ülkelere ticaret, savaş gibi yollarla uzun zamanlarda küçük çaplı olarak taşınmış, kültürleri zenginleştirmiştir. Örnek olarak Osmanlı’nın içinde barındırdığı birçok medeniyet gibi.

Kültürel küreselleşme; başta Amerikan kültürü olmak üzere Batılı kültürel değerlerin egemenliğinde tek boyutlu bir dünya kültürünün oluşması ve küresel ürünlerin tüketilmesidir.³ Kültürel küreselleşme dünyayı hızla aynı yiyecekleri tüketen, aynı markayı giyinen insanların oluşturduğu bir kültüre doğru sürüklemektedir. Kültürel küreselleşmenin hızlı bir şekilde yaşanmasındaki temel nedenlerden biri de kitle iletişim araçlarının her geçen gün çoğalıp gelişmesidir.

Günümüzde kültürlerarası alışveriş internet yoluyla sağlanmaktadır. Teknolojinin ilerlemesi ve internetin icadıyla birlikte önemini yitiren coğrafi sınırlarla birlikte insanlar anlık olarak dünyadan haberdar olmaktadır. Son 15 yıldır insanların yaşamında önemli yer edinen sosyal medya ile de kültürlerin paylaşımı yapılmaktadır. Fakat çok hızlı değişen gündem ve aşırı içerik fazlasından dolayı kültürel alışveriş olumlu bir şekilde gerçekleşemezken kültürel çeşitliliği de tahrip etmektedir. Özellikle kültürlerin kapital çıkarlar uğruna pazarlanması sonucunda ise kültürlerin yok olması başlamaktadır. 1950’lerde “The Wild One” tarzı filmlerde pazarlanan kot pantolonu uluslararası bir ürün hale gelip farklı kültürel öğeleri tahrip etmiştir.

Küreselleşmenin dil üzerinde de yıkıcı etkileri olmaktadır. Dil, bir kültür aktarıcısı, bir kültür taşıyıcısıdır. Bir milletin tarihi, değer ölçüleri, folkloru, müziği, edebiyatı, bilimsel birikimi, dünya görüşü o milletin kültürünün birer parçasıdır. Bütün bu ortak değerler dil aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılır. Giderek artan küresel kelimelerle birlikte sözlüklerimize yeni kelimeler girmekte, özgün birçok kelime yok olmaya terk edilmektedir. Farklı dillerden aktarılan kelimelerden ziyade türetilen manasız kelimelerin yaygınlaşması dilimizi yozlaştırmaktadır.

1.2. Ekonomik Boyutu

Ekonomik küreselleşme; çok uluslu firmaların dünyanın her yerinden sermaye ve emek kullanan yeni küresel üretim sistemlerine geçmesidir.⁴ Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte uzak mesafeler kısa sürede kat edilebilir hale gelmiştir. Sanayi inkılabıyla birlikte fabrikasyona geçen devletler atölyelerin kapanmasına, sanayileşmemiş ülkelerin sanayileşmiş

² Ozan Sarıyıldız, “Küreselleşme Sürecinin Ulus-Devlet Üzerine Etkileri Ve Türkiye”, Yüksek Lisans Tezi, (2008) s.3.

³ Burak Ülman, “Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Meselesi”,

⁴ Ülman, “Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Meselesi”

ülkelere muhtaç olmasına sebebiyet vermiştir. Dünya ticareti emperyalist bir karakter taşımaktadır. Sanayileşmemiş ülkelerin hammaddeleri ve doğal kaynakları ile sanayileşmiş ülkelerin sınai malları el değiştirmektedir. Ticaret faaliyetleri sürekli sanayileşmiş ülkeler lehine işlemektedir.⁵

Küreselleşmenin ekonomik boyutunun incelenmesi amacıyla günde Amerika Birleşik Devletleri'ne 1.3 milyar dolarlık ihracat yapan Çin incelenmiştir. Tüm dünyaya binlerce farklı ürünün ihracatını yapan Çin'in en büyük e-ticaret sitesi olan AliExpress ve AliBaba 7/24 müşterilerine hizmet vermektedir. Çin'deki üretim ucuzluğu yüzünden ülkeler kendi üretimlerini yapmakta istekli olamamakla birlikte dışa bağımlı hale gelmektedirler.

Teknolojinin hayatımızdan kaldırdığı bir diğer engel ise piyasaların kapanmamasıdır. Günümüzde internet sayesinde piyasalar 7/24 çalışmakta ve takip edilebilmektedir. Tek tuşla küresel piyasalarda sermaye akışı gerçekleştirilebilmektedir. Doların anapara olarak ele alınması sonucu ise piyasanın büyük bir kısmının dolara bağlı olmasına sebebiyet vermektedir. Küresel sermaye olarak doların ele alınması sonucu birçok manipülasyon olmakta ve tüm ticaretler dolara bağlı olmaktadır.

Gelişmiş ülkeler açısından küreselleşme avantajlı olsa bile gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından bir tehdit oluşturmaktadır. “Kırılgan Beşli” olarak adlandırılan ülkelerin ekonomileri gelişmiş ülkelere bağlı olmakta ve tüm tehditlere açık hale gelmektedir. 2013 Mayıs ayında ABD Merkez Bankası'nın (FED) tahvil alımını azaltacağını açıklamasıyla birlikte bu politika değişikliğinden en çok etkilenen ülkeler olarak ortaya atılan bu ülke grubunda Hindistan, Endonezya, Brezilya, Türkiye ve Güney Afrika yer almaktadır.⁶

1.3. Sosyal Boyutu

Sosyal küreselleşme; Dünya toplumu fikirlerinin yaygınlaşması, ulus aşırı sivil toplum hareketlerinin yaygınlaştığının düşünülmesidir.⁷ Sosyal ve siyasi sınırlardan bahsedilecek olunursa eğer, firmalar artık ülkeye göre muamele ederek sınırları kaldırmaya çalışmaktadır. Örnek olarak birçok ülkede hizmet veren fakat helal sertifikası olmayan fast-food zincirleri en büyük Müslüman pazarlarından olan Malezya'da tüm ürünlerini helal sertifikalı hale getirtmiştir. Bu şekilde her ne kadar sosyal ve siyasi engellere takılınsalar da firmalar “tailor-made” yani kalıba özel üretimler yaparak engelleri aşmaktadırlar. Ev-ofis çalışan bireyler de dünyanın bir ucundan diğer ucuna çevrimiçi hizmet satabilmekte ve birçok vergiden muaf olabilmektedir.

1.4. Siyasal Boyutu

Siyasal küreselleşme; serbest pazar ekonomisi, kamu harcamalarının kısılması, özelleştirmeyi öngören neo-liberal politikaların tüm dünyaya yayılmasıdır.⁸ Sanayi İnkılabı ile birlikte demografik yapılarda da değişiklik olmaya başlamıştır. Refah seviyesi yüksek, iş imkânı fazla olan yerlere doğru göçler başlamıştır. Göçmen statüsündeki insanların farklı ülkelere yerleşmesi ile birlikte kozmopolit topluluklar oluşmaya başlamış ve bu durum küreselleşmeyi tetiklemiştir.

⁵ Sarıyıldız, “Küreselleşme Sürecinin Ulus-Devlet Üzerine Etkileri Ve Türkiye”, s. 27.

⁶ Pınar Hayaloğlu, “Kırılgan Beşli Ülkelerinde Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi” Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, (2015), s. 132.

⁷ Ülman, “Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Meselesi”

⁸ Ülman, “Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Meselesi”

Farklı kültürlerin bir arada yaşaması hoşgörünün yüksek olduğunun göstergesi olsa da devletler ve topluluklar muhafazakâr bir tutum sergileme politikası yürütebilmektedirler. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki göçmenlere karşı uygulanan duvar politikası; göçü ve asimile olmayı engelleme adına planlanan bir programdır. Ayrıca tüm dünyada hızla yükselişte olan İslamofobi de terörizmin küreselleşmesini yansıtmaktadır. Yeni Zelanda'da yapılan saldırı ile birlikte birçok insan "İslamofobi" karşıtı olduğunu belirtmekte olsa bile dünya genelinde "İslamofobi"nin arttığı gözlemlenmektedir.

Küreselleşme karşıtı olan ülkeler baskıcı bir tepki ile karşılaşmakta ve ekonomik sorunlarla yüzleşmektedirler. Günümüzde küreselleşmeye karşı koyan devletlerin yönetimleri diktatörlüklerdir. Örnek olarak Venezuela ekonomisi Amerika Birleşik Devletleri'nin müdahalesi ile birlikte çöküş yaşamaya başlamıştır. Buna rağmen hala baskıya direnmekte ve devlet olarak kapalı bir siyaset izlemektedir. Bir diğer örnek olan Kuzey Kore ise tamamen dış dünyaya kapalı bir diktatörlük rejimidir. Ekonomisi, sosyal yaşamı ve siyasi rejimi dış dünyaya kapalı olan Kuzey Kore'de birçok olgu yerli ve milli olup küreselcilikten uzaktır.

1.5. Coğrafi Boyutu

Coğrafi küreselleşme; artan iletişim ve ulaşım imkânlarıyla oluşan sınırsız dünya fikridir.⁹ Küreselleşme ile birlikte artan talep, tüketimi artırmış ve farklı kaynakların aranmasına insanları yönlendirmiş ve kişi başına düşen karbon ayak izinin artmasına sebep olmuştur. Bu da iklim başta olmak üzere birçok coğrafi olgunun değişimini beraberinde getirmiştir. Bunlar; küresel sıcaklık artımı ile bitki örtüsü ve buzul alanları azalmış, canlı çeşitliliği etkilenmiş, su seviyesi yükselmiş ve okyanuslar ısınmıştır.¹⁰

2. Küreselleşmenin Uluslararası İlişkiler Ve Siyaset Bilimi Açısından İncelenmesi

Küreselleşmenin tüm dünyaya yayılmasının sebepleri ham maddeye olan ihtiyaç ve pazar arayışdır. Ham maddeye olan ihtiyaç yüzünden koloniler kurulmuştur. Her yeri pazar olarak gören küresel iştah sonucu günümüzde Afrika'daki bir köyde bile Coca-Cola kutularına rastlamak mümkündür. Amerikalı yazar Jared Diamond'ın "Tüfek, Mikrop, Çelik" kitabında da açıkladığı gelişmişlik dağılımı coğrafyaya bağlıdır. Teorisi; binlerce yıllık insan topluluklarında coğrafi bölgelerinde binek ve evcilleştirilebilir hayvanların yaşadığı toplumlar medeniyetlerini geliştirmiştir. Bunun sebebi ise insanların, binek hayvanlarının güçlerini kullanmayı ve keşfetmesi ve onları kullanmasıdır. Devam eden süreçte kendi işlerinin hayvanlar tarafından yapılmasından ötürü insanlar farklı uğraşlarla ilgilenmiş ve icat etmeye başlamışlardır. Fakat evcil hayvanların bulunmadığı Tropikal Afrika gibi kesimler gelişmemiştir. Jared Diamond'ın teorisine göre evcil hayvanlarla birlikte medeniyet de gelişmiştir. Burada coğrafya en önemli rolü oynamıştır. Öyle ki günümüzde küreselleşmenin başladığı ve sürdüren Avrupa devletlerin geçmişte de dünya üzerinde önemli yetkileri olduğu görülmüştür.

Küreselleşmenin batılılaşma olarak lanse edilmesinin sebebi Amerika'dır. Teknoloji ile birlikte kendi kültürünü çok hızlı bir şekilde yayan Amerika Birleşik Devletleri'nin sahneye çıkma sebebi ise 1. ve 2. Dünya Savaşı'na dayanmaktadır. Diğer ülkelerden uzak bir kıtada düşmansız bir coğrafyada var olan Amerika Birleşik Devletleri, savaştan sonra hızla teknoloji

⁹ Ülman, "Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Meselesi"

¹⁰ <http://www.tasam.org>

üretimine devam etmiş ve tüm dünyaya ihraç etmiştir. Bunun sonucunda ise kendi ürettiklerini tüm dünyada duyurmuş ve kabul ettirmiştir.

2.1. Uluslararası İlişkiler

Küreselleşmenin uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynadığı savaşlarla birlikte görülebilmektedir. Ülkelerarası çatışmaların olduğu dönemlerde oluşan devlet blokları ile birlikte birlikler oluşmaktadır. Birliklerin tutumuna göre çatışmalar masada anlaşmalarla birlikte çözülebilmekte veya savaşa kadar gidebilmektedir. Ekonomik çıkarların ön plana çıktığı I. Dünya Savaşı ile birlikte İtilaf devletleri yeni pazarlar ele geçirmeye çalışmıştır. Günümüzde de hala süren yeni pazar arayışları sebebiyle ülkelere baskı uygulanmaktadır. Ekonomik çıkar çatışması yüzünden uluslararası ilişkilerde önemli kararlar alınmaktadır. Komşu ülkeler arasında savaşlar çıkabilmekte veya ham madde arayışından dolayı milyonlarca insan göç etmek zorunda bırakılmaktadır.

Küreselleşme ile özel markalar uluslararası pazarlara açılmış ve cirolarını yükseltmeye başlamıştır. Dünyanın önde gelen firmaları birçok ülkeden daha fazla net gelire sahiptir ve hızla büyümeye devam etmektedir. Süreç içerisinde markalar hızla büyüüp uluslararası arenada da söz sahibi haline gelmiş, devletlere dost veya düşman sıfatı kazanır olmuşlardır. Örnek olarak, Amerika Birleşik Devletleri uyguladığı ambargoları karşı çıkmasına istinaden Huawei şirketinin üst düzey yöneticisini tutuklamıştır. Bununla birlikte hem Huawei şirketini hem de Çin devletinin ABD ambargolarına uymasını sağlamaya çabalamıştır. Bir başka örnek olarak ise devletlerin artık belli başlı firmalara karşı ortak tutum sergilemeye başlamasıdır. Boeing 737-8 uçaklarının 5 ayda iki defa düşmesiyle birlikte devletler hava sahalarını bu model uçaklara kapatmıştır. Üretimin durdurulması ile ABD GSMH'sin etkileneceği bu durum karşısında Boeing hatasını kabul edip güncellemelerin geleceğini duyurmuştur. Bu süreç içerisinde havayolları bu uçakları havalimanlarında beklemeye almıştır. Son örnek olarak ise direkt Avrupa Birliği ile davalık olan Google'dır. Kişisel verilerin korunması kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte şirket AB'ye yüksek miktar tazminat ödemeye yükümlü bırakılmıştır. Birçok farklı ülkeye de aynı sebepten ötürü tazminat ödemek zorunda kalan şirketin tazminatlar için ayrı bir bütçe oluşturduğu bilinmektedir.

Günümüzde uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında küreselleşme negatif bir eğriye doğru kaymaktadır. Özellikle ırkçı söylemlerin artması, İslamofobi ve benzeri nefret söylemlerinin yaygınlaşması, her kültür ve yaşamın aynılaşması, devletlerin kendi içlerine kapanmaya başlamasıyla birlikte artık bireyler de özlerine dönme eğilimine girmişler ve küreselleşmeyi kısmen de olsa reddetmeye başlamışlardır. Bunun yanı sıra küreselleşme, birçok devletin ekonomik anlamda anlaşma yapmasına olanak sağlamakta ve devletlerin kalkınmasında önemli rol oynamaktadır. Yine küresel sürecin ortaya çıkardığı bir nokta da ulus-devlet formunun yanında, çeşitli ulus üstü siyasal ve ekonomik birlikler, yapılanmalar ve bölgeselleşme eğilimleridir. Burada ortaya çıkan en çarpıcı örnek Avrupa Birliği'dir. Yani uluslararası arenada ulus devletler artık tek aktör değildirler. Artık iç politika ile dış politikanın birbirinden ayrı işleyemeyeceği bir dünyada yaşanmaktadır. Bu anlamda gerek ulusal düzeyde gerekse uluslararası düzeyde manevra alanımızı, bu olguyu akılda tutarak şekillendirmeliyiz. Bu bağlamda Türkiye, yönelimini, zaten 1959'dan beri içinde olduğu, Avrupa Birliği'ne üyelik motivasyonu çerçevesinde şekillendirmektedir. Bu durum, gerek

coğrafi ve kültürel, gerek siyasi, gerekse ekonomik düzeyde karşılıklı ihtiyaçlardan dolayı seçeneklerden biri olarak karşımızda durmaktadır.¹¹

İç siyasette atılan adımlar uluslararası medyada önemli yankılar bulabilmekte ve ülkeyi her türlü etkilemektedir. Ülkedeki olumsuz olaylarla ülkenin itibarı sarsılmakla birlikte ekonomik anlamda da gelen turist sayısında azalmaya sebep olduğu gibi yabancı yatırımcıyı da ülkeden uzaklaştırmaktadır. İç siyasette atılacak ılıman adımlarla birlikte her ülke içerisinde refah bir ortam oluşturulmalı ve bu siyaset uluslararası alanda da devam ettirilmelidir.

Küreselleşme ile artan uluslararası ticaret ile ülkeler birbirine bağımlı hale gelmiştir. Yerli ve milli teknoloji kavramı yok olmaya başlamış, başka ülkenin geliştirdiği yazılım ve teknolojiyi bir başka ülke kullanır hale gelmiştir. Artan rekabet ile birlikte ülkeler spesifik alanlarda kendi ürünlerini üretme ve ihraç etme yollarına başvurmuştur. Ucuz iş gücüne sahip olan ülkeler, üretici ülkelerin fabrika sahaları olmuş, uluslararası alanda birbirlerine bağımlı hale gelmişlerdir. Bu bağımlılığı ortadan kaldırmak isteyen devletler ise uluslararası bir kaosa sebebiyet vermektedirler. Vaka analizi olarak Çin ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ticaret savaşı ele alınmıştır.

2.1.1. Ticaret Savaşları

8 Kasım 2016'da Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni başkanı olarak seçilen Donald Trump, ABD'nin önde gelen teknoloji firmalarına fabrikalarını ABD sınırları içine taşımalarını dile getirmiştir. Ucuz iş gücü dolayısıyla özellikle Çin'e fabrikalarını kuran şirketler açısından kârları olağanüstü seviyede azaltacak bu durum karşısında firmalar direnmiştir. Trump'ın söylevindeki amaç ise ABD'li firmaların yurt dışına aktardığı kapitali ABD içinde tutmak ve bu şekilde dış borcu azaltmaktır. Firmaların aksiyon almaması üzerine Trump, direkt Çin üzerinden gelen kargolara ek vergi getirerek firmaları ve Çin'i caydırmaya çalışmıştır. İki ülke arasında tırmanan bu gerilim dünyada yankılanmış ve gelişmekte olan ülkeleri sarsmıştır. Çin'de yükselmeye başlayan fiyatlar tüm dünyada artışa sebep olmuş, gelişmekte olan ülkelerin para birimleri dolar karşısında hızla aşırı değer kaybetmiştir. Uluslararası ilişkilerde ekonomik boyuttaki bir söylem ile enflasyon oranları büyük oranda artmış, dünya yeniden kutuplaşmış ve doların güvenilirliği sorgulanmıştır.

2.2. Küreselleşme Karşısındaki Tutumlar

2.2.1. Aşırı Küreselleşmeciler

Radikaller olarak da anılmaktadırlar. Aşırı küreselleşmecilere göre; endüstri uygarlığının bir ürünü olan ulus devlet, küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirmektedir. Artık küresel piyasa, politikanın yerini almaktadır; çünkü piyasa mekanizması hükümetlerden daha yüksek rasyonaliteye işaret etmektedir. Bu anlamda dünya ülkelerinin çoğunda, vatandaşların politikayla daha az ilgilenmeleri ya da politikacıların vatandaşlar üzerinde daha çok hayal kırıklığı yaratıyor olmaları, küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Aşırı küreselleşmeci bakış açısına göre, küresel ekonominin yükselişi, radikal yeni dünya düzeninin bir delili olarak yorumlanabilecek, küresel düzeyde “kültürel karışım”, “küresel yayılma” ve “küresel yönetim” kurumlarının doğuşu, “köklü bir biçimde yeni dünya

¹¹ Sarıyıldız, “Küreselleşme Sürecinin Ulus-Devlet Üzerine Etkileri Ve Türkiye”, s. 129.

düzeninin delilleri” ve “ulus devletin ölümü” olarak yorumlanmaktadır. Devletin sürekliliği ve egemenliği daha çok aşınmaktadır. Bunun yanında, ülkeler arasında uluslararası işbirliği kolaylaşmıştır; artan küresel iletişimin alt yapısı sayesinde değişik ülkelerin halkları, ortak çıkarlarının daha çok farkına varmakta ve bunun sonucunda da küresel bir uygarlığın doğuşu için ortak bir zeminin oluştuğunu iddia etmektedirler.¹²

2.2.2. Şüpheciler

Küreselleşmeye her açıdan kuşkuyla yaklaşmaktadırlar. Yaşadığımız dünyada “hiçbir şeyin yeni olmadığını” iddia etmektedirler. Kuşkucular, küreselleşmenin geçmişine (19. yüzyıla) bakarak, o dönemde de önemli derecede para ve mal hareketlerinin oluşmuş olduğunu söylemektedirler. Günümüzde hala birçok ülkenin oldukça katı bir biçimde uyguladıkları katı sınır kontrollerine karşılık, 19. yüzyılda insanların pasaport bile kullanmadıklarını iddia edilmektedir. Kuşkucular, dünya ekonomisinde duvarların kaldırılması yönündeki günümüzde yaşanan gelişmelerin, 100 yıl öncesine benzer bir duruma geri dönüşten başka bir şey olmadığını iddia etmektedirler. Kısacası “küreselleşmenin yeni bir şey olmadığı” iddia edilmektedir. Herkesin bu terimle bu kadar ilgili olmasını “zamanın ideoloji” haline gelmesine bağlamaktadırlar. Bu gruba göre, küreselleşme, beklenmeyen bir şey değildir; sadece bu süreç aşırı küreselleşmeciler tarafından abartılarak bir efsane haline getirilmektedir. Dünya ekonomisi geçmişte olduğundan daha az bütünlüştür. Bunun yanında ulusal hükümetler, uluslararasılaşmanın edilgen mağduru değildirler. Küreselleşme, bir bütünlüşmeyi değil, farklı kültürler, farklı uygarlıklar ya da bölgeler arasındaki çatışmaları ortaya çıkartmaktadır.¹³

2.2.3. Dönüşümcüler

Bu grup, küreselleşmeyi modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki temel güç olarak görmektedir. Artık dış ya da uluslararası ile içişleri arasında açık bir ayrım görülmemektedir. Ekonomik anlamda bırakın 100 yıl öncesini, 30-40 yıl öncesinden bile çok farklı bir dönemde yaşanmaktadır. Geçmişe göre çok daha bütünlüşmüş bir pazar oluşturulmuştur. Karşılıklı alınıp satılan malların miktarı 19. yüzyıla karşılaştırılmayacak kadar fazladır. Fakat bunlardan daha önemlisi, ekonominin giderek daha çok hizmet sektörüne bağlı hale gelmekte olmasıdır.

Dönüşümcüler, ulusal hükümetlerin otoritelerini ve güçlerini yenide yapılandırdığını kabul ederler fakat hem aşırı küreselleşmecilerin, hem de küreselleşme karşıtlarının tezlerini reddetmektedirler. Ancak belirtmek gerekir ki dönüşümcülerin görüşleri, küreselleşme konusunda kuşkuculardan ziyade, radikallere daha yakındır. Aslında, gerek aşırı küreselleşmecilerin, gerek küreselleşme karşıtlarının, gerekse de dönüşümcülerin görüşleri arasındaki fark, temsil ettikleri dünya görüşünden ileri gelmektedir.¹⁴

2.3. Küreselleşme ve Toplumun Geleceği

Sanayi İnkılabından sonra hızlıca gelişen iletişim ve ulaşım araçları sayesinde küreselleşme de hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Küreselleşme ürünleri insanlar tarafından benimsenmek ve özümsemektedirler. Artan taleple birlikte yükselişe geçen içerik üretimi

¹² Songül Hablemitoğlu, “Küreselleşme: Düşlerden Gerçeklere”, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, (2004), s. 19,20.

¹³ Sarıyıldız, “Küreselleşme Sürecinin Ulus-Devlet Üzerine Etkileri Ve Türkiye”, s. 102.

¹⁴ Hablemitoğlu, “Küreselleşme: Düşlerden Gerçeklere”, s. 23..

bilgi kirliliğine yol açmış ve kültürel tahribata başlamıştır. Sosyal medya tarafından özellikle küçük yaş kitlelerine farklı kültürlerin empoze edilmesi; giderek artan fast-food tüketimi sonucu unutulmaya yüz tutmuş yöresel tatlar, ağır eleştiriye tutulan kültürel değerler, dinler ve topluluklar üzerine şiddet söylemleri küreselleşme sonucu ortaya çıkmaktadır. Gün geçtikçe yaygınlaşan bu tür davranışlarla birlikte insanlar kendi kültürlerinden ayrılıp empoze edilenlere yönelmektedir. Gelecekteki ihtimallerden bir tanesi Coca-Cola içmeye devam ederken You-Tube’da video izlemeye devam edip küresel kelimelerle kendimizi ifade etmeye çalışmamız en olası senaryo olarak görülmektedir. Bu senaryonun sonucu ise küresel bir kültürün parçası bireyler olacaktır. Binlerce yıllık kültürler unutulacak, bireyler aynışmaya başlayacaktır.

Sonuç ve Tartışma

Günümüzde devletlerin ve bireylerin en önemli aracı teknoloji haline gelmiştir. Sanayi inkılabıyla birlikte küreselleşmede önemli bir rol oynayan teknoloji sayesinde kültürel öğeler saniyeler içinde pazarlanabilmekte ve aynı şekilde tahrip edilebilmektedir. Küreselleşmeye karşı tutumlara bakıldığında aşırı küreselleşmeci, dönüşümcü ve şüpheli yaklaşımlara rastlanmaktadır. Bunların arasında ülkemiz adına en uygun olanı dönüşümcüler olarak düşünülmüştür. Dönüşümcü seçeneğinin neden ülkemiz adına en uygun seçenek olduğu örneklerle açıklanacaktır.

Öncelikle diğer seçeneklerin olası sonuçlarını değerlendirmek gerekmektedir. Aşırı küreselleşmeci bakış açısından değerlendirirsek eğer; devlet ve bireyler olarak dünyadaki son gelişmeleri, bilgileri, ideolojileri, ürünleri vs. geri kalmamak adına kendimiz adına kullanmaya başlamalı ve dünya vatandaşı olmalıyız. Bu fiillerin sonuçlarına bakıldığında ise kültürümüzün gittikçe yok olmaya başladığı ve geleneklerimizden uzaklaşmaya başladığımız görülecektir. Ayrıca kendimize uyarlamadan alacağımız olan olgular da toplumumuz adına olumsuz etkilere sebep olabilecektir.

Şüpheliler tarafından baktığımızda ise kendi benliğimizi tamamen korumalı ve kendimizi dünyaya kapatmalıyız. Bize gerekenleri hayati olmadığı sürece diğer yerlerden almamalı ve kullanmamalıyız. Bu şekilde binlerce yıllık gelenek göreneklerimiz koruyabilir ve kendimiz olmaya devam edebiliriz. Günün takip edemeyen devletlerin yok olmaya mahkûm olduğu gerçeği hiçbir zaman değişmeyeceği gibi kendimizi dünyaya ve yeniliklere açmalıyız.

Dönüşümcü bakış açısına geldiğimizde ise dünyaya açık olmakla birlikte içimize kapanık olmanın yollarına bakılmıştır. Küreselleşmenin kültür ve değerlerde oluşturduğu etki “Fortnite vaka analizi” ile incelenmiştir.

“Fortnite Vaka Analizi”

Teknolojinin kültürel pazarlamadaki önemi yakın zamanda “Fortnite” oyunu ile deneyimlenmiştir. Epic Games ve People Can Fly tarafından geliştirilen sanal ve çevrimiçi hayatta kalma oyunu olan “Fortnite”ın 200 milyon aktif oyuncusu bulunmaktadır. “Fortnite”da kültürel öğemiz olan “Hacıvat” karakteri kostüm olarak eklenmiş ve uluslararası alanda bilinirliği gözle görülür derecede artmıştır. “Google Trends” verilerine bakıldığında “Hacıvat” terimi kostümün yayınladığı tarih zirveye çıkmıştır.

Artan turizm küreselleşmeyi tetiklemesiyle kültürel değerlerin yayılması amacıyla değerlendirilebilir. Bu aktivitenin iyi örnekleri ise “Universal Studios” ile incelenmiştir.

“Universal Studios Vaka Analizi”

Dünya'nın birçok yerinde kurulmuş olan “Universal Studios” Amerikalı film yapım şirketinin tema parkı olarak geçmektedir. Tema parkı ile insanlara gerçek hayatta olmayan deneyimleri yaşatmaya çalışılırken hayali bir kültür aşılansmaktadır. Farklı ülkelerde görülen tarih ve kültür temalı tema parkların ise kültürel tanıtımda önemli bir rolünün olduğu görülmüştür.

Küreselleşme farklı birçok alanda ülkemizi de etkilemektedir. Küreselleşme ile birlikte tahrip olmaya başlayan dilimiz ancak bireyler olarak bizler tarafından kurtarılabilir. Bunun için özellikle akademik yazılarda kendi dilimize ait kelimeler kullanılmalı ve gündelik yaşantımızda da sürdürülmelidir. Farklı dillerden gelen kelimeler dilimiz için harmanlanarak dilimize aktarılmalı ve dağarcığımız zenginleştirilmelidir. Siyasal anlamdaki dil korunması ülkemizde denenmiş olsa da verimli bir sonuç alınamamıştır. Tabelalardaki yazıların büyük çoğunluğunun Türkçe olması gerekliliği getirilmiş fakat bu kural uygulanamamıştır.

Ekonomimizin zor süreçlerden geçtiği dönemlerde de sıklıkça dile getirilen başka bir dövize geçme ihtimali ele alınmalıdır. Dolar'ın herhangi bir pariteye bağlı olmaması kendi güvenilirliğini azaltmaktadır. Küresel pazardaki ekonomik sınırları yeniden düzeltmek ve kırılabilirliği azaltmak adına yeni finansal imkânlar doğurulmalıdır.

Küreselleşme elbette tarafsız bir şekilde gelişmemektedir ve sonuçları bakımından tamamen olumlu bir olay değildir. Avrupa'nın ve Kuzey Amerika'nın dışında yaşayan birçok insanın gözünde, rahatsız edici derecede Batılılaştırma damgasını taşımaktadır. Küreselleşmenin en göze çarpan kültürel ifadelerinden bazıları (Coca-cola, Mc Donald's, CNN) tamamen Amerikandır. Dev çok uluslu şirketlerin çoğunun merkezi ABD'dedir. Bazılarına göre, küreselleşme, bir avuç kişinin refah yolunda hızla ilerlediği, çoğunluğunun ise sefalet ve umutsuzluk içinde yaşamaya mahkûm olduğu bir kazananlar ve kaybedenler dünyası yaratmıştır.¹⁵

Ayrıca küresel dalga dünya ölçeğinde tek bir “küresel kültür”(Batı orijinli) dayatmaktadır. “Öteki” hemen her açıdan özümsemeye çalışılmakta ve farklılıklar tek bir küresel kültür çatısı altında yok olmaya zorlanmaktadır. Ancak süreçle birlikte yerel kültür ve yerellikler de ön plana çıkmakta, küresele karşı yerel kutsanmaktadır. Bu durum bazı açılardan radikalleşme eğilimi de göstererek küresel açıdan olduğu kadar ulusal açıdan da tehlikeli hale gelmektedir.¹⁶

Küreselleşmenin getirdiği değişim ve dönüşüm sürecinden ulus-devletlerin de payını alması kaçınılmazdır. Ancak bu durumu, ulus-devletin sonunun geldiğini ilan ederek lanse etmek de yanlış bir tutum olacaktır. Küreselleşmenin etkisiyle Türkiye de kendini 1980'lerle beraber, bu kaçınılmaz değişim ve dönüşüm süreci içinde bulmuştur. 24 Ocak 1980'de alınan radikal kararlarla, 1980'lere kadar devletçi ve ithal ikameci bir ekonomi politikası güden Türkiye, artık küresel sisteme eklenme sürecine girmiştir. Ancak bu dönemden sonraki gelişmeler pek iç açıcı olmamış, ülke ardı ardına ekonomik krizlere sahne olmuştur. Küreselleşme sürecinde daha doğru politikalar üretilmelidir. Genel olarak tüm dünya

¹⁵ Anthony Giddens, “Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Şekillendiriyor? Alfa Yayınları, (2000), s.26,27

¹⁶ Sarıyıldız, “Küreselleşme Sürecinin Ulus-Devlet Üzerine Etkileri Ve Türkiye”, s. 102.

devletlerinin, özelde de Türkiye'nin ulus devlet yapısını en etkin, en doğru şekilde kullanarak politikalarını şekillendirmeleri gerekmektedir.¹⁷

Küreselleşmenin devlet açısından kazançlı olup olmadığı siyasal ve akademik alanlarda tartışılmaktadır. Devam eden faaliyetlerin devletleri nasıl etkileyeceği ilerleyen süreçlerde görülecektir.

Kaynakça

Akbulut, Müge, “Küreselleşme: Bilgi Ekonomisinin Temel Özellikleri” Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Ankara.

Giddens, Anthony, Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Şekillendiriyor?, Çev: Osman Akınhay, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000

Hablemitoğlu, Songül, Küreselleşme: Düşlerden Gerçeklere, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004

Hayaloğlu, Pınar, “Kırılgan Beşli Ülkelerinde Finansal Gelişme Ve Ekonomi k Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi” Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 11, Yıl 11, Sayı 1, 2015

http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etekileri

Sarıyıldız, Ozan. (2008) “Küreselleşme Sürecinin Ulus-Devlet Üzerine Etkileri Ve Türkiye” T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Konya

Ülman, Burak. “Uzun Süreçte Küreselleşme: Bir Sihirli Kavramı Tarihteki Yerine Koyma Meselesi”, 15.02.2008

¹⁷ Sarıyıldız, “Küreselleşme Sürecinin Ulus-Devlet Üzerine Etkileri Ve Türkiye”, s. 129.

RÖPORTAJLAR

MARDİN'DEN GELEN BİR AİLENİN GÖÇ HİKÂYESİ; ZEHRA SEKİZKARDEŞ'İN
DEDESİYLE RÖPORTAJI

DEDEM'LE RÖPORTAJ

Zehra Sekizkardeş*

+Kaç yaşındasın dede?

-84 bitti. 85'ten gün alıyorum. 1 Ocak 1935 doğumluyum.

+Annen baban nereli, nasıl tanışmışlar?

-Annem Diyarbakırlı, dedem Musul'dan gelmiş. Annemin ilk eşi ölünce eşinin kardeşi (babam) annemi kuma olarak almış.

+Nerede doğdun büyüdün?

-Merkez

+Çocukluğuna dair neler hatırlıyorsun, oyunlar, annen, baban vs.?

-Okumadım. Geçim için 8 yaşında çalışmaya başladım. Okul çıkışlarında bisküvi satardım.

+Üzülüyor muydun?

-Üzülmez miyim? Amcamın kızı okuldan çıkardı, ben onlara bisküvi satardım.

+Kaç kardeştiniz?

-10 kardeşlik

+Sekizkardeş soyadı nasıl konmuş?

-Dedem Kasım'ın sekiz erkek çocuğu varmış. Bana soruyorlar "E kızları saymamışlar mı?" diye. Öyle değil hiç kız çocuğu yokmuş.

+Mardin'den neden ayrıldın?

-İlk seneler Mardin iyiydi. Her gün sekiz kilo badem şekeri satardım. Sonra gayrimüslimler İstanbul'a göçünce satışlar düştü. Şehirli azaldı, yeni gelen köylüler almadı. 1970'lere kadar azaldı.

+İstanbul'a nasıl gittiniz, gittiğinizde nerede konakladınız?

-Dört çocukla toplam altı kişi Diyarbakır'dan Haydarpaşa'ya kadar trenle 48 saatte geldik. Aksaray'a (Fatih) yerleştik. 2 hafta dükkanda yattık. Sonra dükkanın karşısından ev kiraladık, kira elli liraydı.

+Mardin'de insanlar geçimini neyle sağlardı?

-Demirciler, marangozlar, ayakkabıcılar (takunya, yemeni) olan çarşılar vardı. Bakırcılar çarşısı vardı. Güneydoğu'da pazarlar kurulurdu, satıcılar dolaşarak (halı vs.) satardı.

+Farklı kültürlerle (komşuluk gibi) ilişkiler nasıldı? Mardin'de Süryani, Kürt, Türk arkadaşların var mıydı? Kendini nasıl tanımlıyorsun?

-Kiracı olduğum evde engelli Hristiyan bir komşum vardı ona yardım ederdim. Kar yağdığında temizlerdim. Esnaftım müşteri olan herkesle arkadaşım, Mardin küçüktü. Benim anadilim Arapça'dır ama Türk vatandaşıyım.

+Okulu nasıl okudun?

-1955'te Yeşilköy Gece Okulu'nda okumayı öğrenip ilkökul diploması aldım. 1956'da ehliyet aldım. Askerde Alibaba Okulu vardı, gitmedim kendim öğrendim. Gazete okurdum, yazamazdım. 55 yaşında rahmetliden (eşi) Kur'an okumayı öğrendim. O benim hocam.

+49 yıldır İstanbul'da yaşıyorsun. Mardin'i özleyiyor musun?

-Ne kadar olsa memleketimdir, özleyorum tabii. 4000 senelik tarihi var, eski şehirdir. Yeni yol mezarlığının alt tarafında (Şeyh Salih) tünel var (doğal, "İnsan nasıl yapsın?" diyor.) kalenin arkasına çıkıyor.

+Askerliğini nerede, ne zaman yaptın?

-1956'da. Kütahya'da üç buçuk ay eğitim, sonra Eskişehir'de Tayyare Fabrikası'nda yirmi ay bakım işi yaptık. 1958'de terhis olduktan dokuz ay sonra da evlendim.

+Nasıl tanıştınız babaannemle?

-Amcamın kızı, çok görüşmezdik. Onun abisi benim kardeşimle evlendikten sonra görüşmeye başladık.

+Ne işle meşguldün? Nasıl başlamış?

-Babam ve şekerçi gayrimüslim arkadaşı (İlyas Hanne) ortak olup şekerçi dükkanı açtı. İmalatı babamın arkadaşı yapar, babam satardı. Dükkan ağabeyime kaldı. Ben 14 yaşındayken Kemal ile ortak olup dükkan açtık. 2 yıl sonra Kemal Almanya'ya gitti. Biz abimle kura çektik dükkanları bölüşmek için, Kemal'in dükkanı (Lale Tatlı Evi) bana kaldı. İstanbul'a gelince de adı Sekizkardeşler oldu. Abimle ayrıldıktan sonra da Merhaba.

+Mardin'de eviniz nasıldı?

-14-15 tane ev değiştirdik, fazla eşyamız yoktu. Evler taşandı, Mardin evleri. Yerde, döşek üstünde yatardık. Yazın dam varsa damda yatardık. Yatağın etrafına da tülbent sarardık ki komşu görmesin.

Esnaf arkadaşlarıyla fotoğraf, sol alt köşede dedem. Arkadaşları leblebici, pastacı, bakkaliye imiş. "Biri İzmir, biri İstanbul, biri Almanya'ya gitti, şimdi hepsi öldü" diyor.

Askerlikten 17 ay sonra Mardin'e ziyaretinde çektiği fotoğraf.

15 yaşındayken, ilk fotoğrafı (fotoğrafçıda).

Yeğeni ile fotoğraf
15 yaşında

Ortakları Kemal'in dükkan önünde fotoğrafı.

Dükkanın fotoğrafı ve dedem. Sol altta sigaralar, arkada şekerler, kuruyemişler, önde kendi imalatı badem şekerleri. (Tezgah yarım metre yüksekti, giriş yoktu, üstünden atlayarak girerdik.)

Bayram tebrik kartı yaptırmış eş dost için.
1957

1950'de, aldığı ilk saat. İsveç malı, krom kullanılmış. Tansa marka, içinde yedi tane kırmızı taş varmış. Kurmalı bir saat. 50 liraya taksitle aldım, diyor.

Babasının atı, ağabeyi Muhsin (1920 doğumlu) üstünde. At 500 liraya satılmış, yavrusu koşu atı olmuş. Badem şekerleriyle, ezmesiyle beslerlermiş. Bir keresinde Edip (akraba) damdan düşünce haber vermiş. Adı Sabiha/Huceyre imiş.

Dedem, 20'li yaşlarında (fotoğrafıda).

Başında kefiye ve agel.

Dedem gençlik zamanından bir fotoğrafıyla

Dedemin babasının (Tevfik) ilk eşi ve ondan çocuklarıyla fotoğrafı (1939). İlk eşinin adı Hündikar, babası ensarlardan Şeyh ElĠani imiş.

Dedem ve babaannem, düğün fotoğrafı (1959)

**İSTİKLAL HARBİ
KAHRAMANLARIMIZDAN KAZIM
KARABEKİR'İN KIZI TİMSAL
KARABEKİRİ'LE RÖPORTAJ**

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Ocak 2019 tarihinden itibaren düzenlediği ve lise öğrencileriyle beraber gerçekleştirdiği *Anadolu Tarih ve Kültür Birliği Buluşmaları*'nin Mart 2019 tarihinden itibaren konusu *100. Yılında Milli Mücadele* oldu. Bu bağlamda Nisan 2019'da Milli Mücadele'nin en önemli merkezlerinden biri olan Sivas'ta bir çalıştay yapılması kararlaştırıldı. Gerek Milli Mücadele'nin 100. Yılı gerekse Sivas'ta yapılması kararlaştırılan çalıştay üzerine *Tarih ve İstanbul Kulübü* olarak, 12 Nisan 2019'da, Erenköy'deki Kazım Karabekir Müzesi'ni ziyaret ettik ve Kazım Karabekir'in kızı Timsal Karabekir Hanımefendi'yle bir röportaj gerçekleştirdik. Büyük bir memnuniyet ve sevgiyle bizleri kucaklayan Timsal Karabekir, bizlere Milli Mücadele'yi ve Kazım Karabekir'i anlattı.

Şimdi sizlere Timsal Karabekir Hanımefendi'yle gerçekleştirdiğimiz röportajı takdim ediyoruz.¹

Bize babanız Kazım Karabekir'in nasıl bir çocukluk, gençlik hayatı olduğunu anlatabilir misiniz?

Babası, yani dedem, 15 yaşında Kırım Harbi'ne gönüllü katılıyor. Geri döndüğünde alaylı olarak orduda kalıyor, sonrasında Jandarma subaylığına kadar yükselecektir. Jandarma generali olarak doğuya gittiği zaman Kazım Karabekir de onunla beraber gidiyor. Bu sayede hem doğudaki insanları hem de yerleri çok iyi tanıyor. Ondan sonra babası Kazım Karabekir ile beraber evvela Van'a gidiyor; çünkü bir şayia çıkmış, Rusya'dan bir grup Ermeni geliyor diye. Padişah babasını alaybeyi olarak gönderiyor, Kazım Karabekir de o sıralarda 3-4 yaşlarında. Büyük abisi okula başlarken onu da gönderiyorlar, evlatlar amir alayında eğitime başlarken cüz keseleri var, her çocuğa almıyor bunlardan. Ama küçük Kazım'a almamışlar. Hatta fesini top edip öğretmene atıyor, bana niye alınmadı diye. Van'da Ermenilerle pek sıkıntı yaşamıyorlar, aşçıları Ermeni arkadaşları Ermeni.

Daha sonra aile Mekke'ye gidiyor, Kabe'yi nasıl tavaf ettiğini anlatıyor kitaplarında. Çok iyi Arapçası var o dönemlerde. Hatta diyor ki: "Babama Arapça tercüme edebilecek kadar iyi biliyordum.". Fakat kendisi 11 yaşındayken Mekke'de Kolera salgınında babası ölüyor ve baba ölünce aile İstanbul'a geri geliyor. Bundan sonra Kazım Karabekir'in askerlik hayatı şekillenmeye başlıyor: Fatih Askeri Rüştiyesi, Kuleli Askeri Lisesi. Askeri lise yıllarında Kars'ı Ruslar'dan kurtarmayı kafasına koyuyor. Daha lise ikideyken hayal ediyor ve Allah ona iki defa nasip ediyor. O sırada harp akademisinde Mustafa Kemal'le arkadaşlıkları oluyor. Ali Fuat

¹ Bu röportaj metni, *Silüet* ekibi tarafından deşifre edilip kısaltılmıştır. Ekipte yer alanlar; Ahmet Arif Nebioğlu, Ahmet Furkan Kartal, Behram Ulukır,

Mehmet Esad Can, Mehmet Esad İlçe, Muhammed Efdal Kaplan'a ayrıca teşekkür ederiz.

Paşa ile akrabalığı da var. İsmet Paşa ile çok yakın arkadaşlar. Böyle ilahi bir kadro ki daha sonra vatanı kurtaracak. Küçük yaşlarından beri birbirlerini tanıyorlar. Okulunu bitiren evlatların hepsi okuldan çıktıkları gibi savaşların içinde buluyorlar kendilerini. Kazım Karabekir kolağası olarak Bulgar çetelerin isyanlarını bastırıyor. O sıralarda 31 Mart Vak'ası oluyor. Mahmut Şevket Paşa'nın iki kurmayı: Kazım Karabekir ve İsmet Paşa.

Neden babanızın gençlik yıllarından bahsederken ondan Kazım Karabekir olarak bahsediyorsunuz? Karabekir adı Soyadı Kanunu'ndan sonra kullanılmadı mı?

Neden Kazım Karabekir diyorum? Çünkü Kazım Karabekir, soyadı kanunundan çok önce aile lakabı olan Karabekir'i nüfus kâğıdına kaydettim diyor... Kazım Karabekir'in o zamanlarda bir soyadı var.

Babanızın I. Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun işgaline karşı ilk tepkisi ne oldu?

Mondros Ateşkesi imzalandıktan sonra başkente çağrılır. Karabekir, Batum'dan gemiye binerek geri dönecek , “Gemiye binerken buralarda bulduğum hafif Japon toplarını geminin şaftına yükledim, Trabzon'a bıraktım.” der. Bir Milli Mücadele fikri var ki, Anadolu silahlanmaya başlıyor. Bu Japon topları için de “Mustafa Kemal'e ilk hediyemdir.”, der.

Deniz yoluyla Kazım Karabekir boğazdan girdiği zaman manzara bu. Mağrur tavır ile yabancı zırhlılar padişahın sarayına çevirmişler toplarını. Çok büyük bir ızdırabını dile getiriyor: “Tarabya önlerinde bir İngiliz zabıt Türk zabıtine emir veriyordu: “Türk'ün bayrağına indir yerine İngiliz bayrağını çekeceksin.” Hayatımda hiç bu kadar acı çekmemiştim. O zaman bir yemin ettim. Tek dağ başı mezar oluncaya kadar çarpışacağım. Bu yemini ettikten sonra artık bunlar bostan korkuluğu niteliğindedir.”

İstanbul'da bulunduğu sıralarda ne yapmıştır? Mustafa Kemal Paşa ve diğer Milli Mücadelecilerle bir planı var mıydı, işgallere karşı?

Karabekir diyor ki: "1918 Kasım ayında İstanbul'a geldiğimde Harbiye Nazırı Abdullah Paşa'ya çıktım. Paşam doğuda Ermeniler'in yaptıklarını anlatan vesikalar gönderdim, bunları neden bastırmadın? İleride Ermeniler bunların tersleri ile Türkleri suçlayacaklar.” Abdullah Paşa diyor ki: “Bunlardan haberim yok.” Kazım, kendisi bir risale olarak Osmanlıca bastırıyor, ecneblerin de ne olduğunu bilmesi için Fransızca da bastırıyor. Devletin bütçesi yok. Kendi imkânları ile bastırıyor. Daha sonra Genelkurmay bu risaleleri Ermeni mezalimi için kullanıyor.

(Bir fotoğraf göstererek) Şimdi Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evindeyiz. Paşa ameliyat geçirmiş hasta yatıyor. Kazım Karabekir kendisini ziyarete gider ve der ki: “Paşam İstanbul'da kalmakla hiçbir şey elde edemeyiz. Kurtuluş anahtarı doğudadır doğuya gelin. Ben 15.Kolordu'nun başında Erzurum'a gidiyorum, sizi tüm ordumla destekleyeceğim. Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı: “İyi olur olmaz size mülaki olacağım.” Vedalaştıktan sonra Gülcemal vapuru ile Trabzon'a kadar gidecek ki

Erzurum'a geçebilsin. Trabzon'da çok büyük bir miting tertip edilir ve o mitingde Karabekir: “Ben buraları hülyalı kapılara vermeye değil, vatanımda gözü olanın gözünü oymaya geldim” der.

Amasya Genelgesi'nden sonra İstanbul hükümeti Mustafa Kemal'i İstanbul'a çağırmış, Mustafa Kemal Paşa askerlikten istifa ettikten sonra da tutuklanma emrini çıkartmıştı. Bu hayati anlarda Kazım Karabekir'in Milli Mücadele'ye katkısı ne olmuştur?

Mustafa Kemal Paşa Erzurum'da bugün Atatürk Evi olarak bilinen evde kalmaktadır. O anda yaveri koşarak içeri geliyor: “Kazım Karabekir bir bölük askeriyle gelmekte.” Anılarında Rauf Orbay “Mustafa Kemal bir anda sarardı”, diye yazar. “Her şey buraya kadarmış. Milli Mücadele başlamadan bitecek”, diyor. Kazım Paşa emri almış onu tutuklayacak. Kapı açılır, içeri Kazım Karabekir girer, sivil olan Mustafa Kemal Paşa'nın karşısında sert bir asker selamı çakar. “Paşam dün olduğu gibi, bugün de tüm kolordumla emrinizdeyim. Sizi koruması için bir bölük süvari bir de araba getirdim.” İki dava arkadaşı gözleri yaşlı kucaklaşırlar. İşte o gün bu konakta İstiklal Harbi başlamış kazanılmıştır. İşte o gün bu konakta Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri atılmıştır. O konakta Mustafa Kemal, Atatürk olmuştur. O yüce insanı destekleyen bir 15. Kolordu var. 15. Kolordu'nun önemi şudur: Osmanlı'nın

bütün orduları dağıtılmış, bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün silahları toplatılmış. Silahını teslim etmeyen, askeri terhis etmeyen tek gücümüz Kazım Karabekir'in 15. Kolordusu Mustafa Kemal Paşamızı desteklemekte. Erzurum Kongresi'nin bütün altyapısını Kazım Karabekir hazırlıyor. Kazım Karabekir'i Erzurum Kongresi'nde bilfiil göremezsiniz. Çünkü kongre sivil bir kongre. Kazım Karabekir bir asker ama altyapısını Kazım Karabekir hazırlıyor. Mustafa Kemal'i Erzurumlular'a tanıtıyor, onun başkan olmasını sağlıyor.

Peki! Kazım Karabekir'in yetimleri? Bu çocukların hikâyesi nedir?

“Yetimler babası” derler, Kazım Karabekir'e. Bu çocuklar analar babalar şehit edilmiş, sokaklarda ot yok, ocak yok ölüme terkedilmiş bu çocuklar. 6000 evlat, 4000 erkek, 2000'den fazla kız evlat ve Kazım Karabekir himayesine alıyor, kolordusunun himayesine. O günün şartlarında bu da bir hakikaten mucize gibi bir olaydır. Yok, hiçbir şey yok, yiyecek yok, giyecek yok, hiçbir şey yokken bu çocukları kolordusunun himayesinde “**Gürbüzler Ordusu**” olarak yetiştiriyor. Şimdi biz de vakıf olarak babamızın yolundayız; ama “ne yapabiliyoruz?”, babası olmayan çocuklarımıza öncelik tanıyarak, ihtiyacı olan, sadece hesap numarasını biliyoruz, aydan aya şu kadar para gönderebiliyoruz. Ama babam onları teker teker yetiştirmiş, kendinde olan bütün cevheri onlara vermiş, yalan söylemeyeceksin... “**Çocuklarım**” diye öğütler yazmış. “**Çocuklarıma Öğütler**” diye ve içlerinde, yani siz nasıl bugün üniversite sınavlarına seçildiniz seçiliyorsunuz, o onu o zaman sen asker olursun diye bir gruba almış, sen sıhhiyeci olursun... Bu çocukların her biri vatana faydalı evlat olarak yetişmişler. Bugün dahi artık onlardan hayatta kalan yok. Bazılarıyla tanıştım ama onların kız evlatları, yani kız evlatlarının evlatları bana

teyze derler, erkek evlatlarının evlatlarını hala derler, hatta Erzurum'a falan gittiğimiz zaman çok büyük bir aile olduk biz. Sarıkamış'ta Rusların yaptıkları o şeyler var ya çok sağlam binalar, hâlâ da vardır onlar, bu binaları hem dersane hem yatakhane olarak kullanıyor ve “Sarıkamış’ı bir çocuk kasabası haline getirdim.” diyor. Daha kundakta bebeleri de var, burada resmi olmayanlar da var. Diyor ki anılarında “Evimi çocukların kreşine yakın bir yere taşıdım. Sabah göreve gitmeden evlatlarımı göreyim, akşam görevden döndüğüm zaman evlatlarımı göreyim.” Daha o zaman kendi baba değil yani evlat nedir bilmeyen bir insan.

Gürbüzler Ordusu’nda Ermeni çocuklar da var mı?

Bu fotoğraflarda Ermeni çocuklar yok. Ortada kimsesiz kalmış Ermeni çocuklar da var. Çünkü savaşmış iki toplumun geri kalan çocukları da var. O çocuklar için de diyor ki: “Hangi milletin evladı olursa olsun çocuk kutsaldır.” Dolayısıyla o çocuklara da sahip çıkıyor. Fakat bir araya almıyor... O gürbüzler ordusunda Ermeni çocuk yok. Bir araya katmıyor çünkü o çocukları. Hatta insancıl bir boyutta, hem diyor madem savaşmış düşmanlık devam etmesin, eğer Ermeni’yse de dilini dinini bilerek yetişsin. Asimile etmek de istemiyor. İçeride bir resim var gördünüz mü bilmem. O Ermeni çocukların yaptığı bir resim bu. Karakalem bir resim ve altında yetimler babası Kazım Karabekir, Trabzon Ermeni yetimleri tarafından... Yani bize yapıştırılmaya çalışılan iğrenç sözde soykırım yalanına Ermeni çocuklarının tokat gibi bir cevabıdır, bu. Eğer bir soykırım yapmış olsaydık, ortada yetim kalmazdı ki. Soykırıma yetimden başlarsın. Çocuktan başlayacaksın. Dolayısıyla bu, tokat gibi bir cevaptır.

Timsal Hanım, o sırada bir fotoğraf gösterir ve ..

Bu da beni hep düşündüren bir resim. Arkasında el yazısıyla diyor ki: Sarıkamış Bebek Gölü... Çok gittim Sarıkamış’a, hani Kars’ta Çıldır Gölü falan var ya! Sarıkamış’ta bir Bebek Vadisi var. Büyük bir vadi, askeriyenin olduğu yerde. Sonra soruşturdum. Dediler ki, “Vardı. Kazım Karabekir, Bardakkıran Akarsuyu’yla Çay Akarsuyu’nu birleştirdi ve yapay bir göl yaptı. Evlatlarının suyla tanışmasını istedi.” Şimdi orada kürek yarışları, yüzme vs., yani evlatları suyla tanıştırıyor. Bak o ileride gördüğün kilise, daha sonra şimdi Kazım Karabekir Camii’dir o, kilise kuleleri ve çanları söküldü. Ama işte burası Bebek gölü. Kız evlatlar Bebek Gölü’nde ve Ağaç Bayramı. Sarıkamış’taki, bugün de gördüğün, koca koca çınarlar o gün dikilen ağaçlardır. Üç bayram üzerinde çok duruyor. *Beden Eğitimi Bayramı, Ağaç Bayramı, ille Kitap Bayramı. Kitap Bayramı* için diyor ki: “‘Beşikten mezara kadar ilim’, diyen bir peygamberin ümmeti isek, onun doğduğu günü *Kitap Bayramı* olarak ilan edelim, birbirimize kitaplar hediye edelim.” İzmir İktisat Kongresi’nin birkaç maddesinde bu geçiyor. Birkaç yıl da uygulanıyor. Daha sonra vazgeçilmiş. Bir sahne kuruyor, adını *İbret Sahnesi* koyuyor. O günün Erzurum’unda, Erzincan’ında tiyatro desek kimse gitmeyecek. Ama o günün o şartlarında hanımlar ve beyler gidip beraber bunu izleyebiliyorlar, yani bugün bile bazı şeyde yoktur. Kendi yazdığı eserleri halka oynuyor kendi evlatları. Mesela bir tanesi, hani burada yok ama; rüya görüyor genç delikanlı, işte Zeynep’i onu bekliyor falan. Bu rüyasında askerden kaçmaya niyetleniyor. O şerefli Türk kızı bayrağı eline alıyor, ‘sen kaçarsan ben varım’, diyor... Çünkü zannetme ki herkes ‘ben vatani kurtaracağım’, diye silahını almış. İçinden kaçmak isteyenler de olabiliyor. Dolayısıyla onlara da bir mesaj vermeye çalışıyor. *Gemiciler, Hastaysan Doktora Git, Üfürükçüde Ne İşin Var?, Denge*

Hareketleri, İzciler ve Türk Yılmaz, Türk Yılmaz Marşı. O çocukların sesinde size dinletebiliriz de içerde. Ne kuvvetli olursan ol, senden zayıf iki kişi bir olursa seni yener. “Birlikten kuvvet doğar.” diyor. Yani tek yürek, tek bilek, vatana sahip çıkılacak.

Son olarak bir şeyi merak ediyoruz: Sizin ve ablalarınızın ismini babanız mı koydu? Neden acaba Hayat, Emel ve Timsal?

1927 yılında ilk kız evladı olunca birden bir şaşırıyor, ne isim koyacağım. O sırada tabii bilmiyor evladınız ikiz ya da kız erkek olacağını. Bizden önceki çocuklarına bir marş yazıyor; *Sanayi Marşı*. Şöyle bitiyor; **İşte hayat, işte emel, vatan için sağlam temel.** Buna dayanarak kızlarının adına da *Hayat* ve *Emel* koyuyor. Aradan bir 14 yıl geçecek, hiç yüzüme vurmadılar ama oğlumuz olsun diye (Karşılıklı gülüşmeler). Eğer erkek olsaymışım ismim hazır, işte hayat işte emel, vatan için sağlam... *Temel* oluyormuş. (Karşılıklı gülüşmeler). Ama Temel olmayınca zor bir isim koymuş, beni temsil etsin, timsalim olsun, diye.

Bu röportaj için Timsal Karabekir Hanımefendi'ye teşekkür ederiz.

TARİH VE İSTANBUL KULÜBÜ EKİBİ

Timsal KARABEKİR

ANADOLU
TARİH VE KÜLTÜR
BİRLİĞİ

BULUŞMALARI

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın saye-i himayelerinde Bakan Yardımcısı Prof. Dr. A. Haluk Dursun'un başkanlığında Türk Tarih Kurumu, Ocak 2019'da, *Çanakkale Ruhu* şiarıyla, fitili Çanakkale'de ateşlenen *Anadolu Tarih ve Kültür Birliği* platformunu kurdu. Bu platformda TTK, Türkiye'nin önde gelen okullarının lise öğrencilerini öğretmen, akademisyen ve bürokratlarla buluşturarak "yeniden milli kültür hareketi"ni başlatmayı amaçladı. Önce Çanakkale, ardından Mardin'de şekillenen bu platform, Samsun'dan başlayarak *100. Yılında Milli Mücadele* konulu sunumlarla mekânları buluşturdu. Bir başka deyişle tarihi, mekânsal ilişkiler üzerinden; yerinden icra etmeyi hedefledi. Milli Mücadele'nin yürütüldüğü coğrafyayı adeta karış karış gezen öğrenciler, bir yandan milli mücadele ruhuna diğer yandan da bu ruhun mekândaki derinliğine vakıf olma imkânı buldular. Samsun, Amasya, Erzurum, İstanbul, Ankara'da çalıştaylara katılan ve bu şehirleri gezen öğrencilerin bir sonraki adımı, bu tarih ve kültür birlikteliğinin mayalandığı Anadolu ve hatta Rumeli coğrafyasını gezerek kendi tarihiyle buluşmaktı. Bu çerçevede Van-Ahlat'a giden gençler platformun mimarı olan Prof. Dr. A. Haluk Dursun hocanın elim bir kaza sonucu hayatını kaybetmesinden sonra dahi çalışmalarına devam etti. Zira bu platform artık milli kültürün yeniden inşasında önemli bir araçtı. 19 Ağustos 2019'da Van'a giderken geçirdiği bir trafik kazası sonucu hayatını kaybeden Haluk Hoca'nın ardından, Kars'ta yapılan çalıştayda arkadaşlarımız ve hocanın yakın arkadaşları anma programı gerçekleştirdi. Eylül ayında yurtdışı programlarına başlayan *Anadolu Tarih ve Kültür Birliği*

ekibi ilk yurtdışı programını Rumeli'ye yani Makedonya'ya yaptı. Osmanlı Devleti'nin yeşerdiği coğrafyayı gezen gençlerimiz daha sonra İstanbul Erkek Lisesi'nin mihmandarlığında, üçüncü İstanbul Buluşması'nda, bir araya geldi. Buluşmaların bir sonraki durağı ise, Kıbrıs olarak belirlendi.

Bizler *Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi* olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve TTK çatısı altında düzenlenen *Anadolu Tarih ve Kültür Birliği* buluşmalarında en baştan itibaren yer aldık. Tarih öğretmenlerimizden Dr. Sema Küçükalioğlu Özkılıç'ın rehberliğinde Çanakkale'de (3-5 Ocak 2019) Arif Kıracı; Mardin'de (15-17 Şubat 2019) Muhammed Efdal Kaplan ve Zeynep Sena Uzunboy; Samsun-Amasya'da (15-17 Mart 2019) Mehmet Oğuzhan Kaya ve Zeynep Sena Uzunboy okulumuzu temsil etti.

Arkadaşlarımız diğer çalıştaylara bireysel olarak katılım sağladılar.

Bu çerçevede Sivas Buluşması'nda (12-14 Nisan 2019) Ahmet Emre Safsoy, Asude Karadeniz, Berna Elif Aktolga, Mehmet Oğuzhan Kaya, Muhammed Efdal

Kaplan, Sümeyye Hilal Yıldız, Tuba Gök ve Zeynep Sena Uzunboy; Erzurum Buluşması'nda (26-28 Nisan 2019) Mehmet

Oğuzhan Kaya, Muhammed Efdal Kaplan ve Zeynep Sena Uzunboy; İstanbul Eski Harbiye Nezareti Buluşması (16 Mayıs 2019) ile Topkapı Sarayı Buluşması'na (1 Mayıs 2019) Muhammed Efdal Kaplan; Ankara Buluşması'na (24-25 Mayıs 2019) Berna Elif Aktolga ve Muhammed Efdal Kaplan; Van-Ahlat (12-14 Temmuz 2019), Kars (31 Ağustos-2 Eylül 2019), Kuzey Makedonya (27-29 Eylül 2019) ve İstanbul Erkek Lisesi'ndeki İstanbul Buluşmaları'na Mehmet Oğuzhan Kaya, Muhammed Efdal Kaplan ve Zeynep Sena Uzunboy okulumuzu temsilen katıldılar. Birbirinden farklı konular ve sunumlarla arkadaşlarımız bir yanda tarih-mekân ilişkisini kurarken; diğer yanda da günümüz iletişim becerileriyle kendilerini geliştirme imkânı buldular.

Tarih ve İstanbul Kulübü ve *Silüet* dergisi ekibi olarak biz gençlerde tarih bilinci oluşturarak olayların mekân ve zamandan beri düşünülmemesi gerektiği idrakini yansıtan *Anadolu Tarih ve Kültür Birliği* platformunun düzenlenmesinde emeği geçen herkese şükranlarımızı sunuyoruz.

TARİH VE İSTANBUL KULÜBÜ SİLÜET DERGİ EKİBİ

MİLLİ MÜCADELE'DE ANADOLU İNSANININ ROLÜ VE ANADOLU HALKI İLE ANKARA HÜKÜMETİNİN İLİŞKİSİ

Ahmet Emre Safsoy*

Bir devleti devlet yapan en önemli unsurlardan biri halkıdır. Dolayısıyla Türk Kurtuluş Savaşı söz konusu olduğunda da konuşulması gereken temel faktörlerden biri de onu sırtlanan Anadolu halkıdır. Burada kast edilen Anadolu halkı bölgesel anlamda Anadolu değil, ortak bir amaç uğruna birleşmiş Türk halkıdır. Şüphesiz Anadolu insanının feraseti, vatan sevgisi bizleri bugüne taşıyan bir güç olmuştur. Ancak, 1. Dünya Savaşı'ndan, Milli Mücadele'ye kadar olan dönemde karşıımızdaki Anadolu tablosu incelendiğinde, savaşlardan bitap düşmüş insanlar, eşleri ve çocukları savaştan dönmemiş kadınlar, ağır vergiler altında ezilmiş ve kıtlıkla mücadele eden köylüler görülmektedir. Böyle bir durum içerisindeki insanın tekrardan ne uğruna olursa olsun, varıyla yoğunla son bir kez dahi olsa savaşması beklenemez. General Harbord'un 1919 senesinde Anadolu ziyaretinde tahminine göre Türk köylerini terk eden erkek çocuklarının %80 ila 90'ı geri dönmedi. Bu tablonun ışığında Anadolu halkının Milli Mücadele'nin erken safhasında elini taşın altına koymaya gönüllü olmaması ve olumsuz tutum sergilemesi, hatta ayaklanmalar gerçekleştirmesi yalnızca insan olmalarından

kaynaklıdır. Çünkü savaşlardan bıkmış olan Anadolu insanı da başta Milli Mücadele'nin onlara kayıptan başka bir şey getirmemiş diğer savaşlardan farkını bilmiyordu.

Son tahlilde Anadolu insanına Milli Mücadele'yi sırtlanmayı kabul ettiren durum şüphesiz Ankara hükümetinin ve Cumhuriyetin öncü kadrosunun teşkilat yapısı ve ona verdiği güven olmuştur.

Heath Lowry'nin *Bilinmeyen Türkler* adlı derlemesinde anılarını anlattığı Amerikalı bir gazeteci olan Clearence Streit, 1921 yılında Anadolu'ya bir gezi yapar. Geziden önce kendisine yolların güvensizliği konusunda birçok sakınca anlatılır. Oysa Streit, gözlemlerinde anlatılanların yersiz olduğunu, yollarda nizamı sağlamada halk desteğinin etkin rol aldığını görür.

Kültür Birliği Çalıştayları'ndan Sivas Buluşmalarında sunulmuştur.

*12 A IB Öğrencisi. Bu metin, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenen Anadolu Tarih ve

Ankara hükümeti için Anadolu'daki meşruiyetini kazanmak adına halk desteğini almak daima kritik bir önem arz etmiştir. Ancak son yıllarda çekilen zorluklarla bir başına mücadeleye bırakılan halk ile devlet arasına mesafe girmiş durumdaydı. Anadolu halkı Ankara hükümetiyle geri kazandığı haklarının ve elde ettiği iradesinin bir ürünü olarak bu mesafeyi kaldırıp mücadelede hükümetin yanında mücadele etmiştir. Milli mücadelede başta birliğin sağlanamamasının bir nedeni de, İstanbul hükümetinin son zamanlarında git gide elitist bir yapıya bürünmesi ve hükümet mebuslarının temsil ettikleri insanlardan bihaber olmalarıdır. Yeni meclisin insanların güvenini nasıl kazandığının tipik bir örneği Ceritmüminli Köyü muhtarının Streit'e verdiği röportajda kendini belli etmektedir:

*Eskiden
temsilcilerimiz kim
bilmezdik. Artık bizi
görmeye geliyor ve
fikrimizi soruyorlar.
Onları tanıyoruz.
Onlara güveniyoruz.
İyi bir hükümet. Eğer
kötü olsaydı bizim
suçumuz olurdu;
çünkü mebusları biz
seçtik.*

Bunun yanı sıra, yeni mebusların, klasik bir doğu toplumunun otoriteye sunduğu hürmeti beklemiyor ve göstermiyor oluşu, onu

halka yakınlaştıran başka bir etken olmuştur. Yine Streit'in köylülerden aktardıkların göre, önceleri köye bir müfettiş geleceği zaman önden jandarmalar gelip köylünün elindeki en iyi imkânlarla hazırlık yapmasını sağlardı. Artık ziyarete gelen mebuslar gazeteci Streit gibi sıradan bir ziyaretçi şeklinde karşılanmaya başlanmışlardır. Meclisin Ankara'ya taşınması da benzer şekilde mebusların desteğini aldıkları Anadolu gücünü bir nebze de olsa daha iyi tanınmasını sağlamıştır. Meclisin tatil olduğu dönemlerde temsil ettikleri bölgelere gidip orada insanlarla tanışıp onların sorunlarını dinleme imkânına sahip olmuşlardır.

Bir meclis münazarası sırasında bir mebusun elini kürsüye vurarak sunduğu ifade bu hükümetin Anadolu insanına ve köylüye kendi iradesiyle kendini yönetme hakkını tanıma konusundaki samimiyetini gösterir: "Bir bölgeyle ilgilenen ve esenliğini yürekten dileyenler orada yaşayanlardır, ülkenin diğer ucundan gelen adamlar değil!" Birliği tesis etme yolunda bir devletin üstüne düşen halkıyla bütünleşme, insanın nabzını iyi tutma, insanı dinleme, anlama görevlerini yerine getirmek suretiyle Ankara hükümeti, söz konusu desteği kazanmıştır.

Mücadelenin lideri olarak Mustafa Kemal'in de halkıyla bütünleşmesi, karşılaştığı her çocuk ve yaşlı insanla teker teker konuşması, dertlerini dinlemesi, onlarla temasta bulunması bu insanların devletleriyle liderleri etrafında hedef birliğini kurmasında yapıcı olmuştur. Anadolu insanı Cumhuriyet'in öncü kadrosu ile yıllardır karşı karşıya olduğundan farklı bir siyaset tarzı ile tanışmış ve bu tarzın getirileriyle bugün konuşabildiğimiz bir birlik ile bu mücadelenin üstesinden gelebilmiştir. Zira Milli Mücadele, eşini ve çocuklarını savaşa gönderip, yalnızca birine geri kavuşabilen bir annenin kapısını çalıp, son evladını da feda etmesini; yavrusunun boğazından alıp vatani beslemesini istemektir.

Son olarak, Milli Mücadele ruhunun ışığında bugüne bakıldığında yapılabilecek en bariz çıkarımlar, farklılıkların birer zenginliğe dönüşebileceğidir; Başta genç bireylerde olmak üzere milli değerlerin benimsenmesini olumlu yönde etkilemek adına devlet ve birey arasında ortak dili inşa etmenin ve sorunların ortaklaştırılması gerekliliğinin farkına varmaktır.

1FOTOĞRAFLARLA MİLLİ MÜCADELE

Berna Elif Aktolga*

Saygıdeğer Protokol, kıymetli katılımcılar,

Yapılan araştırmalara göre insan beyni bir görseli saniyenin 10'da 1'ı sürede algılayabiliyorken, 200-250 kelimelik bir metni 60 saniyede okuyabiliyor. Bu durum da giderek hızlanan hayatlarımızda görsellerin öneminin artmasına neden oluyor. Bugün sizlere Milli Mücadeleyi fotoğraflarla anlatmak istememin sebebi o dönemdeki ruhu görsel olarak görebilmemizi sağlamak ve bununla bir dönem algısı yaratmaktır.

Öyleyse şimdi Milli Mücadele fotoğraflara nasıl yansımış hep beraber inceleyelim.

HALK.

Milli Mücadeleyi 'Milli' kılan kahraman.

- Yekvücut olabilme yetisini özünde, damarlarında akan kanda taşıyan o kutlu insanlar

-Mücadelenin gidişatını göstermiş olduğu fedakârlıklarla değiştirmiş olan özveri timsalleri.

- Tek düşüncesi vatani kurtarmak olan ve onun dışındaki hiçbir zorluğu kendine engel tanımayan gerçek vatanseverlik örneği.

12 K.

Bu metin, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği Anadolu Tarih ve Kültür Birliği Çalıştayları'ndan Sivas Buluşmaları'nda takdim edilmiştir.

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE DAĞKÖY VE BİR KADIN FATMA ÇAVUŞ

KADINLAR.

Bedenin koparılamaz parçaları. Gerek sahada gerekse cephe arkasında yer alarak vücudu besleyen kahramanlar.

MURİTA KEMAL HALİDE EDİP ADANAR VE WAFERİ CEVAT ABBAS İGÜZERİ İLE
GERZE İSTASYONUNDA BAĞKÖY MÜLKİTRENİNDE GÜNDE 1922

HALİDE EDİP VE ATATÜRK

NEZAHAT ONBAŞI

ÇOCUKLAR.

Halkın neyi varsa yoksa mücadele uğruna ortaya koyduğunun simgeleri.

ÇOCUK ASKER CEMAL

ÇOCUK ASKER TEVFİK

ORDU.

Kanlarını son damlasına kadar dökmekten bir an için bile şüphe duymayan şanlı askerler.

MİLLİYETÇİ BİRLİKLER ESKİŞEHİR'DE

KONGRELER.

Halkı uyandırmada ve halkın her kesiminden insanları bir araya getirmede çok büyük rol üstlenen o seslenişler.

SİVAS'TA HEYETİ TEMSİLİYE ÜYELERİYLE BİRLİKTE RAUF ORBAY, MUSTAFA KEMAL, ALFRED RÜSTEM

MUSTAFA KEMAL

Halk tarafından benimsenmiş ve davanın varlığını halka hissettirmeyi başarmış o lider. Başarının arkasında yatan o inanç ve azim.

BAŞKOMUTAN TEFTİŞ SIRASINDA

NURETTİN (SAKALLI) İLE BİRLİKTE

ORDUDA MUSTAFA KEMAL

Atan kalbin durmasına müsaade etmeyen ve orduyu bir ve diri tutan o ziyaretler.

FARKLILIKLAR.

Farklı sandığımız o insanlar. Oysa hepimizin aynı çatı altında tek yürekte birleşmesi. Din ve mezhep tanımadan sadece vatan için savaştan o farklılıklarımız.

KÜRT LİDERİ DİYAP AĞA İLE MUSTAFA KEMAL HASAN DEDE (ORTADA) VE ARKADAŞLARI

MECLİS.

Seçilenler, seçtiklerimiz. Bizi anlayanlar, bizi anlatacak olan temsilciler.

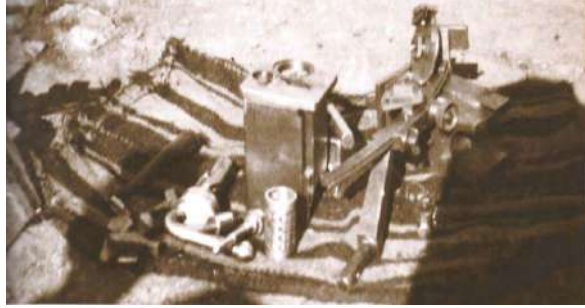

MUSTAFA KEMAL PAŞA BÜYÜK MİLLET MECLİSİNE SESLENİYOR

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ TOPLANTISI

CEPHENİN ARKASINDAKİLER.

Orada olmasa da “BURDAYIZ!” diyen, verilen işi ayırt etmeden üstlenen sahnenin arkasındakiler.

ESKİŞEHİR’DE MİLLİYETÇİLERİN İMAL ETTİĞİ AĞIR SİLAH PARÇALARI

FARKLI BİR GÖZDEN MİLLİ MÜCADELE.

Bir Amerikalı’nın kamerasına takılmayı ve Türkler hakkındaki fikriyatını değiştirmeyi başarabilen o mücadele.

EĞİTİM

Dünü, bugünü ve yarınları şekillendirecek, evrenselliğiyle insanı inşa edecek olan yaşam tarzı. Savaşa rağmen devam eden o eğitimler.

TOPLUM.

Her şeye rağmen yaşamaktan vazgeçmeyer, nefes alan o hayatlar.

KÖY DÜĞÜNÜNDE MÜZİSYENLER VE HALK OYUNU OYNAYANLAR

BİR KÖY DÜĞÜNÜ

VE ZAFER.

Yolu gözlenen, hasretiyle yanıp tutuşulan ve beklemeye değen o kurtuluş.

KURMAY ALBAY HÜSEYİN HÜSNÜ EMİR 6 EKİM 1923'TE BİRLİKLERİ GALATA KÖPRÜSÜ'NDEN GEÇİRİYOR

6 EKİM 1923 GRAND RUE DE PERA

Şimdi gelelim fotoğraflara yansıyan o ruha.

Bizden farkları neydi o fotoğraftakilerin de yekvücut olabilmişlerdi?

Türklüğün özünde yattığını söylediğimiz o duyguyu uyandırmayı başaran bir kişi miydi yahut bir olgu mu? Ya da yaratılan bir farkındalık mı?

Aslına bakarsak o gün insanları bu duruma getiren şey hepsiydi. En önemlisi bireylerde oluşan 'VATAN' bilinciydi diyebiliriz ama. Daha doğrusu 'VATANSIZLIK' kavramının ne demek olduğunu, beraberinde getireceği sonuçları idrak etmeleriydi. İtilaf Devletlerinin şehre girerek işgal hareketini başlatması, halkın 'vatansız' kalmak gibi bir durumla yüz yüze olduğunun habercisiydi.

Başka bir devletin boyunduruğu altına girmek, bağımsızlığı, o milleti millet yapan özgürlüğü kaybetmek demektir kısacası.

Vatanı kaybetmeyi göze almak istemeyen millet, tek beden gibi uyum içerisinde hareket etme arzusuyla yanıp tutuşuyordu artık. Vücuttaki sistemler nasıl tek bir beyne bağlıysa, toplumun da bir beyne, onları yönlendirecek ve gerekli motivasyonu sağlayacak bir başa ihtiyacı vardı yalnızca. Başın bedenle buluşması ve meydanlarda boy göstermesi mücadeleyi milletin kazanmasını sağlamıştı.

Bugün bizi 'Millet' olmaktan alı koyan ne peki? Küreselleşme, kapitalizm, Amerika...

Elbette rolü reddedilemeyecek etmenler bunlar. Ancak, asıl kaçırdığımız nokta, ki bence en mühim olanı, insanı insan olarak kabul etmekte yaşadığımız zorluklar. Sen, ben demeden önce biz diyebilmek. Birleştiğimiz çatının altında herkese aidiyet hissini yaşayabilmesi için imkân sağlamaktır. Kutuplaşmalara, bölünmelere fırsat tanımamaktır. Kucaklamaktır farklı olanı, yeni olanı. Anlayabilmektir, en azından anlamaya çalışmaktır insanın anlattığını.

Bize bu duyguları aşılacak olan bazen bir öğretmen olacak, bazen bir kurum, bazense devletin kendisi. Belki bir müzede görmüş olduğumuz şehit askerin el örmesi yeleştiği olacak, belki de o hitapların gerçekleştiği kongreleri atmosferini canlı olarak hissetmek, yahut büyük babamızdan dinlediğimiz bir mücadele hikayesi, Milli Mücadeleyi daha yakından tanımamız için gençleri bir araya getiren çalıştaylar, konferanslar...

Kimi zamansa acıttığı kadar gerçek olan bir şiir...

Vur beni, öldür beni, koma yollarda beni.
Geçer götürür ana, çocuk, mermisini askercüğün,
Koma yollarda beni, kulun köpeğün olayım.
Bak hele üzerinden ses seda uzaklaşır,
Düşerim gerilere, iyceden iyceden.

Kocabaş yığıldı çamura,
Büyüdü gözleri, büyüdü yürek kadar,
Örtüldü gözleri örtüldü hep.
Kalır mı Mustafa Kemal'in kağnısı, bacım,
Kocabaşın yerine koştu kendini Elifçik,
Yürüdü düşman üstüne, yüceden yüceden.

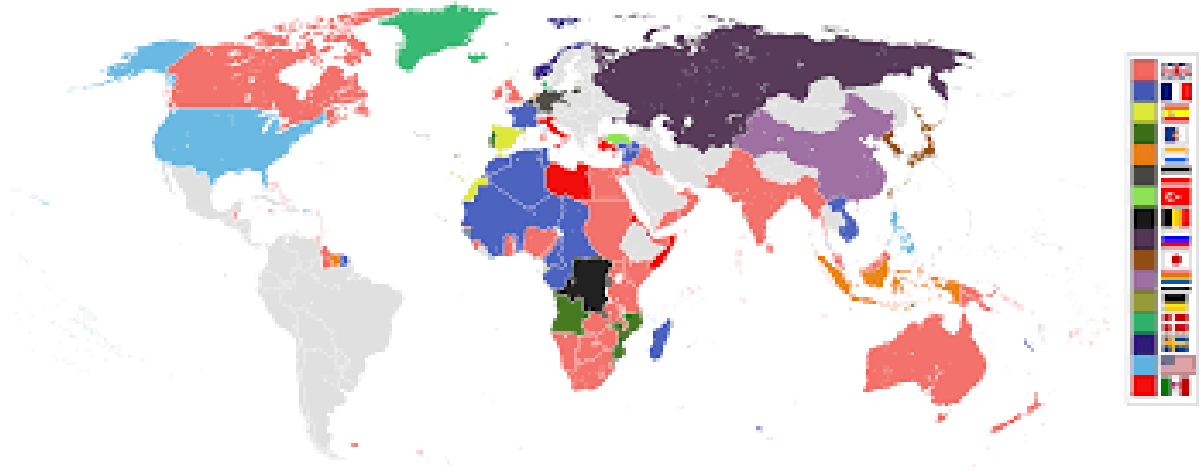
MİLLİ MÜCADELE'NİN SÖMÜRGE TOPLUMLAR İÇİN OYNADIĞI ROL

Mehmet Oğuzhan KAYA*

Kıymetli protokol ve dinleyiciler,

Bugün sizlere milli mücadelemizin sömürge altındaki toplumlar için örneklik rolünü anlatacağım.

Bunu daha iyi anlayabilmemiz için dünyanın o gün içerisinde bulunduğu duruma bakmamız gerekmektedir.

- Emperyalizmin zirveye ulaştığı bu dönemde bağımsızlığını sürdürebilen batı dışı sadece iki toplum mevcuttur; Japonya ve kısmen de olsa Çin
- Hiçbir bağımsız Müslüman devlet bulunmamaktadır.
- Osmanlı coğrafyası Fransız, İngiliz, Yunan ve İtalyanlar tarafından işgal altına alınmış. Başkent İstanbul İşgal altındadır.

Ancak bu tabloyu anlayabildiğimiz vakit milli mücadelenin evrensel anlamdaki önemini idrak edebiliriz. 19.yüzyıl batı sömürgeciliğinin zirveye ulaştığı bir dönemdi. Emperyal güçler sömürgelerin paylaşımı için çatışır hale gelmişlerdi. 1.Dünya savaşı bu hesaplaşmanın sonucu olarak ortaya çıktı. Savaş sonucunda mağlup devletlere çok ağır şartlar içeren antlaşmalar dikte edildi, toprakları işgal edildi.

Batının hasta adam olarak gördüğü Osmanlı'da bu devletlerden biriydi. Başkenti olan İstanbul ve Anadolu'nun büyük bir kısmı işgal edilmiş, orduları dağıtılmıştı. Milli mücadele bütün bu gelişmelerin neticesinde işgale karşı meşru bir savunma olarak ortaya çıktı. Emperyalist güçler tarafından kendisine dayatılan şartları kabul etmeyen, vatanının işgaline izin vermeyen bir halkın, topyekûn direniş hareketi olarak, sömürge ve işgal altındaki toplumlar tarafından büyük bir ilgiyle izlendi ve onlar için ümit ve esin kaynağı oldu.

*11 E.

Bu metin, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği Anadolu Tarih ve Kültür Birliği Çalıştayları'ndan Erzurum Buluşmalarında 27 Nisan 2019 tarihinde sunulmuştur.

Türklerin uzun bir tarihi paylaştığı Arap dünyası bunlardan biriydi. Arap basınında çıkan haberlerde; Mustafa Kemal'e milli mücadeleyi başlatması ve meclisi açmasının ardından ”**şark yıldızı, Şark'ın umudu, Şark'ın ve İslam'ın kahramanı**” gibi unvanlar verilmişti.

Sömürgeciler bundan rahatsız oldular. Manda yönetimleri altındaki Arap coğrafyasında Mustafa Kemal'den söz etmek suçtu. Buna rağmen Türk milletinin mücadelesini örnek alan cemiyetler kurulmakta, Anadolu'yla ilişkiye geçmek için imkanlar araştırılmaktaydı. Nitekim Büyük Millet Meclisi'nin açılışının hemen ertesi gününde Suriye ve Iraklıların işgalcilerden gördükleri tavır nedeniyle Mustafa Kemal ile ilişkiye geçtikleri bilinmektedir.

Mustafa Kemal'in Trablusgarp'taki mücadelesi nedeniyle büyük şöhrete sahip olduğu Kuzey Afrika'da Libyalı şair Ahmet Ginabe'nin şu dizeleri manidardı:

Ve bu Mustafa Kemal vardır

*Zulüm ve kahra karşı
Müslüman'ların fedaisidir.*

Ey Ankara'nın yüce evlatları

*Siz bununla övgü şerefini
kazandınız.*

Henüz 1922 yılında, Mustafa Kemal henüz Atatürk olmamışken onun ilk biyografisini ve milli mücadelenin serüvenini yazan kişiler Mısır'lı Muhammed Emin vedi.

Öte yandan Hind alt kıtasından **Muhammed İkbâl** önemli bir şair ve

mütefekkir olarak Milli Mücadele hareketi için yardım toplamış, halkıyla birlikte dualar etmiş, şiirler ve makaleler yazmıştır. Şiirlerinden birinde Mustafa Kemal hakkında şunları söylemektedir.

*Atatürk ve Türklerin akli ve hikmeti
sayesinde biz,
İlahi takdirin gizli sırlarına
ermişiz.*

.....

*Sen kurtardın nice tutsağı,özgürü,
Atın nereye kadar giderse*

**EY! MUSTAFA KEMAL ORAYA
KADAR YÜRÜ**

Peki bütün bunları neden anlatıyorum? Benim aslında anlatmak istediğim şey şu: Milli mücadelemiz yalnızca Türkiye'yi ilgilendiren büyük bir olay değildir. Milli mücadele, işgalci batıya karşı başarılı bir direniş hareketi olması nedeniyle, emperyalist emellere boyun eğmek zorunda kalmış bütün toplumlar için, büyük bir örnek ve esin kaynağıdır. Şartlar ne kadar olumsuz olursa olsun Batı'nın çelik zırhının delinebileceği, mağlup edilebileceği ispat ve ilan edilmiştir. Bölgesel bir kurtuluş hareketi olmasının ötesinde tüm sömürülen halklar için evrensel bir kurtuluşun yolunu açmış, onlara inanç aşılamıştır.

Milli mücadeleye gösterilen bu ilgi Türkiye'n

Bizler, milli mücadeleyi bu gerçek manası içinde anlamalı ve anlatmalıyız.

KAZIM KARABEKİR

Mehmet Oğuzhan Kaya*

Warren Bennis'in liderlik kitabında belirttiği gibi *"liderlik güç kullanmak değil, başkalarını güçlü kılmaktır."* Her toplumsal mücadele ve direniş hareketi büyük liderlerin ve komutanların omuzlarında yükselir. Bu liderlik rolünün getirdiği sorumluluk ve görevler ise liderden lidere değişiklikler gösterir. Kimi liderlerin rolü kitlelere öncülük edip onlara ümit aşılarken, kimi liderlere düşen rol ise kendi kişisel menfaatlerinden ülkesinin selameti ve kurtuluşu için vazgeçmektir. İşte milli mücadelenin de bu lideri güçlü kılan kişisi Kazım Karabekir'dir.

Mustafa Kemal Havza genelgesinin yayınlanmasının ardından İstanbul hükûmetinin başkente dönmesi emrine uymayıp askerlikten istifa edince, onu bir hükûmet muhalifi olarak Erzurum'a kabul etme riskini alan kişi 3. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir'di. Kazım Karabekir, bu hareketiyle İstanbul hükûmetinin emrine açıkça muhalefet eder. Öte yandan ise doğu vilayetlerinin temsilcilerinin katılımıyla düzenlenecek Erzurum kongresinin liderliğini "askerlerin başkanlık etmesi doğru olmaz" diyerek Mustafa Kemal'e devreden ve lideri alkışlayan kişi yine Kazım Karabekir'dir. Erzurum'da milli mücadelenin en ateşli günlerinde devletten hiçbir emir veya teşvik görmeksizin açtığı sıbyan mektepleriyle sadece savaşan değil, her yönüyle mücadele eden azimli bir lider portresi ortaya koyar.

Ben de bu önemli kişiliği tanımak için kızı Timsal Karabekir hanımefendiyle bir röportaj yaptım. İsterseniz Kazım Karabekir'in Milli Mücadele esnasında sergilediği bu fedakâr tavrını bir de kızı Sayın Timsal Karabekir'den dinleyelim:

(Ses kaydı girer. Timsal Karabekir, burada babasının Erzurum Kongresi öncesinde Mustafa Kemal'in tutuklanma kararına ne şekilde karşı geldiğini anlatır.)

"Mustafa Kemal bildiğiniz gibi istifa etmiştir. Bugün Atatürk evi olan evde Mustafa Kemal Paşa kalmakta. 9 Temmuz sabahı bir masa başında Rauf Orbay ile beraber oturmaktayken en güvendiği kurmayı odaya geliyor diyor ki: "Paşam artık istifa ettin, emrindeki dosyaları kime vereceğim? Artık emirleri kimden alacağım?" Mustafa Kemal gerçekten çok üzülüyor. "Gördün mü diyor? Askerlikten istifa ettiğin anda olanları gördün mü?" O anda yaveri koşarak içeri geliyor: "Kazım Karabekir bir bölük askeriyle gelmekte." Anılarında Rauf Orbay Mustafa Kemal bir anda sarardı diye yazar. her şey buraya kadarmış Milli Mücadele başlamadan bitecek diyor. Kazım Paşa emri almış onu tutuklayacak. Kapı açılır, içeri Kazım Karabekir girer, sivil olan Mustafa Kemal Paşa'nın karşısında sert bir asker selamı çakar. "Paşam dün olduğu gibi bugün de tüm kolordumla emrinizdeyim. Sizi koruması için bir bölük süvari bir de araba getirdim."

*11 E

Bu metin, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği *Anadolu Tarih ve Kültür Birliği Sivas Buluşmaları* 'nda takdim edilmiştir.

Tarih büyük liderlerin kararları üzerinde yükselir. Tarihi inşa eden liderler ise bu kararlarıyla büyük lider vasfı kazanırlar. İşte Kazım Karabekir'i büyük lider yapan kararları da milli mücadele esnasında verdiği fedakâr, riskli ve kendi menfaatlerini yeri geldiğinde hiçe sayan bu kararlardır. Nev-i şahsına münhasır bir kişilikten bahsediyoruz, çok az kişiye nasip olan bir özelliktir bu. Kitleler ancak liderlerin davranışlarıyla topluma bir rol model olduğu, ümit aşılayabildiği vakit harekete geçerler. Bugünde büyük hedeflere ulaşmak için lider şahsiyetlere ihtiyacımız olduğu muhakkaktır. Kazım Karabekir bu büyük liderin vasıflarının ne olması gerektiği hususunda bize çok önemli bir ışık tutmaktadır. Lider cesur, kahraman kişilik olduğu kadar aynı zamanda yeri geldiğinde başka bir lideri güçlü kılmayı bilen, kişisel ihtiraslarını bastırabilen, bunun yanında otoriteye karşı çıkabilecek kadar da risk ve inisiyatif almayı bilen kişidir. Lider ruhlu insan yeri geldiğinde devletten yardım ve destek beklemezsizin bir mücadele ortaya koyabilen kişiliktir. Lider ancak bu tavrı gösterebildiği vakit halktan da bir takım şeylerden feragat etmesi beklenebilir. İşte Kazım Karabekir'de burada bizim önümüzde çok önemli bir model olarak durmaktadır. Bu platform vesilesiyle bir milli mücadele kahramanının kızıyla tanışabildim. Sunumumu da Timsal Hanım'ın Karabekir Paşa'nın kişiliğini özetlediği bir röportaj kesitiyle bitirmek isterim.

(Ses kaydı girer.)

“...yetimler babası derler Kazım Karabekir'e. Bu çocuklar analar babalar şehit edilmiş, sokaklarda ot yok ocak yok ölüme terkedilmiş bu

çocuklar. 6000 evlat, 4000 erkek, 2000'den fazla kız evlat ve Kazım Karabekir himayesine alıyor, kolordusunun himayesine. O günün şartlarında bu da bir hakikaten mucize gibi bir olaydır. Yok, hiçbir şey yok, yiyecek yok, giyecek yok, hiçbir şey yokken bu çocukları kolordusunun himayesinde “Gürbüzler Ordusu” olarak yetiştiriyor.”

Dolaylı olarak da olsa bana bu fırsatı tanıyan, bu platforma katkı sağlayan herkese teşekkür ederim.

MİLLİ MÜCADELE'DE DİPLOMASİNİN ROLÜ

Muhammed Efdal Kaplan*

Konuşmamda Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasında çok kilit bir role sahip olmasına rağmen, biraz ıskaladığımı düşünüyorum, diplomasiye değineceğim. Günümüzde Milli Mücadele'yi anarken genel olarak aklımıza askeri zaferler geliyor. Hâlbuki Milli Mücadele kavramı toplumun her kesiminin katıldığı askeri, politik, sosyal mücadeleyi ifade eder. Mütarekeden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen her safhada diplomasinin en etkin bir şekilde kullanıldığını gözlemliyoruz. Askeri zaferleri taçlandıran diplomatik zaferler Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasını sağladı.

Zamanımın sınırlı olmasından dolayı İstiklal Harbi boyunca yürütülen tüm dış politikadan, antlaşmalardan bahsetmeyeceğim. Onun yerine bir iki örnek üzerinden Atatürk'ün uyguladığı dış politikanın esaslarından bahsetmeye çalışacağım.

Mustafa Kemal, Milli Mücadele'nin ilk anlarında Havza Genelgesi'nde vatandaşları protesto telgrafları çekmeye teşvik ederek bu mücadelenin sadece askeri alanda gerçekleşmeyeceğini belli etti. Bir örnek vermek istiyorum: İlişkilerinin başında Ankara hükümetine üst perdeden bakan, müzakereler esnasında Türk heyetini oyalayarak yıldırmaya çalışan, hatta Ermeniler için toprak talebinde bulunan Sovyet yönetimini, Moskova Antlaşması'nı imza

almaya iten sebep her şeyden önce Mustafa Kemal'in titizlikle ve başarıyla uyguladığı dış politikaydı. Bu nasıl gerçekleşti?

Öncelikle Atatürk'ün tavizsiz politikasını vurgulamak gerekiyor. Türk-Sovyet ilişkileri boyunca Sovyet Rusya'nın yaptığı tüm baskılara rağmen iki esastan vazgeçilmedi:

1-Misak-ı Milli sınırları içinde ülkenin bağımsızlığını sağlamak.

2-Milli iradeye dayanan demokratik bir rejimin tesisi

Ankara hükûmeti, bu esaslardan taviz vermeyeceğini, gerektiği zaman Doğu Harekâtı gibi çok sert önlemler olarak gösterdi.

Fakat bunlar yapılırken diyaloga açık. Akl-ı selime dayanan diploması terk edilmedi. Muhataba talepler net bir şekilde iletilirken zaman zaman jest yapmak, muhabata cazip görünen teklifler sunmak ihmal edilmedi. Hamasetten ve kuru tehditlerden uzak, uzlaşmaya açık bir diplomasi dili kullanıldı.

Daha da önemlisi dünyadaki konjonktür çok iyi takip edildi. Titizlikle analiz edildi ve bu verilerden asla hayalciliğe kaçmayan realist yaklaşımlar oluşturuldu. Bu yaklaşımlar sayesinde de pek çok diplomatik bir zafer kazanıldı.

*11 E. Bu metin, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği *Anadolu Tarih ve Kültür Birliği Sivas Buluşması*'nda sunulmuştur.

GÜNEYDOĞU KAFKAS TÜRK CUMHURİYETİ

Muhammed Efdal Kaplan*

1918 yılında Brest-Litovsk ile Türkiye'ye bırakılan Kars, Ardahan ve Batum'un Mondros Mütarekesi sonrasında işgal edilme tehlikesine karşı vatansever Türkler'in kurduğu *Güneybatı Kafkas Geçici Hükümeti*'ni anlatmaya çalışacağım. Bu devlet çok kısa ömürlü olmasına rağmen yakın tarihimiz için çok büyük bir öneme sahiptir. Anadolu'da kurulan ilk cumhuriyet olma özelliğinin yanında Türkiye Cumhuriyeti ve Milli Mücadele'nin hazırlık sürecidir.

Öncelikle dikkatlerimizi mücadele yöntemine çekmek istiyorum: Gelen tehlikeyi bertaraf etmek amacıyla süratle toplanıldı, ortak bir amaç uğruna kenetlenme sağlandı. Kısa bir zaman dilimi içerisinde peş peşe beş kongre yapıldı. Son kongrede, yani *Büyük Kars Kongresi*'nde sınırları elviye-i selase olan demokratik bir rejimin kurulmasına karar verildi.

Daha sonra tüm Türkiye'ye yayılacak olan kongreler ve kongre iktidarlarının ilk örneğini burada görüyoruz. Kongre iktidarı, öncelikle burada denir ve ilerleme kaydedildiği gözlemlenir. Bu mücadele yöntemi de Anadolu'ya örnek olur.

Tabii böyle bir teşkilattan bahsederken Teşkilat-ı Mahsusa'yı, ittihatçı kadroları es geçmek mümkün değil. Daha önce Batı Trakya'da denenen model, bu sefer Kafkasya'da uygulandı. Trablusgarp Savaşı'ndan, hatta Abdülhamit döneminden beri gelen teşkilatlanma

tecrübesi burada da, tüm Anadolu'da da, kendini gösterdi.

Son olarak meselenin bir de fikri yönüne odaklanalım. *Güneybatı Kafkas Geçici Hükümeti* seçimleri, meclisi ve en önemlisi demokratik anayasası ile tam bir Cumhuriyet rejimi kurmuştur. Türk modernleşme hareketinin varmak istediği hedef burada kısa süreliğine de olsa hayat bulur. Türkiye Cumhuriyeti ile de nihai halini alır.

*11 E. Bu metin, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği *Anadolu Tarih ve Kültür Birliği Erzurum Buluşması*'nda sunulmuştur.

“ATATÜRK, SAMSUN’A ÇIKMASAYDI NE OLURDU?”

Muhammed Efdal Kaplan*

“Atatürk, Samsun’a Çıkmasaydı ne olurdu?” sorusunu Atatürk’ün siyasi ve askeri kimliği üzerinden değil, reformcu kimliği üzerinden incelemeye çalışacağım. Zira Atatürk’ün Samsun’a çıkamaması durumunda Türkiye Cumhuriyeti’nin bugünkü sınırları ile istiklalini elde etmesinin güçlüğü muhakkak. Ancak Milli Mücadele’de Atatürk’ün reformcu kişiliğiyle bir lider olarak ortaya çıkması yeni Türk Devletinin ve toplumunun modernizasyonunda kilit rol oynamıştır. Aslında Atatürk’ün buradaki rolünü anlamak için dünyada ve Türkiye’de modernleşme örneklerine göz atmak gerekir.

Dünyadaki modernleşme/reform hareketlerini incelersek şöyle bir değerlendirmede bulunabiliriz: Reformist ülkelerde ciddi değişimler ve dönüşümlerin bir lider etrafında şekillenmektedir. Çar I. Petro (Büyük Petro), Japonya’da İmparator Meiji ve *Türk Modernleşme Hareketi* için de II. Mahmut’u örnek gösterebiliriz. Bu liderler önce ıslahatları engelleyecek faktörleri ortadan kaldırdı, ülke yönetimine hâkim oldu. Ardından da ülkelerini dönüştürecek reform hareketlerine giriştiler. Devletlerinin geleceğini de bu sayede şekillendirdiler.

II. Mahmut’tan sonra ise, reformları yapmak isteyen kesim yeteri kadar güçlü

olmadığından reformlar çok yavaş gerçekleşti ve dönüşümü sağlayacak kadar vurucu olmadı. Bazen halkın, bazen de ulemanın tepkisiyle karşılaşıldı, yani reformları engellemek isteyen güçlerle sürekli olarak karşı karşıya kalındı. Nitekim kölelik örneğinde bunu görüyoruz. Köleliğin Türk toplumundan silinmesi o kadar uzun bir zaman diliminde gerçekleşti ki, ancak farklı zamanlarda çıkarılan yasalarla mümkün oldu. Hiçbir zaman da kölelik resmi olarak kaldırılamadı, ancak sınırlandırılabilir. Oysa az önce bahsettiğim liderlerde sorunlar neredeyse tek hamlede çözülmüştü.

Görüldüğü üzere, dönüşüm için güçlü bir lider ve keskin bir irade gerekmektedir. Türk Modernleşmesi için o lider Mustafa Kemal Atatürk’tü. Nitekim daha liderliğinin başında, Amasya Genelgesi’nde İstanbul Hükümeti’ne milli irade ve milli egemenlik için rest çeken isimdir O. Lozan’da Türk tarafının elini zayıflatacak, ikilik yaratacak ortamı fark edip saltanatın kaldırılma iradesini ortaya koyan isimdir. Milli iradenin ve cumhuriyetin önünde engel gördüğü hilafetin kaldırılması da bu iradenin yansımasıdır. Atatürk yaptığı reformlarla Tanzimat’ın yarattığı ikircikli yapıya son vererek Türk Modernizasyonunu nihai bir seviyeye taşıdı.

Mustafa Kemal Atatürk olmasa, Türk toplumu günümüzdeki halini alabilir miydi? Evet, belki. Ama bu süreç çok uzun sürerdi, çok meşakkatli olurdu ve varmak istenilen neticeye ulaşılamazdı.

Sonuç olarak, Atatürk Milli Mücadele’yi kazanmış, vatani düşman işgalinden kurtaran bir kahraman olarak toplumun her bakımından lideri oldu ve Modern Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasını sağladı.

*11 E. Bu metin, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın düzenlediği *Anadolu Tarih ve Kültür Birliği İstanbul Eski Harbiye Nezareti Buluşması*’nda sunulmuştur.

Bu soru, *Anadolu Tarih ve Kültür Birliği İstanbul Buluşması*’nın temel sorusu idi. Konuşmacılar, bu soru üzerine konuşma metinlerini oluşturdular.

II. MEŞRUTİYET VE CUMHURİYET DÖNEMİ FİKİR HAYATI VE POLİTİKASINDA BALKAN İZLERİ

Muhammed Efdal Kaplan*

Selanik, Makedonya ve Kosova...
19. Yüzyıl boyunca bu üç bölge Osmanlı fikir hayatının ve yaşanan siyasi mücadelenin merkezindeydi. Buralarda süregelen Avrupa'ya açılmış kozmopolit yaşam, gelişmiş eğitim ve kültür çevresi yepyeni bir nesil doğurdu. Müslüman orta sınıfın şehrli ailelerden gelen, modern eğitimde yetişmiş, genç asker ve siviller önce Meşrutiyet'i ardından Cumhuriyet'i getirerek Türk tarihine damga vurdular. Jön Türkler'in serüveninde Balkan topraklarında büyümüş olmanın getirdiklerini elimden geldiğince anlatmaya çalışacağım.

Konuşmaya başlamadan önce dikkat çekici bulduğum bir istatistiği paylaşmak istiyorum. İkinci Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki'nin Merkez Komitesi'nde bulunanların yetiştikleri bölgeler: 25 kişiden 11'i Balkan kökenli. Ayrıca bu dönemin önde gelen 66 aydın ve subayının da 29'u Balkan kökenli. Peki! Bu Balkan kökenli insanlar Balkanlarda ne deneyimlediler, Balkanlar fikirlerini ve hareketlerini nasıl etkiledi?

Öncelikle Jön Türkler'in geldikleri sosyal statüyü anlamakta yarar var. Şehrli, Müslüman, orta sınıf ailelerden geliyorlardı. Yaşadıkları kentlerde Rum Yahudi Bulgar Arnavut vs. pek çok milletle beraber yaşıyorlardı. Ve 19.yüzyıl bu milletlerin ulusal bir kimlikle

ayaklandığı bir yüzyıldı. Avrupa ile ticarî ve kültürel ilişkiler kurarak gelişen, müreffeh ve modern bir hayat süren gayrimüslim Balkan burjuvazisi ile birlikte yaşıyorlardı Kurdukları ilişki ikircikli bir yapıya sahipti. Bir taraftan onların hayat tarzını benimsiyor ve özeniyorlardı. Diğer taraftan bu hayatı yaşayabilecek bir sosyo-kültürel sınıftan gelmiyorlardı. Genç subaylardı ve vatanları için mücadele ediyorlardı. Müslüman-Türk kimlikleri ile devletin sahipleriydi; fakat çoğu zaman maaşlarını bile alamıyorlardı. Fakat gayrimüslim burjuvazi vatana karşı zararlı faaliyetlerde bulunmasına rağmen Müslüman-Türk çocuklarının erişemeyeceği bir zenginlik içinde yaşıyorlardı. Bu durum, Jön Türkler'de hem Türkçü hem de modernleşmeci bir tavır doğurdu. Cumhuriyet elitinin yaşamaya çalıştığı çağdaşlık aslında Balkan burjuvazisinde gözlemledikleri hayatı tarzıydı. Biz bunu yeni Cumhuriyet şehirlerinde inşa edilen büyük meydanlar, villalar ve çay bahçelerinde görüyoruz. Şehir tipi olarak Paris ya da Berlin gibi başkentler değil Sofya, Bükreş gibi Balkan şehirlerini model aldılar.

Bir diğer önemli noktaya geçelim: Çok ciddi bir etnik savaş deneyimi yaşayan bu genç subaylar Hristiyan toplulukların bağılıkları konusunda ümitsiz bir ruh haline büründüler. Yıllarını dağlarda komitacılarla savaşarak geçirdiler. Daha sonra doğdukları toprakları bir bir kaybettiler. Aileleri her şeylerini bırakarak göçmen olarak Anadolu'ya geldi. Tüm bu yaşadıkları acı hadiseler onlarda şu düşüncüyü doğurdu: "Anadolu Balkanların yaşadığını yaşayamaz." Anadolu Türk'ün son dayanak noktası olarak görüldü ve anavatan haline getirildi.

*11 E. Bu metin, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği *Anadolu Tarih ve Kültür Birliği Makedonya-Kosova Buluşması*'nda sunulmuştur.

ANADOLU KADINLARI MÜDAFAA-I VATAN CEMİYETİ

Sümeyye Hilal Yıldız*

Siyasal ve toplumsal yapıda çok ve köklü değişimlerin yaşandığı 2. Meşrutiyet sonrasında aile ve kadına bakış farklı bir boyut kazanmış, Jön Türklerin ve İttihatçıların “yeni hayat” anlayışına binaen kadın üzerinden bir toplumsal dönüşüme gidilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda kadının sosyal hayatta aktif hale gelmesi dönemin yönetimini elinde bulunduran İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından desteklenmiş ve kadınların çalışma hayatına atılmaları teşvik edilmiştir. Bu dönemde önce işçi olarak çalışmaya başlayan kadınların kendi işlerini kurmaya başladıkları görülmektedir. Naciye Hanım’ın “Hanımlar Fotoğrafçısı Naciye” ünvanlı bir fotoğraf stüdyosu açması, Fatma Nüzhet Hanım’ın öncülüğünde kurulan *Haymana Siyah Kehribar Madeni İşletme Şirket-i Milliyesi* kadınlar tarafından kurulan işletmelerin örneklerindedir. Dahası, kurucularının içinde hanımların da bulunduğu hanımların ihtiyaçları olan eşyaları piyasaya sunan ve hanımların ticaret yaptıkları *Hanımlara Mahsus Eşya Pazarı* dönemin önemli kadın girişimlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla 1908 yılı itibariyle Osmanlı’da ilk feminist hareketlerin ortaya çıktığı, kadınların sosyal hayatta daha fazla yer aldığı ve gazeteler çıkardığı aşikârdır. Kadının bu dönüşümü, 1.Dünya Savaşı sırasında da devam etmiş; kadınlar bu dönemde devlet kurumlarında çalışmaya başlamış, ticaret alanında uzmanlaşana kadın çalışan yetiştirmek için İnas Darülfünûnu ve cephede olan erkek

nüfusun yerini doldurmak amacıyla da Harbiye Nazırı Enver Paşa tarafından *Osmanlı Kadınları Çalıştırma İslamiyesi* adı verilen bir örgüt açılmıştı. Dolayısıyla söz konusu kurum ve örgütler bu dönemde kadın istihdamı sağlanmasında etkin rol oynamıştı. Bunların yanı sıra orduya bağlı bir cemiyet olarak da *Kadın Amele Taburu* oluşturulmuş ve kadınlar bu taburda cephe gerisi ihtiyaçları karşılamak (örneğin; matara yapmak, askeri kıyafetler dikmek) için çalışmışlardı. Çalışmalarının karşılığında er maaşı alan kadın işçi taburunun dördüncü birliğinin Çukurova’daki eksikleri büyük ölçüde kapattığı bilinmektedir.

Milli Mücadele’de de kadınların rolü esasen bilinen bir gerçektir. Nitekim Sivas Kongresi’ne kadar Anadolu ve Rumeli’nin çeşitli yerlerinde Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerinin yanı sıra Anadolu kadınlarını organize etmek amacıyla *Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetleri* kurulmuştu. Anadolu’nun birçok yerinde Sivas, Erzincan, Kastamonu, Amasya, Kayseri, Bolu gibi illerde bölgesel, ama birbirleriyle bağlantılı olarak kurulan bu cemiyetler, Milli Mücadele hareketinin başarıya ulaşması, toprak bütünlüğünün korunması için protesto yazıları yazmak, Anadolu Kadınlarına bildirimler vermek ve onları cesaretlendirerek Milli Mücadele ruhunu canlı tutmak gibi

12 IB. Bu sunum, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın düzenlediği Anadolu Tarih ve Kültür

Birliği Sivas Buluşmaları Programında takdim edilmiştir.

çeşitli faaliyetlerde bulundular. Böylece Anadolu kadınının organize edilmesinde önemli roller üstlendiler; itilaf devleti temsilcilerine telgraflar çekip savaş sırasında mal ve para yardımları toplayarak cepheye destek gönderdiler. Öyle ki, Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyet'inin toplantısında konuşma yapan Darüleytam Müdiresi Makbule Hanım Anadolu kadınının Milli Mücadeleye karşı tavrını “...Memleketimizin böyle gözlerimizin önünde taksim edilmesine razı olacak mıyız? Sukut etmeyeceğiz. Hatta erkeklerimiz sukut etse bile biz etmeyeceğiz. Balta ile bıçakla, sopa ile hatta turnaklarımızla düşmanlarımızın üzerine hücum ederek bu sevgili vatanımızı müdafaa edeceğiz. Bu mübarek topraklar ya bizim vatanımız ya da mezarımız olacak! Hem vallah hem billah değil mi hanımefendiler? Elbet evet. Onların topları, mitralyözleri varsa, tarihin kendilerine telin edeceğinden korkmazlarsa, medeni tanıdığımız bu büyük milletler, medeniyetsizliklerini tarihle de isbat etmek isterlerse, bize toplarıyla, mitralyözleriyle hücum etsinler. Biz ne toptan ne mitralyözden ne de ateşten kaçmayacağız. Vücutlarımızı kale yaparak memleketimizi müdafaa etmek için Anadolu Kadınlarının hiçbir şeyden korkmaz, yılmaz, azimkâr kadınlar olduğunu göstereceğiz...” sözleriyle ifade etmiştir. Dolayısıyla Halide Edip'in Sultanahmet Mitingi'nde oluşturduğu etki gibi, *Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyetleri* de Anadolu kadınlarını cesaretlendirmiş ve Melek Reşit Hanımefendi gibi kadın öncülerin destekleriyle Anadolu Kadınları organize edilmiştir. Bu yönüyle milli mücadelenin önemli bir parçası olan Kadın Cemiyetleri Anadolu'nun Türkleştirme ve İslamlaştırma sürecine büyük katkı sağlamış Ömer Lütfü Barkan'ın *Kolonizatör Türk Dervişleri*

olarak adlandırdığı *Abdalân-ı Rum*, *Gaziyân-ı Rum*, *Bacıyân-ı Rum* teşkilatlarından bir kadın teşkilatlanması olan Bacıyân-ı Rum'a benzemektedir. Bacıyân-ı Rum Teşkilatı, Kadıncık Hatun (Fatma Hatun) tarafından kurulduğu düşünülen ve Anadolu Selçuklu döneminde hem tasavvufi anlamda hem de askeri anlamda etkin faaliyetlerde bulunmuş; ancak kökenin Orta Asya'ya kadar dayandığı iddia edilen bir kurumdur. Dolayısıyla teşkilatlanma ve mücadele ruhu Anadolu kadınının köklerinden gelen bir olgudur, ki bu ruhu kadınların 1. Dünya Harbinde oldukça elzem görevleri yerine getirmesi ve Milli mücadele döneminde cephede ve cephe gerisinde bütün gücüyle varını yokunu ortaya koyan Anadolu Kadınında görmek mümkündür. Milli mücadelenin Onbaşı Nezahat, Yirik Fatma, Kılavuz Hatice, Kara Fatma gibi binlerce kadın kahramanında Anadolu Kadınının vatan söz konusu olduğundaki cesur duruşu bu ruhun en büyük temsilidir.

Sonuç olarak, 1. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı oldukça çok ve derin yıkımlara neden olduysa da, savaşların kadınıyla erkeğiyle topyekûn bir mücadele ile kazanılabileceği somut bir şekilde görülmüş oldu. Bu dönemde kadın geleneksel rollerin dışına çıkarak kendisine uygun görülen eğitim, sağlık gibi alanların dışındaki sektörlerde (ticarete ve üretimde, devlet işlerinde) de başarılı olabileceğini göstermiş oldu ve birçok acı karşısında

yılmadan, azimle çalışmaya devam ederek kendisiyle alakalı ön yargıların kırılmasını sağladı. Kadının sosyal hayatta bulunması normal ve meşru karşılanmaya başlandı. Daha sonra ise savaş nedeniyle hayatları, sorumlulukları ve rolleri değişen kadınlar bu değişimi erkeklerle eşit haklara sahip olmak için temel olarak kullandı.

KAYNAKÇA

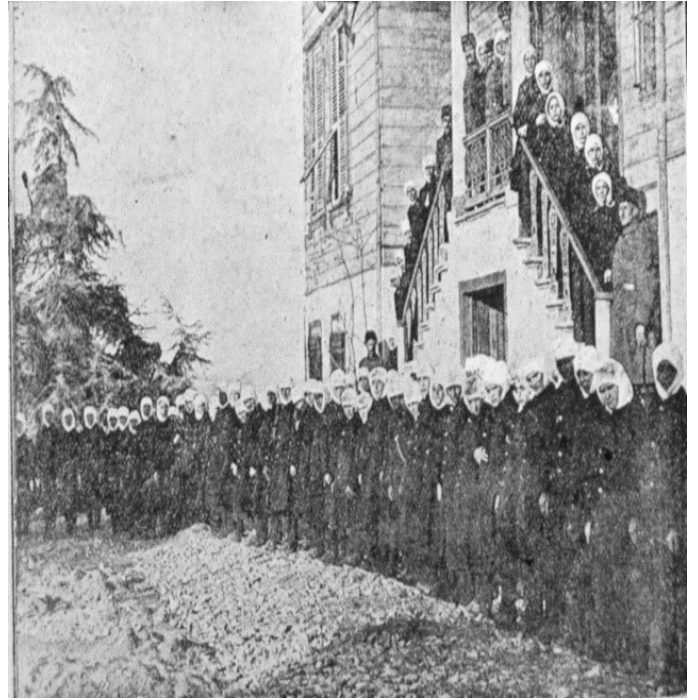
TOPRAK, Zafer, “Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Kadın Askerler ve Milli Aile”, www.academia.edu (Erişim Tarihi: 08.04.2019).

ÇINAR Dilek. “Kadın İşçi Taburları”, oncugenclik.org.tr/ (Erişim Tarihi: 08.04.2019).

BAYKAL. Bekir, “Anadolu-Kadınları-Müdafaa-i-Vatan-Cemiyeti”, <http://www.atam.gov.tr> Erişim Tarihi 08.04.2019).

DÖĞÜŞ, Selahaddin, “Kadın Alplardan Bacıyan-ı Rum’a (Anadolu Bacıları Teşkilatı); Türklerde Kadının Siyasi Ve Sosyal Mevkii”, <http://dergipark.gov.tr> (Erişim Tarihi 08.04.2019).

AKYILDIZ, Ali, *Anka'nın Sonbaharı*, İstanbul 2005.

MİLLİ MÜCADELEDE BASININ ROLÜ

Tuba Gök*

Saygıdeğer Bakanım, Sayın Öğretim
üyeleri ve Değerli Katılımcılar,

Bugün burada sizlere basınım, Milli Mücadelede halkı bilinçlendirme ve topyekün harekete davet etmedeki rolünden bahsedeceğim. Özellikle o dönemlerde kara propagandanın oldukça yaygın olması halkın, milli mücadele hareketi hakkında yanlış bilgilendirilmesine neden olmakta, provokatif sesleri bastırabilecek ve tüm dünya basınına hitap edebilecek yayın organlarına ihtiyaç doğurmaktaydı. Nitekim İstanbul'un işgali sırasında eli kolu bağlanmış olan İstanbul basınının, yerine getirmedığı bu görevleri, o dönemde Anadolu basını üstlenmiştir.

Milli Mücadele dönemindeki basını iki şekilde inceleyebiliriz. Bunlardan birisi ağır sansür yaptırımına tabii tutulan ve bu nedenle Milli Mücadelenin sesini duyurmaya imkan bulamayan İstanbul basını; bir diğeri ise imkansızlıklarla boğuşan ancak buna rağmen tüm gelişmeleri halka ulaştırmak için seferber olan Anadolu basınıdır. İstanbul basını, gerek işgalci güçler gerekse de İstanbul hükümetinin sansüründen geçirilmesi, Milli Mücadeleye dair birçok gelişmeden özellikle İstanbul halkının bihaber olmasına neden olmuştur. İstanbul'un işgalinde dahi, basın, sesini duyuramamış, o güne dair yalnızca Süleyman Nazif'in

“Kara Bir Gün” adlı yazısı yayımlanmış, ardından da yazar hakkında yakalama emri çıkartılmıştır. Basına uygulanan sansür baskısı yalnızca, sansürlenmiş haberlerin yerlerinin boş olarak basılması ile protesto edilebilmiştir. Böyle bir ortamda, bağımsızlık davasının haklılığının ne yerel halka ne de dünya kamuoyuna duyurulmasından bahsedebiliriz.

Basının görevlerini tam anlamıyla yerine getirebileceği özgür ortam, yalnızca Anadolu'dadır. Mevcut maddi imkansızlıklar, buradan Halkı aydınlatmayı amaçlayan Milli Mücadele yanlısı gazeteleri durdurmamış; İrade-i Milliye, Hakimiyet-i Milliye gibi isimlerini bizzat Atatürk'ün koyduğu gazetelere de ev sahipliği yapar. Sivas Kongresinin hemen ardından 14 Eylül 1919 tarihinde, çıkarılmaya başlanan İrade-i Milliye, kongrede alınan kararları ve yapılacak işleri Türk milletine doğru ağızdan anlatmaktaydı. Atatürk'ün, Ankara'ya gelişinden sonra kontrolünden çıkan gazete, 1922'ye kadar bu hizmetlerine devam etmiştir. Milli Mücadele'nin sesini duyuran bir diğer kanal ise, ileride milletin bağımsızlığını temsil edecek olan Ankara menşeli Hakimiyet-i Milliye gazetesidir. “Hakimiyet-i Milliye'nin mesleği, milletin müdafaa-i hakimiyeti olacaktır” sözleriyle Atatürk, gazetenin çıkarılış amacını açıklamıştır. İlk sayısında Kuva-yı Milliye'yi tanıtmış, “bağımsızlık” için Türk milletini destek vermeye davet etmiştir. Bu dönemde haberlerin, çarpıtılmadan yayımlanmasına ve “Milli Mücadele yanlısı” olarak nitelendirilen gazetelerin herhangi bir hata yapmamasına ayrıca dikkat edilmiştir.

*11 K?. Bu metin, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği Anadolu Tarih ve Kültür Birliği Çalıştayları'ndan Sivas Buluşmalarında sunulmuştur.

Çıkarılan gazetelerin yanı sıra 6 Nisan 1920 tarihinde Osmanlı Devletinin ilk ve tam anlamıyla resmi tek ajansının kurulması da, Milli Mücadele'nin basın cephesi için önem arz etmektedir. Fotoğrafta da görüldüğü üzere Halide Edip ve Yusuf Nadi, o dönemde atılması gereken önemli adımlardan birini atarak, kamuoyuna haber kaynaklığı yapacak olan bu basını "Anadolu Ajansı" olarak adlandırmışlardır. Anadolu Ajansı, haberleri yurtiçine ve yurtdışına telgraf hatlarıyla iletmiştir. Telgraf hatlarının büyük anlamda Kuvayi Milliyecilerin elinde olması, Anadolu'nun yönetiminin büyük anlamda Ankara Hükümetinde olduğunu da göstermektedir. Nitekim dönemin kitle iletişim araçlarına sahip olanlar, yönetime de sahip olacak olanlardır. Zira basın, devlet ve millet arasındaki iletişim bağlarından birisidir.

Tüm bunlardan hareketle, basının kitleler üzerinde yadsınamayacak bir gücünün olduğunu söyleyebiliriz. Basının sahip olduğu bu gücü Türkiye'nin darbeler tarihine baktığımızda da anlayabilmekteyiz. 60 darbesinin radyolardan, 80 darbesinin ise radyo ve televizyonlardan halka duyurulduğu Türkiye, geçtiğimiz yıllarda devletin kitle iletişim araçlarını elinde tutmasıyla nasıl ayakta durabileceğini de şahitlik etmiştir. 15 Temmuz darbe girişiminde, internet ve kitle iletişim araçlarının kontrolünün kaybı, girişimin başarıyla sonuçlanmasına sebebiyet verebilirdi.

Ancak, Milli Mücadelede en güzel örneğini gördüğümüz basının birleştirici gücü, geçmişte nasıl tüm kültürleri tek bir amaç uğruna-ki bu da "halkın kurtuluşu için seferberliğe davet"- "millet" çatısı altına toplayabilmişse, günümüz basını da

dezenformasyonlardan uzaklaşması şartıyla aynı başarıyı gösterebilir.

Milli Mücadele'nin ikinci cephesi olan basın, belki de günümüzde birlik ve beraberlik için ilk cephemiz olmalıdır.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

MİLLİ MÜCADELE RUHU

Zeynep Sena Uzunboy*

“Kardeşlerim! Evlatlarım! Osmanlı toprağında böyle muazzam, böyle tarihi bir gün belki bir daha idrak etmeyeceğiz. Evlatlarım, öyle bir gün olur da bir daha toplanamazsak; içimizde ölenler olursa, Türk'ün istiklal bayrağı ile mezarı üzerine geliniz. Eski tarihimizin, bu muazzam minarelerin bahsettiği tarihimizin en asil, en terbiyeli vakarını asla unutmayacağız! Yemin ediniz! Yedi yüz senelik minareler, mavi semalarıyla bize baktığı bu günlerde. Osmanlı bayrağı, Osmanlı hakkı için can vermekten çekinmeyeceğinize yemin ediniz!”

Halide Edip, Sultanahmet'te tam 100 yıl önce topyekûn müdafaa için tüm vatani bu sözlerle yardıma çağırıyor. Çağdaşı bir Fransız entelektüelin de ifade ettiği gibi;

“Bir ulusun asıl doğuşu, bir avuç insanın onun mevcut olduğunu açıkladığı ve bunu kanıtlamaya giriştiği andır.”

Bugün sizlere bahsini açacağım konu da tam olarak bu: Vatan, neden üzerimizden sıyrıp atabileceğimiz bir libas değil ve neden her an böylesi meselelere kafa yormak durumundayız? Çünkü, bizim hikâyemiz de vatanın hikayesiyle başlıyor.

Milli Mücadele tanımıyla gelen imge dünyamız, ne Freudyen teoremler ne de psikiyatri raporlarıyla açıklanacak kadar kompleks ve kapsamlı bir zemine sahip. Ülkenin bürokrasisinden siviline kadar her birey, kendine “uğruna savaşılacak” ve “uğruna ölünecek” bir ilkede mutabakat

sağlamıştır; yani en nihayetinde *Milli Mücadele* hem bir kültür angajmanı hem de bir ihtilal çağrısıdır.

Kurtuluş Savaşı fotoğraflarının benliğimdeki çağrışımları hep sürrealist portreler olmuştur; mantıklı bir izahı yoktur ve her gören, gördüğünden fazlası ile doldurur sinesini. Bireyi bu düşünceye kıskırtan şey; halkın kendi içindeki o kaotik atmosferinde, yüzbinlerce yıldır aşılamayan ve bir insanlık problemi olan “Kim iktidar?”, “Kim devlet?” sorunsalını aştığını müşahede etmek. Toplumun gerçek bir ortak maya yaratabildiğini tecrübe etmek. Peki! Bu sorun, belki tarihin başından beri istisnasız insanların birbirini boğazladığı ve kanlar akıttığı bu coğrafyada o gün nasıl aşıldı?

Milli Mücadele, ontolojik bir sancıya dönüştü: bir var olma savaşına. Bu sancının yarattığı sanrı o gün zaferdi ki gerçek oldu. Milli Mücadele'yi diğer savaşlardan ayıran en önemli çizgi belki tam bu noktada çekilmelidir: “silahla verdiğimiz son beka savaşı olmasında.” Size çok uzun paragraflarla zayıyatımızı anlatabilirim; faciayı anlatan videolar izleyebiliriz, hep birlikte yeniden o acılar için gözyaşı dökümleriz, ki bunların hepsi oldukça onurludur. Ama anı yakalamak için gözetmemiz gereken başka parametreler de olduğunu düşünüyorum. Başka sorular sormak, başka sorgulamalar yapmak mesela. Ajite etmek yerine izah edilemezliğini anlatmak. Haluk hocanın da hep söylediği gibi; meselenin ruhaniyetini anlamak gibi.

‘Milli Mücadele nedir?’ sorusuna verilen her cevap, bugün Türkiye’de politik bir eyleme dönüşüyor ve hegemonya riski taşıyor. Bu risk de insanları gerçek bir tarih algısından uzaklaştırıyor. Bütün çıplaklığıyla görmemiz gereken bir tablo yerine bulanık anlatılar görüyoruz. Binlerce farklı tarih anlatısı içinde

*11 G. Bu metin, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği *Anadolu Tarih ve Kültür Birliği Samsun Buluşması* Programında takdim edilmiştir.

çocuklar; bakın bu gerçek/ bu resmi/ bu yalan /bu sansasyon/bu çarpık... Böylesi karmaşık bir düzlemde tarih bilinci var olamıyor. Oysa tarih içerdiği tüm anlamlardan evvel bir bellek, bir hafıza. Tarihi devirdiğinizde, domino taşları gibi şuuru da yıkıyorsunuz; çünkü müsamahasız bir tarih algısı veya düşman yaratan bir tarih anlatısı kültür birliğine izin vermiyor. Böylece kaotik zamanlarda zorlukla kendisine neşv ü nüma bulan o maya, bugün aşınıyor.

Bugün bir kültür birliği yaratmak istiyorsak; yeniden bir Milli Mücadele beklemek zorunda değiliz, beklemeyelim de. Sadece onu anlayalım, idrak edelim, fehmedelim. Farklı etnisiteleri, farklı yaşayışları, farklı kavrayışları “*Vatan nasıl bir araya getirmeye muktedir olur?*” anlayalım. Dönemi kaleme alan muharrirleri okuyalım mesela, bize belki her şeyden fazla dogmatik perspektifi kırma lüksü veriyorlardır. Tanpınar’ın musikisi üzerinden görelim savaşı, *Esir Şehrin İnsanları*’nın sayfalarında halet-i ruhiye arayalım. Milli bir bilinçten bahsedebilmek için ancak müşterek bir kültürel zemini paylaşmamız ve gerçek bir tarihe inandığımızdan emin olmamız gerekiyor. Çünkü milletler yalnız bellekle kaim. Bu bağlamda şu anda Samsun’da bulunmamız çok özel. Zaman, yalnız mekân ve ruh sentezlenebildiğinde yakalayabildiğimiz bir mefhum. Bu yüzden Milli Mücadele’yi Samsun’da, Anadolu’ya kaçan askerleri Özbekler Tekkesi’nde konuşmak gerek. Yerin bir ruhu var ve tüm girift felsefe, sosyoloji, psikoloji, mimari, etnoloji bu ruha işleniyor. Gerçekten varlığını duyumsayabileceğimiz bir doku varsa, yine bu topraklarda...

NİZAMÜLMÜLK

Zeynep Sena Uzunboy*

10 Ekim 1092 günü, Alamut kalesinden gönderilen bir fedai devrin en önemli adamı Nizamülmülk'ü kalbine sapladığı bir hançerle öldürür. Ve bu sansasyonel suikastle adlarını tarihe 'assasins' (suikasçılar) olarak yazdıracak bu grubu tüm dünya tanımış olur. Bu çalışmanın amacı, Nizamülmülk'ün "Neden?" ve "Nasıl?"; döneminin ve ardından gelen dünyanın konjunktürünü şekillendirdiğine ışık tutmaktır.

Nizamülmülk'ün içine doğduğu 11. yüzyıl, Horasan coğrafyası için sıkıntılı bir dönemdi. Yirmili yaşlarına geldiğinde Selçuklular bölgeye hâkim olmaya başlamıştı; bu da ciddi sayıda Türkmen nüfusun girişi demektir. Böylece Horasan'da yıllardan beri süregelen Farişî unsurların yerini yeni egemen güç Türk unsurları almaya başladı ve bölge kültürü bir dağılım sürecine girdi. Döneminin yine önemli bir şehri olan Tus'ta doğdu, babası bir dikhandı; böylece dönemin en iyi şartlarında eğitim aldı. Şafii fikhına hâkim oldu. İslam hukukuna yetkin olması sonraki tüm idari tecrübelerinde gereken 'adalet' mefhumunu zihninde küçük yaşlardan itibaren oturtmasıyla sonuçlandı. Coğrafyası ve içinde bulunduğu kaotik dönem gereği çevresindeki kültürleri tanıdı.

Vezir olduğunda yaptığı ilk icraat *Nizamiye Medreseleri*'ni kurdurmak oldu. Bu medreselerin temel motivasyonu; sünnî düşüncenin ihya ve inşası yani bir sünnî

doktrin yaratmaktı. Bu doktrinle Şî-Fatimîlerin medreselerine bir alternatif oluşturabilme ve onların karşısına pratik hayat haricinde düşünsel zemine de oturabilen bir Ehl-i sünnet tezi çıkarma amacı güdülmüş oldu. Aynı zamanda devlet kademelerinde görev yapacak temiz akideli insan yetiştirmeyi de bir öncelik olarak gördüğünü anlıyoruz. Bürokrasinin, yani devlet erkânı olacak adamın bir kültürden gelmesini, bu coğrafyanın ortak kültürel kodlarından mayalanmasını, kendi medresesinde yetiştirilmesini istiyor.

Nizamiye Medreseleri'nde Nizamülmülk'ün temel felsefesini de görebiliyoruz. Medrese eğitiminde ve kendi hayatında Batınî ve Rafizîler hariç, Sünnî görüş çerçevesinde kalan (kendi mezhebinden olmasa bile) olan kimseye saygıda kusur etmiyor; farklılıkları bir nevi 'fikir hürriyeti' sayıyor; bu da dönemin en önemli ismi olması sebebiyle büyük Selçuklunun devlet politikalarını da etkiliyordu. Nizamülmülk'ün 11. asır gibi bir dönemde böylesi bir fikir liberalliği göstermesinin asırlar boyu uzanan tezahürlerini, Türk-İslam devletlerinin medrese oluşum teşkilatlanmasının Nizamiye Medreseleri olmasında idrak edebiliriz. Böylece 'farklı olanla yaşama' ve 'insana hürmet'in, Türk tefekkür ve maarif tarihine hümanizmadan ve batı felsefesinden çok daha önce girdiğini de anlamış oluruz. Devlet politikaları daha hoşgörülü ve çağdaş bir çizgiye ilerliyor. Nizamülmülk'ün o dönemdeki eğitim faaliyetleri Türk-İslam dünyasının, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar giden fikri ve dini hayatını şekillendirmede de etkin rol oynuyor. Bunun en somut örneklerinden biri Nizamülmülk döneminde Kuşeyri'nin ortaya çıkardığı şeriat-hakikat sentezi ve bu ekolün yıllar

*11 IB öğrencisi. Bu metin, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği Anadolu Tarih ve Kültür Birliği Çalıştayları Mardin Buluşmaları'nda sunulmuştur.

içinde evrilmesinden Nakşibendi tarikatının kurucularının yetişmesidir.

Bir başka değinilmesi gereken husus da sufilerle ilişkisidir ki, o dönem sufizmin İran'da çok yaygın kabul gördüğü bir çağdır. Nizamülmülk hayatı boyunca sufilerle yakın olmuştu. Bu da onun, politika ve siyasetin dışında bir hayatının olmasına izin vermediğini göstermektedir; ancak bu ilişkiler ağı onun başarılı portresinin arkasında derunî bir adam bulunduğunu göstermektedir. Devrinde sufilerin kavrayışını da anladığını, meclislerinde çokça bulunduğunu ve hürmette kusur etmediğini bilmekteyiz. Aslında onun, dönemin insanını tahlil ettiğini ve kurduğu bu siyasi sistemi 'halkı anlaması' üzerinden inşa ettiğini, farklı kesimlerin sıklıkla içinde ve yakınında bulunmasının kucaklayıcı bir politikaya zemin hazırladığını anlayabiliyoruz.

Nizamülmülk'ü Türk-İslam dünyasında önemli bir konuma getiren diğer bir unsur; kaleme aldığı *Siyasetname*. *Siyasetname*'yle birlikte bir devlet tasavvurunu, (Farabi'nin *Medinetü'l-Fazıla*'sı gibi olmasa da, ki bir veziri bir filozoftan ayıran en temel çizgi Nizamülmülk'ün tasavvurunu pratikte uygulayabiliyor oluşudur) bir hükümdar tasavvurunu görüyoruz. Tüm devlet kademelerini ve kadrolarını bu tasavvur üzerinden şekillendiriyor.

Nizamülmülk'ü çağdaşı Maverdi gibi düşünürlerden ayıran en keskin fark da *Siyasetname*'de gördüğümüz, dönemin konjunktüründe henüz bir yeri olmayan 'hilafet üzerinden bir iktidar algısı'nı kabullenmemektir. Bunu temellendirdiği zeminse, kendisi Farisi asıllı olmasına rağmen Türklerin Tanrıdan kut alma anlayışını benimsemesi ve Türklerin devlet

ve kültür kodlarını çok iyi çözümlemesidir. Saltanat ve güç çerçevesinde şekillenen bir devlet algısı, Türk-İslam devletlerinin elinde hilafet bayrağı olması zorunluluğunu kaldırıyor (Nitekim bu hususun Osmanlı'da açık bir tartışma konusu olarak açılması 16.yüzyıla tekabül eder). Halifelik anlatısının çöküşünü fark ediyor ve yeni bir Türk-İslam sentezi koyuyor önümüze. İslam dünyasını kalkındırarak olanın siyaseten güçlü olan olduğunu ve bunun da Selçuklular olduğunu görüyoruz *Siyasetname*'de.

Sonuç olarak; Nizamülmülk, hayatı boyunca Şia'yla ve Batınîlerle mücadele etmiş, bir suikastle öldürülmüş, vezareti sayesinde Selçuklu'nun Büyük Selçuklu olmasını sağlamış isimdir. Tarih, kolektif bir zihin ve Nizamülmülk bu zihni hak edenlerden biri.

ANADOLU TARİHİ VE KÜLTÜR BİRLİĞİ BULUŞMALARI'NDAN BİZDEN KARELER

ATKB çalıştayları öncesi hazırlık çalışmalarımız

ATKB'de KAIHL olarak biz

TARİH VE İSTANBUL KULÜBÜ 2018-2019

Tarih ve İstanbul Kulübü olarak 27-29 Eylül 2018 tarihlerinde İstanbul Maltepe Orhangazi Parkı'nda düzenlenen *Bilim Seyyahları Etkinliği*'nde ilk kez *Tarih Atölyesi*'ni açtık. Atölyede tarih öğretmenlerimizden Dr. Sema Küçükalioğlu Özkılıç'ın danışmanlığında iki farklı etkinlikle yer aldık. Etkinliklerimizden ilki *SANAL HALİÇ TURU* idi. Sanal tekne ortamında, sokak simidi eşliğinde ağırladığımız konuklarımızı Haliç'in tarihi mekânlarını anlatarak gezdirdik. Turumuzun rehberliğini hem Türkçe hem İngilizce olarak Kulüp Başkanımız Berna Elif Aktolga ve Züleyha Alat yaptı.

İkinci etkinliğimiz ise, *BULİSTANBUL* Yarışması idi. İstanbul'un bulabildiğimiz eski fotoğraflarını yarışmacılarımıza göstererek neresi olduklarını sorduk. Ardından aynı noktalardan çekilen yeni halini gösterdik. Geleneksel tatlılarımızdan akide şekeri tadında; İstanbul şarkıları/türküleri eşliğinde İstanbul'un yıllar içerisinde değişen çehresi karşısında kimi zaman şaşkınlık kimi zaman hüznün kimi zaman da hayranlıkla bakan yarışmacı konuklarımızın yüzünde bir tebessüm, gönlünde hoş bir sada bırakabildiğimizi umuyoruz. Yarışmayı arkadaşlarımızdan Ayşe Betül Kılıçarslan, Elif Sevim Kervanoğlu, Nisanur Akgül ve Sümeyye Hilal Yıldız hazırladı ve sundu.

Bilim Seyyahları Tarih Atölyesi'nde emeği geçen herkese teşekkürler!...

Tarih ve İstanbul Kulübü olarak 07 Aralık 2018 Cuma günü Ortaçağ kent yapısını nispeten korumayı başarmış şehirlerimizden İznik'i gezdik. 10 IGCSE öğrencilerine yönelik olan gezimizin ilk durağı İznik Gölü idi. Göl kenarında yaptığımız kahvaltının ardından İznik şehir surlarını, bazilikasını, Ayasofya Orhan Camii, Candarlı Halil Hamid Paşa Türbesi, İznik Müzesini, Çiniciler Çarşısını, Eşrefoğlu Camii, Hacı Özbek Camii, Şeyh Kutbeddin Camii ve Türbesi, Yeşil Camii'ni gezdik.

Tarih ve İstanbul Kulübü'nün Akademisyenlerle Ders Programının Mart ayı konuklarından biri Milli Savunma Üniversitesi'nden Doç. Dr. Gültekin Yıldız idi. 6 Mart 2019'da gerçekleştirilen programın konusu Modern Dönemde Osmanlı Harp Sanayisi idi.

AKADEMİSYENLE DERS

Tarih ve İstanbul Kulübü'nün Akademisyenlerle Ders Programının Mart ayındaki ikinci konuğu İbn Haldun Üniversitesi'nden Prof. Dr. Halil Berktaş idi. Berktaş, *Geleceğin İnşası Tarihçinin Görevi mi?* Sorusunu üzerinden son dönemlerde popüleritesi giderek artan tarih yaklaşımlarını değerlendirdi.

Tarih ve İstanbul Kulübü'nün Akademisyenlerle Ders Programı'nın Mart ayındaki son konuğu Medipol Üniversitesi'nden Prof. Dr. Bekir Berat Özipek'ti. Medipol Üniversitesi'nde gerçekleştirilen derste Özipek, IB ve IGCSE öğrencilerimize *Dünyada ve Türkiye'de Muhafazakarlık*'in nasıl ve ne şekilde anlaşıldığını anlattı.

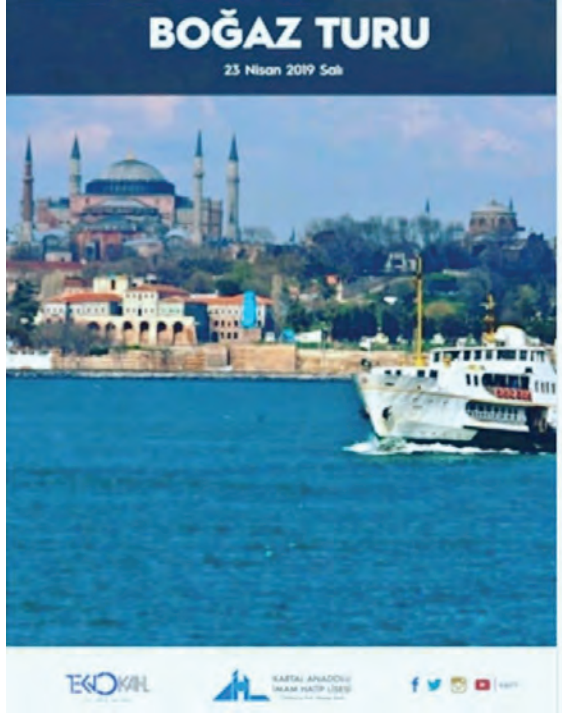
TARİH VE İSTANBUL KULÜBÜ

Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK
Medipol Üniversitesi

Tarih ve İstanbul Kulübü ve IB '20 öğrencileri olarak geleneksel hale getirdiğimiz *Erguvan Zamanı Boğaziçi* konulu Boğaz Turumuzu 23 Nisan 2019 Salı günü gerçekleştirdik. Okulumuz Tarih öğretmenlerinden Sema Küçükalioğlu Özkılıç'ın tur rehberliğinde ve Edebiyat öğretmenlerimizden Güner Özen'le IB '20 öğrencilerimizin hazırladığı İstanbul ve Boğaziçi konulu şiir dinletileri ve şarkılar eşliğinde Boğaz'ın coğrafyasını, müdavimlerini, flora ve faunasını yakından tanıma imkânı bulduk.

3-5 Mayıs 2019 tarihleri arasında İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi tarafından VII.'si düzenlenen *Osmanlı İstanbulu Sempozyumu*'na Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi *Tarih ve İstanbul Kulübü* olarak bizler de katıldık. Yurtiçi ve yurtdışından çok sayıda akademisyenin katıldığı sempozyumda *Osmanlı İstanbulu*'nu bir de akademik olarak dinledik. Sempozyumun açılış konuşğu olan Prof. Dr. Zafer Toprak katılımcılara *I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Sosyal Hayatı*'nı anlattı. Kapanış konusu ise, *Osmanlı Sanatında Ebru* idi. Kapanış oturumunu ise, Ebru santçısı ve hattat Prof. Uğur Derman hoca yönetti.

Tarih ve İstanbul Kulübü olarak 6 Mayıs 2019 Pazartesi günü Marmara Üniversitesi ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tarih Danışmanlarından Prof. Dr. Vahdettin Engin ile Eğitimci-Yazar Emel Engin'i okulumuzda konuk ettik. TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Milli Mücadele'nin 100. Yılı münasebetiyle düzenlenen etkinlikler bağlamında planladığımız programda İşgal Altında İstanbul'u Vahdettin-Emel Engin hocalarımızdan dinleme imkânı bulduk.

İşgal Döneminde İstanbul

Prof. Dr. Vahdettin ENGİN
&
Eğitimci-Yazar Emel ENGİN

6 Mayıs 2019 Pazartesi 14:00-15:30
KAIHL Konferans Salonu

Tarih ve İstanbul Kulübü'nün üçüncüsünü düzenlediği İBB Atatürk Kitaplığı Gazete Arşivi Çalışmasına dair sergi 25 Mayıs 2019'da A Blok Lobide öğrencilerimizle buluştu. Doğu Blokunun Dağılma Sürecinde Bulgaristan'da Türklere Uygulanan Baskıların ve Naim Süleymanoğlu'nun Türkiye'ye Kaçış Serüveninin Türk Basınındaki İzleri konulu sergi, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçlerin 30. Yılı münasebetiyle düzenlendi. Açılış konuşmasını Okul Müdürümüz Mithat Tekçam yaptığı serginin konusu, hazırlık süreci ile Bulgaristan'da uygulanan baskılara ilişkin tarihi süreci ise kulüp başkanımız Muhammed Efdal Kaplan üstlendi.

**DOĞU BLOKUNUN DAĞILMA SÜRECİNDE
BULGARISTAN'DA TÜRKLER'E
UYGULANAN BASKILARIN VE NAIM
SÜLEYMANOĞLU'NUN TÜRKİYE'YE
KAÇIŞ SERÜVENİNİN TÜRK
BASININDAKİ İZLERİ**

Hazırlayanlar

SERGİYİ HAZIRLAYANLAR

BERNA ELİF AKTOLGA
SÜMEYYE HİLAL YILDIZ

ARŞİVDE ÇALIŞANLAR

AHMET FURKAN KARTAL
CİHANGİR ÖZSOY
ESAD MURAT YILDIZ
MUHAMMED EFDAL KAPLAN
MUSTAFA İRFAN SÖKMEN
OĞUZHAN KAYA
SÜMEYRA KARACAN
SÜMEYYE HİLAL YILDIZ
YAKUP KAAN BAYCAN
ZEYNEP SENA UZUNBOY
ZEHRA SEKİZKARDEŞ

DANIŞMAN ÖĞRETMEN

SEMA KÜÇÜKALİOĞLU ÖZKILIÇ

Çankaya'dan d

ANKARA. (Hürriyet)

CUMHURBAŞKANI Kenan Evren, Bulgaristan'daki son gelişmeler üzerine, dün yaptığı açıklamada, "Tutarsızlık, kin ve nefret duygularını politikalarının içine sokan rejimler, bunun bedelini ergeç öderler" dedi.

Evren, Bulgaristan'daki son gelişmelerin, insanlık dışı baskılara maruz bırakılan Türk azınlığın yaşadığı trajediyi, bir kere daha dünya kamuoyunun gözleri önüne serdi, açıklamasında şu görüşlere yer verdi:

"Bulgaristan, ülkesindeki 1.5 milyonu aşkın Türk azınlığının varlığını 1984 yılı sonundan itibaren reddetmiş ve taraf olduğu tüm uluslararası anlaşmalarla en temel insani prensipleri dahi inkâr ederek, insafsız bir asimilasyon politikası başlatmıştır. Bulgaristan'daki Müslüman Türk azınlığının varlığı, uluslararası anlaşma metinlerinin ötesinde, Bulgaristan devlet adamlarının 1984 yılına kadar yaptıkları çok sayıda açıklama ile de kanıtlanmış bir gerçektir. Bizzat Bulgaristan Devlet Başkanı birçok vesileyle 1984 öncesinde, 'Türk azınlığı, Türk halkı, Bulgaristan Türkleri' gibi ifadeleri kullanagelmıştır. Bunlardan bizzat bana da söz etmiştir. Filhakika Bulgaristan'da bir Türk azınlığı mevcuttur. Böyle bir azınlık mevcut olduğu için, bu azınlığın statüsü ve haklarını düzenleyen, Türkiye'ye göçünü ön-gören, parçalanmış ailelerin birleştirilmelerini sağlayan anlaşmalar, iki ülke arasında aktedilmiştir."

"HANI TÜRK YOKTU?"

Durum buyken, Bulgaristan'ın ülkesinde Türk olmadığını iddia etmesinin inandırıcı olamayacağını belirterek açıklamasını sürdüren Evren, 80 yıldır bağımsız bir devlet olarak uluslararası camiada yerini alan Bulgaristan'ın, 75 yıl tanıdığı bir gerçeği beş yıldır inkâr etmek istediğini hatırlattı, şöyle dedi:

"Ancak Türk olmadıkları iddia olunan ki-

şiler, Türk olduklarında ısrar etmektedirler. Ülkesinde Türk kökenli hiç kimsenin bulunmadığını iddia eden Bulgaristan, şimdi binlerce sınırdışı ettiği insanların kim olduğunu, bunları neden bir başka Müslüman ülkeye değil de Türkiye'ye gönderdiğini açıklamak zorundadır. Bütün suçları Türk olmak ve Bulgaristan'da yaşamak olan insanlar, 20'inci asrın son çeyreğinde, insan haklarına saygının Avrupa'da ve dünyada en büyük değer olduğu bir dönemde her türlü haklarından mahrum edilmekte, kötü muameleye maruz bırakılmakta, vatandaş oldukları ülkeden zorla çıkarılmakta ve hatta öldürülebilmektedir. Bütün medeni milletlerin buna karşı çıkması, en önemli insanlık görevidir."

"DÜNYAYA SESLENİYORUM"

Cumhurbaşkanı Evren, dünyaya da şöyle seslendi:

"Bulgaristan'da bir büyük trajedi, bir insanlık dramı yaşanmaktadır. Bu sorun sadece Türkiye'nin sorunu değildir. Bu insanlığın sorunudur. İnsan hakları konularına ilgilerini değişik vesilelerle göstermiş olan ve aralarında bizim de yakından tanıdıklarımız bulunan tüm devletleri, teşkilatları, basın-yayın kuruluş ve mensuplarını bu trajediye bir an evvel son verilmesi için çabada bulunmaya davet ediyorum."

Bulgaristan'ın Türk soyundan olmadıklarını iddia ettiği vatandaşlarını zorla ülkesinden çıkararak Türkiye'ye göndermesinin, bu ülkenin suni olarak yarattığı bir sorunu tek başına çözemeyeceğini kabullendiği anlamına geldiğini belirten Evren, masaya oturulması çağrısını şu sözlerle yaptı:

"Türkiye soydaşlarının çilelerine son vermek amacıyla hudutlarını açık tutmaktadır. Ancak Bulgaristan'ın, en kısa zamanda Türkiye ile arasındaki bu sorunu çözümlenmek üzere masaya oturması gerekmektedir. Bu sorun, gönüllü veya zoraki

göçle çözümlenemez. Bulgar Türk azınlığı mensuplarının saygı gösterilmesi şarttır. Ünlü tarih, tutarsızlık, kin ve nefret politikalarının içine sokan rejimlerin bedelini ergeç ödediklerinin sandığıdır."

Evren açıklamasının sonuna kadar soydaşların karşılaştığı güçlük için ulusal dava haline geldiği nitelikte bir sorunun aşılması için lardan uzak tam bir ulusal dayanışma gerekmektedir. Memnuniyetle bütün siyasi partilerimiz bu çağrıyı duyarlılık içerisinde harekete geçireceğimize inanıyoruz. Türk milletinin, bu önemli vereceğine içtenlikle inanmalısın."

Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, Dışişleri Komisyonu üyelerine, taya çıkan göç sorunu hakkında iktidar ve muhalefet partilerine kullandıkları soruları yanıtlayan toplantıdan daha ne kadar soydaşlarımızın kestimediklerini söylediği öğrendiği öğrenildi. Toplantıda, Bulgaristan konusundaki TBMM Genel Kurulu'nda "Göç sorunu" masası istendi.

Toplantıda, "Bakanlık olarak gelecekte soydaşlarımızın da bir tahmininiz var mı?" diye sorulduğunda, "Şu ana kadar 14 bin soydaşımız geldi. Bunların hepsinin çingene olduğu tespit edildi. Bundan sonra daha kaç kişi geleceğini kestiremiyoruz" dedi.

Toplantıda Bakan Yılmaz, "Soydaşlarımızın üzerine bu konuda Sovyetler Birliği baskıları yapıldığını anlattığı belirtildi. "Her platformda olduğu gibi, bu sorunu çözümlenmek üzere masaya oturması gerekmektedir. Bu sorun, gönüllü veya zoraki

15 Haziran 1989 Hürriyet

HEYECAN... HEYECAN... Süleyman Demirel, Adapazarı'ndaki mitingde yaptığı konuşmada, Bulgaristan'daki soydaşlarımıza uygulanan zulmü kınadı. DYP

(Fotoğraf: hha- Sedat AKYILDIZ- ADAPAZARI) Lideri, "Türkiye'de küçük bir hak ihlalinde ayağa kalkan dünya ülkeleri, bu olaya sessiz kalıyor." dedi. Demirel konuşurken, halk sık sık "Ordu Sofya'ya" diye haykırdı.

18 Haziran 1989 Hürriyet

Dünyaya mesaj

istan'da kalacak haklarına da, tam utmamak gerekir nefret duygularını rejimlerin, bunun ayısız örnekleriyle

nda, Bulgaristan'ı-çüklüklerin Türkiye'ğini hatırlattı, "Bu da politik çıkar-yanışmayı gerek-belirtmeliyim ki, önemli konuda, ket etmektedirler. sınavı başarı ile ktayım" dedi.

maz, dün TBMM Bulgaristan'la or-ında bilgi verdi. mensup milletve-bakanın, Bulgaris-şımızın geleceğini renildi. Basına ka-a süren komisyon usuyla ilgili olarak zli oturum" yapı-

arak, Bulgaris-zın sayısı hakkın-sorusuna Bakan in 800 civarında pisi Türk. Sadece it edildi. Ancak i gelir, şu anda öğrenildi.

in, yine bir soru Birliği ile de gö-elirildi. Bakanın, Sovyetler Birliği larımız olmuştur. kilde Bulgaristan Evet' dememekle kabul etmiş ve rçok sorunun

halledilebileceğine inandığını bildirmiştir." dediği bildirildi.

ÖZAL, TELEFONLA GÖRÜŞTÜ

Hürriyet Haber Ajansı muhabirleri Behiç Günalan ve Gurbet Gökçe'nin Edime'den verdiği habere göre, Devlet Bakanı Ercüment Konukman, dün Kapıkule'de, Bulgaristan tarafından toplu göçe zorlanan soydaşlarımızın sorunlarını dinledi. Konukman, Belene Adası'nda dört yıl boyunca Bulgar zulmünü yaşayan Besim Rasimof adındaki soydaşımızı Başbakan Özal'la telefonla görüştü.

Hürriyet Ankara Bürosu'ndan Aziz Utkan'ın haberine göre Bulgaristan, Türkiye'ye zorunlu göçe zorladığı Türk azınlığın mal varlıkları ve vatandaşlık hakları üzerinde yeni oyunlar tezgahlıyor. Bulgar yönetiminin amacının, Türkiye'ye sığınan soydaşlarımızı bir yanda Türklükleri, diğer yanda mal ve varlıkları ile açmazda bırakmak olduğu anlaşıldı.

Ankara'daki Bulgaristan Büyükelçiliği'nden bir diplomat dün Hürriyet muhabirine, Türkiye'ye giriş yapan Bulgar Türklerinin ellerindeki pasaportların beş yıl geçerli olduğunu söyledi. Bu kişilerin sınırdışı edilmediğini, kendi istekleriyle Türkiye'ye geldiklerini öne süren Bulgar diplomat, Türkiye'ye gelenlerin Bulgaristan'daki haklarının, beş yıl içinde korunacağını da belirtti. Diplomat, bu kişilerin, Türkiye'de beş yıldan daha uzun süre kalmaları durumunda statülerinin ne olacağı sorusuna şu yanıtı verdi:

"Bulgaristan'da yapılan kanuni değişiklikler, Bulgar vatandaşlarına çifte vatandaşlık hakkını tanıyor. Yani, bir Bulgar vatandaşı aynı zamanda Türk vatandaşlığına da geçebiliyor. Bu konuda kanundaki hüküm açıktır. Ancak, Türkiye'ye Bulgaristan pasaportu ile serbestçe gelen Bulgar vatandaşları (Türkler) pasaport sürelerinin bitiminden önce ülkelerine dönmelidir. Dönmedikleri takdirde bu haklarının kaybedilmesi gibi bir durum ortaya çıkabilecektir."

DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel, batıdaki iki komşusunun Türkiye'ye karşı bir şer ittifakı yaptığını söyledi, "Türkiye'ye karşı Bulgar-Yunan ittifakından korkarım" dedi.

Bulgaristan'ın bugün ülkesindeki Türk azınlığa uyguladığı zorunlu göç politikasının, uzun yılların ihmali sonucu ortaya çıktığını da bildiren Demirel, şunları ekledi:

"Bunlar ara rejimlerden sonra olağandır. Türkiye meseleyi çok ihmal etmiştir. Bulgaristan'dan gelenlerin sayısının yüz binin çok üzerinde olacağını tahmin ediyorum."

BÜTÇE-PLAN KOMİSYONU

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nda değişiklik yapılarak bu fondan Türk vatandaşı olmayan, ancak ülkemize sığınmış kişilerin de yararlanmasını öngören kanun tasarısı, dün TBMM Plan Bütçe Komisyonu'nda kabul edildi. Jet hızıyla sunulup benimsenen tasarı, Genel Kurul'da da aynen benimsenirse, Irak'tan Türkiye'ye gelen göçmenlerle Bulgaristan'dan sınır dışı edilen soydaşlarımız da yararlanabilecek.

BAKANLAR KURULU'NDA TARTIŞILDI

Bakanlar Kurulu dün yaptığı toplantıda Bulgaristan'dan zorunlu şekilde gönderilen Türkler konusunu ele aldı. Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Mehmet Yazar, "Dünya kamuoyunun Bulgaristan'dan gönderilen Türkler konusunda uyanmadığı düşüncesindeyiz" dedi. Mehmet Yazar, dünya kamuoyuna konuyu en gerçekçi biçimde aktarmak için bazı tedbirler aldıklarını da bildirdi.

Bu konuda Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz'ın Bakanlar Kurulu'na bilgi verdiğini de söyleyen Yazar, Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımız konusunda hiçbir sıkıntının bulunmadığını ve gelecek olanların hepsini kabule de hazır olduklarını açıkladı.

Maraş'ı

• KKTC Cumhurbaşkanı Denktaş, ilçe açıkladı: "20 rada buraya cıklarına, duran bin"

Özer HATA

KKTC

nırdışı etme leşim sorun lundu. KK gelen ön

Denktaş, kadar B binalara belirtere

istiyors burad boş Günlü böylü bar

de Yo ri P t

Hain göçün 19'uncu gününde, masa umudu

Bulgar'dan, Türkiye'ye:

'Gelin görüşmeye oturalım'

• Bulgaristan Başbakanı Atanasov, dün beklenmedik bir açıklama yaparak Bulgar resmi haber ajansı aracılığıyla şu mesajı ilettili: "Türkiye ile sorunları görüşmeye her zaman hazır olduk ve şimdi de hazırız."

• 14. sayfada

Fotoğraf: Gurbet GÖKÇE

Özal'dan Bulgar'a cevap:

'Geliriz şartları getiririz'

• Başbakan Turgut Özal, kapsamlı bir göç anlaşmasının görüşülmesinin ana gündemini oluşturmasını gerektiğini hatırlattı. "Önkoşulsuz görüşme sadece konuşmadır. Ama biz konuşma istemiyoruz" dedi...

• 14. sayfada

Demirel: "Pişman olmasınlar"

ARTIK TÜRKİYE'DELER Karanlık günleri geride bırakıp Türkiye'ye, başka bir deyişle huzura kavuşan bir aile daha, "Utanç treni"nin penceresinden, umutla bakıyor...

Camilerde kampanya açılıyor

Açım sizlere geldiniz. adam. Son günün Paşa'ya da çok yalanlar söyledi. Soyun rının hepsi yalan çıktı. Bulgaristan'da Türk çok...

BİNLERCE HANÇEREDEN TEK SES YÜKSELİYOR 'Ordu Sofya'ya

Sabri DURANSOY - Şaban SEVINÇ - Necdet GÜNGÖRSÜN - Mustafa BAĞDİKEN / ADAPAZARI (Sakarya)

BULGARİSTAN'ın Türkiye'ye ve soydaşlarımıza karşı tutumunun dün Sakarya'da protesto edildiği coşkulu mitingde, DYP Genel Başkanı **Süleyman Demirel** de katıldı. Mehter marşı ve kahramanlık türküleri arasında yapılan mitingte, yaklaşık yedi bin kişi tek bir hançereden "Ordu Sofya'ya" diye bağırdı. **Demirel**, Sakarya Gar Meydanı'nda, parti otobüsü Süvari'nin üstünden yaptığı konuşmada, daha önce Bulgaristan sorunuyla ilgili olarak, hükümete yönelttiği eleştirilerin dozajını düşürmesi dikkati çekti.

Sakarya'ya giderken, gazetecilerin konuyla ilgili sorularını cevaplandırarak **Demirel**, mitingün partisi tarafından düzenlenmediğini, davet üzerine katıldığını bildirdi. DYP lideri, 24 Haziran'da İstanbul'da yapılacak mitingte siyasi parti liderlerinin katılmayacağını, o mitingün bir "Halk hareketi" biçiminde olmasının daha yararlı olacağını kaydetti. Siyasi parti liderlerinin katılması durumunda asıl amaca ulaşamayacağını söyleyen **Demirel**, hükümetin miting düzenleyicisi olmasının sorunu zaafa uğratacağını sözlerine ekledi.

DYP lideri, bir gazetecinin, kendisini hükümeti eleştirme konusunda daha temkinli gördüğünü söyleyince şöyle devam etti:

"Şu anda eleştiri yapacak değilim. Yapıcı olmak lazım. Ben Kapıkule ve Dereköy'deki zorlukları gördüm. İş çekiş çevirmek o kadar kolay değil. Böyle bir toplantıda, olaya destek olunması lazım. Bu, ülkeyi yönetenlere destek değildir. Ama olay karşısında, hep birlikteyiz. Ben şimdi evvela vatandaş olarak, sonra da parti genel başkanı olarak görevimi yapıyorum. Yaptığım bir kamu hizmetidir. Halkı ve dünyayı uyarmaya çalışıyorum. Bugün diğer konuları, dilimizin ucuyla konuşuyoruz. Heyşeyin vakti, saati var. Şu anda beraberlik içinde görünmemiz lazım. Türkiye, olayın karşısında yumruk gibidir."

Demirel, SHP lideri **Erdal İnönü**'nün önümüzdeki günlerde katılacağı Sosyalist Enternasyonel'e soydaşlarımızla ilgili sorunu götürmesinin faydalı olacağını kaydetti.

ÖZAL-HAFIZ BURHAN BENZETMESİ

Demirel, Başbakan **Turgut Özal**'ın seçime yanaşmadığı yolundaki sözleri hatırlatınca, "Taş plak dinletiyor. Hafız Burhan gibi... Gazel söylüyor, gazel. Yirmi defa daha, aynı şeyi dinleyeceksiniz." dedi.

DYP lideri, "Son yapılan zamlar ve milletvekili harcırahlarının yükseltilmesi, Başbakan'ın seçime gitmeyeceğinin bir işareti değil mi?" sorusuna da, "Hayır, devlet büyük para sıkıntısı içindedir. Bu zamları daha bir süre yapmazsa sıkışıklığa dayanamaz" diye cevapladı.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'E GÖTÜRÜLSÜN

DYP liderinin Gar Meydanı'nda yapılan mitingine helikopterle inen **Demirel**, seçim otobüsü

Mitingte yaklaşık 7 bin kişi tek bir ağızdan, "Ordu Sofya'ya" diye bağırdı, Bulgaristan Devlet Başkanı **Jivkov**'un idam sehпасına aslı bir kuklası yakıldı.

Sovyetler Birliği'nin Bulgaristan'a tepki göstermesi gerektiğini tekrarlayan **Demirel**, "Bunu hükümet de söylemeli. Ama bazen hükümetlerin dili tutulur, ben söylerim. Eğer Sovyetler bu zalimliğe destek veriyorsa, o da bu zulmün ortağıdır. Sonra çıkıp dünyaya, 'Biz barışçılız' derse, o sahtekarlık olur" dedi.

BOZER, SOYDAŞLARIMIZLA

Demirel, Bulgaristan'ı alçaklıkla suçladı ve mitingte toplanan heyecanlı kalabalığı mezalimi lanetlemeye çağırdı. **Demirel**'in isteği üzerine bütün alan "Lanet olsun" diye inledi. Daha sonra DYP lideri halkı, "Yaşasın hür Türkiye" diye bağırttı.

Hürriyet Haber Ajansı'nın Bursa'da ziyaret ettiği **Demirel**, Bursa'da ziyaret ettiği **Demirel** men ve Mülteci **Demirel** Bulgaristan'dan sınır dışı edilmiş görüştü, "Sürgüne tabi tutulmuş görüyorum. Yirminci asrda insan bu derece ihlal edilmesine ve haklara göz yummayız." dedi.

SHP Genel Başkanı **Erdal İnönü**'nün dan sınır dışı edilen soydaşlarımızın Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne yerleşmesi için şunları söyledi:

"Yararlı bir girişim. Bu kalan Avrupa bu girişime racak hesabımız olur yuna, Bulgar haksızlığı anlatılır."

BULGAR ZULMÜ AGİK TE LANETLENDİ

Fransa, yine iki yüz

Artun ÜNSAL / PARIS, (Hürriyet)

BULGARİSTAN'ın, on binlerce soydaşımızı apar topar Türkiye'ye göçe zorlaması, Paris'te çalışmalarını sürdüren Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) "İnsani Boyut" toplantısında, Türkiye dışında özellikle ABD ve Kanada delegasyonları tarafından da şiddetle kınanırken, Fransa ve İtalya'nın nedense sessiz kaldıkları gözlemlendi.

İKİ ÜLKE İÇİN DÜŞ KIRIKLIĞI

Türk delegasyonundan bir yetkili, Hürriyet'e, "Avrupa'nın gözü önünde cereyan eden bu dramın mazur görülebilecek yanı yok. Dünyanın en uzak köşelerinde insan hakları konusunda mangalda kül bırakmayan Fransa gibi bir ülkeden bu konuda çıt çıkarmasını, anlamak çok zor. Oysa insan haklarının, siyasi mülahazalara tabi olmaması gerekir" diye konuştu.

Özellikle ev sahibi Fransa'nın bu konudaki ilgisizliğinden "düş kırıklığına" uğradıklarını itiraf eden Türk diplomatlar, "Yunanistan veya Kıbrıs Rum yönetiminin destek

vermemeleri sürpriz değil, Fransa veya İtalya'nın sessiz tutumu da çok şaşırttı" diye konuştu.

Hürriyet muhabirinin editörüne göre, Paris'teki "İnsani Boyut" toplantısında katılan Fransız ve İtalyan delegasyonları meslektaşlarıyla karşı karşıya gelirken, Bulgaristan'daki Türklerin durumu "havaya bakma" taktiğiyle yönetimini kınama bahanesiyle "ustlerimize bir danışmanlık" "uyutma" yoluna gidiyorlar. Bu örneğin Kanada temsilcisi, son toplantıda, yaklaşık 20 bin Türk'ün Türkiye'nin sınır kapısı önünde ağır bir dille kınarken, "İl Dünden beri böyle bir şey yapılmaz şekilde mazur gözülemeyiz"

AVRUPA'DAN TEPKİ

Bu arada Avrupa Komisyonu çağrıda bulunarak, Türk azınlık dışı baskı ve saldırılara istedi. Çağrıda, Türk azınlığının bir çözüm bulunması için diyalogun başlatılması da istendi.

"JIVKOV'A ÖLÜM" Adapazarı'ndaki Gar Meydanı'ndaki mitingte, dikkatleri, üzerinde Jivkov'a Ölüm yazısının yer aldığı bir torbanın asılı olduğu darağacı çekti. Temsili darağacının çevresinde toplananlar, yüreklerindeki nefreti bağırarak dile getirdikten sonra Devlet Başkanı Jivkov'u simgeleyen torbayı ateşe verdiler.

Zorunlu göç sürüyor

HABER MERKEZİ

BULGARİSTAN'ın zorunlu pasaport vererek sınır dışı ettiği soydaşlarımızın Kapıkule'ye gelişleri dün de akınlar halinde devam etti ve sayıları 30 bini aştı.

Bu arada, Başbakan **Turgut Özal** Kapıkule'ye gelmeden iki saat önce, 11 vagona doldurulan 420 soydaşımız daha, Bulgar treniyle Kapıkule Garı'na geldi. Garda soydaşlarımızı Devlet Bakanı **Ercüment Konukman**'la İçişleri Bakanı **Abdülkadir Aksu** karşıladı. Bu arada, önceki akşamdan itibaren, Kırklareli'nin Dereköy Sınır Kapısı'ndan giriş yapan soydaşlarımızın sayısı da 844'i buldu. Kırklareli'den, daha öncekilerle birlikte giriş yapan soydaşlarımızdan 1973'ü, Kepirtepe'deki çadırkente yerleştirildi.

ÜÇÜNCÜ DOĞUM

Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen soydaşlarımızdan doğum yapanların sayısı da üçe çıktı. Önceki gün sabaha karşı karşı 19 yaşındaki Meryem Yusuf adlı soydaşımız, Edirne Devlet Hastanesi'nde bir erkek çocuk dünyaya getirdi. Çocuğa Kenan ve Turgut adları verildi. Edirne Devlet Hastanesi'nde ayrıca, sekiz yaşlı soydaşımız da çeşitli rahatsızlıklarından dolayı tedavi altına alındı.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nca Kapıkule ve Dereköy gümrük kapılarında, şimdiye kadar soydaşlarımıza 1.5 milyar lira yardım yapıldı.

Kızılay tarafından kurulan Edirne'deki Çadırkent'te, yaklaşık 500 soydaşımızın günlük yaşamlarını huzur içerisinde geçirdikleri bildirildi. Her gün düzenli olarak iki öğün sıcak yemek yiyebilen soydaşlarımızın tüm ihtiyaçları, küçük çocukların mama ve sütlerine kadar anında gideriliyor.

Soydaşlarımız için Lüleburgaz Kepirtepe Çadırkent'inden sonra, aynı ilde ikinci çadırkent kurulması için çalışmalar başladı. Kırklareli'nin Karahıdır semtindeki 105 dekarlık Karahıdır Korusu, çadırkent için ayrıldı.

BULGARİSTAN'I PROTESTO MİTINGİ

Bursa DSP Osmangazi İlçe Örgütü, soydaşlarımıza yapılan baskı ve zulmü kınamak amacıyla "**Bulgaristan'ı Protesto**" mitingi düzenledi. DSP Osmangazi İlçe Başkanı **Kâzım Gezer** açıklamasında, bugün yapılacak mitingte tüm parti ve

kuruluşları davet ettiklerini bildirdi.

Soydaşlarımız için yardım kampanyaları da devam ediyor. Zonguldak Valiliği tarafından yardım komitesi kuruldu. Vali **Saim Çotur** başkanlığında kurulan komite, çalışmalarına başladı. Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı'ndan da soydaşlarımıza yardımlarda bulunacak olan komite, Ziraat Bankası Zonguldak Şubesi'nde bir hesap açtırarak bağışların buraya yapılmasını istedi.

Eskişehir'deki yakınlarının yanına gelen 1068 soydaşımızdan 112'si değişik işlere yerleştirildi. Eskişehir Valisi **Bahaeddin Güney**, göçmenlerin barınma sorunlarının çeşitli kamu ve kuruluş binalarından yararlanılarak çözüldüğünü bildirdi.

Horasanlılar, soydaşlarımızdan bir bölümünü konuk etmeye hazır olduklarını açıkladılar. Erzurum'a bağlı Horasan İlçesi'nin çok geniş araziye sahip olduğunu belirten Belediye Başkanı **Dursun Şen**, "**Karar aldık. Bin aileyi Horasan'a istiyoruz. Gelecek ailelere 500'er metre kare arsayı parasız vermeye hazırız**" dedi.

Trabzon Valiliği tarafından Vali Yardımcısı **Haydar Özgün**'ün başkanlığında oluşturulan "**İl Yardım Komitesi**", dün ilk toplantısını yaptı. İlçelerde de kaymakamların başkanlığında oluşturulan komitelerin toplayacağı yardımlar, Trabzon'da birleştirildikten sonra Ziraat Bankası'nın Ankara Meşrutiyet Şubesi'nde açılacak bir hesaba yatırılacak.

Çanakkale'nin Biga İlçesi'nde açılan yardım kampanyasına katılmak isteyenler ise, Biga Ziraat Bankası 10 016 numaralı hesaba para yatırabilecek. Bu arada, Biga'da, soydaşlarımız için camilerde 4 milyon lira toplandığı bildirildi.

Ordu'da, Vali **Utku Acun** başkanlığında kurulan yardım komitesi de, Ziraat Bankası Ordu Şubesi'nde 300- 883175 numaralı bir hesap açtırdı.

Kırklareli Valiliği'yle Erzurum Valiliği de, yardım kampanyası başlattı.

ZEHİRLİ AŞI

Bu arada, Bulgaristan'daki soydaşlarımızın küçük çocuklarına, ayak topuklarından yapılan iğne konusundaki tartışmalar sürüyor. Kapıkule'de incelemelerini sürdüren ve soydaşlarımızın yerleştirilmesinden sorumlu Devlet Bakanı **Ercüment Konukman**, bu konuda gelen bilgilerin sıhhatli olmadığını bildirdi. **Konukman** Dünya Sağlık Örgütü'ne de başvurarak, konunun araştırılmasını istediklerini belirtti.

2. SAYFADAKİ YAZININ DEVAMI

'Kuranlarımızı gömüp de geldik'

yolda ayırmış karı kocayı. Meryem, iki oğlunu, Levent ile Bülent'i almış gelmiş Türkiye'ye. "Mehmet'im nasıl bulurum, efendimi nerelerde ararım, hiç aklım ermiyor" diyor, çaresizlik içinde. "Burada bekleyeyim mi, çocukları alıp gideyim mi? Nereye gideyim? Nasıl olacak bu iş? Nasıl bulacak bizi?"

Levent ile Bülent az ötede top oynuyorlar. Meryem, gözleri yaşlı, sınırdan her yeni girenin üzerine atılıyor. "Yolda kocasını görmüş mü?" diye...

"HAK İSTERDİK
GELMEK DEĞİL"

DOBRUCALI Hayriye Süleymanof'un gözlerinde yaş değil, öfke var. Türkiye'ye göç etmek için talepte bulunmadıkları halde, sabaha karşı evlerine girip göçe zorlamış Bulgarlar: "Biz Türkiye'ye gitmek istemiyoruz, burada

kalıp haklarımızı almak istiyoruz, yürüyüşe bu yüzden katıldık" dedilerse de, dinletememişler. "Siz Bulgarsınız, ne hakkı istiyorsunuz fazladan?" demiş polis "Biz Türk'üz" deyince de, basmışlar sopayı. "Madem Türk'sünüz, toplayın bagajınızı" demişler. "Türkiye'de isteyin hakkımızı..."

Hayriye, üç çocuğu ve kocasıyla birlikte gelmiş Türkiye'ye. Her şey o kadar ani olmuş ki, ne anne babasına, ne de kocasının ailesine haber verebilmişler. "Bir tek biz biliyoruz burada olduğumuzu" diyor ve ekliyor, "Bizim gibi, istemeden gelen çok oldu. Biz hak istedik, göçmek değil..." Hayriye öfkeli... Hayriye'nin aklı, kapısını çekmeden geldiği evinde, "Hoşça kal" diyemediği yaşlı annesinde...

YARIN: İŞKENCE
VE SÜRGÜN

19 Haziran 1989 Hürriyet

22 Haziran 1989 Hürriyet

Özal, Kapıkule'de konuştu:

'Bulgar'ın ödünü patlıyor'

- Başbakan, "Jivkov'un blöfünü gördüm, kapıyı açtım. Hadi göndersin bakalım görelim." dedi.
- Özal, soydaşlarımıza konuştuğundan sonra, yabancı basın mensuplarına da İngilizce açıklama yaptı.

● 18. sayfada

Göç Yeni dizimiz

Bulgar'ın emri

● 2. sayfada

(Fotograf: Gurbet GÖKÇE- EDİRNE)

GÖZYAŞI 5 yaşındaki Ayşe Seyfettinoğlu, Başbakan Özal'a sarılıp ağladı. Çok duygulanan Özal, onu okşadı. "Emin ellerdesin, ağlama" dedi...

18 Haziran 1989 Hürriyet

UZUN TREN 18 vagon dan oluşan en uzun esaret treni dün sabah 624 soydaşımızı Türkiye'ye getirirken, toplu göçle sınır dışı edilen soydaşlarımızın sayısı da 52 bine ulaştı...

Bulgar aşısı korkutuyor

GÜNÜN YAZISI
● Oktay EKŞİ

ANAP'ta yol ayrımı
NE oldu, bu "akıl"ları kim öğretti, anlayamadık ama, 26 Mart tarihinde yapılan yerel seçimde...

- Sağlık Bakanı Şıvgın, "Aşı adı altında ilaç verilenlerde bir yorgunluk ve uyuşukluk gözleniyor, kanlarını inceletiyoruz." dedi.
- Şıvgın "Geçmişte Bekir Çelenk'e aşı yapmışlar, ölmesine az kala, Türkiye'ye iade etmişlerdi" diye konuştu.

● 17. sayfada

21 Haziran 1989 Hürriyet

Doğu Bloku'ndan Bulgar'a inceleme

ANKARA, (Hürriyet)

BULGARİSTAN'DAN sınır dışı edilen soydaşlarımız için ilk kez bir Doğu Bloku ülkesinde girişim başladı. Macaristan'ın Başkenti Budapeşte'de yapılan "Avrupa Demokratik Birliği" toplantısında ANAP İstanbul Milletvekili Bülent Akarcalı'nın verdiği karar tasarısı kabul edilerek birlik üyelerinden bir heyetin Bulgaristan ve Türkiye'de inceleme yapması ilke olarak benimsendi. Avrupa Demokratik Birliği toplantısında benimsenen Akarcalı'nın karar tasarısı uyarınca oluşturulacak heyet Bulgaristan'da incelemeler yaptıktan sonra Türkiye'ye gelerek sınır dışı edilen soydaşlarımızla görüşecek. Aynı karar tasarısı ile Bulgaristan'ın yaptığı uygulamanın kınanması, bu uygulamaya en kısa sürede son verilmesi, sınır dışı edilen Türk soydaşlarına Bulgaristan tarafından tazminat verilmesi ilkeleri de kabul edildi.

21 Haziran 1989 Hürriyet

Özal, mitinge katılacak

BAŞBAKAN Turgut Özal'ın, Cumartesi günü İstanbul'da yapılacak olan "Bulgar Zulmünü Telin Mitingi"ne katılacağı bildirildi. Özal'ın mitingde konuşma yapmayacağı sadece katılımcı olarak bulunacağı belirtildi.

Başbakan Özal, daha önce yaptığı açıklamada mitinge katılmayı düşünmediğini belirterek, "Orada yapılacak miting siyasi bir olay değil. Onun için katılmayı düşünmüyorum" demişti.

Göç treninin, boyu uzadı

Behiç GÜNALAN - EDİRNE, (hha)

DIŞİŞLERİ Bakanı Mesut Yılmaz'ın konuşması olarak 60 diplomat Kapıkule'de inceleme yaparken, soydaşlarımızı sınır dışı etmeyi durduran Bulgaristan, bu heyetin Kapıkule'den ayrılmasından sonra yeni kafileleri sel gibi göndermeye başladı. 18 vagon dan oluşan en uzun esaret treni, 624 soydaşımızı Türkiye'ye getirirken, Kapıkule ve Dereköy

den toplu göçle sınır dışı edilen soydaşlarımızın sayısı 52 bine ulaştı.

ŞÜPHELİ 8 KİŞİ SINIR DIŞI

Edirne Valisi Ünal Erkan, soydaşlarımız arasında Türk ve Müslüman olmayan 8 kişinin Türkiye'ye giriş yapmak isterken yakalandığını ve bu kişilerin ilk sorgularından sonra derhal Bulgaristan'a sınır dışı edildiklerini söyledi.

21 Haziran 1989 Hürriyet

Bulgaristan'ın önkoşulsuz görüşme isteğine "RET"

BULGARİSTAN'dan sınır dışı edilen soydaşlarımızla ilgili olarak dün iki önemli gelişme oldu: Federal Almanya ve İngiltere, Sofya nezdinde girişimde bulunarak gelişmeler hakkında bilgi istedi... Önceki gün bir notayla "Türkiye ile görüşmeye hazır olduğunu" bildiren ancak yeni koşullar öne sürerek uluslararası platformlarda göz boyamaya yeltenen Bulgaristan'a Ankara'dan sert bir yanıt geldi.

Federal Almanya ve İngiltere'nin, girişimde bulunması, başkentte memnunlukla karşılandı. İki ülke, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı mekanizmasını işleten ilk AT üyeleri oldular. Fransa'nın da Sofya nezdinde girişimde bulunacağı öğrenildi, diğer 8 AT üyesinin tutumu merak konusu.

Uluslararası platformlarda, Türkiye'nin çağrısına "olumlu" yanıt verildiği izlenimi ya-

ratmak amacıyla yapıldığı anlaşılan Bulgaristan'ın görüşme çağrısına, Ankara "Kapsamlı bir göç anlaşması" davetini tekrarlayarak, ama sert bir yanıt verdi. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Büyükelçi İnal Batu, dün "Bulgar notasına karşı Türkiye'nin cevabı ne olacak?" şeklindeki bir soruyu yanıtlarken, "Konuyu saptırmaya ve zihinleri bulandırmaya yönelik inisiyatiflere karşı dikkatli olunması gereğine işaret etmekte yarar görüyoruz" dedi.

Avrupa Demokratik Birliği tarafından Macaristan'da düzenlenen "Avrupa Politikası Komitesi" toplantısından dönen ANAP İstanbul Milletvekili Bülent Akarcalı, Bulgar zulmünün toplantı gündeminin baş maddesi olduğunu ve oluşturulacak bir heyetin önümüzdeki ay Bulgaristan'a gönderileceğini söyledi.

23 Haziran 1989 Hürriyet

1989 Cuma

NİNENİN AÇLIK GREVİ Ayşe Nine, Razgrad bölgesinden... Geçen Ramazan'da ölen kocasının arkasından dua ettirememiş, mezarına imarı getirememiş, Türkiyesinden vazgeçme- niği için hapislerde sürünen oğlunun pesinde tüketmiş ömrünü... Türkiye konusuna para cezası, kur'an okursa dayak, Türküm derse sürgün... Sonunda dayanamamış, baskıları protesto için üç günlük açlık grevi yapmış... "Hakkımızı istemek için..." diyor, "Fazlasını değil..."

Yurtlarından sürülen soydaşlarımız, Bulgarların geride hiçbirini bırakmayacağından emin

Sonunda, hepimizi paklayacaklar.

Bulgaristan Türklerini kahreden sahnelerin başında, cenaze törenleri geliyor. Ölülerini Müslüman adetlerine göre toprağa verememek, kanayan yarayı daha da deriyor. İsyen edenler için, kadın, çocuk demeden, sıra dayığı başlıyor.

"Asimilasyon = özümsemeye" planını protesto için, Sofya'da bir yürüyüş düzenlenir. İlerce Türk, 24 Mayıs'taki bu yürüyüş için toplanır. Ama, Bulgar Hükümeti'nin Kurcaali'den sevk ettiği coplu, köpekli birlikler, gösteriyi anında bastırılır.

SADECE HAKLARIMIZI İSTEDİK Avni Aliyev, arkadaşımız Güldal Kızıldemir'e: "Viyana 89'a Destek Verme Cemiyeti" adlı İnsan Hakları Derneği'ni nasıl kurduklarını, tüm ayrıntılarıyla anlatıyor... Derneğin amacı, "Bulgaristan Türklerini azınlık haklarını geri vermek"miş. Ne var ki, daha faaliyete geçmeden Bulgar polisi, derneğin sekreterini tutuklamış...

Göç, Bulgar'ın emri

Raporlu: Güldal KIZILDEMİR

POLİS FENA SALDIRDI On dört yaşındaki Zülbiye de, yürüyüşe katılan öğrencilerden biri. Başlarında öğretmenleri, ilkokulun bahçesinden henüz çıkmışlar ki, polis bir anda kuşatmış etraflarını. Yaşlı çocuk, kadim erkek ayırmı yapmamış, önüne geleni coplamış. "Babamı götürdüler, çok işkence gördü" diyen Zülbiye, babası gelmeden sınırların kapısından ayrılmak istemiyor...

İLLE DE ÖĞRETMENİM Zülbiye'nin 10 yaşındaki kardeşi Türkân'ın baş öğretmen. Mahzun yüzü, minicik, güzel mi güzel bir kız... Hele, o boyundaki çeyizle işlerle "En iyi Türk, benim öğretmenimdi. Ne olur bir şeyler yapın, öğretmenimi pak-

tirin, İsmet'i isteriz" diye iltisak ortalağı" diyor.

ÂDETLERE UYGUN TÖREN

POLİS, 26 saatten beri gözaltında olan arkadaşları İsmet'i serbest bırakmış... O sırada, yürüyüşte yaşlı bir dede vefat etmiş. Kalabalık dağılmadan, kendi aralarında anlaşır "Mestan Dede"yi kendi âdet ve geleneklerine göre, toprağa vermeye karar vermişler... Ne pahasına olursa olsun... "Beş yıldan beri bir şeyler yapıp sesimizi duyurmak zorunda olduğumuzu hissediyorduk" diyor Avni Aliyev, "Ertesi gün, on bine yakın bir kalabalık toplandı. Kadınlar, kukaklarında bebeleryle geldiler. Tabutun arkasına, Mestan Ağabey seni âdetlerimize göre toprağa vereceğiz" yazılı pankart astık. Ben tabutu sağından omuzladım. Binlerce insan, tabutun arkasından yürüyordu. Toprağa verdik, rahmetlinin başında imam okudu, hep birlikte dua ettik. Gâvur da yaklaşmadı yanımıza..."

Kalabalık, cenaze töreninden sonra polis merkezinin önüne gitti. Açlık grevi yaptığı için tutuklanarak akıl hastanesine kapatılan, Kasım adındaki soydaşlarının salıverilmesi talebiyle...

şama kadar beklemişler... Nitekim, polis, akşama doğru Kasım'ı getirerek serbest bırakmış.

Cemaat, ertesi gün daha kapsamlı bir yürüyüş yapmak üzere, anlaşarak dağılmış. Bu arada, Türkiye'den Dışişleri yetkililerinin Sofya'ya gelip Bulgaristan'daki Türkler ile ilgili görüşmeler yapacağı haberi yayılmış ve Sofya'da da bir gösteri düzenlenmiş uygun olacağı düşünülmüşler. "Ne mutlu Türküm diyene... Haklarımızı geri istiyoruz. Biz İvan değiliz" pankartları hazırlanmış. Gerisini, Avni Aliyev şöyle anlatıyor:

"İlkokul bahçelerinde, meydanlarda toplandı. Meğerse, kaç gündür Bulgarlar da bize karşı hazırlık yapıyorlarmış. 24 Mayıs yürüyüşünü haber aldıkları için, Kurcaali'den köpekli, coplu, silahlı hususi eğitimli asker takviyesi yapmışlar. Daha yürüyüş başladığı anda, etrafımızı sardılar, kıyasıya vurarak dağıttılar. Büyük bir grubu da gözaltına aldılar. İşkence, dayak, sorgu... Gerisini biliyorsunuz..."

"KADIN, ÇOCUK, HERKESİ DÖVDÜLER"

ZÜLBIYE Mehmetova, yürüyüşe katılan bir öğrenci. 14 yaşında... 24

Bulgar aşısı, korkutuyor

ANKARA, (Hürriyet)

BULGARİSTAN'dan sınır dışı edilen soydaşlarımıza yapılan "Nitelikli bilinmeyen iğnelere" ilişkin iddialar ciddi ve korkutucu boyutlara erişti. Kapıkule'ye gelen soydaşlarımız, çocuk ve gençlere "topuktan" enjekte edilen "ilacın", ilk etapta "unutkanlık" yarattığını; daha ileri aşamada da "felce" yol açtığını söylediler.

Bulgaristan'dan sınır dışı edildikten sonra Bursa'daki yakınlarının yanına yerleşen soydaşlarımız çocuklarını alarak çeşitli sağlık kuruluşlarına başvurup "Bulgaristan'da sadece Türk çocuk ve gençlerine topuktan niteliğini bilmediğini aşı yaptı" dediler ve "enjekte edilen ilacın"

niteliğinin araştırılmasını istedikler. Bursa Sağlık Müdürü Mustafa Kayasal, iğne yapıldığı belirlenen 25 kişiden alınan kan numunelerine, AIDS virüsünü saptamada kullanılan "elize testi" dahil çeşitli testler uygulandığını söyledi.

BAKAN'DAN BEKİR ÇELENK ÖRNEĞİ

Sağlık Bakanı Bekir Çelenk ise dün yaptığı açıklamalarda "korkutucu olaya" yeni boyutlar getirdi. Halil Şıngın, Bulgaristan'ın zorunlu göçe tabi tuttuğu soydaşlarımızdan bazılarına, Türkiye'ye göndermeden önce "aşı" adı altında enjekte ettiği ilacın, aşı olmadığını açıkladı. Şıngın, Bulgaristan'ın silah satıcısı Bekir Çelenk'e de iade etmeden önce aynı şekilde bir ilaç

enjekte ettiğini ve Türkiye'ye geldikten iki ay sonra da öldüğünü hatırlattı. Şıngın, "Yaptığımız araştırmada, soydaşlarımıza enjekte edilen ilacın aşı olmadığını tespit ettik. Aşı adı altında bu ilaç verilerinde bir yorgunluk ve uyusukluk gözleniyor" dedi.

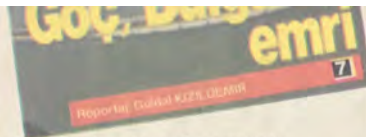
Bakan Şıngın, dün TBMM'de gazetecilerin sorularını üzerine Bulgaristan'dan zorla Türkiye'ye gönderilen soydaşlarımıza enjekte edilen ilacın ne olduğunu tespit için çalışmaların devam ettiğini söyledi. Şıngın, "İlaç enjekte edilenlerden 50 şişe kan alarak Ankara'ya getirdik. Verilen ilacın ne olduğunu tespit etmeye çalışıyoruz. Ancak bazılarına sıtma aşısı yaptıklarını gözlemledik. Fakat bu şaşırılmaya değerdir. Bir kısmına sıtma aşısı yapılırken, diğer

bir kısmına başka bir ilaç enjekte edilmiş. Ancak bunun ne olduğu hemen tespit edilemiyor. Zaman geçmesi gerekiyor" dedi.

Bulgarların soydaşlarımıza enjekte ettikleri ilacın AIDS mikrobü olma olasılığı konusundaki bir soruya da Şıngın, "Olabilir. Ne yapıldığını bilmiyoruz. Ama şunu da unutmayalım ki, geçmişte Bekir Çelenk'e de aynı şekilde bir ilaç enjekte ettiler. Öleceğini anlayınca da, Türkiye'ye iadesini sağladılar. Aynı şekilde, soydaşlarımıza da bu ilaçtan vermiş olabilirler, diye konuştu.

Halil Şıngın, Dünya Sağlık Örgütü'nü görevle çağırıklarını ve hâlâ yanıt beklemediklerini hatırlattı.

21 Haziran 1989 Hürriyet

Akrabalarına kavuşan soydaşlarımız, gönüllerinde yatan şehri, dillerinden hiç düşürmüyorlar:

Bursa, bizim başkentimiz

● Mümin Gençoğlu, Türkiye'ye göçen soydaşlarımızın "baba'sı... 1951'de lise öğrencisi iken göç etmiş. Yıllarca işçilik yaptıktan sonra, küçük bir krediyle ticarete atılmış. Şimdi, Bursa'nın önde gelen işadamlarından... "Son Türk kurtulana kadar, mücadelemi sürdürdüğüm" diyor.

● Mustafa Halilov, Bulgaristan'daki Türk direnişinin "teşkilatçı"larından biri. Babası, Bulgar yönetiminin "vatan haini" diye idama mahkûm ettiği ve hapiste ölen Halil Şükrüyev Halilov. Oğul Mustafa'ya, göçten önce, Belene'de 44 ay hapis yatmış. Artık, eşi ve üç oğluyla, Türkiye'de.

Üç hafta önce, sabah yatağında sarılarak uyanırdım. Bulgar emniyet görevlisi, iki parmağı sallayarak, "Musti" dedi. "Sana haber getirdik, sen uyuyorsun. Aynı anda altı kişi daha odaya girdi, ellerimi arkadan kelepçelerek beni Emniyet'e götürdüler."

Anlatın, Kırcalı bölgesinden, Mustafa Halilov. Mustafa, Kırcalı'de polisin engellemesi ve sıkı kontrolü yüzünden son olayı yürütmeye katılmamış. Ama, Bulgar istihbaratına göre, Mustafa Halilov, Bulgarlaştırılmış adıyla "Martin Sabev Mancev", sınır dışı edilmeyle ziyadesiyle hak eden isimlerden biri. Mustafa, "Kemalist" olmak suçuyla, 1967 yılında hapse giren, Bulgar yönetimi tarafından "vatan haini" ilan edilerek ölüm cezasına çarptırılan, sonunda 1980'de hapis hanesinde ölen Halil Şükrüyev Halilov'un oğlu. "Babamın tek isteği diyor Mustafa Halilov, "Türk azınlığın haklarını, anayasaya uygun olarak, tanınmasıydı."

BABANIN İZİNDE

ZORUNLU göç"le sonuçlanan olaylar, Mustafa Halilov'un babasının ölümünden dört yıl sonra, 25 Aralık 1984'te başlamış. "Bulgar Komünist Parti sekreterleri, ilk olarak Sindelliler Köyü'ne gelerek, bir gece içinde bütün Türklerin zorla adlarını değiştirdi ve Bulgarlaştırdılar" diyor Mustafa.

Mustafa Halilov, ayaklanmadan sonra "teşkilatçı" olduğu suçlamasıyla, 3 Ocak 1985'te, çok karlı, soğuk bir havada, Belene Adası'na atılmış. Toplam 44 ay süren, hapis hane ve sürgün yaşamı da böylece başlamış. "Benden başka 560 Türk daha vardı Belene'de, hepsi de adı suçlulardan ayrılmış, siyasi suçlu olarak, adanın ücre

KÜÇÜK SABRİ, ŞANSLI... Mustafa Halilov, çocuklarının Türkiye'ye gelmesini ve Türkiye'yi düzgün öğrenmesi için karaborsadan Zeki Mustafa'ya sesle evde gizli dilletmiş. Türkiye sarıklı sözlerini defterlerine yazmış. Küçük Sabri, ağabeyleri gibi, sokakta Türkçe konuşmuş için para almış.

bir köşesinde hücelere atılmışlardı..."

ŞARTLI ÖZGÜRLÜK

BELENE'de her gün, sabah akşam sorguya çekilmiş Halilov, "Bu sorgular sırasında sürekli tekrarlanan şey, bizim aslında Bulgar olduğumuz. Osmanlılar tarafından Türkleştirildiğimiz, şimdi de yeniden Bulgarlaştırılmamızdı."

Arka arkaya açık grevleri ve direnişlerle cezaevi düzenini bozan Mustafa Halilov'u, Bulgar istihbaratı KDC'den albay ve generaller sorgulamas. Günün birinde, kendisinin serbest bırakılacağını, ancak bir kâğıdı imzalaması gerektiğini söylediler. Kâğıtta Bulgarca ve Türkçe olarak, "Bundan sonra oğullarımı Bulgar ruhuna uygun olarak yetiştireceğim, Komünist Partisi için çalışacağım, emniyete yardımcı olacağım ve Türkiye'ye göç etmek istemeyeceğim" yazıyordu.

İmzalamayı reddederek açık grevine başlayınca,

GÖÇMENLERİN BABASI Balkan Göçmenleri Konfederasyonu Başkanı Mümin Gençoğlu, şu günlerde kafasını kaşıyacak zaman bulamıyor. Gelenlere kendi yaşamış-küsünden örnekler anlatarak moral veriyor...

BELENE HATIRASI Mustafa Halilov, Belene'de çok uzun yıllar geçirmiş. Gene de, "Çocuklarını Bulgar ruhuyla tıstıracım" yazdıkları kâğıda imza atmamış. Açlık grevi ve direnişlerle geçirdiği cezaevi günlerinden geride, Belene'de boş zamanlarında yaptığı sigara kutuları kalmış.

24 Haziran 1989 Hürriyet

Taksim'de büyük miting

HABER MERKEZİ

TÜRKİYE bugün, İstanbul'da yapılacak mitingle Bulgar zulmünü lanetlemeye hazırlanırken, zorunlu göç, dün de olanca hızıyla sürdü. Sınır kapısından geçtikten sonra, yere kapanıp toprağı öpen yurttaşlar, başlarından geçen acı olayları, dün Edime'ye giden eski Başbakanlardan **Bülent Ecevit** ve eşi **Rahşan Ecevit**'e, gözyaşları içinde anlattılar.

TAKSİM MİTINGİ

İstanbul Taksim alanında bugün yapılacak, "**Bulgaristan'ı Tel'in Mitingi**" Organizasyon Komitesi, mitingün olaysız geçmesi için, gerekli tüm tedbirlerin alındığını açıkladı. Mitinge katılacak vatandaşlar, belediye otobüsleriyle Taksim'e kadar ücretsiz taşınacak. Miting nedeniyle bugün işyerlerinin kapalı tutulması yönünde bir karar olmadığı bildirildi.

Komitenin yaptığı açıklamaya göre, mitingde katılacak olan vatandaşların, sakin bir şekilde toplanıp dağılmaları için, özel kolluklu görevliler oluşturuldu. Bu görevliler, emniyet kuvvetleriyle birlikte çalışacak. Miting sırasında sadece komite tarafından belirlenen pankart ve sloganlar kullanılacak.

BELEDİYE'DEN BAYRAK

Öte yandan, Taksim'de düzenlenecek mitingle ilgili bir açıklama yapan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı **Nurettin Süzen**, belediye olarak mitingün düzenlenmesine katkıda bulunacaklarını söyledi. Süzen, "**Taksim Meydanı'na giden ana yolları belediye olarak bayraklarla süsleyeceğiz**" dedi.

Süzen, zabitanın güvenlik güçlerine yardımcı olacağını, ayrıca meydana, doktorların bulunacağı acil cankurtaran ekipleri bulunduracaklarını bildirdi.

Bugün düzenlenecek miting için, dün Cuma Namazı öncesinde, camilerde çağrı yapıldı. Cuma Hutbeleri'nde din görevlileri, vatandaşları mitingde davet ettiler.

KONUŞMACILAR...

Mitingte partiler adına konuşacak kişiler de belli oldu. **ANAP** adına Kültür Bakanı **Namık Kemal Zeybek**, **SHP** adına Genel Sekreter **Deniz Baykal**, **DYP** adına da eski Genel Başkan **Hüsamettin Cindoruk** konuşacak.

Bulgarlar'ın soydaşlarımıza yaptığı zulüm, bugün Taksim'de yapılacak büyük bir mitingle lanetlenecek. Türkiye'ye dün de 900'ü, 16 vagonluk esaret treniyle olmak üzere 2 bin 622 soydaşımız giriş yaptı.

İNSANLIĞA ÇAĞRI

24 Haziran 1989 Taksim - İstanbul

Mitinge katılanlara, üzerinde ay yıldız bulunan 100 bin kart, 100 bin şapka ve 10 bin çiçek, yaklaşık 300 bin Türk Bayrağı dağıtılacak.

BULGARLAR PASAPORTLARI TOPLUYOR

Bulgaristan'ın zorunlu göçte tabi tutarak Türkiye'ye gönderdiği soydaşlarımızın sayısı, dün gelen 2 bin 622 kişiyle birlikte, 57 bin 669'a ulaştı. 900'ünü Bulgaristan'dan gelen 16 vagonluk "**Esaret treninin**" getirdiği soydaşlarımızdan bazıları, Bulgarların, verdikleri kırmızı pasaportları geri almaya başladığını, bu yüzden trenle kaçak olarak bindiklerini söylediler.

Bulgaristan'dan zorla sınır dışı edilen soydaşlarımızın durumunu yerinde incelemek üzere, eski Başbakanlardan **Bülent Ecevit**'le eşi **Rahşan Ecevit** de dün Edime'ye geldi. Ecevit'ler, soydaşlarımızla görüşüp, olaylar hakkında bilgi aldılar ve kendileri için kurulan Çadır Kent'te incelemelerde bulundular.

GEÇİCİ HÜVİYET VERİLECEK

Devlet Bakanı **Ercüment Konukman**, Bulgaristan'dan sınır dışı edilen soydaşlarımızdan işçi olanları sanayi bölgelerine, tarımda çalışanları da, yaşadıkları bölgelere eşdeğer yerlerde istihdam ettirmeyi planladıklarını bildirdi. **Anadolu Ajansı'na** yaptığı açıklamada **Konukman**, "**Soydaşlarımızın şu anda 16 ilde geçici iskan söz konusudur**" dedi.

Bakan **Konukman**, vatandaşlık işlemleri tamamlanincaya kadar, çalışma ve iş güvenliği konusunda herhangi bir sorun çıkmaması amacıyla soydaşları-

mıza geçici hüviyet verileceğini, bu amaçla valiliklere genelge gönderildiğini açıkladı.

İstanbul Belediyesi'yle İstanbul Meyve- Sebze ve Bostan Komisyoncuları Derneği, Kapıkule Sınır Kapısı'na, soydaşlarımıza yardım amacıyla değeri 100 milyon lira olan 40 ton sebze ve üç ton da et gönderdiler.

YARDIM VE BAĞIŞLAR VERGİDEN MUAF

Soydaşlarımız için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'na yapılacak bağış ve yardımlar, Gelir ve Kurumlar vergisinden muaf tutulacak. Devlet Bakanlığı'yla Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın dün ortaklaşa yaptıkları açıklamada, vergisiz yapılacak bu bağış ve yardımların süratle ihtiyaç sahibi soydaşlarımıza ulaştırılacağı belirtildi.

İZMİR VE ERZİNCAN'DA MİTING

İstanbul'dan sonra, İzmir'de de bütün siyasi partilerin ortak girişimiyle miting düzenlenmesi kararlaştırıldı. Mitingin tarihi pazartesi günü belirlenecek. Bulgarları protesto amacıyla, önümüzdeki günlerde Ankara'da da büyük bir miting düzenleneceği bildirildi.

Bulgaristan'ın soydaşlarımıza uyguladığı zulüm politikasına karşı sesini yükselten çevrelere mimarlar da katıldı. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'ne bağlı Mimarlar Odası, 20-26 Haziran 1989 tarihlerinde Sofya'da düzenlenen Dünya Mimarlar Bienali'ne katılmama kararı aldı.

Kültür Bakanlığı, Bulgaristan'da yaşayan Türk yazarlarının eserlerinden oluşan bir antoloji yayınladı.

"**Bulgaristan'da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi**" adı taşıyan bu çalışma, üç ciltten oluşuyor. Antolojide, Bulgaristan'da yaşayan 63 Türk yazarın 1944-1988 yılları arasında yayınladığı edebî ürünlerden örnekler bulunuyor. Prof. Dr. **Nimetullah Hafız**'ın derlediği antoloji, yıllardan beri akil almaz baskılarla ana dillerine kullanıma yasağı getirilen insanların, duygu ve düşüncelerini gözler önüne seriyor. Antolojiye alınan yazarların Bulgarlaştırılmış adları değil, Türk adları yer alıyor.

ÖZAL'DAN ÇELENK

Türk Kadını Güçlendirme ve Tanıtma Vakfı Genel Başkanı ve Başbakan'ın eşi **Semra Özal** ve vakıf üyeleri, bugün saat 11.00'de, Bulgaristan'ın Ankara'daki Büyükelçiliği önüne siyah çelenk bırakacaklar.

Bu arada, TBMM Başkanı **Yıldırım Akbulut**'la Başkanlık Divanı üyeleri, bugün Edime'ye giderek, sınır kapılarında soydaşlarımızla görüşecek.

DOĞRAMACI...

YÖK Başkanı Prof. Dr. **İhsan Doğramacı**, tüm ülkelerin **UNICEF** Milli Komite Başkanlarına birer mektup göndererek, Bulgaristan'a gereken tepkinin gösterilmesini istedi. Türkiye'deki çeşitli üniversiteler de, yaptıkları açıklamalarda Bulgar zulmünü kınadılar.

İNGİLİZCE BROŞÜR

Öte yandan, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, dünya kamuoyunun Bulgaristan'daki Türk azınlığa uygulanan baskılar konusunda daha iyi aydınlanması amacıyla, "**Bulgaristan'daki Türk azınlığın trajedisini**" başlıklı İngilizce bir broşür yayınladı.

"ZULÜM MİTINGLE DURMAZ"

Refah Partisi Genel Başkanı **Necmettin Erbakan**, kendisini yarınti mitingde çağıran Organizasyon Komitesi'ne gönderdiği yanıtta, mitingde destek vereceklerini ancak, Bulgar zulmünün mitingle durdurulamayacağını söyledi.

19. sayfa da Türklerindir 22 HAZİRAN 1989 PERŞEMBE Kurucusu: Sedat Simavi 1996-1953

Özal, Uğur Dündar'a, Türkiye'nin 5 sorunu hakkında görüşlerini açıkladı:

Bulgarın kaçakçılık damarı kesildi

Bulgar sorununu ekonomik açıdan ele alan Başbakan Turgut Özal'dan değerlendirmeler:

ALTIN VE SİGARA
"Kaçakçılığın önlenmesiyle, Bulgaristan ve Mafya, yılda en az 500, 600 milyon dolar kadar yasadışı kazançtan oldu..."

ATEŞLİ SİLAHLAR
"İthalatı serbest bırakılmakla, yılda ekonomimize en azından 800 milyar lira'lık yeni kaynak kazandırmış olacak. Bulgarlar, bu gelirden mahrum kalıyor."

CIKISLAR
Özal, Kaya Erdem ve Tittiz'in son çıkışları konusunda da, "Gayet mutli (uyusal) arkadaşlardı... Demek insanlar, bir görevi paylaşırken sahip oldukları düşünceleri, aynı şekilde sürdürmüyorlar" dedi...

ANAP'IN AĞIR TOPLARI, SESLERİNİ YÜKSELTİYOR

● 16. sayfa da

22 Haziran 1989 Hürriyet

man' karışığını veriyor. Evren, ' diye espi yapıyor. Evren, öyle ambika kendine brifing verildi.

Türk güzeli Alev Alp politikacıları çatırcasına aralarında bir dostluk bağı kurduklar

Aşı işkencesini, dünyaya ihbar

ANKARA. (Hürriyet)

BULGARİSTAN'ın sınır dışı ettiği soydaşlarımızın sayısı, dün Razgrad, Silistre, Rusçuk bölgelerinden toplam esaret treniyle gönderilen 890 kişiyle birlikte 54 bin 800'e ulaşıyor; bu ülkenin Türk çocuk ve gençlerine, topuklarından ve kollarından enjekte ettiği aşının sırrı çözülmedi. Soydaşlarımıza ne amaçla yapıldığı bilinmeyen işinlerin sırrının çözümü için, uluslararası kuruluşlardan yardım isteyen Sağlık Bakanı Halil Şıvgın, bu konuda yazdığı mektuba yanıt alamayınca, dün, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) yetkilileriyle telefon görüşmesi yaptı.

Şıvgın, dün saat 15.00 sıralarında, WHO Genel Direktörü Abdel Bename ve Avrupa Direktör Yardımcısı Dr. Rouchon'la yaptığı görüşme sırasında, Bulgaristan'a olayı incelemek üzere ekip gönderilmesini istedi. Abdel Bename, Bulgaristan'la temas kurulduğunu ve en kısa zamanda bu ülkeye bir ekibin gönderileceğini haber verdi. Şıvgın, görüşmeden sonra yaptığı açıklamada, Bulgarların WHO ekibine izin vermemesi durumunda, "İnsanlık suçu işlediklerini kabul etmiş olacaklarını" savundu.

Sağlık Bakanı Halil Şıvgın, uluslararası kuruluşların yanısıra, tüm ülkelerin sağlık bakanlıklarına da birer mektup gönderdi. Bulgaristan'ın Türk azınlığı bütün hakları yanında, onların tıbbi bakım haklarını da çiğnediğini bildirdi.

KIZARIKLIK VE BAŞ AĞRILARI

Şıvgın, Türkiye'ye gelmeden önce iğne vurulan, 18 yaşındaki Sevinç Öztürk'ü de, dün basına tanıttı. Soydaşımız, başından geçen olayları anlatırken, "Kolumdan iğne yapılıncaya, içimde bir sıcaklık hisset-

ÖLÜM KORKUSU 18 yaşındaki tıp fakültesi öğrencisi Sevinç Öztürk, Bulgarların yaptığı meçhul aşı yüzünden, şimdi artık özgürlük sevinci yerine, ölüm korkusu ile yaşıyor...

tim. Sonra, vücudumda kızarıklıklar başladı. Sürekli baş ağrısı çekiyordum" dedi. 29 Nisan'da Türkiye'ye gelen soydaşımız Öztürk, "Hastanede damarımdan kan aldılar. Birkaç dakika sonra, kolumdan ne olduğunu bilmediğim bir ilaç enjekte ettiler. Bunun ne aşısı olduğunu sorduğumda, 'Sen anlamazsın. Ne yapacaksın ne olduğunu?' dediler. Tıp fakültesi birinci sınıf öğrencisiyim. Ne

olduğunu, anlayamadım. Büyük korku içindeyim" diye konuştu.

İbn-i Sina Hastanesi Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Bakterioloji Bölümü öğretim üyeleri Prof. Dr. Melahat Onul ve Prof. Dr. Emin Tekeli, her türlü tetkikleri yapılan soydaşımızda sadece küçükken başlayan karaciğer büyümesi bulunduğunu bildirdiler. İki uzman, sonuç için son derece gelişmiş laboratuvarlara ihtiyaç olduğunu bildirdiler.

Bursa Hıfzıssıhha İl Müdürü Dr. Ahmet Özlül, Bursa'ya gelen ve Göçmen Sağlık Bürosu'na başvuran bazı soydaşlarımızın, "meçhul aşı" korkusu içinde olduklarını, bu kişilerden alınan kan örneklerinin Ankara Hıfzıssıhha Enstitüsü'ne gönderildiğini söyledi.

TÜRKÇE KURSU

Sınır dışı edilen soydaşlarımızın barındırıldığı Edime Aşekadın İstasyonu bitişiğindeki Çadırkent'te Uyum Okulu açıldı. 7-10 yaş grubu çocukların Türkçe konuşma ve yazmasını geliştirmek amacıyla açılan okulda, toplam 309 öğrencinin eğitim göreceği bildirildi. Edirne İl Sağlık Müdürlüğü ekipleri de, toplam 12 çocuğu topluca sünnet ettiler.

Öte yandan Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in 27 Haziran günü Edime'ye gelerek soydaşlarımızla görüşeceği bildirildi.

MAKEDONYALILARI DA İNKÂR

Yugoslavya'nın Ankara Büyükelçisi Vladislav Jovanovic, Bulgarların ayrımcı ve ırkçı politikalarına 25 yıl önce başladıklarını söyledi. Büyükelçi, Bulgarların, Bulgaristan'da yaşayan 300 bin Makedonyalıyı da inkâr ettiklerini bildirdi.

23 Haziran 1989 Hürriyet

Sosyalist Enternasyonal bildirgesiyle Bulgaristan kınandı

İsmet SOLAK / STOCKHOLM, (Hürriyet)

ÜLKESİNDEKİ Türk azınlığı göçe zorlayan Bulgaristan Yönetimi, İsveç'in başkenti Stockholm'de yapılan Sosyalist Enternasyonal'in 18'inci Kurultay bildirgesinde kınanırken, SHP, Sosyalist Enternasyonal'e "tam üye" olarak kabul edildi.

Kurultay'ın sonuç bildirgesinde, "Bulgaristan'da yapılacak en iyi iş, yeniden yapılanmaya yönelik ekonomik önlemlerin alınmasıdır. Türk azınlığı ile ilgili olarak ise anlaşmalara sadık kalınmalıdır" denildi.

Sonuç bildirgesi üzerinde

sözlenen SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, partisinin özelliklerini sıralarken, eski CHP genel başkanı Bülent Ecevit'ten övgüyle sözetti ve Ecevit'in CHP'yi halka hizmetle birleştirerek sosyaldemokrat bir parti haline dönüştürdüğünü söyledi.

SHP'nin "Tek karşı oy olmadan" tam üye kabul edildiği Sosyalist Enternasyonal'de, Kürt sorunu için Türkiye suçlanmadı. Bu konuda, "Kürt azınlık üzerine bölgede yapılan baskılar, trajediye dönüşmüştür" şeklinde bir cümle ile Irak eleştirildi.

23 Haziran 1989 Hürriyet

'Bulgar'a köle olmadınız'

Behiç GÜNALAN / Gurbet GÖKÇE
EDİRNE, (hha)

DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, dün eşi Raşan Ecevit'le birlikte, görüşüp sorunlarını dinlediği soydaşlarımıza, "Bulgar halkı köle yapıyor. Çünkü onların rejimi öyle, siz köle olmadınız" dedi. Ecevit, konuştuğu soydaşlarımıza, Bulgaristan'da kendilerine aşı yapıp yapılmadığını sordu. Bülent Ecevit, İstanbul'dan Edirne'ye giderken otobüste gazetecilerle sohbeti sırasında, "TBMM'deki 5 Yıllık Kalkınma Planı görüşmelerinin durdurulup Bulgaristan'dan bir milyon kişi gelebileceği düşünülerek Plan'da değişiklik yapılmadığı" dedi. Eski Başbakan, Türkiye'nin soydaşlarımızın sınır dışı olaylarına hazırlıksız yakalandığını, kendisinin 1987'de göçmenler için bakanlık kurulmasını önerdiğini belirtti.

Ecevit, Tekirdağ'ın Muratlı İlçesi'ne uğrayıp 26 Mart seçimlerinde Belediye Başkanı seçilen DSP'li Hasan Çelikkol'u ziyaret etti ve halka hitap etti. DSP Genel Başkanı, daha sonra Edirne Kepirtepe çadırkentini de ziyaret etti ve soydaşlarımızla görüştü. Bülent Ecevit, Kapıkule'deki gümrüklü sahada Vali Yardımcısı Nihat Özgöl'den toplu göçe ilişkin bilgi aldı. Ecevit, gümrüklü sahanın Bulgar çıkışı noktasına kadar giderek burada yeni gelen soydaşlarımızla görüştü.

24 Haziran 1989 Hürriyet

BASKI YAPIP, AT GÜNDEMİNE SOKMADILAR

Bulgar zulmüne Yunan desteği

Lütfü TOKATLIOĞLU
MADRID (Hürriyet)

TÜRKİYE'nin diplomatik alanında en büyük beklentisi olan, Bulgaristan konusunda, Avrupa Topluluğu'ndan (AT) siyasi destek sağlanmasını hedefleyen girişimlerimiz, Yunanistan ve Danimarka'nın engellemeleri üzerine sonuç vermedi.

Diplomatik kaymaklar, Pazar günü başlayacak zirve öncesinde, İngiltere ve Federal Almanya'nın, Bulgaristan'daki Türk azınlığın sorunlarına sahip çıkmasını önerdiklerini, ancak bu önerinin, Yunanistan'ın şiddetli muhalefetiyle karşılaştığını bildirdiler. Danimarka ve Fransa'nın da Yunan görüşünü paylaşımları üzerine, konuyla ilgili görüş birliği sağlanamadı ve öneri zirve gündemine alınmadı.

Türkiye'nin lehinde tavır alması beklenen İspanya hâşıl kerüdüğü yaratırken, Bulgaristan'ın Madrid Büyükelçisi'nin de zirve öncesi diplomatik atışta kaldığı ve Batı ülkelerin büyükelçilerine birer bildiri göndererek, Türkiye'yi gerçeği

saptırmakla suçladığı bildirildi. Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov, bir günlük resmi bir ziyaret için SSCB'nin Baş

kanı Moskova'ya gitti. Jivkov'un Sovyet lideri Mihail Gorbacov ile görüşeceği bildirildi. bir Batı diplomat, Sovyet

ler Birliği'nin Türkiye ile Bulgaristan arasında arabulucu olabileceğini belirtti.

AGIK TE, BULGAR'A DARBE

Sofya'ya, herkesten "eleştiri yağmuru"

Artun ÜNSAL / PARIS, (Hürriyet)

GEÇEN 30 Mayıs'tan beri Paris'te toplanan AGIK "İnsani Boyut" Konferansı dün sona ererken, Bulgaristan yalnız kaldı. Yunanistan dışında tüm Batılı ülkelerin Bulgaristan'daki Türklerle karşılaşılan baskı ve zoraki göç politikasını kınadıkları görüldü.

Bugüne kadar Sofya'ya karşı açık bir tutum alınmasını göçmen taşımayan Fransa ve İtalya heyetlerinin de Konferansı kapama oturumunda yaptıkları konuşmalarda, Bulgaristan'ın Türk azınlığının haklarına saygılı olmasına çağırıldı. Fransa Dışları Bakanı Roland Dumas, "Zorla asimilasyon ve kitlesel göçlere yol açan durumları onaylamayız" dedi.

MOSKOVA'DA BULUŞTULAR

Jivkov ve Gorbacov'un 'milliyetler' görüşmesi

MOSKOVA (a.aj.)

BULGARISTAN Devlet Başkanı Todor Jivkov, Sovyet Devlet Başkanı Mihail Gorbacov'la görüşte. Görüşmede, Bulgaristan'da "Perestroika" ruhu çerçevesinde yapılan değişimler ve Sovyetler Birliği'nde "Perestroika"nın durumu hakkında bilgi alışverişinde bulunulduğu bildirildi.

Bulgar Devlet Başkanı, Moskova'dan ayrılmadan önce gazetecilere bilgi verirken Gorbacov'la yaptığı görüşmenin, yapıldığı konuda geçtiğini ve "Milliyetler meselesine dahil olmak üzere bütün konularda görüş birliği içinde olduklarını" belirtti. Devlet Başkanı Jivkov, Moskova ziyaretinden memnun kaldığını da sözlerine ekledi.

24 Haziran 1989 Hürriyet

Bulgaristan'da 6 yıl görev yapan Büyükelçi Ömer Engin Lütem, soydaşlarımıza yapılan işkencelerin içyüzünü **Hürriyet**'e anlattı...

Zulmün ikinci adresi BULGARİSTAN

Mütecim, homojen bir Bulgar milleti yaratırlarsa, hızla kalkınabileceklerine inanıyorlar. Bu nedenle de azınlıkları zorluyorlar. İsimlerini değiştirerek, dillerini, müziklerini, milli kıyafetlerini yasaklayarak, zora başvuruyorlar.

Nurcan AKAD | ANKARA, (Hürriyet)

TÜRKİYE'nin Sofya Büyükelçisi olarak altı yıl Bulgaristan'da görev yapan ve 17 Haziran'da merkeze dönen Büyükelçi Ömer Engin Lütem, Bulgaristan'ın, ülkesindeki Türk azınlığa uyguladığı asimilasyon politikasını ve Haziran başından bu yana sürdürdüğü tehdit planının içyüzünü **Hürriyet**'e anlattı. Türk azınlığın, Bulgaristan'daki yaşam koşulları ve dirençle yürütüldüğü "kimliğini koruma mücadelesi"nin, birinci elden tanığı olan Büyükelçi Lütem, isimlerin değiştirilmesi uygulamasının, üç aylık sürede tamamlandığını, bu kısa zamanda diliminde, uygulamaya direnen çok sayıda soydaşımızın öldürüldüğünü söyledi. Büyükelçiyi dinlerken, insan, Belene dışının ilk bölümünü yeniden seyrederek gibi diyor. Ömer Engin Lütem, Belene'nin ikinci bölümünün yayına girdiği gün Türkiye'ye giriş yaptığı için, diziyi izleyememiş. Ama anlattıkları, dizide altı çizilen zulüm yöntemlerinin, ne kadar gerçek olduğunu bir kez daha kanıtıyor.

Türklerin terk ettiği tarlalarda hasat eksik yapıldı. Hasat toplanamadığı için tarlalar farelere bastı. Şu ana kadar gelen 55 bin soydaşımızın, Bulgar ekonomisini zora sokacağı söylenemez. Ama rakam 200 bine ulaşarsa, ne olur bilemeyiz.

İsimlerin değiştirilmesi, Türkçe yasağı gibi etnik benliklerin yok edilmesine dönük girişimlerle, Müslüman usulü gömülmenin yanı sıra sünnetin yasaklanması gibi, dini vecibelere indirilen darbelerin, yaşamını cehennem azabına döndürdüğü milyonların hissini, Büyükelçi Ömer Lütem'den dinliyoruz.

AMAÇ, HOMOJEN BULGARİSTAN

► **HÜRRIYET:** Bulgaristan, ülkesindeki Türk azınlığa neden bu kadar öfkeli?

LÜTEM: "Bulgaristan'daki azınlıklara yönelik asimilasyon süreci, elbette bir günde başlamadı. Geçmiş çok eski, krallık dönemine kadar götürmek mümkün. Ama o dönemde azınlıklara yönelik uygulamalar, düzensiz değildi. Sosyalist idare döneminde ise özellikle 1970'lerden itibaren, bu uygulamalar sistematik bir biçim aldı. Temel neden, aşırı milliyetçilik olduğunu söyleyebiliriz. Bulgaristan, ülkesinde herhangi bir azınlık istemiyor."

► **Bulgaristan'da azınlık nüfus ne kadar?**

"Nüfusunun yaklaşık yüzde 20-25'i azınlıklardan oluşuyor. Azınlıkların ise en büyük bölümünü Türkler teşkil ediyor. Bulgaristan'da yaklaşık 1,5 milyon Türk olduğunu varsayıyoruz. Buna, 200 bin civarında Pomak, 300-400 bin civarında Çingene, 20 bin kadar Ermeni, 10 bin kadar da Tatar'ı

ekleyebiliriz. Bulgar yönetimi, bu mevcut durumu geriye çevirmek, homojen (Bağdaşık, her yeri aynı özelliği gösteren) bir Bulgar milleti yaratmak amacıyla."

► **Bundan neyi hedefliyorlar? Azınlıklardan korkuyorlar mı? Halkta bu politikayı nasıl izah ediyorlar?**

"Homojen Bulgar milleti yaratırlarsa, Bulgaristan'ın hızla kalkınabileceğine inanıyorlar. Bunu yaparken, de zora başvuruyorlar. Kişileri zorluyor, isimlerini değiştirerek, dillerini, müziklerini, milli kıyafetlerini yasaklıyorlar. Ama bugünkü olaylar, günümüzde zora dayanarak etnik kimlikleri eritmenin mümkün olmadığını göstermektedir. On binlerce insan, malını, mülkünü de bırakarak, Bulgaristan'dan ayrılıyor, yollara dökülüyor. Bu insanlar, Türkiye'ye ekmeke parası bulmak için gelmiyorlar. Etnik benliklerini kaybetmemek için, Bulgarlaşmamak için geliyorlar."

AZINLIKLARI YOK ETME KARARI

► **Sistemik asimilasyon nasıl başladı?**

"Bulgar idaresinin, 1970'lerden itibaren mevcut azınlıkları yok etme kararı aldığı anlaşılıyor. Tabii bu, yazılı bir karar değildi. Olaylar, böyle bir kararın alındığını gösterdi. Bu kararın birinci adımı isimlerin değiştirilmesi oldu. Uygulamayı, önce Pomaklar'la başlattılar. Pomaklar, Bulgarca konuşurlar, Müslüman'dırlar, Müslüman isimleri taşırlar. Pomaklar da çok kere kendilerini Türk hissederek, 1973-75 yıllarında, önce zorla Pomaklar'ın isimleri değiştirildi."

► **Peki Türkiye, o dönemde buna itiraz etmedi mi?**

"Türkiye, itiraz etti ama, o zaman da isimlerin "gönüllü" değiştirildiği öne sürüldü. Sonra sıra, Çingene'ler geldi. Onlar isimlerinin değiştirilmesine fazla itiraz etmediler. Ve nihayet, sıra en büyük kitle olan Türkler'e geldi. Bulgarlar o zaman, "Bizde bir tek azınlık vardır, o da Türklerdir" diyerek Türkleri bir azınlık kabul ettikleri ve bu uygulamayı Türklerle yapmayacakları havası veriyorlardı."

Kırsal kesimdeki köylerin etrafı sarılıyor, köyülerin listelerdeki Bulgar isimlerini seçmeleri isteniyordu. Halk kabul etmedi. Çatışmalar çıktı, insanlar öldü. Çok kişi yaralandı, yoğun tevkifat oldu.

► **Yine de itirazda geç kalmadık mı?**

"70'lerin ikinci yarısından söz ediyoruz. O dönemde ilişkilerimiz gayet iyi, göç anlaşmamız var, bir noktaya gelmiş... 1978'de mutabakatla durdurulmuş vs... Ama 1980 sonrasında, birdenbire, çok kısa bir sürede Türkler'e de uygulamaya başlatıldı. Ben o sırada Sofya'da görevliydim."

► **1984 değil mi?**

"Evet, bu uygulama 1984 yılının aralık

Haftanın Konuğu

ÖMER LÜTEM

Kritik görevlerde 32 yıl

Ömer Engin Lütem, 1933 yılında İstanbul'da doğdu. Dişçilerin Galatasaray ekolünden geliyor. 1953 yılında Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra Sosyal Bilimler Fakültesi'ne girer. Dişçileri'ndeki parlak kariyeri, 1957 yılında İktisat Dairesi'nde üçüncü kıtiple olarak başladı. 1961-1966 yılları arasında Strasbourg Başkonsolosluğu ve Münih Konsolosluğu'nda görev yaptı. Yurda dönüşünde, Bakanlığın stratejik mevkiilerinden biri olan Şişli Planlama Dairesi'nde şube müdürlüğüne getirildi. Bunu, 1968-1973 yılları arasında Libya ve Roma büyükelçiliklerinde müşteşarlık görevi izledi. Dönüşte, İdari İşler Genel Müdür Yardımcılığı yaptı.

Buradan Köln Başkonsolosluğu'na gitti. Dönüşte, kendisini önce Personel Genel Müdürlüğü, daha sonra da o dönemde Ermeni sulaklarını yakından izleyen İstihbarat ve Araştırma Daire Başkanlığı bekliyordu. 1983'te Sofya'ya büyükelçi olarak atanmıştı, ufukta, iki ülke ilişkilerinin bozulacağına dair henüz işaretler yoktu. Görevinin birinci yılı dolarken Bulgar Hükümeti'nin isim değiştirme ve etnik asimilasyon yöntemleri başladı.

Lütem, en kritik dönemde 6 yıl boyunca bu görevde kaldı. Dişçileri çevrelerinde, "Bu görevi başarıyla sürdürdüğü" konusunda ortak bir görüş var. Zaten bu görevde altı yıl kalmasını başka türlü açıklamak da mümkün değil.

ayının 10'undan itibaren başladı, ocakta alabildiğine hızlandı, 1985 yılının şubat ayının sonunda, Bulgaristan'daki Türklerin yüzde 95'inin ismi değiştirildi. İki buçuk ay gibi kısa bir süre içinde... Kırsal kesimde köylerin etrafı sarılıyor, köyülerin, listelerden diledikleri Bulgar isimlerini seçmeleri isteniyordu. Bunun üzerine hem kuzeyde hem güneyde, özellikle Kircaali'de büyük direnmeler oldu. Halk, kabul etmedi, Bulgarlar zorladı. Çatışmalar çıktı, insanlar öldü. Çok kişi yaralandı, yoğun tevkifat oldu."

"RAKAMLARI AÇIKLAYAMAM"

► **Kaç kişi öldü o dönemde?**

"Bize intikal eden rakamları size veremem. Uluslararası Af Örgütü bu olaylardan on altı ay sonra bir rapor hazırladı. Burada 100 ölüyü kabul etti. Ama size şunu söyleyebilirim: Uluslararası Af Örgütü'nün rakamı işin minimumudur."

► **İsim değiştirmeleri ne gibi yöntemler izledi?**

"Daha önce şunu söylemek isterim: Türkiye'nin isim değiştirmelere büyük tepkisi oldu, Bulgaristan'dan bilgi istendi. Her

seferinde "İsmlerini gönüllü olarak değiştiriyorlar" cevabı geldi. Bu, son derece garip ve inandırıcı olmayan bir açıklamaydı. Hemen peşinden süratle Türkçe yasağı geldi. Fakat bu yasaklarla ilgili en küçük bir metin bulamazsınız. İsim değiştirme de öyle. Bir kanun yok, bir kararname yok, yazılı bir tek talimat yok. Bunlar, hep idari tedbirler."

► **Neden bu yola başvurdular?**

"Günün birinde ortaya çıkar da güç durumda kalınabilir diye, bu uygulamaları mevzuat şekline getirilmedi. İsim değiştirme kampanyasının tam ortasında, 1 Ocak 1985'te, mevcut bir Türkçe gazetesinin neşri yeri durduruldu. Önce, Yeni İhtik gazetesine daha sonra da Yeni Hayat dergisine, ayrı isimlerle ama Bulgarca çıkmaya başladı. Yine aynı dönemde Sofya Radyosu'nu Türkler'e dönük olarak yaptığı günde 3 saatlik Türkçe yayın da durduruldu. Ardından, Türkçe konuşma yasağı geldi, uzun bir süre sonra, zaman zaman evlere gidiler. Türkçe kasetler, kitaplar toplandı. Ama isim değiştirmeyle bunlar arasında fark var. İsim değiştirme çok kısa bir sürede, çok yoğun bir kampanyayla yapıldı. Türklükle ilgili

resi BULGARİSTAN

ettiği tarlalarda hasat eksik yapılmadığı için tarlaları fazla kadar gelen 55 bin kişinin zora sokacağı söylenemez, ama zorsa, ne olur bilemeyiz...

maşı oldu 29 Mayıs'ta. Bu açıklama ne gibi bir plana dayanıyor?

- "Ben bir plan olduğunu düşünmüyorum. Bu açıklama, bir reaksiyonu gösteriyor. Gelişen direniş hareketlerine bir tepki bana göre. Anladığım kadıyla, kontrol edemediğimiz gösterilerini düzenleyenlerden kurtulalım, dediler. Gösterilerin, Bulgarları da içine alarak genişlemesinden, rejimi tehdit etmesinden korktular."

► Yani, bununla, Bulgarlar'a da gözdağı vermek istediler, öyle mi?

- "Evet... Hem muhaliflerden kurtulmak, hem de geride kalanlara gözdağı vermek için, tek bir bavulla bu kişileri sınır dışı ettik. İlk gönderdikleri kişilere uyguladıkları yöntem, hukuki anlamıyla, gerçek bir deportasyon, yani tehcir'dir. Ama Türkiye, buna hemen itiraz etti, sesini çıkardı ve sınır dışı edilenlerin hepsini kabul edeceğini bir dakika düşünmeden açıkladı. Bunun üzerine biraz tereddüt ettiler."

► Türkiye'nin böyle bir tavır alacağını beklemiyorlardı mı?

- "Beklemiyorlardı, vize işlemleri nedeniyle Türkiye kabul edemez sanıyorlardı. Dikkat ederseniz, ilk gönderdikleriyle, sonra trene bindirip gönderdikleri arasında, yani Jivkov'un açıklamasıyla, ilk trenin Türkiye'ye gelmesi arasında 4-5 gün zaman vardır. Sonra gönderdiklerinin taşıyabilecekleri kadar eşyayı yanlarına almalarına izin verdiler. Pasaport kanununda değişiklik yaptılar. Bunun üzerine, etnik benliklerini kaybetmek istemeyen soydaşlarımız, pasaport almak için başvurdu."

► Pasaport alanlara ne yapıyorlardı?

- "Pasaport alanları, hemen bir, iki saat içinde gönderdiler. Bu kişiler bankalara uğrayıp paralarını bile çekemediler. Düşünün, arkalarında gayrimenkullerini, bankalarda paralarını, hepsinden önemlisi onca yıl içinde birikmiş sosyal haklarını bıraktılar. Bulgaristan, soydaşlarımızın bütün maddi haklarını böylece gasp etti."

TARLALARI FARELER İSTİLA ETTİ

► Bulgar kaynaklarına göre, bugüne kadar 300 bin kişi pasaport almış. Bulgaristan, daha nereye kadar göndermeye devam edecek? Türk azınlık, iktisaden faal nüfusun önemli bir yanını oluşturuyor. Bu sürgün, Bulgar ekonomisine zarar vereyecek mi?

- "Bulgaristan, eğer ekonomisini tamamen gözden çıkarmayı düşünüyorsa, 1,5 milyon soydaşımızın hepsini gönderir. Bunu yapar mı bilemeyiz. Çılgınlığın, mantık dışı hareketlerin rasyonel bir açıklaması yoktur. Bulgaristan'ın nüfusu sabit, hatta gelmeden okuduğum bir makaleye göre 1995'ten itibaren azalmaya başlayacak. Tam gelişmemiş bir ekonomide sabit nüfus, çok tehlikelidir. Bulgaristan'ın özellikle tarım alanında, çok büyük bir emek açığı var."

► Türk azınlık da genellikle tarım sektöründe çalışıyor..

- "Evet Her yıl hasat zamanı ordu birlikleri, öğrenci tugayları (brigatlar) tarlalara gönderilir, bunlar hasada yardım ederler. Geçen yıl gönderilenlerin sayısı yaklaşık 400-500 bindi. Bu rakamdan da, hasat zamanı el emeği açığının bu civarda olduğu ortaya çıkıyor."

► Geçen yıl hasat, bu olaylardan etkilendi mi?

- "Evet. Hasat, yer yer eksik yapılabildi. Bu nedenle de, tarlalarda muazzam fare görüldü. Gazetelerin en önemli konusu buy-

du. Hasat toplanamadığı için fareler tarlalarda yiyecek buluyor ve süratle üreyorlardı. Sizin de söylediğiniz gibi, Türkler genellikle kırsal alanda çalışıyorlar. Bu nedenle "Tamamını göndertirim" iddiası, Bulgar ekonomisini çok zora sokacak bir iddiadır. Ama Türkiye, bu iddiayı karşılamış, gönderdiklerinizin hepsini alırım, demiştir. Şu ana kadar gelen 55 bin kişinin Bulgar ekonomisini çok zora sokacağı söylenemez. Ama 200 binden sonra ne olur, bilemeyiz..."

► Türkiye, iki noktayı sürekli gündemde tutuyor. Birincisi, kapsamlı bir göç anlaşması, diğeri Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın etnik ve insan haklarının geri verilmesi. Bu iki konuda Bulgaristan'da bir iyileşme umudu görüyor musunuz?

- "Kendi başlarına, kendi içlerinde kaldıkları sürece, özellikle oradaki soydaşlarımızın insan hakları, etnik hakları konusunda en ufak bir ödün vermeye niyetli görünmüyorlar. 1984'ten beri en ufak bir kıpırdanma da yok. Bu konuda çok katılar. Göç anlaşması talebimize karşılık, bir cevap sayılmıyorsa da, "Pasaport Kanunu'nu değiştirdik", dediler. Tabii bu hiç yeterli değil. Soydaşlarımızın orada kalan servetlerinin güvenceye alınması lazım. Ama kendilerince, buna bir cevap verdiklerini sandılar."

DÖNENLERİ KULLANIYORLAR

► Türkiye, uluslararası platformlarda konuyu ısrarla takip ediyor, geniş çaplı bir kampanyaya hazırlanıyor. Bulgarlar da buna karşılık bir şeyler yapmak isteyeceklerdir. Bundan sonra Bulgarlar'ın ne gibi planlarına hazır olmalıyız?

- "Yeni bir şey yapacaklarını sanmıyorum. İki yıl önce Sofya'da büyük bir toplantı düzenlediler. Sözde Türkiye'ye gidip dönmüş birtakım kişileri konuşturdular. Onlar da Türkiye'de evsiz barsız, işsiz ve aç kaldıklarını, kendilerine kötü muamele edildiğini anlattılar. Yapacakları yine budur. Türkiye'ye gönderdikleri kişiler arasında soktukları casuslar ya da kötü niyetli kişiler bir süre sonra geri dönüp benzeri kampanya açabilirler. Buna hazır olmak gerekir."

► Siz, tehcir uygulaması başladıktan sonra aşağı yukarı 15 gün daha Sofya'da kaldınız. Bu politikadan sonra, Türklerin direniş hareketleri yavaşladı mı?

- "Sofya'dan, Türk azınlığı izlemek çok kolay değil. Sofya'da fazla Türk yok. Ve biliyorsunuz, bizim orada çalışma şartlarımız çok ağır. Gezi rejimi uygulanıyor, 40 kilometreden uzağa, resmi makamların izniyle gidebiliyorsunuz. Türk azınlıkla ilişki kuramıyorsunuz, çünkü resmi makamlardan izin almadan Türk olsun, Bulgar olsun, Bulgar vatandaşlarının büyükelçiliğimize girmeleri yasaktır."

YOLLARDA KONVOYLAR

► Kalanlar, gösterilere devam ediyor mu?

- "Duyduğum kadıyla, Türkiye'nin kapılarını açması, Bulgarlaşmak istemeyen soydaşlarımızı göçe doğru yönlterek, gösterilerin hızını azalttı. Bulgaristan'ı terk edebilme umuduna, insanlar dört elle sarıldılar. Türkiye'ye dönerken muazzam konvoylar gördük, Türklerin çarşı ve pazarda ne bulurlarsa aldıklarını izledik. Son olarak, kamuoyumuzda yanlış anlaşılabilir bir konuyu düzeltmek istiyorum. Zannediliyor ki, bu insanları Türkiye çağırıldı.. Bu yanlış, onları Bulgaristan yolluyor, Türkiye alıyor. Yani Türkiye kimseye, gelin demedi."

► Sayın Büyükelçi, bizim bu konudaki tutumumuz nedir? Biz, bu insanlar için ne istiyoruz?

- "Bizim için önemli olan, soydaşlarımızın kendi işledikleri topraklarda, kendi evlerinde, aileleriyle ve her türlü haklarına sahip olarak yaşamalarıdır. Ama bunlar olamıyorsa, memnun değilsek, Türkiye bu kişileri alır. Bulgaristan ne kadar yollarsa, o kadar da alacaktır."

25 Haziran 1989 Hürriyet

27 Mayıs 1989 Hürriyet

ülkelerimiz
bulmaya
dedi.

day

anın
sün"

İş Genel
doğu'daki
mek gere-
Özallar,
çini öne
arşununa
konuştu.
şanlığına
ücretle-
atmayaca-

in
rt"

Mehmet
işanların
oluşunu
işlerlik
Birliği'nin
Genel
milli mu-
ve Ceza
tehdit-
kitaptan
dünüdü-
nuda bir

ğu Ana-
Tünel-
minün
ilan bu
78'ine
nin P2
tak bir
ien Ak-
enedi.

da

al Al-
un or-
gecesi
pösto
ünü
sıra-

fi

ie

imet,
i ile
şme
ınay-
lerin
nr

5

BULGARİSTAN'daki soydaşlarımıza yapılan insanlık dışı baskılar, dün Taksim Meydanı'nda, yaklaşık 30 bin kişinin katıldığı "İnsanlığa Çağrı" mitinginde tel'in edildi. Mitinge katılmayan Başbakan Turgut Özal, helikopterle Taksim Meydanı'nın üzerinde doladı. Bakanlar, milletvekilleri, sendika ve demek başkanlarının yanı sıra, ellerinde Türk bayraklarıyla binlerce kişinin doldurduğu meydan, "Zalim ve gaddar, İşte Bulgar", "Yeni Hitler, Jivkov" diye inledi. Sabahın erken saatlerinden itibaren, dolmaya başlayan Taksim Meydanı'nda, miting öncesinde ve sonrasında, binlerce polis ve asker tarafından çok sıkı güvenlik önlemleri alındı.

Atatürk Kültür Merkezi ve meydanı çevreleyen direkler, Bulgaristan'ı protesto eden pankartlarla donatılırken, binlerce bayrak, Taksim Meydanı'nı gencik bahçesine çevirdi. Türkçe ve İngilizce pankartların kullanıldığı mitingte, şu pankartlar yer aldı:

"İnsan Hakları Nerede?", "Yaşasın Büyük ve Güçlü Türkiye.", "Katil Jivkov, Bulgar Zulmüne Son.", "Zalim ve Gaddar, İşte Bulgar.", "Ey Dünyayı Yönetenler, Daha Güzelini Yapabilirsiniz?", "Bizim Öfkemiz İnsanlığın Öfkesidir.", "Bu Vahşet Dursun", "Bulgar Zulmüne Lanet", "New Hitler Jivkov" (Yeni Hitler Jivkov) ve "What Happened to Human Rights?" (İnsan Haklarına Ne Oldu?), "Jivkov is his name, murder is his game, horror is his fame" (Adı Jivkov, oynadığı cinayet, şöhreti dehşet).

EVREN'İN BİLDİRİSİ DAĞITILDI

Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in, Bulgaristan'da yaşanan, büyük trajediyle ilgili bir bildirisi, Taksim Alanı'na dolduran kalabalığa dağıtıldı. Bulgaristan'da, bir insanlık dramı yaşandığını belirten Cumhurbaşkanı Evren, insan hakları konusunda ilgili bütün devletleri, teşkilatları, basın yayın kuruluşlarını, bu trajediye son verilmesi için çabada bulunmaya çağırdı.

Evren, bildirisinde şu görüşlere yer verdi: "Bulgaristan, 75 yıldır tanıdığı bir gerçeği inkâr etmek istemektedir. Ancak, Türk olmadıkları iddia olunan kişiler, Türk olduklarında ısrar etmektedirler. Ülkesinde Türk kökenli hiç kimsenin bulunmadığını iddia eden Bulgaristan, şimdi binlercesini sınır dışı ettiği insanların kim olduğunu, bunları neden başka bir Müslüman ülkeye değil de, Türkiye'ye gönderdiğini açıklamak zorundadır."

BULGAR BAYRAĞI YAKILDI

Mitinge katılanlar Etap Oteli önünde, iki Bulgar bayrağını ateşe verdiler. Bulgar bayraklarını yakanlar, "Katil Jivkov" diye bağırıyorlar. Daha sonra 300 kişilik bir grubun, İstiklal Caddesi'ndeki Sovyet Başkonsolosluğu'na doğru yürümek istemesi üzerine, Çevik Kuvvet caddeyi kapattı. Yaklaşık 10 dakika kadar Bulgaristan aleyhinde bağırarak grup, daha sonra Tarlabası Bulvarına doğru yürüdü.

Mitingin başlamasından 45 dakika sonra alanı terk eden ve kenarlarından tutup taşıdıkları büyük bir Türk bayrağıyla Elmadağ yönünde yürüyen yine 300 kişilik bir grup, Bulgaristan Başkonsolosluğu'na giderken, polis tarafından Mecidiyeköy'de önleri kesilerek durduruldu.

COŞKULU KONUŞMALAR

İki konuşma yapıldı. Balkan Dernekleri Fe-

ÖFKE ÇIĞLIĞINDAN ENSTANTANELER 1 Taksim'de, Bulgar zulmünü simgeleyen darağacına çekilmiş insan maketi, oldukça acı bir sembol gibiydi. 2 50 yaşındaki Bayram Can, etrafına topladığı gençlerle Türk azınlığa baskılara öfkelerini haykırdı. 3 Pop müziği sanatçısı Cem Karaca da, Bulgaristan'a yönelik tepkiye ortak olan binlerce kişi arasındaydı. 4 (soldan) ANAP İstanbul Milletvekili Bülent Akarcalı, SHP'nin İstanbul Anakent Belediye Başkanı Nurettin Sözen ve Genel Sekreteri Deniz Baykal da, onbinlerin "Öfke günü"nde, yerlerini aldılar. 5 Şişli'nin SHP'li sanatçı Belediye Başkanı Fatma Girik,

Engin BİLGİNER, Oktay ŞENGÜLER, Şevket OKANT, - Ümit GÖRKER
Fuat UĞUR, Önay YILMAZ, Eyüp COŞKUN / İSTANBUL, (Hürriyet)

ler, 500 yıldan beri bu coğrafyada yaşamlarını sürdürüyorlar. Yarın Bulgar yöneticileri dünyayı terk ettikten sonra da orada yaşamaya devam edeceklerdir. İnsanlık şu noktaya gelmiştir: Artık kimse kimseye dini, rengi, mezhebi farkıdır, diye baskı yapamaz. Ve yine insanlık bu noktaya gelmek için 30 yıl ve 100 yıl savaşları yapmıştır."

Avrupa'nın dört bir yanında Türk vatandaşlarının bulunduğu ve bu vatandaşların ezildiğini, horlandığını söyleyen Deniz Baykal, onurlu yaşamının bedelinin ödenmeye devam edileceğini vurguladı ve "Ülkemizi ve insanlarımızı saygıdeğer yapmak zorundayız. Ancak insanlarımızı saygıdeğer kılmak için 70 milyon olmaya sabırımız yoktur. Bunu bugün istiyoruz, bugün" dedi.

CINDORUK'UN KONUŞMASI

DYP adına kürsüye gelen eski Genel Başkan Hüsamettin Cindoruk ise, Bulgaristan'ı "Korsan devlet" olarak nitelediği, değişik ve ilginç konuşmasıyla büyük beğeni kazanırken, sorunu daha çok uluslararası boyutlarıyla ele aldı. Hüsamettin Cindoruk, Sovyet Lideri Mihail Gorbaçov'a da "Sayın Gorbaçov barış için füze başlıklarını sökmek yetmez. Eğer barış istiyorsanız, onu kendi içinizde ve Bulgaristan'da sağlayınız. Bulgaristan'daki Türk soydaşlarımızı, Bulgar Devleti'yle barıştırarak barışı sağlayınız" çağrısında bulundu.

Konuşmasına, Türkiye'ye gelen soydaşlarımızdan duyduğu kara mizah örneği bir fıkrayla başlayan Cindoruk şöyle dedi:

"Bulgarlar Hasan adındaki bir Türk'ün adını değiştirerek Dimitri yapmışlar. Bir sabah Hasan'ın Bulgar arkadaşı evin önüne gelip 'Hey Dimitri fabrikaya geç kalıyoruz. Haydi çabuk ol' diye seslenince, pencereye çıkan Hasan'ın karısı, 'Dimitri şimdi namaz kılıyoğ' yanıtını ver-

miş. Neden? Onun adını silmekle, içindeki inancı da sileceğinizi mi sandınız. Allah sevgisini, adını değiştirerek yok edeceğinizi mi düşündünüz?"

Bulgaristan Hükümeti'nin Türkleri eritemediği için onları cezalandırma yoluna gittiğini ve kendi nüfuslarındaki oranı düzeltme amacını taşıdıklarını hatırlatan Hüsamettin Cindoruk, Bulgar Lideri Todor Jivkov'u 'kaba faşizm yapmakla suçlayarak, "Biz de onun ismini değiştirerek Adolf Hitler dersek hoşuna gider mi?" diye sordu.

ÖZAL: HESAP MUTLAKA SORULACAK

Başbakan Turgut Özal, dün Taksim'de düzenlenen miting dolayısıyla yaptığı açıklamada, "Bulgaristan'ın Türk azınlığa yaptıklarının hesabı mutlaka sorulacak" dedi. Başbakan, Türkiye'nin herkesle iyi geçinmek istediğini belirterek, "Kimse, bu iyi niyeti istismar etmemeli. Bir gün gelir sabrımız taşarsa, bunun sorumluluğu bize ait olmaz" diye konuştu.

DEMİREL: ÖNEMLİ BİR DELİL...

DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel "Bulgaristan'ı Telin Mitingi"ni değerlendirirken "Millî meselelerde birlik ve beraberliğin, önemli bir deliline daha şahit olundu" dedi.

TATLİSESTEN 'KARDEŞLİK KONSERİ'

Öte yandan müzik sanatçısı İbrahim Tatlıses, geliri Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızın bırakılmak üzere bir "Kardeşlik Konseri" düzenleyeceklerini açıkladı. Tatlıses, dün akşam Gıyane Şenlikleri çerçevesinde verdiği konser öncesinde yazılı açıklamada, Bulgaristan'ın soydaşlarımıza yaptıkları zulmü kınadığını belirtti.

NOTLAR... İktidar-muhalefet omuz omuza

"BAŞBUĞ TÜRKES" Mitinge katılan kişilerden bir grup, taşkınlık yapıp kalktı. "Başbuğ Türkeş" diye bağırarak Bulgar Konsolosluğu'nun önüne yürümek istedi. Polis, yaralarına aldırmanın grup, kendilerini...

zasyonu...
esaslarını anladı, bu tutumun makul ve es-
nek bir tutum olduğunu belirterek, zirve top-

rinde önemli durduğu bir başka konu da,
Sovyetler Birliği'nden Türkiye'ye kaçırılan

millîyetçilik...
de bulunmasını dilediğini belirtti.

Margaret...
...

MESUT YILMAZ'DAN, NATO ÜLKELERİNE MEKTUP: "Bulgaristan için, destek verin"

BULGARİSTAN'ın Türk azınlığa uyguladığı insanlık dışı muameleler, Başbakan Turgut Özal ve Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz tarafından NATO Zirvesi'nde gündeme getirildi. Özal, zirvede yaptığı konuşmada bu insanlık dışı muamelelerin altını önemli çizerek, Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz da NATO üyesi ülkelerin dışişleri bakanları birer mektup vererek destek istedi.

ÖZAL'IN SÖZLERİ

NATO Zirvesi'nin dün sabahki oturumunda söz alan Başbakan Özal, Sovyetler

Birliği'nde ve Doğu Avrupa'daki gelişmeleri, Türkiye'nin memnuniyetle karşıladığını, Moskova'dan esen cesaret verici değişim rüzgarlarının, diğer Varşova Paktı ülkelerini, özellikle insan hakları konusunda etkilemesini beklediğini belirterek, sözü Bulgar Hükümeti'nin bu ülkedeki Türk azınlığa uyguladığı "asimilasyon" politikasına getirdi ve şunları söyledi:

"Son gelişmelerden hepimiz haberdar olduğumu sanıyorum. Bulgaristan'daki baskı politikası son günlerde sını ve trajik bir safhaya ulaşmıştır. Martız kaldıkları aşaglayıcı davranışlara karşı ha-

rişçi bir direnişe giren ve gösteri yapan masum insanlar katledilmektedir. Bugün, burada üzüntüyle belirtmek isterim ki, bu masamun etrafında toplanan mütefakirlerimizin bu olaya tepkileri, şükranla andığımız bir istisna hariç, insan hakları konusunda geleneksel olarak gösterdikleri duyarlılığın gerisinde kalmıştır. Kendi içimizde tutarlı olmamız ve çifte standartlar uygulamaktan kaçınmamız gerektiğine inanıyorum. Paris 'İnsani Boyut' konferansına katılan mütefakir ülke heyetlerinin bu büyük ihlale hakettiği ilgiyi göstereceklerine inanmam isterim."

Bugün Paris'te başlayacak olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) "İnsani Boyut" toplantısından önce NATO Zirvesi vesilesiyle ittifak üyesi 15 ülkenin dışişleri bakanlarıyla bir araya gelme fırsatı bulan Mesut Yılmaz da, bu fırsatı değerlendirerek, meslektaşlarına Bulgaristan'daki Türk azınlığa uygulanan insanlık dışı muameleyi dile getiren birer mektup verdi. Yılmaz mektubunda, "zamanımızın en büyük insan hakları ihlali" olarak nitelendiği bu insanlık dışı uygulamalar karşısında, meslektaşlarından AGİK toplantısında işbirliği ve destek istedi.

Bulgaristan'da yaşayan birbuçuk milyon Türk azınlığa karşı sistemli bir "asimilasyon kampanyası"nın, 1984 yılından beri yoğunlaşarak devam ettiğini vurgulayan Mesut Yılmaz, Türk toplumunun etnik ve kültürel kimliğinin yok edilme çabası olduğunu belirtti. Dışişleri Bakanı, yedi sayfalık mektubunda, Bulgaristan'ın bu politikası sonucunda, çok sayıda Türk'ün öldürüldüğünü, binlercesinin yaralandığını, hapsedildiğini ve toplama kamplarında tecrit edildiğini kaydetti. Bulgaristan'ın Türklere karşı tutumunun, uluslararası basın ve yayın organlarında ve insan haklarıyla ilgili ulusal ve uluslararası özel raporlarda da ayrıntılı ve gayet açık bir biçimde yer aldığını kaydeden Dışişleri Bakanı, Bulgaristan ile bu önemli sorunun diyalog ve görüşmeler yoluyla çözülmesi için Türkiye'nin attığı adımlara da değindi ve Türkiye ile Bulgaristan'ın 23 Şubat 1988 tarihinde bu konuda bir protokol imzaladıklarını hatırlattı. Yılmaz, bu protokole karşın, ne yazık ki, çok sınırlı birkaç gelişme dışında önemli bir mesafe kaydedilmediğini belirtti. Mektubunda ayrıntılı örneklerle Bulgaristan'daki Türklere durumunu açıklayan Mesut Yılmaz, parçalanmış ailelerin birleştilmesi doğrultusunda son olarak 19 Mayıs 1989 tarihinde verilen bir notayla, Bulgaristan'dan 19 bin 704 kişinin istendiğini belirtti. Bugüne değin, bunun sadece yüzde 1.2'sine kabul eden 240 kişinin gönderildiğini açıklayan Mesut Yılmaz, Bulgaristan'daki toplumun bugün her zamankinden çok ve etkinliği ve desteğe gereksinimi olduğunu belirtti.

"Komşu"dan sürpriz açıklama "Türkiye, sınırını açsın"

VİYANA. (Reuter)

BULGARİSTAN Devlet Başkanı Todor Jivkov, Türkiye'nin, Bulgaristan'dan göç etmek isteyen Müslümanlara, sınırlarını açmasını istedi.

Jivkov, dün akşam Bulgar Televizyonu'ndan yaptığı konuşmada, "Türkiye'yi, Türkiye'ye gitmek isteyen ya da orada yaşamak isteyen tüm Bulgar Müslümanlarına, sınırlarını açmaya çağırıyorum" dedi.

Todor Jivkov, Bulgar güvenlik kuvvetleri ile gösteri yapan Türklere arasında çatışmaların çıktığı bölgelerdeki gerginliğin ise batılı radyo istasyonları tarafından körüklediğini iddia etti, ancak başka ayrıntı

vermedi.

Siyasi gözlemciler, Bulgaristan'da, Türk azınlığının, baskılara karşı gösteri yaptığı bölgelerde, sokağa çıkma yasağı ilan edilmesinin, Jivkov'un konuşması ve Bulgar Dışişleri Bakanı Peter Mladenov'un uluslararası insan hakları konferansı olan AGİK toplantısı için Paris'e gitmesinin aynı ana rastlamasını, toplantıda, Türkiye ve öteki batılı ülkelerin, mütemmel eleştirilerine karşılık, Sofya Yönetimi'nin aldığı bir onay olarak değerlendirmiyorlar.

İngiliz haber ajansı Reuter, Bulgaristan'daki bazı Türk köylerinde, bir süredir, gece sokağa çıkma yasağı uygulandığını, bir köyde ise bu yasağın, 24 saat uygulanmadığını belirtti.

Dışişleri'nin açıklaması: "Kapımız açık"

ANKARA. (Hürriyet)

BULGARİSTAN Devlet Başkanı Todor Jivkov'un dün gece Bulgar Televizyonu'nda yaptığı konuşmaya, Türkiye bugün yanıt verecek. Jivkov'un "Türkiye, Bulgar Müslümanlara kapılarını açsın" biçimindeki çağırısını aktardığımız Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi İnal Batu, kendilerine bu konuda henüz resmi bir bilgi ulaşmadığını belirterek, "Tavrımız belli. Kapılarımız soydaşlarımıza sonuna kadar açık" yanıtını verdi.

Batu, şunları söyledi:
"Bir yabancı ajansın geçtiği bu habere göre bir değerlendirme yapmamız söz konusu olamaz. Bize şu ana kadar resmi bir bilgi ulaşmadı. Ancak biz Türkiye olarak bu konudaki tavrımız defalarca açıkladık: Bulgaristan'daki soydaşlarımıza kapılarımız sonuna kadar açıktır..."

İngiliz Parlamenter Duffy, kınama istedi

30 Mayıs 1989 Hürriyet

umun bugün her zamankinden çok ve etkinliği ve desteğe gereksinimi olduğunu belirtti.

Bulgar, gaddarlığı artırdı Protestocu Türklere kurşun: 3 ÖLÜ

BELGRAD, (Ajanslar)

BULGARİSTAN'da, Türk azınlığa karşı uygulanan baskı politikasını protesto etmek amacıyla düzenlenen gösterilerde üç Türk daha ölürken, Bulgaristan Yönetimi'nin, direnci kırmak amacıyla ülkenin doğusunda olağanüstü önlemler aldığı öğrenildi.

Bulgaristan'dan Yugoslavya'ya kaçan Türklere, Amerikan AP haber ajansına dün verdikleri bilgiye göre, Bulgar yetkililer, Türklere gece sokağa çıkmasını yasakladılar.

Türklere, Bulgaristan'da kalan aile üyelerine işkence yapılır korkusuyla adlarının açıklanmasını istemediler.

Kaynaklar, Bulgaristan'ın doğusunda Türklere yaşadığı bölgede camilerin kapatıldığını ve Türkiye'den yapılan radyo yayınlarının Bulgar yetkililer tarafından kastedildiğini söylediler.

Geçtiğimiz hafta perşembe günü Varbisa ve eski adı Köpek Köyü olan Mengişi ile Bekirli'deki yürüşlerde olay olmadığını belirten kaynaklar, cumartesi günü Mutaflar köyünde yapılan yürüyüşte, Bulgar askerinin açtığı ateşin sonucu 3 Türk'ün öldüğü, 4'ünün de yaralandığını bildirdiler. Bu arada, Türkiye'nin Viyana Büyükelçiliği, 70 Türk'ün dahe Avusturya'ya geldiğini ve 200 kişinin Türkiye'ye gitmek için beklediğini açıkladı.

30 Mayıs 1989 Hürriyet

Bulgaristan için, Özal'dan çağrı

Aziz UTKAN - Ömer Faruk GÜDER
ANTALYA (Hürriyet-hba)

BASBAKAN Turgut Özal, yarın Brüksel'de başlayacak NATO zirvesi öncesi yaptığı konuşmada, ittifak içindeki fikir ve çıkar ayrılıklarının kaçınılmaz bir yönü bulunduğunu, ağır milletlerin oluşturduğu bir ittifakta, tartışmaların son derece doğal olduğunu söyledi.

Küsey Atlantik Asamblesi İlkbahar Toplantısı'nın açılışında konuşan Özal, Bulgaristan'da yaşanan Türk azınlığın yaşadığı büyük insanlık dramına da değindi. Özal, "Zamanımızın en ciddi insan hakları ihallerinden biri olan, Bulgaristan'daki Türk azınlığın trajedik sorununun çözümünde, Batı'nın oynayacağı önemli bir role sahip olduğunu inanıyoruz. Dost ve mütefiklerimiz, Bulgaristan'daki Türklerin haklı davalarına olan değerli desteklerini, kuvvetli bir şekilde sürdürmelerini bekliyoruz" dedi.

OLAĞANÜSTÜ KORUMA

Değerli Oteli'nde dün başlayan Küsey Atlantik Asamblesi toplantısı nedeniyle yaklaşık 400 polis olağanüstü güvenlik önlemleri alarak, otelde giriş çıkışları sıkı şekilde denetledi. Toplantının ilk gününde, Asamble Başkanı İngiliz parlamenter Patrick Duffy, eski genelsekretarı yarıncı yıldığı çağrıda jense vurarak oturumu açtı. Duffy, Başbakan Özal'dan önce yaptığı kısa giriş konuşmasında, NATO'nun 40. yıldönümünü

kutladığını belirterek, "Bizim dilimizde, 'Hayat kırkından sonra başlar' diye bir söz vardır. Bu, bizim ittifak için de geçerli" dedi.

Duffy, Bulgaristan'da meydana gelen olayların büyük bir iznitleme takip ettiklerini kaydederek, "Eminim ki, bu asamblede bulunan tüm üyeler, soydaşlarımızın beklediği cevabı verecek ve davalarına sempatiyle baktıklarını göstereceklerdir" diye konuştu.

ÖZAL'DAN ZİRVE ÖNCESİ MESAJ

KAAs Başkanı Duffy'den sonra kürsüye gelen Başbakan Turgut Özal ise yarın Brüksel'de başlayacak NATO zirvesi öncesi, ittifak için anlaşmazlıklar karşısında Türkiye'nin görüşlerini dile getirdi. Özal, Brüksel zirvesinin NATO birlik ve beraberliğinde Türkiye'nin görüşlerini oluşturduğuna inandığını belirterek, bu vesileyle ittifak için bir çağrıda bulundu. Özal, "Bu çağrıya, tartışma olanağı bulacaklarını söyledi.

Özal, şöyle konuştu: "Bu çerçevede, günümüzün değişen ve dinamik uluslararası ortamında, mütefiklerde Atlantik'in iki yakası arasında ortaya çıkabilecek fikir ve çıkar ayrılıklarını, korulacak bir yönü bulunduğunu da vurgulamak isterim. Geçen yıllar boyunca, NATO'nun inisiyatif ve çabalarıyla, ağır milletlerin oluşturduğu bir ittifak içinde, tartışma son derece doğaldır. Sorunlara korusuzca göğüs gerebiliriz ve çözeceğiz. Bunlara, mübahaye gücümüze dayalı cevaplar bulabileceğiz."

Kamuoyunun desteğini kazanmayan bir savunma teşkilatını, vassam süresi üzerinde bir tahminde bulunmanın gerek; olduğuna anlatan Özal, "Kamuoyumuzun bir ülkeden ötekine değişebilecek algı ve hassasiyetlerine gereken dikkatin gösterilmesi, birlik ve dayanışmamızın korunmasında büyük önem taşımaktadır"

Doğu-Batı ilişkilerinin çözülmesini, sadece silahların kontrolü meselesinin çözülmesiyle mümkün olmadığını ifade eden Özal, Avrupa'da barış ve güvenliğinin tesisi için hakları ve temel özgürlükler alanında, Doğu'nun uygulamaları çok daha ileri bir seviyeye götürülmesini gerekli bulunduğunu vurguladı. Bu çerçevede, Sovyetler Birliği'nin insan haklarına ilişkin tutumunda görülen olumlu gelişmeler, memnuniyetle karşılandığını açıklayan Özal, aynı olumlu gelişmelerin diğer bazı Doğu Avrupa ülkelerinde ve özellikle trajik yaşamlarında hiçbir olumlu gelişme görülmeden Bulgaristan'daki Türk azınlığa da yansımaları, ümit ettiklerini söyledi.

BULGARİSTAN İÇİN ÇAĞRI

Özal, şöyle konuştu: "Bu konuda, ısrarı ve sürekli çabalarımıza rağmen, milyonlarca Türkün 1984'ten beri maruz kaldığı baskı ve zorla asimilasyon politikası ortadan kaldırılma yolunda, olumlu bir sonuç ulaşılmadığını iznitleme belirtmek isterim. Bulgaristan'daki son geliş-

meler, bu ülkedeki Türklerin trajedisinin gerçek boyutlarını bir kez daha göstermiştir. Bulgar güvenlik kuvvetleri, şiddet yöntemleriyle ve kan dökerek, Türklerin, insanlık dışı baskılara son verilmesi, hak ve statülerine kavuşmaları için giriştikleri barışçı gösterileri bastırmaktadır. Bulgar barbarlığının sonucu olarak, çok sayıda Türk öldürülmüş, birçoğu yaralanmış ve yüzlerce de büyük çelilerin dile getirdikleri için, sınırışı edilmişlerdir."

Bu arada, yarın Brüksel'de başlayacak zirve nedeniyle KAA toplantılarında katılmayan NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner'in gönderdiği mesaj, NATO Genel Sekreteri Yardımcısı Laet de Kanter tarafından okundu.

NATO GENEL SEKRETERİ'NDEN MESAJ

KAAs'nın dün sabahki oturumlarında ise, Türkiye çeşitli Asambelenin ekonomik komisyon toplantısında konuşan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Ali Bozer, Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşmesinin siyasi, askeri ve ekonomik açıdan önemli vurguladı. Asamble'nin siyasi komisyonunda bir konuşma yapan Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz ise, NATO'nun son 40 yıl içinde Avrupa barış ve güvenliğinde temel faktör olduğunu söyledi. "Geçirilen tecrübeler içinde NATO'nun esaslık stratejisinin önemli bir kez daha ortaya çıktığını" dedi.

Bu arada, yarın KAA toplantılarında gelecekte komisyonunda konuşan SHP'nin TBMM Grup Başkanı Vekili Hilmet Çetin, Türkiye'nin 1980'den sonra da işkencinin devam ettiğini birçok kişinin bu nedenle sakat kaldığını, maddelerin sürdürdüğünü bildirdi. Çetin, bu konulara en somut örnek olarak Güneydoğu'da yaşanan insanlık dışı vahşetleri gösterdi. Çetin, "Yasadaki Türk Ceza Kanunu'nun insan haklarına ilişkin hükümlerine uygun olarak, bu tür vahşetlerin ilgili maddelerinin değiştirilmesi" dedi.

ÖZAL ANKARA'DA

Başbakan Turgut Özal, akşam 18.30'de yeniden Ankara'ya döndü.

Başbakan Turgut Özal, Eskişehir'de bulunan alayında Devlet Bakanı Cemal Özal, Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Selçuk Özal, Başbakanlık Saffet Arslan Bedük ve diğer yetkililerle bir araya geldi. Başbakan Özal, karşılama için gelen yetkililer, aynı saatlerde yapılan toplantıda, Eskişehir'de bulunan alayında Devlet Bakanı Cemal Özal, Başbakanlık Saffet Arslan Bedük ve diğer yetkililerle bir araya geldi. Başbakan Özal, karşılama için gelen yetkililer, aynı saatlerde yapılan toplantıda, Eskişehir'de bulunan alayında Devlet Bakanı Cemal Özal, Başbakanlık Saffet Arslan Bedük ve diğer yetkililerle bir araya geldi. Başbakan Özal, karşılama için gelen yetkililer, aynı saatlerde yapılan toplantıda, Eskişehir'de bulunan alayında Devlet Bakanı Cemal Özal, Başbakanlık Saffet Arslan Bedük ve diğer yetkililerle bir araya geldi.

28 Mayıs 1989 Hürriyet

YILMAZ "NİHAİ SONUÇ OLMAZ"

Bu arada, dün öğleden sonra Bahreyn'den Kuveyt'e geçen Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, Bulgaristan Dışişleri Bakanı Dimitrov ile bu sabah yapacağı buluşmadan "nihai bir sonuç" elde edilebileceğini ilan ettiğini söyledi. Kuveyt Destek Bakanı Muhammet İsa El Mezidi tarafından karşılanan Yılmaz, "Burada terminolojik tartışmalardan ziyade, somut sonuçlara ilgileneceğiz ve Bulgar muhatabamız, Bulgaristan yönetiminin kendi aldığı kararları uygulamaya konusunda dile getireceği görüşleri dinleyeceğiz" diye konuştu.

"Gösterileri, Bulgar polisi tezgâhlıyor"

Gönlül UYANIKTIR | EDİRNE, (hba)

GÖSTERİLERİN sürdüğü Bulgaristan'ın Karcaali Bölgesi'nden vizyeli Türkiye'ye gelen soydaşlarımız, çıkan olaylarda gizli polisin provokasyonu olduğunu öne sürdü. Karcaali'de yapılan gösterilerde, Türk ve Bulgarların karşı karşıya geldiklerini ve zaman zaman iki tarafın birbirlerine taş ve kartopuyla saldırdıklarını belirten soydaşlarımız, buna karşılık polisin olaylara müdahale etmediğini söylediler.

Karcaali'den İzmir'e gitmek için vizele olarak Kapıkule'den giriş yapan soydaşlarımız Elmas Bekir, Ünamış Bekir, Yusuf Mehmet, Süleyman Yusuf, Gülbahar İsmet, Ahmet İsmet, Gülceher Ahmet ve Gülcan Ahmet, gösterilerin devam ettiğini ve Türklerin haklarını alabileceği için her gün köy ve kasabalar dahil olmak üzere tüm yerleşim birimlerinde mitingler düzenlediklerini anlattılar.

Alicece Türkiye'ye gelebilmek için üç ay beklediklerini söyleyen soydaşlarımız, Karcaali çevresinde polisyeye önlemlerin çok fazla olduğunu, tüm giriş çıkışların kontrol altında tutulduğunu kaydederek, şöyle konuştu:

"Karcaali'den çıkışta defalarca Bulgar polisi tarafından çevrildik. Üzerimiz ve eşyalarımız arandı. Ancak, polis herhangi bir müdahalede bulunmadı. Olayların baskıda bulunmuyor. Olay yerinde asker de bulunmuyor, sadece polis görev yapıyor. Gösterilerin altında gizli polisin provokasyonu olduğunu sanıyoruz."

Moskova soydaşlarımıza arka çıktı

MOSKOVA, (a.a)

SOVYETLER Birliği, Bulgaristan Devlet Konseyi ve Bakanlar Kurulu'nun geçen ay sonunda aldığı Türk azınlığa haklarını tanıyan ve emniyet yolundaki kararının "Doğru yönde atılmış bir adım" olduğunu bildiren, Bulgaristan'da ulusal uzlaşmayı engelleyebilecek davranışlardan kaçınılması çağrısında bulundu.

Sovyet Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Gen-

Gerasimov, yeni Bulgaristan Yönetimi'nin bu hatayı düzeltme yolunda attığı adımların genel olarak memnuniyetle karşılandığını, ancak özellikle Türk azınlığa Bulgarlar'ın birlikte yaşadığı bölgelerde tepki doğurduğunu kaydetti.

ABD'DEN DEN DESTEK

Öte yandan, ABD Dışişleri Bakanığı, Türklerin haklarının geri verilmesini referandum konusu yapılmayacağını bildirdi. Dışişleri Sözcüsü Margaret Tutwiler, bir Dışişleri Sözcüsü "Bulgar Hükümeti'nin soru üzerine "Bulgar Hükümeti'nin doğru bir tercih yaptığını inanıyoruz. İnsan hakları referandum için"

Bulgar Dışişleri Bakanı: "Türlere ulusal azınlık statüsü verilmeyecek"

● Bakan Dimitrov'un, Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz'la bugün Kuveyt'te yapacağı görüşme öncesi yaptığı bu açıklama, karşılıklıya neden oldu. Dimitrov'un sözlerini değerlendirmeye alan Dışişleri'nin, Kuveyt Zirvesi tamamlanmadan önce bir açıklama yapmaması öğrenildi.

ANKARA, (Hürriyet)

BULGARİSTAN Dışişleri Bakanı Bojko Dimitrov'un, Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz'la bugün yapacağı görüşme öncesinde, ülkesinde yaşayan Türkleri "Ulusal azınlık statüsü" verilmeyeceğini açıklaması, Dışişleri Bakanlığı'nda karşılıklıya neden oldu. Ankara, Dimitrov'un sözlerini değerlendirmeye aldı. Ancak, Dışişleri Bakanlığı'nın, Dimitrov-Yılmaz görüşmesi tamamlanmadan önce herhangi bir açıklamada bulunmayacağı öğrenildi.

Dimitrov açıklamasında, Türklerin ad seçme, din ve dil özgürlüğünün verilmesi kararının, Bulgaristan'ın gelişmiş Avrupa halkları arasında yerini alabilmesi açısından doğru bir karar olduğunu belirtti.

Bulgaristan Dışişleri Bakanı, televizyon konuşmasında bir soru üzerine, Kuveyt'te yapılacak Türk-Bulgar görüşmelerinde ülkesinin, Türk azınlığa kültürel özerklik verme niyetinde olmadığını da belirtti. Dimitrov, uluslararası anlaşmaların Bulgaristan'ın böyle bir yükümlülük altına sokmadığını da öne sürdü.

Bulgar Dışişleri Bakanı, karın ABD ile Batı Avrupa ülkelerinin yönetimleri ve uluslararası kamuoyunun desteklediğini de bildirdi.

Dimitrov'un bu sözleri, Ankara'da dikkatle değerlendirildi. Ancak görüşmeler öncesinde, lehte veya aleyhte bir açıklama yapılmamasına özen gösterildi.

Bu arada, Bulgar Anayasası'nın 35'inci maddesinde Bul-

garistan Halk Cumhuriyeti'nin bütün vatandaşlarının kanunlar önünde eşit oldukları kaydediliyor. Aynı maddenin 2'inci fıkrasında; haklarda milliyet, köken, din, cins, renk, öğrenim, toplumsal ve maddi durum ayırımı olmayan hiçbir imtiyaz veya kısıtlamaya meydan verilmeyeceği öngörülüyor.

Anayasa'nın 45'inci maddesinin 7'inci fıkrasında,

"Bulgar azınlık olmayan vatandaşlar, arasında Bulgar dili öğreniminde başka, kendi dillerini de öğrenme hakkına sahiptirler" deniliyor.

Bulgar Anayasası'nın 53'üncü maddesinde ise, halkın vicdan ve mezbep özgürlüğü sağlanacağı, onların ibadetine bulunabileceği ve din aleyhinde propaganda yapılabileceği de belirtiliyor.

Türk azınlığın temsilcilerinin de katıldığı dünkü toplantıya, Meclis Başkanı Todorov (Sağda) başkanlık etti.

Bulgaristan'da uzlaşma toplantısı yapıldı

SOFYA, (A.A)

BULGARİSTAN'da Türk azınlığa bazı haklarının verilmesini gündeme gelmesinden sonra yapılan gösteriler üzerine, sorunun çözümlenebilmesi amacıyla hükümet, müdahale ve Türk azınlık temsilcileri dün Sofya'da bir araya geldiler.

Meclis'te Parlamento Başkanı Stanko Todorov başkanlığında başlayan "Sosyal Forum" toplantısı, Komünist Parti yönetiminin, Türk azınlığa din ve diğer özgürlüklerinin verilmesi kararından sonra dört gün üstüste yapılan karşı gösteriler üzerine gerçekleştirildi.

ciddi bir havanın sağlanması" amacıyla bütün gösteri ve grevlerin ertelenmesi çağrısını oybirliği ile kabul ettiklerini bildirdi. Komünist Parti'nin Türk azınlığa bazı haklarının verilmesi yolundaki 29 Aralık tarihli kararından sonra, aralarında Sofya ve ülkenin ikinci büyük kenti Filibe olmak üzere sekiz kentte protesto gösteriler yapıldı.

Türk azınlığın haklarının geri verilmesini protesto amacıyla ülke çapında düzenlenen gösterilerin, devrik Jivkov rejimi taraftarlarının reformcu Mladenov iktidarını yıpratmak amacıyla giriştiği eylemler olduğu belirtiliyor.

Gözetimcilik, göstericilerin büyük bölümünün yerel yöneticilere ait resmi araçlarla taşınmasını, yerlerini kaybetmekten korkan ve Jivkov dönemindeki önlemleri uygulayan

Dünya rekortmeni haltercimizin en mutlu günü Ve, Naim ailesine kavuştu

Bülent AYAN • Selim BİLGİNKAYA • Tunca BENGİN • Turgay GÖZDERELİLER • İhsan AKDEMİR • ANKARA • EDİRNE • İSTANBUL

DUNYA rekortmeni, olimpiyat Şampiyonu milli halterci Naim Süleymanoğlu'nun Bulgaristan'daki ailesi dün Türkiye'ye geldi. İki yıllık bir aradan sonra ailesine kavuşan Naim, "Dünyanın en mutlu insanı benim. Bana bu mutluluğu yaşatan herkese teşekkür ediyorum" dedi.

Naim'in ailesinin Türkiye'ye gelmesi tüm yurtta sevinçle karşılandı. Cumhurbaşkanı Kenan Evren, olaydan mutluluk duyduğunu belirtti, ancak konunun fazla abartılmamasını istedi. Başba-

kan Turgut Özal da, Naim ile birlikte yedi kişilik ailesini kabul etti. "Bulgaristan'ın gösterdiği anlayışın memnunkula karşandığını" söyledi.

Naim Süleymanoğlu'nun ailesinin Türkiye'ye gelişini şöyle söyledi:

Seul Olimpiyatları'nda rekorlar kırarak Türkiye'ye altın madalya kazandıran milli halterci Naim Süleymanoğlu'nun Bulgaristan'da kalan ailesinin gönderil-

mesi için son günlerde dünya çapında bir kampanya başlatıldı. Türkiye de Bulgar Devlet Başkanı Jivkov ile bu konuda temaslara girişti.

TURİST OTOBÜSÜNE YEDİ YOLCU

Naim'in ailesinin son bir hafta içinde her an Türkiye'ye gönderilmesi beklenirken, dün sabah saat 07.00 sıralarında Danimarka'dan Türkiye'ye yolcu taşıyan EE-99-369 plakalı otobüs Bulgar makamlarınca yedi kişi bindirildi.

Otobüsün Türk sürücüsü Mehmet Pınar ve Hayri Kulluk, Bulgarların bu kişileri turist otobüsüne zorla bindirdiklerini, "Bu kişiler başımıza dert olmasın" dediklerinde ise, "Merak etmeyin,

bulunları orada bekliyorlar" yanıtını aldıklarını söylediler. İki sürücü, "Eğer bu kişilerin Naim'in ailesi olduğu söyleneydi, havada kapardık" diye konuşular.

Turist otobüsü saat 12.45'te Kapıkule Gümrüğü'ne geldi. Otobüsten fırlayan baba Süleyman, kendini vere atıp topağı operken, çevresi de birden kalabalıklaştı. Kapıkule'de bulunan yüzlerce kişi, Süleymanoğlu ailesinin etrafını sararken, sevinç gyozyaşları döküyordu.

Baba Süleyman, anne Hatice, Naim'in kardeşi Muharrem, Rahim, yeğenleri Sevinç, Bahri ve yeğeni Hatice, Kapıkule'den Edirne'ye getirilerek Edirne

Polisevi'nde kendilerine yemek verildi.

Baba Süleyman, burada yaptığı konuşmada, çok sıkıntılı günler geçirdiklerini, Naim'in iltica etmesinden sonra da otobüs soforlüğünden alınarak maden ocaklarına sürüldüğünü belirtti. Türkiye'ye geldiği için çok sevindiğini söyledi.

"Oğlumuza kavuşacağımız günü ipe çekiyorduk. Otobüse bindirmelerinden 3 saat öncesi ne kadar da habermiz yoktu. Belediyeden çağırıldı. Apar-topar hazırlandık. Bulgarlar son zamanlarda bize çok iyi davranıyorlardı. Hatta ağabeyi gibi Bulgaristan'da halter sporu yapan öğ-

lum Muharrem'i askere almışlardı. Gelmeleri üzerine dün eve gönderildiler. Vataniye, oğluma kavuştuğum için çok mutluyum. Bizi bağrımıza bastığımız için şükran borçluyuz. Devlet büyükelirmine teşekkür ediyoruz."

Süleymanoğlu ailesi bireylerinin pasaportlarındaki isimlerin Bulgarca yazılı olduğu da gözden kaçmadı.

...VE, İSTANBUL

Süleymanoğlu ailesi iki askeri helikopterle Edirne'den İstanbul'a yola çıkarken, Naim de Başbakan Özal'ın ozei uçağı GAP ile İstanbul'a uçuyordu. GAP uçağı saat 16.15'te Atatürk Havaalanı'na indi. Naim, şeref salonunda heyecanlı anlar yaşarken, askeri helikopterler 17.50'de geldi. Naim, helikopterden ellerinde Türk bayrakları ile inen ailesine sevinç gyozyaşları içinde koşarken, yılların özlemi de sona eriyordu. Uzun süre Naim ile ailesi birbirlerine sarmaş dolaş öpüşüp koklaştı. Daha sonra havaalanı şeref salonuna alınan Süleymanoğlu ailesi, duygularını da dile getirdiler.

Naim'in annesi Hatice, "Oğlumu hiç göremeyeceğim sanmıştım. Çok mutluyum" diye konuştu. Naim'in kardeşi Muharrem de, mutluluğunu dile getirdikten sonra, ağabeyi gibi spora devam edeceğini ve iyi bir halterci olacağını söyledi.

YOLCULUK ANKARA'YA

Naim ve ailesi, daha sonra Özal'ın uçağı GAP ile Ankara'ya gitti. Esenboğa Havaalanı'na indikten sonra doğrudan Başbakanlık Konutu'na giden aileyi Başbakan Özal, eşi Semra Özal, Devlet Bakanı Yusuf Bozkurt Özal ve ANAP Genel Başkan Yardımcısı Halil Şıvgın karşıladı. Başbakan Özal, Süleymanoğlu ailesine "Hoş geldiniz" dedikten sonra,

"Naim'in rekor kırması, ailesinin buraya getirdi. Ama Sayın Cumhurbaşkanımızın da büyük gayretleri oldu" dedi. Özal, Naim'in ailesinin Türkiye'ye gönderilmesi konusunda Bulgarların madde bir taleplerinin olmadığını da bildirdi.

Süleymanoğlu ailesi, daha sonra Naim'in evine giderek, geceyi orada geçirdi.

iki anne, bir oğul Başbakan Özal'ın eşi Semra Özal, "manevi evladım" dediği Naim'in öz annesi Hatice ile gazetecilere poz verirken, "Bu işe Naim kadar ben de sevindim" dedi.

Parmaklarını keserek intihara kalkıştı Mustafa Süleymanoğlu ölmek istedi

ANKARA, ÖZEL

MOSKOVA'daki Türkiye Büyükelçiliği'nde 2 yıl aşkın bir süre hapis hayatı yaşadıkdan sonra özgürlüğüne kavuşan Mustafa Süleymanoğlu'nun bileklerini keserek intihar etmek istediği öne sürüldü.

Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Fonu'nda fotoğrafçı olarak çalışan Süleymanoğlu'nun son günlerde psikolojik bakımdan çöküntü içinde olduğu, bu nedenle önceki akşam evinde bileklerini kestiği bildirildi. Başbakan Özal'ın "manevi evlatlarından" biri olan Mustafa Süleymanoğlu'nun elinde kesik olduğunu Gülhane Askeri Tıp Akademisi yetkilileri de doğruladılar. Hastane yetkilileri, Süleymanoğlu'nun parmaklarını kestiğini, müdahale ederek dikildikten sonra gönderdiklerini söylediler. Ancak, intihar girişiminde bulunduğu doğrulamayarak, "Öyle bir şey olsaydı, göndermez, psikolojik tedaviye alırdık" dediler.

Bu arada, Mustafa Süleymanoğlu'nun karşılıksız aşk yüzünden parmaklarını kestiği öne sürüldü.

Mutlu aile Başbakan Turgut Özal, dünya rekortmeni ve olimpiyat şampiyonu Naim Süleymanoğlu'nun ailesini Başbakanlık Konutu'nda kabul etti. Özal, Naim'in yeğeni Hatice'yi kucagina alarak Süleymanoğlu ailesiyle hatıra fotoğrafı çekti. Naim, gazetecilere yaptığı açıklamada "bu anı ömür boyu unutamayacağım" söyledi. Naim'in kardeşi Muharrem ve yeğeni Bahri ise Başbakan Turgut Özal'ın elini öperek, Türkiye'ye gelişlerindeki büyük katkısı nedeniyle teşekkür ettiler (yanda).

15 Ekim 1988 Milliyet

çatışmaların çıktığı bölgelerdeki gerginliğin ise batılı radyo istasyonları tarafından körüklendiğini iddia etti, ancak başka ayrıntı

gece sonuğu şiddetli yağış... bir köyde ise bu yasağın, 24 saat uygulan- dığını belirtti.

paramız sonuna kadar t...

İngiliz Parlamenter Duffy, kınama istedi

BULGARİSTAN'A LANET...

HABER MERKEZİ

KUZEY Atlantik Assamblesi (KAA) Başkanı Patrick Duffy, üye ülkelerin parlamento ve hükümetlerine, Bulgaristan'daki Türk azınlığa uygulanan baskılar konusunda Türkiye'ye gösterilen desteği sürdürmeleri çağrısında bulundu.

Anadolu Ajansı'nın Antalya'dan verdiği habere göre, Duffy, dün yaptığı açıklamada, Kuzey Atlantik Assamblesi'nin 1985, 1986 ve 1987 yıllarında kabul ettiği 168, 184 ve 190 sayılı kararlarına atıfta bulunarak, bu kararlar çerçevesinde desteğin sürmesi gerektiğini vurguladı.

Bulgaristan'daki soydaşlarımıza yapılan son baskı ve ölüm olaylarını protesto amacıyla Bursa'da geçen hafta başlatılan açlık grevi sürüyor.

Hürriyet Haber Ajansı Bursa muhabirinin bildirdiğine göre, aralarında bağımsız İnsan Hakları Derneği kurucusu Zeynep İbrahim Mustafaoğlu'nun da bulunduğu sekiz kişilik bir grup tarafından Orhangazi Meydanı'nda çadır kurularak başlatılan açlık grevine bazı yurttaşlar da katıldı. Çadır önünde, DSP Bursa İl Başkanlığı tarafından açılan imza defterine geç günde atılan imza sayısı on bini geçti. Daha sonra yetkililere ulaştırılacak imza defterine yurttaşların ilgi göster-

diği gözlemlendi. Grevciler, "Bulgaristan'daki baskı ve zulüm sona erene kadar mücadelemiz sürecek" diye konuşular.

ÇAKICI AÇLIK GREVİNDE

Çek-senet tahsilatıyla adını duyuran, yeraltı dünyasının ünlülerinden Ülkücü kabadağy Alâettin Çakıcı, Bulgaristan'daki olayları protesto etmek amacıyla bir süredir tutuklu bulunduğu Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde, iki günlük açlık grevine başladı. Hürriyet Ankara Bürosu, Çakıcı'yla birlikte 50'ye yakın tutuklu ve hükümlünün de iki günlük açlık grevine katıldığını bildirdi.

30 Mayıs 1989 Hürriyet

Sonuçlar, ülkeyi "birleştirmek" yerine, "kutuplaştırdı"

Bulgar seçimleri ters tepti

SOFYA, AP

BULGARİSTAN'ın ilk özgür seçimlerinin, ülkeyi "birleştirmek" bir yana, "kutuplaştırdığı" ifade edildi. "AP" ajansı, Sofya'dan geçtiği bir yorum-haberinde, öğrencilerin başlattığı protesto hareketinin ülke çapına yayılma işaretleri gösterdiğini, şu anda "Balkan sıcaklığında" seçimlerde oturma grevi yapan öğrenci sayısının 12 bini bulunduğunu yazdı. Ajans, bir üniversite profesörünün şu sözlerini naklediyor: "Bu grev, Bulgar halkının yıllardır mahrum olduğu bir şeyi, taraf tutmayı sağlamıştır. Biz ye-

ni bir hükümet istemiyoruz, yeni bir sistem istiyoruz."

"AP" ajansı, çelişkili bir biçimde, seçim sonuçlarının kazananların da işini güçleştirdiğini kaydederken, Başbakan Lukanov'u koalisyona mecbur ettiğini ve Lukanov'un kendi Sosyalist Partisi'nin de iki yıl içinde bölüneceğini belirtti.

Ajans, ayrıca başkent Sofya'da hemen hemen herkesin, sosyalist olarak adlarını değiştiren eski komünistlerin "oy entrikaları" hakkında "anlatacak bir hikâyesi" olduğunu yazdı.

2 Temmuz 1990 Milliyet

...nuzda çok kanlı okunmuş bir yıl olacak... Yüksek Sovyet, Prezidyumu... yıl...

Komünist Partisi, öncü rolünden vazgeçti...

Bulgar Parlamentosu Türk haklarını onayladı

● Tarihi bir toplantı yapan Bulgaristan Parlamentosu, partiye iktidar tekeli sağlayan anayasa maddelerini değiştirdikten sonra, ülkede yaşayan Türklere isim seçme ve günlük yaşamda Türkçe konuşma hakkı verilmesini öngören bir kararı resmen kabul etti...

SOFYA, (Ajanslar)
SOFYA'da, önceki gün 50 bin kişinin yaptığı coşkulu demokrasi gösterisinin gölgesi altında toplanan Bulgaristan Parlamentosu, ülkede yaşayan Türk azınlığa isim seçme ve günlük yaşamda Türkçe konuşma hakkı verilmesini içeren Sosyal Forum kararını resmen kabul ederken Batılı anlamda çoğulu demokrasi yolunda ilk adımı attı ve Komünist Parti'nin öncü rolüne ilişkin anayasa maddesini kaldırdı.
Dün toplanan Bulgar Parlamentosu'nda dün oybirliğiyle kabul edilen Sosyal Forum bildirisinde, Meclis'in bu ay sonundan önce, her vatandaşa Bulgar adını koruma ya da Türk isimlerini serbestçe seçme hakkı yönelleri konusunda bir yasayı onaylaması öngörülmüş, nüfusun büyük kısmını Türk azınlığın oluşturduğu bölgelerdeki Bulgar vatandaşları için yasal ve yönetsel garantiler isteniyordu.

DIĞERLERİ GİBİ
Bu arada, kırk beş yıldır komünistlerin egemenliğinde olan Bulgaristan'da, Komünist Parti'ye iktidar tekeli sağlayan Bulgar Anayasası'nın birinci maddelerinin ilk ve üçüncü bendleri iptal edildi. Bu kararı oybirliğiyle alan Parlamento, ayrıca, yapılmaması gereken anayasal değişikliklerin muhalefet gruplarının da yer alacağı çalışma grupları tarafından incelenmesi önerisini de ilke olarak benimsedi.
Doğu Avrupa'daki değişim süreci içinde daha önce Macaristan, Çekoslovakya, Polonya ve Doğu Almanya Parlamentoları Komünist Parti'nin öncü rolünü kaldırmışlardı.

SEÇİM TARİHİ
Parlamento'nun toplantısından sonra konuşan Bulgar yetkililer, sıranın önümüzde mayıs ayında yapılacak özgür ve çok partili seçimlere geldiğini söylediler. Muhalefet şüpheleri ise mayıs ayına örgütlenmelerinin kansız olduğunu, bu tarihte kısmi seçimle yapılabileceğini, genel seçimlerin ise kasım ayında gerçekleştirilmesinin doğru olacağını ifade ettiler.
Öte yandan, Bulgaristan'da çoğunluk Türklerin oluşturduğu Kırcaali Kasabası bazı Türklerin öldürüldüğü öne sürüldü.

Bulgaristan Parlamentosu'nun komünist üyeleri, Komünist Parti'nin öncülük rolüne son veren oturumda oy veriyorlar. Ülkeyi 45 yıl çiftlik gibi yöneten bir parti için oldukça acı bir görüntü. Hele yapılacak ilk genel seçimde iktidarı tümüyle kaybedecekleri de hatırlanacak olursa.

16 Ocak 1990 Hürriyet

Bulgaristan'da dev gösteri

B ULGARİSTAN'ın başkenti Sofya'da dün özgürlük ve demokrasi isteyen binlerce kişi büyük bir gösteri yaptı. Demokratik Güçler Birliği'nce düzenlenen gösteriye, Türkler'in de bulunduğu yaklaşık 50 bin kişi katıldı. "Kahrolsun Komünist Partisi" sloganı atan ve Jivkov'un Nazi'ye benzetildiği posterler taşıyan kalabalık, Başbakan Giorgi Atanasov'un istifasını istedi. "Muhalefetin gövde gösterisi" denilen gösteride çoğunluğunu kadınların oluşturduğu Türkler (üstte), isteklerini duyurabilmenin mutluluğunu yaşadılar.

15 Ocak 1990 Hürriyet

Bulgaristan'da düzeni koruma çabaları yoğunlaştı

Komşuda bayram

● Komünist yönetimin ardından işbaşına gelen ve muhalefetin tankla sindirilmesini istemekle suçlanan Mladenov, istifasından sonra "Şiddete her zaman karşı çıktım" dedi. Karşıt gruplar istifa kararını "zafer" diye tanımlıyor

SOFYA, AA
B ULGARİSTAN'da komünist rejimin yıkılması ile iş başına gelen ve muhalefet ile grevci öğrenciler tarafından gösterilerin tanklarla bastırılmasını istemekle suçlanan sosyalist Devlet Başkanı **Petar Mladenov**'un istifa etmesinden sonra Başbakan **Andrei Lukanov** halkı sükûnete çağırdı.

Bu arada, **Mladenov**'un istifası ile başkent Sofya'da tam bir bayram havası yaşandığı belirtiliyor. Yüzlerce kişinin sokaklarda "zafer" diye bağırarak, ancak bütün bunların bir gösteri niteliği taşımadığı kaydediliyor.

Acıklamasında, bütün siva-

si partilere ve siyasi hareketlere bir çağrıda bulunan **Lukanov**, gösteriler düzenlenmemesini, grev çağrılarının yapılmamasını ve 7-15 Temmuz tarihleri arasında çatışmalara neden olacak eylemlerden kaçınılmasını istedi.

Yaklaşık 26 gündür açık grevini sürdüren öğrenciler, önceki gün yaptıkları bir çağrı ile **Mladenov** istifa etmezse, yarın için iki saatlik genel grev çağrısında bulunmuşlardı.

Mladenov ise, televizyondan okunan konuşmasında, siyasi gerilimi artırıcı bir neden olmak istemediğini belirtmiş ve kurucu meclisin istifasını kabul etmesini rica etmişti.

8 Temmuz 1990 Milliyet

Türk milletvekillerine Bulgar'dan engelleme

VELİKO TURNOVO, • REUTER

B ULGARİSTAN'da 45 yıl sonra yapılan ilk serbest seçimlerle oluşturulan parlamento, bazı Bulgar milliyetçisi göstericisinin Türk milletvekillerinin gelişini engellemeye çalışması nedeniyle, olaylı bir şekilde ilk toplantısını dün yaptı.

Bulgaristan'ın ilk parlamentosunun, bundan 111 yıl önce toplandığı Veliko Turnovo kasabasındaki eski parlamento binasında yapılan açılış oturumuna 400 milletvekili katıldı. 71 yaşındaki **Iosiph Petrov** açtı.

Bu arada oturumun başlamasından kısa bir süre önce 200 kadar Bulgar milliyetçisi, çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin 23 milletvekilinin oturuma katılmasını engellemek amacıyla parlamento binasının bulunduğu kent merkezine giden yolları kapattı. Bulgar bayrağı taşıyan göstericiler, "Bulgaristan, Bulgaristan" ve "Başka bir Kıbrıs istemiyoruz" diye slogan attılar. Çok sayıda polis ve asker, parlamento binasına gitmek üzere başka bir yolu trafiğe açtıkları ve gösteri sırasında herhangi bir çatışma çıkmadığı bildirildi.

11 Temmuz 1990 Milliyet

Bulgar aydınları siyasi temizlik için direniyor

DIŞ HABERLER SERVİSİ

BULGARİSTAN'da Devlet Başkanı **Petar Mladenov**'un istifasından sonra büyük bir kalabalığın başkent Sofya'da düzenlediği "sevinç gösterileri" olaysız sona erdi. Ancak devrik Devlet Başkanı **Todor Jivkov**'un yargılanmasını isteyerek "oturma eylemi" yapan aydınların direnişi dün de sürdü. Kurucu Meclis **Jivkov**'a ilişkin kararını yarın verecek.

Aydınlar, **Jivkov** hakkında dava açılmasının yanı sıra, geçen yıl Kasım ayında devrilen komünist rejim sırasında iş başında bulunanların, yeni yönetimden uzaklaştırılmaları yolundaki isteklerinin Kurucu Meclis'te tartışılacağı konusunda garanti verilmesini de istiyorlar.

Mladenov'un istifasından sonra, Başbakan **Andrei Lukanov**'un gösteriler ve grevler düzenlenmemesi yolundaki çağrılarına, siyasi parti ve ha-

reketter ise olumlu yanıt verdiler.

• ÖĞRENCİLER

Açıklamada, elde edilen bu zaferden sonra, 48 saat içinde işgal edilen üniversitelerin boşaltılacağı belirtildi.

Jivkov hakkında açılacak davanın tarihinin Kurucu Meclis toplantısından önce belirlenmesi istenen, aksi takdirde yeniden greve gidileceği kaydedilen bir açıklamada, oturma eyleminde bulunan aydınlarla destek verildiği de ifade edildi.

• SOSYALİST PARTİ'DEN ÇAĞRI

Bulgaristan'da 10-17 Haziran tarihlerinde yapılan ilk serbest seçimler sonucu iktidara gelen, eski adıyla Komünist yeni adıyla Sosyalist Parti, bir çağrıda bulunarak, sokak eylemlerinin artması karşısında düzenin korunmasını istedi.

9 Temmuz 1990 Milliyet

• BULGARİSTAN

Devlet Başkanı **Petar Mladenov**, baskılara daha fazla dayanamayarak dün istifa etti.

Mladenov'un, üniversite öğrencileri ile muhalefetin tepkilerinin sonucu olarak istifa ettiği belirtiliyor. Özellikle başkent Sofya'da, öğrenciler günlerce süren yoğun protesto gösterileri yapmış ve **Mladenov**'un istifasını istemişti. Öğrencilerin bu talebi, muhalefet tarafından da desteklenmişti. **Mladenov**, yönetim karşıtı gösterilerin bastırılabilmesi için ordudan yardım istemişti.

Petar Mladenov, yeni seçilen parlamentoya istifasını sunarken, "Ülkedeki siyasi ortamın daha da gerginleşmesine neden olmamak için" bu kararı aldığını açıkladı.

ROMANYA

7 Temmuz 1990 Milliyet

Sofya'da "tarihin çöp yığını" anıtı

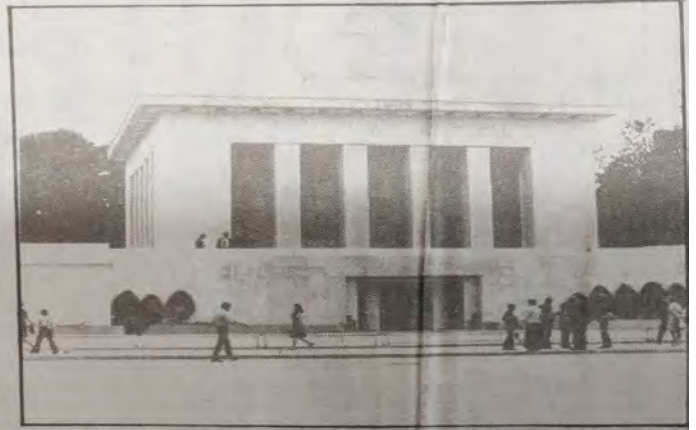
SOFYA, AA

BULGARİSTAN'da komünizm dönemini simgeleyen eserlerden "tarihin çöp yığını" anıtı yapıldı. İki metre yüksekliğindeki anıt, eski Komünist Parti kartlarından, ülkenin eski liderleriyle Lenin ve Stalin'in resimleri, kitapları, bronz ve alçıdan yapılmış büstlerinden oluşuyor.

Anıt, bir zamanlar Bulgaristan komünizminin babası Georgi Dimitrov'un mumyasının bulunduğu şatafatlı mozolenin dışındaki basamaklara dikildi. Dimitrov'un mumyası geçen çarşamba günü mozolede çıkarılarak yakılmıştı.

"Tarihin çöp yığını" anıtı, ülkenin önde gelen muhalif entelektüellerinin üç haftadır Sofya'nın merkezindeki kaldırımlarda kurduğu ve "Sofya'nın gerçek kasabası" olarak adlandırdıkları 100'den fazla çadırdan oluşmuş yerleşim biriminin sakinleri tarafından yapıldı.

Yapımı yaklaşık yarım saat süren anıtın en üstünde, Komünist Parti ilkeleri kitabçığının illeştirildiği kırmızı çelenkle süslü kuru bir ylbâşı ağacı yer alıyor.

Bulgar komünizminin babası Dimitrov'un mumyası yakıldıktan sonra mozolesinin basamaklarına, komünizm dönemini simgeleyen eserlerden bir "tarihin çöp yığını" anıtı dikildi.

22 Temmuz 1990 Milliyet

Reichstag'ı yakmakla suçlanmıştı

DİMİTROV Georgi, Bulgar siyaset adamı (Radomir 1882-Moskova 1949). Matbaa işçisiyken 1902'de Bulgaristan Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne (BSDİP) girdi ve çok sayıda grevi (özellikle 1911'deki maden işçileri grevi) yönetti. Millet Meclisi'ne seçildi (1913). Mayıs 1919'da BSDİP, Bulgar Komünist Partisi'ne dönüştü (BKP). Dimitrov 1921'de, Komünist Enternasyonal'in 3. Kongresi'nde BKP delegesi olarak bulundu. Haziran 1923'teki muhafazakar hükümet darbesinden sonra, Kolarov ile birlikte, BKP'nin aynı yılın Eylül ayında başlattığı ve başarısız kalan ayaklanmanın yöneticilerinden biriydi. Ülke dışına çıkmak zorunda kaldı. 9 Mart 1933'te Naziler tarafından tutuklandı, başka iki yurttışı ve bir Almanla birlikte Reichstag'ı yakmakla suçlandı, parlak savunması ve mahkemenin suçluluğunu kanıtlayamaması üzerine Dimitrov'un duruşması uluslararası düzeyde yankı yaptı. 1945'te ülkesine döndü ve Ekim 1946 seçimlerinden sonra Bulgar hükümetinin başına geçti. 2 Temmuz 1949'da şeker hastalığı ve karaciğer yetersizliğinden öldü.

20 Temmuz 1990 Milliyet

Bulgaristan'daki Türklere ABD'den yardım ışığı

• Aydın ÖZDALGA

BULGARİSTAN'daki Türk azınlığı için Amerika'dan yardım umudu doğdu. Türkiye'ye gelen Amerikalı parlamentolarında yer alan Illinois Milletvekili John Porter'ın eşi Kathrin Porter, Türklere yapılan baskıyı yerinde görüp, dünya kamuoyuna anlatmak için önümüzdeki aylarda Bulgaristan'a gidiyor.

Kıbrıs Rum kesiminde Rum kadınlarla birlikte Türk sınıma doğru bir protesto yürüyüşü yaptığı için Türk kamuoyunda eleştirilen Bayan Porter, bu yürüyüşe niçin katıldığını şöyle anlattı:

"Benim insani amaçlar taşıyan bu girişimim, Türk kamuoyunda maalesef yanlış anlaşıldı. Ben bölünmüş bir adanın insanların yeniden bir araya gelmesi için yapılan bir girişimi destekledim. Yoksa Türklere karşı Rumların tarafında olmam söz konusu değil. Adaletsiz sürekliliği bir barış ve dostluk için Rum ve Türk kadınları bir araya getirmeli."

"Bu utançla yaşayamam"

Recavüze uğradı canına kıydı...

PKK terörü nedeniyle Erur tan Denizli'ye göç eden 19 saat işçisi Yaşar Demir'in imamı nikâhli eşi Kumruye Bozkurt, 3 aylık hamileydi

DENİZLİ, MİL-HA

9 Ocak 1988 Milliyet

Mozolesi boş

Bulgaristan'da komünist rejimin kurucusu Georgi Dimitrov, 2 Temmuz 1949'da şeker hastalığı ve karaciğer yetmezliğinden ölmüş, mumyalanan cenazesi 11 Temmuz'da Sofya'da büyük bir askeri törenle kaldırılmıştı. Mozolede Bulgar komünizminin "babası" Dimitrov'un mumyalanmış cenazesi artık yok.

Eski Başbakan Dimitrov'un mumyası mozolesinden çıkartıldı

Komünist kahraman yakıldı

SOFYA, AA

BULGARİSTAN'da komünist rejimin kahramanlarından George Dimitrov'un mumyası, mozolesinden çıkartılarak yakıldı.

Bulgaristan Haber Ajansı BTA, Dimitrov'un mumyasının yakılması sırasında bazı yakınlarının da bulunduğunu ve işlemin geceyarısı gerçekleştirildiğini bildirdi.

BTA, Dimitrov'un küllerinin önümüzdeki günlerde Sofya'daki aile mezarlığına gömüleceğini ve Sosyalist Parti'nin büyük bir tören düzenlemeyi planladığını duyurdu.

Bulgaristan Başbakanı Andrei Lukanov, 12 Temmuz'da yaptığı açıklamada, Dimitrov'un mumyasının mozolede başka yere taşınacağını bildirmişti.

Öte yandan, Bulgaristan Parlamentosu'nun yeni başkanı Nikolai Todorov görevine başlarken, Türk Azınlığın Hak ve Özgürlük Hareketi'ni protesto eden Bulgar milliyetçilerin başlattığı grevler, soydaşlarımızın yaşadığı kentlerde hayatı felce uğrattı. Bulgar milliyetçilerinin oluşturduğu Ulusal Çıkarları Savunma Komitesi tarafından yürütülen grevler nedeniyle Kırcaali'deki işyerlerinin büyük bölümünün, tren ve otobüslerin çalışmadığı bildirildi.

20 Temmuz 1990 Milliyet

Açılış oturumunda Türk milletvekillerini küçümsediler, kürsüye davet etmediler

Bulgar parlamentosunda küstahlık

BULGARİSTAN'daki Türk azınlığın liderleri, serbest seçimlerle oluşturulan parlamentonun açılış oturumunda küçümsediklerini belirterek, Bulgar milletvekillerinin takındıkları tavırdan yakındılar.

Ülkede 1.5 milyon Türk'ü temsil eden "Haklar ve Özgürlükler Hareketi" liderleri, geçen ay yapılan serbest seçimleri için büyük parti olarak kazanmalarına rağmen, parlamentonun önceki günkü açılış töreninde kürsüye davet edilmediler. Ancak daha sonra hareketin lideri Ahmet Doğan, parlamentonun 17 Temmuz'da yapılacak oturumunda konuşmaya davet edildi. Haklar ve Özgürlükler Hare-

keti'nin Sekreteri Osman Oktay, bu hareketin ülkenin demokraside yerince ilerlemediğini gösterdiğini söyledi.

Buna karşılık, iktidardaki Sosyalist Parti, Demokratik Güçler Birliği ve dördüncü parti olan Köylü Partisi'nin liderlerinin tümü konuşmak için kürsüye davet edildiler.

• JİVKOV EV HAPSİNDE

Öte yandan Bulgaristan'ın eski komünist lideri Todor Jivkov'un, evinde gözetime

tutulacağı bildirildi.

Bulgaristan radyosu, bir mahkemenin, Şubat'tan beri askeri hastanede bulunan Jivkov'un, hakkındaki soruşturma tamamlanana kadar evinde gözetime altında tutulmasını kararlaştırdığını duyurdu.

• AYDINLARIN EYLEMİ

Bulgaristan'da bir süredir oturma eylemi yapan sanatçılar, aydınlar ve öğrenciler, eylemle-

rine, ancak komünistler ya da halefleriyle bağlantısı olmayan bir devlet başkanı işbaşına gelirse son vereceklerini söylediler.

Göstericiler, **Mladenov**'un istifasından bu yana, siyasi partilerden, ülke sorunlarına parlamentoda demokratik yollarla çözüm arayacaklarına dair yazılı güvenceler istiyorlar.

Göstericilerin sözcüsü, yaptığı açıklamada, ana muhalefetteki Demokratik Güçler Birliği'nden istedikleri güvenceyi aldıklarını, ancak sosyalistlerin henüz kendilerine yanıt vermediklerini bildirdi.

Binlerce güven

“Dino”

13 Temmuz 1990 Milliyet

● Bulgar Komünist Partisi reform paketini onayladı

Gorbaçov'un izinde

● 3176 delegenin katıldığı oylamada kabul edilen reform paketinin önemli bir yönü, ekonominin yanı sıra, diğer alanlarda da değişiklikler içermesi

DIŞ HABERLER SERVİSİ

BULGARİSTAN Komünist Partisi Konferansı sonunda, "Sovyet tipi" reform paketi büyük bir çoğunlukla onaylandı.

Devlet Başkanı **Todor Jivkov**'un önceki gün ana hatlarını açıkladığı ve dün 3.176 delegenin katıldığı oylamayla kabul edilen reformlar, bürokrasinin ve ekonomik yönetimdeki merkezleşmenin azaltılmasını öngörüyor.

Onaylanan reformların önemli bir yönünü de devlet yönetimindeki sanat ve basında önemli değişiklikler ve seçimle gelinen görevlerde çalışma süresinin kısaltılması oluşturuyor.

Jivkov, üst düzey görevlilerinin en fazla beş yıllık iki dönem için seçilebileceğini bildirdi. Bu uygulamanın 1991 yılındaki parti kongresinden sonra uygulamaya konulması bekleniyor. Bulgaristan, Polonya'dan sonra bu yönde karar alan ikinci Doğu Bloku ülkesi.

Jivkov, kabul edilen reformların devlet yönetimindeki işletmelere daha fazla rekabet koşulu sağlayacağını belirlerken, eski merkezi ekonomik planlama sistemindeki bazı uygulamaların bir süre daha devam edeceğini söyledi.

Devlet Başkanı, reformların henüz halkın çoğunluğu tarafından onaylanmadığını ifade ederken, Ekonomi ve Planlama Bakanı **Stoyan Ovcarov** da, halkın dikkatini reformlara çekmelerinin zorunlu olduğunu bildirdi.

Sadık müttelik Bulgar Komünist Partisi Konferansı'nın açılış konuşmasını yapan lider **Todor Jivkov**, Moskova'nın sadık mütteliklerinin başında geliyor. 1954 yılından bu yana her Sovyet lideri ile iyi ilişkiler içinde bulunan **Jivkov**, **Gorbaçov**'un reformlarını da yakından izliyor.

30 Ocak 1988 Milliyet

Naim'i kafası büyük, vücudu küçük, halter kaldıramayan, ağırlıktan ölen bir sporcu gibi karikatürize ediyorlar

Aysel: 'Bulgarlar Naim'in gelmesini çekemiyorlar'

5 yıllık bir aradan sonra Türkiye'deki ailesine kavuşan Aysel, Naim Süleymanoğlu'nun vatanına ilkesi etmesini Bulgarların bir türlü hazmedemediğini ifade etti. Aysel, "Naim'in Türkiye'ye gelmesini çekemiyorlar. Bulgar basınında Naim ile ilgili karikatürler çıkıyor. Kafası büyük, vücudu küçük resimlerini çiziyorlar. Naim halter kaldırıyor. Ağırlıktan ölüyor diye yazıyorlar" şeklinde konuştu. Başbakan Özal ise Aysel'in bu sözleri üzerine, "Onlar Naim hakkında böyle şeyler yazıyorlar ama Naim Türkiye'de rekor üzerine rekor kırıyor" karşılığını verdi.

"EN BÜYÜK DİLEĞİM AİLEMLE BİRLİKTE OLMAK"
Dünya jantpörümü haltercinin Naim Süleymanoğlu ise, toplantı sonunda duygularını şöyle

dile getirdi:

"En büyük dileğim ailemle birlikte Türkiye'de olmaktır. Onları çok özleyorum. Bugün Aysel'in yaşadığı mutluluğu yaşamak benim de hakkım."

NAIM'İN RÜYASI GERÇEKLEŞİYOR

Bulgaristan ile yapılan Aysel pazarlığı kapsamında Naim Süleymanoğlu'nun ailesinin de Türkiye'ye gelmesinin yer aldığı öğrenildi.

Son derece gırtlı tutulan komşu ilişkin sıranı habelerinde, Başbakan Özal'ın bu konuda Naim'e müjde verdiği de yer alıyor.

Naim Süleymanoğlu'nun yakınlarına bu konuda, "Bizimkiler komşuda da ağırlıklı olarak da gelecekler. Çok sevdiğim" dediği de haber alındı.

G. Sara

1988, 5 yıllık aradan sonra ailesine kavuştu.

1 Ocak 1988 Milliyet

Bulgar parlamentosunda
Çavdar, Dertliev
çekişmesi sürüyor...

4. tur nafile

SOFYA, REUTER

BULGARİSTAN'da Devlet Başkanı **Petar Mladenov**'un bu ay içinde istifa etmesiyle boşalan Devlet Başkanlığı için yapılan seçimlerin dördüncü turunda da hiçbir aday gerekli olan üçte iki çoğunluğu sağlayamadı. Devlet Başkanlığı seçimi için yapılacak tur ise öbür gün gerçekleşecek.

Eski Komünist Parti'den **Çavdar Kiuranov**, önceki gün yapılan dördüncü turda da 194 oyla adaylar arasında en çok oyu aldı. Muhalefetin adayı **Petar Dertliev** de 146 oy sağladı.

Bulgaristan yasalarına göre, Devlet Başkanlığı seçimi 10 Ağustos'a kadar tamamlanmadığı takdirde, parlamento seçimleri yinelenicek.

Salı günü yapılan ilk iki oylamada da eski Komünist Parti'den **Kiuranov**, adaylar arasında en çok oyu almış,

ancak Devlet Başkanlığı için gereken üçte iki çoğunluğu sağlayamamıştı.

Önceki gün yapılan üçüncü ve dördüncü turlarda da başarı sağlanamadı.

Bulgar parlamentosunda yapılan ilk iki oylamada hiçbir aday yeterli çoğunluğa erişemedi

Cumhurbaşkanı krizi

● Halk, yönetimi ve parlamentoyu sıkıştırmaya başladı. Bir milyondan fazla Bulgar yurttaşı, "parlamentonun hızla çalışması"ni sağlamak amacıyla uyarı grevleri yapıyor

DIŞ HABERLER SERVİSİ

BULGARİSTAN parlamentosu, **Petar Mladenov**'dan boşalan devlet başkanlığına yeni bir isim belirlemek için başlattığı oylama turlarının ikincisinde de sonuç alamadı. Bu arada sayıları bir milyona yaklaşan Bulgar yurttaşı "Parlamentonun daha hızlı çalışmasını sağlamak" amacıyla "uyarı grevleri" yapmaya başladı.

● OYLAMALAR

400 sandalyeli parlamento da iki turda da adaylardan hiçbiri devlet başkanı seçilebilmek için gerekli üçte iki çoğunluğu sağlayamadı.

Petar Mladenov'un 6 Temmuz'da istifa etmesiyle boşalan devlet başkanlığı için Sosyalist Parti'den **Çavdar Kyuranov**, muhalefetteki Demokratik Güçler Birliği'nden **Petar Dertliev** ve Çiftçi Partisi'nden **Viktor Valkov** adaylıklarını koymuşlardı.

383 parlamenterin katıldığı ilk turda, 217 oy alan **Kyuranov**'un 379 parlamenterin katıldığı ikinci turda oy kaybederek 211, 130 oy alan **Dertliev**'in bir oy artırarak 131 ve 36 oy alan **Valkov**'un da yine bir oy artırarak 37 oy aldıkları bildirildi.

Parlamentoda devlet başkanı seçilebilmek için 267 oy almak gerekiyor.

Siyasi gözlemciler, derin siyasi görüş ayrılıkları ve sandalyelerin bölünmüş olması dolayısıyla üç adaydan herhangi birinin üçte iki çoğunluğu sağla-

ma görüşünde birleşiyorlar.

Parlamentoda iktidardaki Sosyalist Parti'nin 211, Demokratik Güçler Birliği'nin 144, Çiftçi Partisi'nin ise 16 sandalyesi bulunuyor. Parlamentosunda bağımsızlar altı, Türk azınlığın desteklediği Hak ve Özgürlükler Hareketi de 23 sandalyeyi ellerinde tutuyorlar.

● PROTESTO GREVLERİ

Bu arada, bir milyondan fazla Bulgar, parlamentosunun daha hızlı çalışması isteğiyle protesto grevlerine başladı.

Bulgaristan televizyonu, gösterilerin, resmi sendika federasyonunun geçen hafta, yasaların yapılmasında parlamentosunun yavaş çalışmasından rahatsız olduğu yolunda bir ultimatom vermesi üzerine düzenlendiğini kaydetti.

Federasyon, 1946'dan bu yana ilk kez genel serbest seçimle yönetime gelen parlamentosunun çözüm üretmek yerine prosedürler üzerinde oylanması durumunda greve gidilmesi çağrısında bulunacağını bildirmişti.

● SOFYA PRESS'İN HABERİ

Öte yandan, Sofya Press haber ajansının bir haberinde, 12 millik kara suları bölgesinin, Türkiye'nin itirazlarına rağmen Bulgaristan'a ait olduğu ileri sürüldü. Bu kesimin Bulgaristan kara sınırının bir devamı olduğu bildirilen açıklamada, karasularının 28 kez ihlal edildiği ve bu ihlallerin 23'ünün Türk jandarma hücumbotları tarafından gerçek-

25 TEMMUZ 1990

Washington Post'a göre, Bulgarlar, Türklerin siyasi güç elde etmelerini hazmedemiyor

Soydaş yine hedef

● Sofya yönetimi, ülkede bir süredir devam eden protesto eylemlerinin sona erdirilmesini ve acil önlemler alınmasını istedi

SOFYA, AA
BULGARİSTAN'da, Türklerle Bulgarlar arasındaki etnik çekişmenin büyüdüğü bildirildi.

ABD'de yayınlanan "Washington Post" gazetesinin verdiği haberde serbest seçimlerle Türklerin, siyasi güç elde ettikleri ve yönetimi elinde tutan Bulgarların bu yeni durumdan rahatsızlık duydukları kaydedildi.

Kırcaali'de geçen hafta Bulgar milliyetçilerin giriştiği gösterilerin ve grevin bu sıkıntıdan kaynaklandığını bildiren "Post", Bulgarların, Türklerin yeni konumundan "Öfke ve endişeye" kapıldıklarını söyledi.

"Post", pazartesi günü haberinde, Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerde yaşayan Bulgarların, eski ayrıcalıklarının yitirmeye başladıklarını ve "Bulgaristan'da demokrasinin gelişinin çok da iyi bir şey olmadığını" düşünmeye başladıklarını aktardı.

Gazeteye göre, "Demokrasinin gelişimiyle, etnik Müslüman grupların güç kazanması ve öteden beri egemen olan Slavların huzursuz olması", yalnızca Bulgaristan'da değil, Yugoslavya ve SSCB'de de görülmeye başladı.

Bulgaristan'da yaklaşan yerel seçimlerde, Türklerin, ço-

ğunlukta oldukları bölgelerde belediye başkanlıklarını kazanacak olmasından, Bulgarların kaygılandıklarını bildiren "Post", "Bulgar milliyetçilerin", şimdi Türkleri "Etnik amaçla bir siyasal örgüt çevresinde birleştikleri gerekçeyle anayasayı çiğnemekle" suçladıklarını hatırlattı.

Bulgar gazetelerinde, "Türklerin ayrılıkçı niyetleri ve Hıristiyan Bulgaristan'a oluşturdukları tehdit" konulu demeciler yer aldığını kaydeden Washington Post, Türklerin yıllar boyu baskı altında kalmasının ardından, şimdi Bulgarların "Türlere karşı güvene istediklerini" bildirdi.

Haberde, bütün bu iddialara karşılık Türklerin, Bulgarlarla çekişmeye girmedikleri ve yaklaşan seçimleri beklemedikleri vurgulandı.

• GÖSTERİLERE ACİL ÖNLEM

Bulgaristan hükümeti, ülkede bir süredir devam eden protesto eylemlerinin sona erdirilmesini ve acil önlemler alınmasını istedi.

Bulgaristan haber ajansı BTA'nın haberine göre, hükümet, yerel yetkilileri, "Protesto gösterilerini, oturma eylemlerini ve yasal düzeni bozmayı yönelik diğer eylemleri durdurmaya ve acil önlem almaya" çağırdı.

Bulgaristan radyosunun haberinde, polise, düzenli korunması için katı davranması yolunda talimat verildiği kaydedildi.

Başkent Sofya'da, hükümeti protesto eden aydınlar, sokaklarda çadır kurdular. Aydınların eylemi dört haftadır devam ediyor.

Bulgaristan parlamentosunda, Türk parlamenterlerin bulunmasını protesto eden bazı Bulgar milliyetçiler de geçen hafta Bulgaristan'daki Türklerin yaşadığı bölgelerde görev yapmışlardı.

SSCB ordu gazetesi uyardı

Kırım huzursuz

MOSKOVA, AA

SOVYETLER Birliği'nin ordu gazetesi Krasnaya Zvezda (Kızıl Yıldız), Kırım Yarımadası'nda toplumsal gerginliğin hızla artmakta olduğu yolunda uyarıda bulunarak, SSCB ve Ukrayna hükümetlerini bölgedeki duruma dikkatle ilgi göstermeye çağırdı. Gazetede dün yayınlanan

Türkler gene sıkıntıda

YORUM
SAMI KÖHEN

BULGARİSTAN Türklerini Todor Jivkov'un devrilmesinden sonra duydukları memnuniyetleri için besledikleri umutlar, çok az kaldı.

Komünist rejimin baskılarının yerini şimdi milliyetçilerin eylemleri alıyor.

Türklerin özellikle yoğun buldukları yerlerde, yasmurdan kaçarken doluya tutulma kaygısı egemen.

Kırcaali ve bölgedeki diğer kent ve kasabalardan gelen haberler, Türklerin korku içinde yaşadıklarını, bu huzursuzluğun yeni sürtümelere ve hatta patlamalara yol açabileceğini gösteriyor.

Birkaç gündür bu yörede milliyetçi unsurlar gösteriler grevler düzenliyorlar. Kırcaali ve diğer kentlerde, hayat felakete uğramış durumda. Millitaneler devlet dairelerini işgal ediyorlar. Dükkânlar, iş yerleri kapalı. Trafik adeta durmuş.

Kimdir bu milliyetçiler ve Türklerden ne istiyorlar?

Bulgaristan'da geçen Kasım ayında Jivkov'un alaylı devrilmesinden sonra demokratikleşme süreci başladı. Hedef diğer Doğu Avrupa ülkeleri gibi çoğulcu, özgür bir sistem geçmekti.

Bu yolun daha başında iken, Bulgaristan'da çeşitli etnik grupların ve yığınların ortaya çıktığı görüldü. Bunların arasında sokaklara dökülüp "Bulgaristan Bulgarlarındır" diye haykıran şoven, ırkçı, aşırı milliyetçi unsurlar da vardı. Bunlar Sofya'da yaptıkları gösterilerde, Türklerle eşit hakların tanınmasına ve kimliklerini korumalarına izin verilmesine karşı çıktılar.

Geçen ay Bulgaristan'da yapılan ilk demokratik seçimlerde, Türk kökenli Bulgarların kurduğu, "Haklar ve Özgürlükler Hareketi" meclisin 400 sandalyesinden 23'ünü kazanmayı ve böylece ülkenin siyasi yaşamında "üçüncü siyasi güç" olarak ortaya çıkmayı başardı. Bu kez milliyetçiler, büyük bir kızgınlık içinde, bu partiyi hedef aldılar. Hatta böyle bir partinin kurulamayacağını ve Meclis'i giremeyeceğini iddia ettiler.

Milliyetçiler şimdi kampanyalarını, bütün Türk halkını hedef alarak, gösterilerle ve grevlerle sürdürüyorlar. Böylece henüz demokrasi yerleşmeden, ülkenin siyasal geleceğini tehdit eden ciddi bir sosyal gerilim yaratıyorlar.

GERÇEKTEN Bulgaristan, yeni benimsediği sistemi oturtmakta ve eski rejimin bıraktığı kötü mirastan kurtulmakta zorluk çekiyor.

Jivkov'un hatalarının ve suçlarının hesabını vermesi belirlenirken Mladenov istifa etmek zorunda kaldı. Ülke baskınsız kaldı. Yeni hükümet de hâlâ kurulamadı. Partiler—hatta ismini Sosyalist diye değiştiren eski Komünist Partide—kendî bünyeleri içinde bölünmüş durumdadır... Sosyal ve ekonomik reformları daha köklü ve daha hızlı işleyen gençler ve aydınlar sürekli sokaklara dökülüyorlar. Bulgar komünizminin "babası" sayılan Dimitrov'un naivliği şı bile, anıtından alınıp yakıldı... Ekonomi ise berbat halde: Yiyecek sıkıntısı artıyor, insanlar ekmek kıyırlarında saatlerce bekliyor... Eski yönetimin bıraktığı 10 küsur milyar dolarlık borcu bu yılki vadesi 2.6 milyar dolar ve kasasındaki bunu ödeyecek kuruş yok...

Böyle sıkıntılar, milliyetçilerin sahneye çıkıp suçlu oldukları bilecekleri bir şamar oğlanı bulmaları için müsait bir ortam oluşturuyor. Bulgaristan'da da, korkarız ki, Türkler giderek milliyetçilerin ve onlara kulak verenlerin boyunu defile edecekler.

Kırcaali ve diğer kentlerdeki eylemler bunun kötü habercisi gibi görünüyor.

Şoven milliyetçilik, Balkanların eski bir hastalığıdır. Yazık ki, bölgedeki ülkelerde (bunu Romanya'da ve Yugoslavya'da da görüyoruz) özgürlük ve demokrasi ile birlikte bu rahatsızlık da yeniden ortaya çıkıyor.

Bu hastalık özellikle Bulgaristan Türkleri için büyük like oluşturuyor. Bu zor geçiş döneminde, Türklerin risklere kapılmamaları, en azından Bulgar halkının milliyetçi eylemlerine karşı göstereceği tepki kadar, önemlidir.

lar ve Özgürlükler Hareketi'nin lideri Ahmet Doğan'ın diye kadar örnek bir olgunluk göstermiştir. Herhalde toplumunun tavrı da bu doğrultuda olacaktır.

Naim: "Halteri bırakıyorum"

Erol YAŞAR

ANKARA, (Hürriyet)- Olimpiyat şampiyonu, dünya rekortmeni haltercimiz Naim Süleymanoğlu'ndan sürpriz ve üzücü bir karar... Evet, Süleymanoğlu, Seul'de rekorlarla alay ettikten sonra, podyumdan çekilme kararı aldı ve bunu da Halter Federasyonu Başkanı Arif Nusret Say'a bildirdi.

Şu anda Türkiye'de bir onur gezisine çıkan ve gittiği her yerde büyük sevgi gösterileri ile karşılanan Naim Süleymanoğlu, bu karardan sonra dünyanın en iyi derecelere sahip haltercilerinin katılacağı "Cup-Gala" yarışmalarından da çekildi.

Uluslararası Halter Federasyonu tarafından 14-19 Aralık tarihleri arasında Atina'da düzenlenecek bu büyük yarışmaya Naim Süleymanoğlu'nun katılmayacağını önümüzdeki günlerde resmen (IWF'ye) bildireceğiz.

Hürriyet Naim'in halteri bırakıp bırakmayacağı konusunu öğrenmek üzere Seul'u aradı ve Halter Federasyonu Başkanı Arif Nusret Say ile telefonla görüştü.

Say, bu görüşmede Naim'in halteri bırakmak istediğini doğrulayıp, kendisine bunu söylediğini belirterek, şöyle konuştu:

"Naim Süleymanoğlu,

sporlu zirvede iken bırakmak istediğini bana söyledi. Bugünkü rekorlarının uzun yıllar kırılmayacağı kamsında. Ayrıca, bu derecelerin üzerine çıkamayacağı korkusunu taşıyor. Herkesin zamanında çekilmesini bilmesinin gerektiğine inanıyor. Çok üzgünüm ama şu andaki durum böyle. Naim, kafasına koyduğunu yapan bir yapıya sahip. Tek korkum bu. Şampiyon haltercimiz Başbakanımız Özal'ı babası gibi çok seviyor. Onu şimdiki karardan sanıyorum sadece Özal vazgeçirebilir. Bu durumda Naim'in süperler yarışmasına katılmayacağını Uluslararası Federasyona bildireceğiz."

Şampiyon haltercimiz Naim Süleymanoğlu, Hürriyet'in Ankara bürosunu ziyaret ettiği sırada, "190 kiloluk bu rekor 1992 Barcelona Olimpiyatları'nda kaçacak?" şeklindeki bir soruya cevap vermek istememiş, ısrar karşısında da gülerken, "Belli olmaz, belki orada olmam. Bir işi zirvede iken bırakmanın daha iyi olacağı görüşümdedir. İnsanlar, zamanında çekilmesini bilmeli" diye cevaplamıştı. Naim'in bu görüşü, şaka olarak nitelendirildiği için, üzerinde fazla durulmamıştı.

1 Ekim 1988 Hürriyet

Süper şampiyonumuzun şok kararı

Naim: Halteri bırakıyorum.

- Dünya ve Olimpiyat Şampiyonu haltercimiz Naim Süleymanoğlu, sürpriz ve üzücü bir kararla "Halteri bırakacağını" bildirdi...
- Seul'de bulunan Halter Federasyonu Başkanı Arif Nusret Say, Hürriyet'e, "Naim, bana bu kararı söyledi. Sporlu zirvede iken bırakmak istediğini belirtti. Onu bu karardan sadece Başbakan Özal döndürebilir" dedi. ● 16. sayfada

EN KIYMETLİSİ MADALYASI

Dünya ve Olimpiyat Şampiyonumuz Naim için hiç kuşkusuz en değerli şey, milyarlarla alınmayacak olan Seul'de kazandığı altın madalya.

Süper şampiyonda süper servet...

9 DAİRE, 1 VILLA, 3 otomobil

- Naim Süleymanoğlu, mal varlığını Hürriyet'e açıkladı.
- MEVCUTLAR: Ataköy'de 4, Ankara'da 1 daire, 1 milyon 150 bin liralık net maaş, 50 milyonluk bir otomobil, 1987 Doğan otomobil, Evren'den altın plaket, Özal'dan altın madalya...
- VAATLER: Ankara ve İstanbul'da 3 daire, İstanbul'da villa, Mersin'de yazlık, 67 milyonluk altın, 2 otomobil ve çok sayıda elektronik hediye. ● 16. sayfada

'Hasrete son' girişimi

- Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, BM'de, Bulgar meslektaşı Petar Mladenov ile, Şampiyonumuz Naim'i, "ailesine kavuşturma" konusunu görüştü... ● 16. sayfada

1 Ekim 1988 Hürriyet

Jivkov yönetimine, en güzel cevabı tarih veriyor

İşte, Bulgarlar'ın "Yok" dediği harita

Aziz UTKAN ANKARA, (Hürriyet)

BULGARISTAN'ın, Paris'te başlayan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği (AGİK) İnsani Boyut Toplantısı'nda, ülkede Türk asılların yaşadığını inkâr etmesi üzerine, Türkiye, elindeki tarihi belgeleri, dünya kamuoyunun gözü önüne seriyor. Bulgaristan'ın tutumu, Ankara tarafından, "Kendi içinde çelişkileri olan, çirkin bir yalan" diye niteleniyor.

Bulgaristan'la 20 yıl önce yapılan Göç Anlaşması'nda açıkça,

"Türk asıllı Bulgar vatandaşları" sözü edilirken, Sofya yönetiminin şimdi bunu inkâr etmesi ve ülkesine yönelik Türk tahriklerinden söz etmeye başlaması da, Türkiye tarafından, "Her diktatörlüğün başvurduğu, ucuz propaganda yolu" olarak tanımlanıyor. Türkiye ile Bulgaristan arasında, (Devam Sa.21, Sü.7'de)

■ Sovyet bakışı

● 21. sayfada

Zülümden kaçan bebek

Bulgaristan'ın Razgrad Kaubası Yeniböğü'de yaşayan 5 yaşındaki Sidiha Sedanglı, ailesiyle birlikte sınırışı edilince, Kapıkule'den Türkiye'ye geldi. Geceyarısı saat 02.00'de apar topur edilerden alınıp sınırışı edilirken, yanına bebeğini almayı başaran minik Sidiha, belki de Bulgar zulmünün anısı olarak, bu bebeğini hayata boyuncu yanından ayırmayacak...

2 Haziran 1989 Hürriyet

İşte, Bulgarlar'ın "Yok" dediği harita

22 Mart 1968 tarihinde, imzalanan Göç Anlaşması sırasında yayımlanan, Bulgaristan'ın idari bölgelerine göre nüfus yapısını gösterir bir haritada, bazı bölgelerde Türk nüfusunun Bulgarları, kat kat geçtiği görülüyor.

Haritada, 1956 ve 1965 Bulgar nüfus sayımına göre, Türk nüfusun en yoğun olduğu bölge, yüzde 72.99'la "Kırcaali" gözüküyor. Bu yerleşim birimini, yüzde 48.41'le "Razgrad" ve yüzde 34.52 ile de "Şumnu" izliyor. Haritada, Türk nüfus, "Tırgovişte"de (Eski Cuma) yüzde 32.15, "Silistre"de yüzde 30.38, "Tolbuhin"de (Hacıoğlu Pazarcık) yüzde 17.37, "Burgaz"da yüzde

11.51, "Ruscuk"ta ise 10.01 oranında gösteriliyor. Ancak 1965'ten sonra, Bulgar yönetiminin bu tür demografik çalışmaları çok gizli sürdürmesi, bugünkü durumun nasıl olduğunun bilinmesini önüyor.

Dünyanın önde gelen ansiklopedilerinden "Ana Britannica"nın, "1987 Dünya Ülkeleri" adlı yayınında da, 1980 sayımına göre Bulgaristan'daki etnik bileşimin yüzde 88.2'sini Bulgarlar, yüzde 8.5'ini ise Türkler oluşturuyor. 1982 yılındaki, dinsel grupların dağılımını gösteren istatistiklerde ise, Bulgaristan'daki Müslümanlar yüzde 7.5'la Ateist (tanrıtanımaz) ve Ortodokslardan sonra üçüncü geliyor.

2 Haziran 1989 Hürriyet

Bulgar'dan geldiler, çalıştılar, başardılar

birikim ortaya çıkmış. Yerleşenlerin akrabaları da yakınlarının bulunduğu Bursa ve İstanbul gibi büyük kentlere yönelmişler.

Çoğu çiftçi kökenli olan ve ellerinde bir bavul ile Türkiye'ye gelen bu göçmenler gayretleri ve girişimcilikleri sayesinde Türkiye'de oldukça başarılı olmuşlar. Örneğin Bursa'nın en önde gelen zenginlerinden Ali Osman Sönmez ile Mümin Gençoğlu, Bulgaristan kökenli. Cavit Çağlar ise Batı Trakya göç-

meni. Bulgaristan'dan gelip iş hayatına atılanların özelliği, tekstil alanını seçmeleri. Ancak, her alanda başarılı olan var.

Örneğin şu bilim adamları 1950-51 göçünde Bulgaristan'dan gelenlerden bir kısmı: Prof. Dr. Nazif Kuyucuklu, Prof. Dr. Ahmet Merdivenci, Prof. Dr. İsmail Tunah, Prof. Dr. Recep Mesut. Doktor, avukat ve mühendisler arasında da Bulgaristan kökenli birçok isme rastlanıyor.

2 Mayıs 1989 Hürriyet

Herkes ona hayran... Japon IV'si ve basın, Naim'e büyük ilgi gösterdi...

Tokyo'da TÜRK HERKÜLÜ

AKŞAM YEMEĞİ
Tokyo Spor Festivali'ne katılacak olan Naim Süleymanoğlu, Tokyo'ya geldikten sonra kaldığı otelde düzenlenen Akşam Yemeği için basın toplantısı yaptı. Fotoğraf: Mehmet İBER - TOKYO

Mehmet İBER TOKYO (Hürriyet)

OLİMPİYAT Sempozyum ve diğer etkinlikler düzenlenirken Naim Süleymanoğlu Türkiye'ye...

ŞAMPİYONANIN AFİŞİ ÖNÜNDE 14 saatlik yorucu bir yoldan Tokyoya gelen Olimpiyat Şampiyonası...

ŞAMPİYONANIN AFİŞİ ÖNÜNDE 14 saatlik yorucu bir yoldan Tokyoya gelen Olimpiyat Şampiyonası...

2 Mayıs 1989 Hürriyet

Kaskunuz da tamam... Hür Sigorta'dan

Bulgar'ın Nazi gaddarlığı

Koruma İstedik SOFYA'YA 12. NOTA

Oyun sökmeydi Yılmaz: Göç tedbiri tamam

3 HAZİRAN 1989 CUMARTESİ Kurucusu: Sedat Simavi 1896-1963

3 Haziran 1989 Hürriyet

Cumhurbaşkanı, Süleymanoğlu Ailesi için, Bulgar Devlet Başkanı Jivkova, mektup yazıyor...

Naim'i annesine Evren kavuşturacak

Birsin bu ana özlemi

Reşat ÜZÜM-Nurcan AKAD

3 EKİM 1988

4 Ekim 1988 Hürriyet

2 yıllık hasrete son

NAİM ailesine kavuşuyor

● Ankara'nın üst düzeydeki girişimleri sonuç verdi ve Bulgarlar, in-safa geldi... Sofya, Dünya ve Olimpiyat Şampiyonumuz Naim Süleymanoğlu'nun anne-babasını, Türkiye'ye gönderme kararı aldı...

● Şampiyon haltercimimizin ailesinin, bu sabah yola çıkmaları bekleniyor. ● 15. sayfada

14 Ekim 1988 Hürriyet

Naim'e büyük müjde

ANKARA, (Hürriyet)– Bulgaristan, Dünya ve Olimpiyat Şampiyonu haltercimimiz Naim Süleymanoğlu'nun ailesini, Türkiye'ye göndermeyi kabul etti.

Müjdeli haberin Ankara'ya ulaşması üzerine, Hürriyet'e bilgi veren önemli bir kaynak, Türkiye'nin en üst düzeyde yaptığı girişimlerin olumlu sonuç verdiğini ve Naim'in ailesinin 1, 2 gün içinde Türkiye'ye getirileceğini söyledi. Aynı kaynak, "Belki sabah oradan yola çıkabilirler" dedi.

Önemli kaynak, Bulgaristan'la yapılan sürekli temaslar sonucunda, Naim Süleymanoğlu'nun anne ve babasının yanı sıra, iki erkek kardeşiyle, eşlerinin de Türkiye'ye gönderilmelerinin kararlaştırıldığını sözlerine ekledi. Bu arada dün saat

16.30'da Naim Süleymanoğlu'nun Mestanlı'daki ailesi ile telefonla yaptığımız konuşmada, Naim'in büyük ağabeyi Rahim Süleymanoğlu, "Sizden 10-15 dakika önce Sofya'dan iki telefon geldi. Önce Bulgarca konuşuldu. Ardından Türkçe olarak 'Pasaportlarınız hazır. Yarın Türkiye'ye yolcusunuz' dendi" bilgisini verdi. Rahim Süleymanoğlu, konuşmasında anne Hatice, baba Süleyman ile kendisinin ve eşi Sevinç'in; kardeşi Muharrem ile eşi Hayriye ve kızları Hatice'nin de pasaportlarının hazır olduğunu söyledi.

Bilindiği gibi Naim Süleymanoğlu, Avustralya'da Dünya Kupası sırasında iltica talebinde bulunmuş ve 13 Aralık 1986 tarihinde Türkiye'ye gelmişti.

14 Ekim 1988 Hürriyet

Naim, annesine babasına kavuştu

SEVINÇ GÖZYAŞLARI Naim Süleymanoğlu, Atatürk Havalimanı'nda ailesine kavuştuğunda, sevinç gözyaşları sicim gibi yanaklarından aşağı süzülüyordu. Annesi "Yavrum, nihayet sana kavuştum" diye oğlunu sarılıp öptü, başına basıyordu.

Şampiyonluk kadar güzel

● Olimpiyat Şampiyonumuz Naim, dün Bulgaristan'dan gelen annesi, babası ve iki erkek kardeşi ile eşleri ve küçük yegenini, hasretle kucakladı...

- Yüzlerce kiloyu tüy gibi kaldıran şampiyonumuz, ailesi ile özlem giderirken, gözyaşlarına boğuldu
- Süleymanoğlu Ailesi, daha sonra Ankara'da Ozal'larla tanıştı. Naim, ailesini evinde ağırladı.

'Özlem gecesi'

- Başbakanlık Konutu'na davet edilen arkadaşımız Uğur Dündar, Ozal'lar tarafından bir süre ağırlanan Süleymanoğlu Ailesi'yle yaşanan özel dakikaların tanığı oldu...

● 17. sayfada

ÖZAL'LARLA Başbakanlık Konutu'nda, dün gece mutluluk ve şaşkınlık yaşandı... Hürriyet'ten Uğur Dündar da, bu anları paylaştı... Naim ve ailesi için bu sevinç, sabaha kadar göz bile kırpmadan sürdü... (Fotoğraf: Hürriyet)

15 Ekim 1988 Hürriyet

Mesut Yılmaz'dan, Yunan'a yakıştırma: GARİBANLAR

Engin BİLGİNER / İSTANBUL, (Hürriyet)

DIŞİŞLERİ Bakanı Mesut Yılmaz, Bulgar-Türk ilişkileri ve soydaşlarımızın zorla göç ettirilmesinde ilgili olarak yaptığı konuşmada, eski başbakanlardan DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit'i ve Cumhurbaşkanı Kenan Evren'i, üstü kapalı olarak eleştirdi. Yılmaz, 1968'de imzalandığı 10 yıl süreli göç anlaşmasının, 1978'de sona ermesinden sonra, adını vermeden "zamanın başbakanı" diye söz ettiği Bülent Ecevit'e, Bulgarların yeni bir göç anlaşması önerdiğini, ancak Ecevit'in buna "Hayır" dediğini söyledi. Bakan Yılmaz, Devlet Başkanı sıfatıyla Sofya'yı ziyaret eden Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in de, bu teklifle, o sıralar Bulgaristan'la olan ilişkilerimizin iyi olması ve soydaşlarımızın sorunsuz yaşamalarından dolayı, aynı yanıt verdiğini söyledi. Yılmaz konuşmasının son bölümünde de pazar günü yapılacak seçimlerde Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlığa kurduğu beşinci nesleyle kinadı ve Yunanlıları "Türk korkusu içinde yaşayan garibanlar" olarak nitelendirdi.

Bilindiği üzere Türkiye'yle masaya oturmaktan kaçınan Bulgaristan'ın yetkililerinden pıncan çıktığını bildiren Yılmaz, daha sonra basın mensuplarıyla genç işadamlarının sorunlarını yanıtladı. Bakan, bizde de münferit olarak insan hakları ihlalleri olduğunu, ama artık bunların halk ve basın tarafından tartışıldığını belirtti, "Böylece bizde de eksiklik olduğuna açıkdamız oluyoruz, ama biz bunları çözümlenmede sağlıklı bir yoldayız. Bulgaristan'la kıyaslanamaz" dedi.

YUNANLILAR GARİBAN

Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, konuşmasının son bölümünde, Türk-Yunan ilişkilerine değindi. Yunanlıları bir yarıdan "Megalos İdea", yani büyük Yunanistan ideali peşinde koşan, bir yarıdan da Türk korkusu içinde yaşayan garibanlar olarak nitelendirdi. Mesut Yılmaz "Adına balıkların, seçimleri karıştırmızı ve Türk adayların seçiminde çekilmelerini sağladığımızı istiyorlardı. İki bin yıllık olduğu iddia edilen Yunan demokrasisi iki başımsız adaya içine sindiriyor," diye konuştu.

17 Haziran 1989 Hürriyet

ARABULUCULUK YAPAN ALMAN PARLAMENTERDEN MESAJ:

“Bulgarlar, Türk heyetine inceleme izni verecek”

- Bulgaristan Devlet Konseyi Üyesi Milko Baleç ile görüşen Federal Almanya Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı, TBMM üyelerinden oluşacak bir heyetin Bulgaristan'da inceleme yapması konusunda anlaşmaya varıldığını söyledi.

BONN, (a.a)

BULGARISTAN'ın Türk azınlığa giderek artan, son günlerde topluca sınırdışı etmeye varan baskı ve zulmü, önceki gün, ABD'deki Türkler tarafından görkemli bir gösteriyle protesto edilirken, Federal Almanya, arabuluculuk girişiminin olumlu sonuçlandığını bildirdi. Bulgaristan Devlet Konseyi üyesi **Milko Baleç** ile görüşen Federal Almanya Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı **Dr. Hans Stercken**, TBMM üyelerinden oluşacak bir heyetin Bulgaristan'a giderek Türk azınlığın durumunu yerinde inceleyebileceği konusunda anlaşmaya varıldığını açıkladı.

Stercken, geçen ay içinde Türkiye'yi ziyaretinden sonra, Bulgaristan'dan bir delegasyonu **Bonn**'a davet ettiğini ve Türk azınlığa karşı sürdürülen baskıları ve sorunu çözüme ulaştırma yollarını görüştüğünü bildirdi. Parlamento Dışişleri Komisyonu Başkanı ve Devlet Konseyi üyesi **Milko Baleç** başkanlığındaki Bulgar heyeti ile yaklaşık bir hafta süren görüşmelerin geçtiğimiz pazar günü tamamlandığını belirten **Stercken**, Türkiye ile Bulgaristan arasında milletvekilleri düzeyinde müzakere ortamının yaratıldığını söyledi.

ABD'DE PROTESTO

Türk-Amerikan Demekleri'nin, Amerikan kamuoyunun dikkatini Bulgaristan'daki olaylara çekmek amacıyla Washington'da düzenlediği protesto gösterisi görkemli geçti. Bulgaristan Hükümeti'nin Türk azınlığa baskısı, ABD'nin çeşitli bölgelerinden Washington'a gelen yaklaşık iki bin Türk tarafından lanetlendi. Gösteri sırasında Bulgaristan Büyükelçiliği'ne siyah çelenk bırakıldı. Türk ve Ame-

rikan bayrakları ile pankartlar taşıyan Türkler, ülkenin en büyük yayın kuruluşlarından CBS Televizyonu'nun önünde gösteri yaptılar ve “CBS Bulgaristan'a”, “CBS Bulgaristan'da öldürülen Türkler'i de göster” şeklinde sloganlar attılar. Yarım saat kadar devam eden gösteriye, CBS'nin ülke çapında yayınlanan akşam haberleri bülteninde, Çin'deki olayların hemen ardından ikinci haber olarak yer verildi. Göstericiler, daha sonra Beyaz Saray'ın önünde, “Dağ başını duman almış” marşını söylediler. Türkler'in protesto gösterisine New York milletvekili **Stephen Solarz**'in yardımcısı **Stanley Roth** da katıldı.

MUHTARLARDAN DESTEK

Türkiye Muhtarlar Derneği, Köy ve Mahalle Muhtarları Derneği'yle Köyleri Kalkındırma ve Dayanışma Derneği üyeleri, Bulgaristan'daki Türklere yapılan insanlık dışı davranışları kınadılar.

Kayseri'de Kurban Ayini'ne katılan Ermeniler de, Bulgaristan yönetiminin bu ülkede yaşayan Türklere yaptığı baskıları insanlık dışı olarak nitelediler. **Anadolu Ajansı**'nin haberine göre, yüzyıllar boyunca Türkiye'de yaşadıkları halde, hiçbir zaman dini ibadet özgürlüklerinin kısıtlanmadığını kaydeden Ermeniler, şöyle konuştular:

“Türk yönetiminin tüm dünya ülkelere örnek olacak bu tutumuna karşılık, Bulgaristan'da yaşayan Türklere yapılan baskıları kınıyoruz. Kutsal olan dini ibadet özgürlüğünü engelleyen, Türklerin namaz kılmasını, dua etmesini, çocuğunu sünnet ettirmesini bile yasaklayan Bulgar yönetiminin bu tutumu vahşice ve insanlık dışıdır.”

Özal'dan, Bulgar'a tehdit

HABER MERKEZİ

BULGARİSTAN'dan kütle halinde gönderilen soydaşlarımızla ilgili sorunlara çözüm arayışı sürerken, İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu ve Devlet Bakanı Ercüment Konukman'ın bugün, Başbakan Turgut Özal'ın da Cuma günü Edirne'ye giderek, sınır dışı edilen Türklerle görüşecekleri, çalışmalar hakkında bilgi verecekleri bildirildi. Bu arada SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, DYP milletvekillerinden kurulu bir heyet dün Edirne'de incelemede bulundu. ANAP tarafından İstanbul Taksim Meydanı'nda yapılacak Bulgaristan'ı tel'in mitingine SHP'nin şartlı destek verdiği Genel Sekreter Deniz Baykal tarafından açıklandı. Diyanet İşleri Başkanı Mustafa Sait Yazıcıoğlu, Bulgaristan'ı protesto etti.

ÖZAL: "HESAP SORULACAK"

Başbakan Turgut Özal, dün partisinin Meclis grup toplantısında, Bulgaristan'da Türklere yönelik insanlık dışı baskıların devam edeceğinin anlaşıldığını belirtti. "Bulgar yöneticilerini ikaz ediyorum. Günün birinde bu hesap muhakkak onlardan sorulacaktır" dedi.

Özal, hafta sonunda Kapıkule'ye giderek incelemelerde bulunacağını bildirdi. Özal, sınırda iki büyük geçici kamp yapılabileceğini bildirdi, şunları söyledi:

"Öyle anlaşılıyor ki, Bulgar yöneticileri, insanlık dışı hareketlerine devam edeceklerdir. Geçici kamp yerlerinde, 5-10 bin kişiyi muhafaza edebilecek ve oradan, yurdun muhtelif yerlerine gönderecek bir sistem kuruyoruz."

Göçmenlerin, Bulgaristan'ın hangi bölgesinden geldiğinin soruşturulduğunu, bir bölgenin tamamen boşaltılmasının bile söz konusu olduğunu bildiren Başbakan, gelenlerin mesleklerinin saptandığını ve çeşitli kayıtlar tutulduğunu anlattı, şöyle devam etti:

"Gidiyorsunuz ama orada aç kalacaksınız, telkininin yapıldığını görüyoruz. Herhalde Türkiye'de geçmiş günlerde politik olarak 'Açız açız' diye bağırılan duyums olacaktı. Soydaşlarımızın buraya gelince aç kalacaklarını zannediyorlar. Bulgarlar böyle anlamış. Bulgaristan ne kadar soydaşımızı gönderirse göndersin, biz bu işi halledeceğiz."

İNÖNÜ KAPIKULE'DE SHP lideri İnönü, dün Kapıkule'de Bulgaristan'dan sınır dışı edilen soydaşlarımızla görüştü, onların sorunlarını dinledi. İnönü'nün geldiğini görünce adeta hücum eden ve çevresinde etten bir set oluşturan soydaşlarımızın durumuna, SHP lideri "yüreklere acısı" olarak niteledi. Bu arada, hükümet tarafından soydaşlarımızı yerleştirmek için boş ve terk edilmiş bir köyün araştırıldığı bildirildi. (Fotoğraf: EDİRNE - hha)

SHP'DEN KOŞULLU DESTEK

Hürriyet Haber Ajansı'ndan Behiç Günalan ve Lütfi Karakaş'ın haberine göre, SHP Genel Başkanı Erdal İnönü dün, Bulgaristan'dan sınır dışı edilen soydaşlarımızla Kapıkule'de konuştu, sorunlarını dinledi. Çevresinde adeta etten bir set oluşturan soydaşlarımızın hücumuna uğrayan İnönü, Kapıkule'deki görünüyü "Yüreklere acısı" olarak niteledi, "Böyle şeyler harpte olur" dedi.

İnönü, daha sonra düzenlediği basın toplantısında, hükümete zorunlu göç keşmekeşine sona erdirmek için muhalefet olarak tüm desteği vereceklerini açıkladı, dünyaya Bulgaristan'ı kınamaları için çağrıda bulundu.

Erdal İnönü, Kapıkule'de soydaşlarımızla görüşmelerini sürdürürken, BBC muhabirinin sorularını da İngilizce yanıtladı.

Hürriyet Ankara Bürosu'nun haberine göre, ANAP'ın Bulgar zulmünü protesto amacıyla bütün partilerin, çeşitli kuruluşların ve halkın katılımıyla 24 Haziran'da İstanbul Taksim Meydanı'nda bir miting düzenlenmesi

teklifine, SHP şartlı destek verdi. SHP Genel Sekreteri Deniz Baykal, teklifi dün kendisine getiren ANAP Genel Başkan Yardımcısı Halil Özsoy'a, "Olay, siyasi parti istismarına dönmediği sürece, desteklemeye hazır" dedi.

"DEVLET ŞAŞKINLIĞA DÜŞTÜ"

DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel dün, partisinin Meclis Grubu toplantısında konuştu, Bulgaristan'ın soydaşlarımızla karşı uyguladığı zulüm politikası karşısında devletin şaşkınlığa düştüğünü, hükümetin ise sesini gür çıkarmadığını öne sürdü. "Çünkü hükümetin arkasında halk desteği yok" dedi.

Demirel, sınırımızda "Açık ordugâh" manzarası bulunduğunu bildirdi, şöyle devam etti:

"Bu göç meselesinde, öteden beri başanlı olmadık. Meselenin altı yıllık geçmişi vardı. Birgün bu noktaya geleceği hesap edilmedi."

Göç anlaşmasında geç kalındığı görüşünü de savunan Demirel, Sakarya'da yapacakları mitingin bir parti mitingi olmayacağını, herkesin davetli bulunduğunu bildirdi. ANAP'ın düzenleyeceği Taksim mitingi için de, "Hükümetler değil, halk miting düzenler" diyen DYP lideri, "Ben bu berduşluğu anlamıyorum. İç politikadaki gelişmeleri örtbas etmek için bu olay kullanılıyor" dedi.

MITİNG TARTIŞMASI

Baykal ve Özsoy, Tanır'dan, DYP'nin 17 Haziran'da Sakarya'da yapacağı "Bulgar Zulmünü Protesto Mitingi"ni iptal etmesini istediler. DYP Grup Başkanekili Vefa Tanır, konuyu bugün Süleyman Demirel'le görüşeceğini, gelişmeleri kendilerine bildireceğini söyledi. SHP Genel Sekreteri Deniz Baykal'ın, DYP'nin mitingi iptal etmemesi halinde, 24 Haziran'da İstanbul'da yapılacak mitinge katılmayabileceklerini söylediği öğrenildi. Baykal, son gelişmelerden sonra konuyu partisinin yetkili organlarına götüreceğini, ona göre tar belirleyeceklerini söyledi. ANAP yetkililerinin, DYP ve SHP desteği olmasa da, 24 Haziran'da Taksim Alanı'nda yapılacak mitingin hazırlıklarını sürdürecekleri belirtildi.

SOYDAŞLARIMIZ ÜST ÜSTE YATIYOR

Göçmenlere boş köy aranıyor

EDİRNE, (hha)

BULGARİSTAN tarafından toplu göçe zorlanan soydaşlarımızın, Kapıkule'de oluşturduğu kalabalık, Bulgar zulmünün utanç sahneleri haline dönüştü. Kızılay ve Sosyal Yardım Fonu, gelenlere yardım elini uzatırken, İçişleri Bakanlığı, soydaşlarımızın yerleştirilebileceği, kısmen ya da tamamen boşaltılmış köy bulunup bulunmadığını araştırıyor.

Sayıları binlere ulaşan gruplar halinde sınıra taşınan soydaşlarımızın büyük bir bölümü, önceki geceyi gümrüklü sahadada, açık havada yerlerdeki yataklar ve kilimlerin üzerinde geçirdi. Küçük çocuklar, battaniyelerin altında büzüsererek ögür topraklarda ilk uykularını uyurken,

Bulgar ayabının fotoğrafını sergilediler.

Sınır dışı edilen Türklerin yerleştirilmesi amacıyla 67 ilde kısmen ya da tamamen boşaltılmış köy bulunup bulunmadığı araştırılıyor.

Kapıkule ve Dereköy Gümrük Kapısı'ndan zorunlu göç akını dün de yoğun şekilde sürdü. Kapıkule'den önceki gün 2 bin 99 kişi yurda girerken, dün de öğle saatlerine kadar 992 soydaşımız Türkiye'ye giriş yaptı. Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Elçi Nazım Berger, Türkiye'ye gelen soydaşlarımızın sayısının, dün gelenlerle birlikte, 16 bin 297'ye ulaştığını söyledi. Berger, dün akşam Anadolu Ajansı muhabirinin sorusunu yanıtlarken, "Kapıkule'de izdihamin büyük olması nedeniyle bu gece (dün gece), gelen soydaşlarımızın sayısının 20 bine ulaşması beklenmektedir" dedi.

14 Haziran 1989 Hürriyet

15 Haziran 1989 Hürriyet

16 Haziran 1989 Hürriyet

15 Ekim 1988 Hürriyet

Tarih ve İstanbul Kulübü'nün üçüncüsünü düzenlediği İstanbul Fotoğrafları Sergisi'nin bu yılki konusu *İki Dünya, Bir İstanbul*. Hayat ve Ölüm'ün İstanbul'daki mekânsal buluşmalarını konu edinen sergimiz 25 Mayıs 2019'da açıldı. Her yıl olduğu gibi bu yıl da sergimizin en iyi fotoğrafını seçerek ödüllendirdik. Fotoğraf yarışmamızın birinciliğini Berna Elif Aktolga ile Mahmut Esat Şahındaş paylaştı. Öğrencilerimiz *İstanbul Medya Akademisi*'nden fotoğraf eğitimi almayı hak kazandılar.

KARTAL AIHL ÖĞRENCİLERİNDEN HALUK DURSUN'A VEFA

Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencileri, merhum Prof. Dr. A. Haluk Dursun'u Anma Programı düzenledi.

Doğum Gününde anıldı

Okul Müdürü Mithat TEKÇAM, " Öğrencilerimiz, programı Haluk Hoca'nın doğum günü olan 16 Aralık tarihinde hazırladılar. Hoca'yı anmak ve anlamının önemini vurgulamak, Haluk hocanın mücadelesini ve örnek kişiliğini tanıtmayı bir vefa borcu olarak gördük" dedi.

Erguvan nedir bilmezken bize öğretti!

Sunuculuğunu İsmail Furkan Kaklık'ın yaptığı anma programı hafız Metehan Danyeri'nin Kur'an tilavetiyle başladı.

Programın açılış konuşmasını Haluk Hoca'nın Marmara Üniversitesi'nden öğrencileri olan Tarih öğretmenleri Yunus EREN ve Sema KÜÇÜKALIOĞLU ÖZKILIÇ yaptılar. Eren, "1995 yılında üniversiteye başladığımda, Anadolu'dan gelen bir öğrencinin ufkunu genişleten, merak uyandıran, sorgulatan farklı bir hoca ile karşılaştım. Erguvan nedir bilmezken bize öğreten o hoca, rahmetli Haluk Hoca idi. İstanbul'u sevdiren, Avrupa ve dünyanın birçok yerini o zamanki çektiği fotoğraflarla tanıtarak cihanşumûl bir tasavvura sahip olmamızda Haluk Hoca'nın katkısı büyüktü. Hocayı rahmetle yâd ediyor programda emeği geçenlere teşekkür ediyorum. Bu vesile ile günün sözü de Haluk Hoca'dan gelsin: "Gençler, ne olacaksınız olun ama sıradan ve sürüden olmayın" dedi.

Ahde vefa...

Dr. Sema Küçükalioglu Özkılıç da, 'burada böyle bir konuşma yapmanın kendisi için çok zor olduğunu; ancak konuşmamanın da ahde ve zamana, rahle-i tadrinden geçtiği Haluk hocaya karşı bir vefasızlık olacağını ifade ederek sözlerine başladı. Haluk Hoca'yla yaptığı son konuşmasında hocanın kendisine "öğrencilerle yakından ilgilenmesini ve yalnız bırakmamasını" söyleyerek adeta vasiyet ettiğini ve son anına kadar da öğrenci/adam yetiştirme ve onlarla hemhal olma konusunda kendiyi yarışan biri olduğunu vurguladı. Öte yandan hocanın nev-i şahsına münhasır biri olduğunu ve onun ifadesiyle 'Ne kimse kendüne benzerdi; ne kendü kimseye' dedi. Küçükalioglu son olarak, Haluk hocanın "sevdiği, yoldaşı, ülküdaşı olduğu kişilerin bir tecemmuu; mensup olmanın sahiplenmek, sahiplenmenin bilmekten geçtiğini öğreten ve nostaljiye reddiyeler yazacak kadar bugünü, bugünü anlamlandıracak kadar da nostaljiyi yaşayan biri olduğunu" söyleyerek konuşmasını tamamladı.

Tevazu ve samimiyeti beni çok etkiledi

Program, merhum Haluk Dursun öncülüğünde hazırlanan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca düzenlenen ATKB projesine katılan Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi öğrencilerinden Mehmet Oğuzhan Kaya, Zeynep Sena Uzunboy ve Muhammed Efdal Kaplan'ın sunumları ile devam etti. Muhammed Efdal Kaplan "Bir Devlet Adamı Olarak Haluk Dursun" konulu sunumunu gerçekleştirdi. Konuşmasında hocanın hiçbir çıkar gözetmeden canla başla çalıştığına, tevazu ve samimiyetine dikkat çekti. Haluk Hoca'yla yaşadığı bir anıyı anlattıktan sonra "vatana hizmet etmek" gibi bir kavramın ne anlama geldiğini hocayı tanıdıkça idrak ettiğini, hissettiğini belirtti. Makam odasını kumrular bıraktığı anıyı anlattıktan sonra hocanın şu sözleriyle konuşmasını tamamladı: "Muhakkak ki, biz de bir gün bu makamlardan uçup gideceğiz. Kuşlar ise hep sevmeye, uçmaya ve yuva kurmaya devam edecek."

Kültür hafızamızdı.

Oğuzhan Kaya ise, "Haluk hoca insanlara kültür mirasımıza dair birbirinden farklı detay ve incelikleri hatırlatan ve öğreten bir insandı. Anlattıklarıyla zihinlerimizde bir kültür insanın portresini çizdi. Her zaman coğrafyayla barışık olmayı, coğrafyadan beslenmemizi öğütledi. İnsan onun için her zaman çok kutsaldı, ömrü boyunca üstlendiği bütün görevlerde insan yetiştirmeye çalıştı. Ve bizlere de arkamızda bizim yerimize geçecek insanlar bırakmamızı söyledi. Büyük bir kültür hafızamızı yitirmiş olmanın acısı içerisindeyiz." dedi.

Coğrafyayı vatan eyleyen adam

Zeynep Sena Uzunboy da; "Haluk Hoca'nın Yaşama Üslubu" konulu sunumunu gerçekleştirdi. Uzunboy, "Haluk Hoca, coğrafyayı vatan eyleyen adamdı. Bize çok şey öğretti; yalıları, ağaçları, balıkları, memleket nasıl sevilir sorusunun cevabını, insan olmaklığı... Tunceliden bir arkadaşımızı çalıştaylara seçmesinin sebebi içtiği suyun Ph'ını biliyor olmasıydı, vatanın toprağındaki mineralden yolda gördüğümüz çalıya kadar öğretirdi bize... Munzur suyunu, vadileri, ovaları, Ahlat'ı... Haluk hocayı diğer akademisyenlerden, bürokratlardan, müze başkanlarından ayıran eserleri değildi. Onun insana hürmet biçimiydi, yaratılanlara... Konuşurken gözünüzün içine bakardı, hemhal olurdu sizinle, hasbihal olurdu. Ve anlatırdı, turnacıbaşılar yani yeniçeri genel müdürleri ocağa yeniçeri alacakken sınav yapmazmış, gözlerinin içine bakarmış ve anlarmış. Haluk hoca da anlardı. Ben hep inatlaşırdım hocayla, o da her defasında önce bir gülümserdi sonra benden daha da heyecanlı devam ettirirdi sorularımı. Heyecan nasıl ağırbaşlı durur bir adamda ben ondan öğrendim. Haluk hoca bir üsluptu, bunu çok konuştuk sonraları aramızda; bir yaşama üslubuydu. Hepimize bir hayat nasıl yaşanmalı sorusunu sordurdu ve kendi ömrüyle yanıtını temaşa ettirdi. Onu çok özliyoruz, konuşmak zor... Allahtan rahmet diliyorum." dedi.

Program, konuşmacı öğrencilere hediye takdimi ile son buldu.

17 Ara 2019

EKO KAH

KARTAL ANADOLU İMAM-HATİP LİSESİ

f t i y | kahl

